

C:\Users\Plazma\Desktop\Knhy pdf\Nová složka
(2)\Merle_Robert-Dedictvi_otcu_01-Dedictvi_otcu.pdb

PDB Name: Merle - DO1 - Dedictvi otcu
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXT
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 25.9.2007
Modification Date: 25.9.2007
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

ROBERT MERLE DĚDICTVÍ OTCŮ

1. Autorovo slovo úvodem
Užijme kdy osud Francie
povznesený k novým výšinám?
Nebo zůstane v opovržení
a navždy sražený k zemi?
Michal z Hospitalu

Dědictví otců je kronika zasazená do druhé poloviny 16. století, protože začíná dva roky před smrtí Františka I. (1547) a končí rok po Bayonnské schůzce (1565).

Jde o soustředný příběh, jehož prvním kruhem je rodina, druhým kraj a třetím království, avšak vládcům se zde nedostává větší pozornosti, než je nutné, abychom pochopili štěstí nebo neštěstí těch, kteří ve svém vzdáleném senešalství byli závislí na jejich rozhodnutí.

Rodina, kterou jsem si vysnil (ten sen jsem ale obdařil velice přesnými údaji), byla protestantská a žila v jižním Périgordu mezi dvěma vesnicemi, jež se psaly v 16. století Marcuays a Tani?s - ta druhá ležela nad říčkou napájející mnohé mlýny. Podél klikaté říčky vedla - a dosud vede - silnice do Ayzies, nyní Eyzies. Mespech, název kastelánství získaného Sioraky, pochází z mes, ve staré provensálštině dům, a pech, návrší.

Nejsem protestant a neopíral jsem svou dokumentaci pouze o hugenotskou strohost. Spíše to bylo pro potěšení: abych měl jistotu, že neopominu žádný z těch roztomilých, barvitých, hrozivých nebo šťavnatých detailů, jimiž oplývají soudobé Paměti.

Dědictví otců jakožto vyprávění tvoří celek a samo o sobě si stačí. Přesto nevylučuji, že mu dám pokračování, ale nezavazuji se k tomu předem, neboť si toužím zachovat svobodu až do poslední chvíle, to jest do první stránky své příští knihy.

2. Předkové

Urozenost mé rodiny není stará, nemám všech osm vznešených předků. Jsme šlechtici počínaje toliko mým otcem. Říkám to bez nejmenšího studu. Samu sebou se rozumí, že kdybych chtěl něco zahalovat, nezačínal bych toto vyprávění. Umiňuji si napsat je přímo, bez úchylek, jako se oře brázda.

Pan z Fontenaku si troufal tvrdit mezi ostatními nízkostmi, kteréž o nás říkal, že můj praděd byl lokaj jako pan ze Sauve; v hrdlo lhal a já ho umlčel.

Nikomu není tajno, že pan ze Sauve vděčil za své místo ministra jak své kromobyčejné obratnosti, tak i postupu, kterýž vykazovala jeho paní ve službách královny Kateřiny na lůžkách královských princů. Naše rodina nepostupovala tak vysoko ani takovými prostředky. Item nepocházela z tak nízkého stupně, jakkoliv soudím, že není hanbou být lokajem, jestliže k tomu může nějakého nešťastníka zavést strach ze smrti hladem.

Leč nakonec zůstává pravdou, že můj praděd František Siorac nesloužil u jiných. Vlastnil a obhospodařoval svými rukama dobrou půdu u Tani?s v sarlatském kraji. Nemohu vám udat velikost jeho majetku, leč nebyl ani malý, ani prostřední, soudě podle berně, kterouž platil králi: byla nejvyšší v celé farnosti. Nebyl ani skrbník, jelikož vyplácel deset soldů měsíčně farářů, aby vyučil jeho nejmladšího syna Karla v latině, snad v naději, že z něho bude mít také faráře. Můj děd Karel, krásný muž s naryšavělými vousy a vlasy, jaké má můj nevlastní bratr Samson, se sic dobře naučil latině, než před modlitbami dal přednost dobrodružství: v osmnácti letech opustil rodnou vesnici a vydal se na púlnoc, aby sdělal jmění.

Sdělal je dobře, vzal si v Rouenu dceru apatykáře a stal se jeho pomocníkem. Nevím, jak se mu, pomocníkovi, podařilo vystudovat a nabýt apatykářské hodnosti, ani zda jí opravdu nabyl, leč po tchánově smrti převzal živnost a obchod mu velice vzkvétal. Léta Páně 1514, kdy se narodil můj otec, byl mohovitý dosti, aby si zakoupil dvě míle od Rouenu mlýn zvaný Volpie, ležící uprostřed žirných luk. A v této době se mezi jménem Karel a Siorac objevilo slůvko ze, jemuž se můj otec vysmíval, než ponechal si je. Nicméně na žádné z listin otcem uchovávaných jsem neviděl před podpisem Karel ze Sioraku, pán na Volpie, poznámku "urozený". Důkaz, že můj děd nechtěl klamat své okolí jako tolik měšťáků, kteří si zakoupí půdu, aby se vyšňořili titulem, jež jim král neudělil. Nepraví šlechtici rostou co houby po dešti, jak dobře víme. A na mou věru, když jejich jmění je dostatek kulaťoučké, aby jim vyneslo výhodný sňatek, skuteční urozenci na to nehledí tak zblízka.

Můj otec Jan ze Sioraku, neboť takové je jeho jméno, byl mladší syn, jakož býval jeho otec Karel a jakož jsem i já. A Karel, rozpomenuv se na to, co pro něj byl učinil starý František Siorac, a na nákladné hodiny latiny, poslal Jana do Montpellieru studovat lékařství. Byla to dlouhá cesta, dlouhý pobyt a nemalá peněžní oběť i pro apatykáře, leč snem stárnoucího Karla bylo, aby starší syn Jindřich převzal apatyku, aby mladší syn Jan byl lékařem ve městě a aby oba, odírajíce pacienta od hlavy k patám i nazpět, zdárně prospívali, uráčí-li se Bohu. Co se týče tří dcer, kteréž pro něj znamenaly málo, obdařil je nicméně slušným věnem, aby se nemusely ruměnit nad svým vybavením.

Můj otec v Montpellieru s úspěchem vykonal bakalářské zkoušky a získal licenciát medicíny, leč nemohl obhájit doktorskou práci. Musel uprchnout z města dva dny před obhajobou, hrozilo mu, že vrhne svůj poslední pohled k nebi skrze oprátku a že bude pak rozčtvrcen, a že každá ze čtvrtek jeho těla bude zavěšena podle místního obyčeje na olivovníky při cestách k předměstím: toto ve mně vzbuzovalo zvláštní pocit, když jsem sám vstupoval do řečeného krásného města o třicet let později za slunného červnového dopoledne a spatřil zahnívajíc kusy žen zavěšených pro výstrahu v haluzích těchto stromů, kteréž se přesto nehanbily přinášet své plody.

Když vidím svého otce dnes, stěží si ho představím o třicet let mladšího, stejně čilého, jako jsem já, tolik nezkrotného a neméně mlsného sukničkáře. Neboť vskutku kvůli jedné ženštině, která snad nestála ani za sople z nosu, můj otec proklál mečem v počestném souboji tělo směšného zemánka, jenžto ho vyzval.

O hodinu později Jan ze Sioraku spatřil vikýřem svého obydlí lučištníky, kteří mu tloukli na vrata. Vrhł se zadním oknem ven, vyskočil na koně, naštěstí ještě osedlaného, a s přitazenými otežemi tryskem cválal z města. Jak byl v kabátci, bez čapky, bez pláště, bez meče uháněl k cévenneským horám. Nabyl tam zprvu útočiště u studenta, kterýž v jednom zastrčeném městysi vykonával šestiměsíční lékařskou praxi, než se vrátí do Montpellieru obhájit doktorskou práci. Načež prošel Auvergní a dorazil do Périgordu, kde ho starý František Siorac ze svého měšce vyzbrojil a vystrojil a pak ho poslal domů ke svému synovi Karlovi do Rouenu.

Ale zemánkovi rodiče podali žalobu k soudnímu dvoru v Aix a mimoto hartusili velice velmi, i nebylo by bývalo moudré, kdyby se Jan ze Sioraku ukazoval na světle božím i v Rouenu - přes mocnou ochranu, kterouž mu tam vydobyl můj děd apatykář.

Toto se událo v roce, kdy náš velký král František I. nařídil královským příkazem postavení jedné legie v každém kraji království - rozumné opatření, kteréž by nás zbavilo nutnosti, kdyby se v něm bývalo pokračovalo, povolávat pro naše války Švýcary, již se věru velmi dobře bijí, když jsou placeni, leč když nejsou, drancují nešťastného francouzského rolníka stejně jako nepřitele.

Normandská legie o síle šesti tisíc mužů byla postavena ve Francii první a Jan ze Sioraku do ní vstoupil pod slibem, že dostane od krále milost za člověka, kterého byl zabil. A vskutku František I., když přišel v květnu 1535 na inspekci normandské legie, byl s ní tak spokojen, že schválil všechno všeobecně i jednotlivě, zahrnuje v to i milost pro mého otce, pod podmínkou, že bude sloužit pět let. "A vizte, tak se tedy stalo," vyprávěl Jan ze Sioraku, "že když jsem se byl naučil řemeslu léčit lidi, musil jsem si vybrat umění, jak lidi zabíjet."

Můj děd Karel byl nadmíru zarmoucen, vida svého syna v poníženém stavu vojáka legie, když byl předtím vynaložil tolik tolarů, aby se stal lékařem ve městě; a to tím více, že jeho prvorozený syn Jindřich, příští apatykář, se nevyvedl, zanedbával studia, pil, hrál a utrácel svůj měšec s hampejzníky a hembrechtnicemi až do toho večera, kdy se s trochou přispění a s prázdnými kapsami utopil v řece Seině.

Mému dědovi se nakonec přece jen ulevilo, když ta z jeho dcer, kteréž po celý život lál do "hloupé měchuřiny" a kteréž nicméně nechyběl zdravý rozum, mu obstarala hodného zete a tak mu pomohla k nástupci. Je to zvláštní, ale tahle apatyka podruhé přešla nikoliv z otce na syna, leč z tchána na zete.

Co se týče mého otce, Jan ze Sioraku byl z jiného těsta než jeho starší bratr. Měl v legii velice na srdci, aby napomáhal své štěstěně. Byl udatný a vytrvalý, a ačkoliv nešpitl slovo o svém licenciátu lékařství (ze strachu, aby nebyl zařazen jako ranhojič ve vojště, což by se mu nelíbilo), ošetřoval a obvazoval rány svých druhů, a to mu vyneslo lásku velitelů i tem vojáků.

Sloužil v legii ne pět let, ale devět, od 1536 do 1545, a při každém tažení získal zranění i další hodnost. Ze setníka se stal korouhevníkem. Z korouhevníka postoupil na lajtnanta. A z lajtnanta postoupil v roce 1544 na hejtmana, pošavlován a prostřelen hákovnicí na všech částech těla krom těch nejdůležitějších.

Taková hodnost v legiích byla pro naverbovaného vojáka vrcholem, leč nebyl to malý vrchol, protože vám skýtal velení nad tisíci legionáři, žold 100 liber za každý měsíc tažení a větší podíl na kořisti při plenění měst. A přinášel s sebou povýšení do šlechtického stavu s titulem podkoní, výsadu mému otci ještě dražší, an ji ušlechtilé vydobyl chrabrostí a krví a nekoupil ji za tovary nebo za přízeň nějaké paní.

V den, kdy jmenovali otce hejtmanem, povýšili do stejné hodnosti jeho přítele a nerozlučného druha všech dní dobrých i zlých Jana ze Sauveterre. Ve válečném nebezpečí a přímo v tenatech smrti, z nichž jeden druhého mnohokrátě vyrvali, se mezi těma dvěma utkala pouta mimořádné přichylnosti, kteráž nemohly nikdy zpřetrhat ani čas, ani překážky, ani manželství mého otce. Jan ze Sauveterre byl o dobrých pět let starší než Jan ze Sioraku, byl snědý, kdežto otec byl plavý, měl černé oči, zjizvenou tvář a strohou řeč.

Otec nezůstal dlouho podkoním. V roce 1545 se bil převelice udatně u Cérissolle, takže ho vévoda z Enghieny, kterýž v tento slavný den velel, povýšil na rytíře. Než otcovu radost kalilo vážné zranění, kteréž Jan ze Sauveterre utřil na levé noze a po němž pak kulhal. To nejlepší, čeho se mohl nadít Jan ze Sauveterre po uzavření míru, byla služba na pevnosti, což by ho odtrhlo od druhého Jana: taková představa byla pro oba nesnesitelná.

Když přemílali ty truchlivé myšlenky o budoucím osudu, zemřel můj děd Karel. Ani neměl čas se radovat nad leskem, kterýmž ozářil jeho rodinu šťastný osud nejmladšího. Čekal a ohlašoval všude mezi rouenskými měšťany blízkou návštěvu svého syna "rytíře ze Sioraku", když ho zchvátilo protřetí střevis miserere, jak se mi doneslo. I vydechl v potu a bolesti, aniž spatřil svého nejmladšího, jediného syna, kterýž mu zbyl, a jedině z dětí, kteréž opravdu miloval,

neboť jak jsem už řekl, svých dcer si vážil co psiho lejna.

Rytíř Siorak dostal svou část dědictví v částce 7 537 liber, načež po návratu do ležení se uzavřel do stanu, jež sdílel s Janem ze Sauveterre, a spolu s ním počítal. Oba opatrní na groš a horlíci proti hrám a vínu - těm dvěma úskalím hrožícím vojákovi - ušetřili všecken žold a jen málo sáhli na svůj díl kořisti. Krom toho svěřili v průběhu let nemalé částky úspor počestnému židu v Rouenu, kterýž je rozmnožil lichvou, a tak shledali, že jejich společné bohatství obnáší 35 000 liber, kterážto částka se jim zdála dostatečná, aby se usadili na nějakém statku, nikterak přitom nechtějící odměřovat, co patří jednomu a co druhému, neboť se chtěli od nynějška o všechno dělit, o zisky stejně jako o ztráty.

S přivolením generálního lajtnanta a k jeho lítosti oba Janové tehdy opustili normandskou legii se svými koňmi, zbraněmi, pokladnicemi a třemi čackými vojáky přidělenými k jejich službám. Jeden z nich řídil vůz se všemi jejich hmotnými statky item se zásobou pistolí, hákovnic a ručnic, ukořistěných nepříteli a ostře nabitých. Cesty z Normandie do Périgordu byly dlouhé a málo bezpečné, i jel malý houf obezřele, vyhýbaje se četným tlupám, ale rubaje na kusy malé lapky, kteří měli tu drzost vyžadovat od něho mýtné na přejezdu mostů. Když tu holotu náš houfec pobil, obral ji o zbraně i tovary, a každý ze tří vojáků dostal svůj díl kořisti, zbytek pak obohatil truhlice obou Janů.

Za Bordeaux na silnici k Bergeraku dostihl tento mužný houf spanilou družinu mladých jeptišek, cválajících na mimochodnicích a vedených hrdou abatyší v kočáře. Když řeholnice spatřily těch pět osmahlých, zjizvených a zarostlých ozbrojenců, kteří se k nim kvapem blížili zezadu v prachu cesty, spustily nárek v domnění, že přikvačil konec jejich slibu čistoty. Leč Jan ze Sioraku zastavil koně u okénka kočáru, nadmíru uhlazeně pozdravil abatyši, představil se a uklidnil ji. Byla mladá, z dobrého domu a nijak plachá, i sladce a slibně mhouříc oči požádala mého otce, aby jí houf poskytl doprovod do Sarlatu. Otec byl tehdy, jak se povídá, snadnou kořistí pro všechny ďáblice na zemi, byť byly oblečeny třeba jako abatyše, a málem na to přistoupil, vtom však zakročil Jan ze Sauveterre. Zdvořile, leč drsně vyložil urozené slečně, upíraje na ni svůj černý zrak, že při té pomalé jízdě mimochodníků se svatými pannami by byl oním doprovodem jeho houfeca nemálo zdržen a v důsledku toho vystaven většímu nebezpečnosti cesty. Zkrátka že jde o službu, kterou mohou poskytnout toliko za padesát liber. Abatyše stáhla svůj slibný pohled a rozhořčeně smlouvala, než Jan ze Sauveterre byl neoblomný a abatyše vyplatila řčenou sumu do posledního pěťáku a předem.

V dětství jsem slýchal vyprávět tento příběh neméně než stokrát od Cabusse, jednoho z našich tří vojáků - druhý se jmenoval Marsal a třetí Coulondre. Nadmíru se mi líbil, než zdál se mi dost málo srozumitelný, jelikož Cabusse se po posledním slově rozesmál, div si neroztrhl hubu jako žába, a křičel: "Tak jeden Jan se potěšil s tovary a druhý s tím ostatním, požehnej mu Pánbůh!"

Můj praděd v Tani?š, starý František Siorac, byl mrtvý, ale pozemky po něm převzal Raymond, starší bratr mého děda apatykáře Karla. Přivítal svého synovce srdečně, byť byl v hloubi srdce značně vyděšený, když viděl potloukat se po svém domě těch pět vousatých, po zuby ozbrojených vojáků ve škorních. Ale Jan ho odškodnil za stravu i za bydlení, a protože byl čas zni, tři vojáci si vyhrnuli rukávy a přiložili ruce k dílu. Ostatně byli to chlapi počestní a ačkoliv sloužili v normandské legii, jelikož tenkrát žili v onom kraji, dva z nich pocházeli z nedalekého Quercy a třetí - Cabusse - byl Gaskoněc.

Ještě prve než se rozhodli, kde a jak se usadit, oba Janové na nejlepších koních a v nejlepším ustrojení, páchnoucím však ještě vojanštinou, se vydali od zámku k zámku představit se sarlatské šlechtě. Janu ze Sioraku bylo tehdy devěťadvacet let a s modrými očima, plavými vlasy a vzpřímenou postavou se jevil v rozkvětu mládí, nebýt malé sečné rány na levé lici, která ho činila zralým, ale nehyzdila; ostatní jízvy mu zakrývalo odění. Jan ze Sauveterre vypadal ve čtyřiatřiceti letech skoro jako jeho otec, jednak že jeho bujná kštice už šedivěla, jednak že měl tvář zjizvenou a oči, vážné a černé, hluboce zasazené v důlcích. Kulhal, leč chodil čile a jeho široká ramena hlásala nemalou sílu.

Ani rytíř ze Sioraku, ani podkoní Jan ze Sauveterre se nikterak nesnažili zakrývat svůj původ a nedomnívali se, že se mají červenat nad svým nedávným povýšením do stavu šlechtického. Tato přímost dokazovala, že znají svou cenu. Krom toho oba Janové se vyjadřovali výmluvně, bez povýšenosti a jízlivosti, a jejich vzhled prozrazoval, že se nedají urážet.

Périgord'an má pověst laskavého člověka, i byli oba hejtmani všude vlídně přijímáni, nejlíp však Františkem z Caumontu, pánem na Castelnau a Milandes, a jeho bratry.

Skvělý hrad Castelnau postavil děd František z Caumontu, nebyl starší padesáti let a jeho kámen měl znamenitý okrový lesk périgorské skály, tak veselý v záři slunce. Mohutně vztyčený na skalisku, kteréž vévodí zákrutům řeky Dordogne, na boku opevněný mocnou kulatou věží, zdál se našim dvěma hejtmanům nedobytný, jedině snad početné dělostřelectvo by ho mohlo ztéci, leč měla by nevýhodu, že by střílelo zdola nahoru. Když hejtmani přešli padací most, zaznamenali však dva otvory opatřené houfnicemi, kteréž mohly zkříženou palbou odrazit útočníky a způsobit jim mnohé škody.

Oba návštěvníci složili nemalé poklony Caumontům na tomto hradě, tak novém, tak velikolepém, tak dobře opevněném a s tak skvělým a dalekým výhledem na dordoňskou rovinu. Po tomto začátku, kterýž můj otec dokázal výmluvně prodlužovat, došlo k velké výměně poklon, neboť František z Caumontu se byl už předtím vyptal na své hosty a chválil teď jejich kromobyčejnou odvahu, kterou projevili ve službách krále. To všechno se nepochybně přednášelo v nadneseném slohu, jež naši otcové milovali a jež mnozí z nás ještě udržují, ale já osobně ho pokládám za hrubě únavný a dávám přednost prosté a jasné mluvě venkovanů.

František z Caumontu (jeho bratr Geoffroy prodělal se mnou krvavé události, z nichž jsme unikli jen zázrakem) byl malý, leč podsaditý, měl hluboký hlas a oči lesklé, pozorné. Ve dvaceti pěti letech jevil moudrost zralého věku, všechno vážil a postupoval vpřed jen malými krůčky s jednou nohou stále připravenou k ústupu.

Po vzájemných poklonách František z Caumontu, kterýž ve svých návštěvnících věřil lidi blízké "novému smýšlení", jaké choval on sám, položil jim obratné otázky, a jakkoli odpověděli velice obezřele, snadno poznal, že se nemýlí.

Pochopil tehdy, jak mocnou vahou by mohli přispět lidé tohoto ražení jeho straně a jak je žádoucí, aby jim pomohl se tu

usadit.

"Pánové," pravil, "lepší chvíli jste nemohli zvolit. Za týden se bude v Sarlatu prodávat ve veřejné dražbě kastelánství Mespech, kteréž sice po smrti bývalého pána leželo úhorem, nicméně čítá krásné a dobré polnosti, převelice zdravé louky a znamenité kaštanové lesy. Baron z Fontenaku, jehož panství sousedí s Mespechem, by rád své pozemky zaokrouhlil a chtěl by je koupit za málo peněz, i učinil všechno, aby zdržel jeho prodej, doufaje, že kastelánství zpustne a nebude už nikoho lákat. Ale v Sarlatu v zájmu dědiců už nechťejí brát ohled na Fontenakovy pikle a dražba se bude konat neodvolatelně příští pondělí o polednách."

"Pane z Caumontu," otázal se Jan ze Sauveterre, "patří baron z Fontenaku k vašim přátelům?"

"Kdeže," odpověděl Caumont a sklopil zrak. "Nikdo zde není Fontenakovým přítelem a on není přítelem nikoho."

Následovalo ticho a Sauveterre z něho usoudil, že by o tom asi bylo dlouhé mluvení a že Caumont dává přednost mlčení. A Sioraka by to rovněž napadlo, než vtom do velké hradní síně vstoupila spanilá slečna oblečená do ranních šatů s velkým výstřihem, plavé vlasy jí spadaly na ramena. Od těch časů, co začal s návštěvami sarlatských velmožů, Siorac viděl tolik dam s krky ujařmenými v okruží, na němž jim hlavy spočívaly jako na míse, že se nadmíru zaradoval, spatřiv toto nádherné bělostné hrdlo, kteréž se sklánělo napravo i nalevo s labutí ladností, když na něho slečna pohlížela velkýma modrýma očima. Vyměnili si pozdravy a Sauveterre, když se klopýtavě přiblížil, spatřil na tomto hrdle, kteréž se Siorakovi tolik líbilo, jistý medailón, a ten mu zachmuřil zrak.

"Isabella," pravil Caumont hlubokým hlasem. "Je to dcera mého strýce, rytíře z Caumontu. Moje žena nesmí vycházet z pokoje z důvodu nachlazení, jinak by sestoupila, aby poctila hosty. Ale Isabella ji nahradí. Třebaže není bez majetku, moje sestřenice Isabella žije s námi k našemu nemalému potěšení, neboť je dokonalost sama," dodal a vrhl pohled na Sioraka.

Potom připojil s žertovným úsměvem, leč tentokrát pohlédl na Jana ze Sauveterre

"Nic jí nelze vytknout, krom snad toho, že má ve velké oblibě medailóny."

Isabelliny modré oči zajiskřily a dívka vrhla nezkrotný pohled na bratrance, až se jí hrdlo i ramena zavlnily:

"V čemž se, bratranče milény, podobám králi Ludvíku XI..."

"Který byl vskutku velkým králem, i přes své pobožnůstkářství," pravil Caumont vážně, ale oči se mu smály.

3. Hrad Mespech

Když nazířili oba Janové dorazili koňmo před hrad Mespech, našli padací můstek vysoko zdvižený a na jejich volání se za značně dlouhou dobu objevila na hradbě rozčepýřená hlava se zarudlou tváří a tupě vyvalenýma očima.

"Odejděte! Odejděte!" křičel muž nakřáplým hlasem. "Mám příkázání nikomu neotvírat!"

"Jaképak příkázání?" otázal se Jan ze Sioraku. "A kdopak ti je mohl dát? Jsem rytíř ze Sioraku, synovec Raymonda Sioraka z Tani?s, a kupuji tvrz, stejně tak můj druh Jan ze Sauveterre. A kterak bych ji mohl koupit, kdybych ji nemohl navštívit?"

"Ó pane můj, pane můj!" bědoval muž. "Prosím vás poníženě o odpuštění, ale byl bych ve velikém nebezpečení života a moje rodina také, kdybych otevřel!"

"Kdo jsi a jak se jmenuješ?"

"Maligou."

"A s nemalou chutí na pálenku, myslím," přidal Sauveterre polohlasně.

"Maligou," zvolal Siorac, "jsi služebníkem v tomto domě?"

"Kdeže," odvětil Maligou a hrdě se vztyčil. "Mám pozemek, dům a vinici."

"Velkou vinici?" zeptal se Sauveterre.

"Dost velkou na mou žízeň, pane můj."

"A jak jsi se tu octl?"

"Když jsem sklídl chudou úrodu, přijal jsem ke své záhubě místo strážce Mespechu, dědicové mi za to dávají dva pěťáky denně."

"A ty je vyděláváš neprávem, když neotvíráš kupcům!"

"Pane můj, já nesmím," hořekoval Maligou. "Dostal jsem příkázání. A zhubím život, když neuposlechnu."

"Kdo ti dal to příkázání?"

"Však víte dobře kdo," Maligou sklopil hlavu.

"Maligou," Sauveterre se zamračil, "jestliže nespustíš most, ujíždím do Sarlatu vyhledat královského sudího a jeho lučištníky! A oni ti nastaví oprátku za rušení koupě!"

"Já panu z La Boétie určitě otevřu," zvolal Maligou a vydechl úlevou, "nevěřím však, že mi nastaví oprátku. Jedťte pro sudího, pane můj, než mě zmordují ti druzí! Prosím vás o to pokorně ve jménu Pána Boha a všech jeho svatých!"

"K čertu se svatými," řekl Sauveterre potichu. "Nosí ten šibal také medailón s Pannou?"

"Ano, leč nikoli na tak krásném a příjemném místě," odvětil tiše Siorac.

Dodal:

"Vzhůru, Sauveterre! Pobídněme koně! Do Sarlatu! Musíme si znovu několik mil otloukat zadek kvůli tomu šibalo!"

"Nebo kvůli tomu, kdo ho tak zastražuje," namítl Sauveterre a obrátil koně. Zatvářil se starostlivě. "Bratře, měli bychom to vzít v potaz, nebudeme mít dobrého souseda, je-li pravda, že Fontenakovy pozemky sousedí s mespechskými."

"Avšak hrad je krásný," řekl Siorac a vztyčil se v tmenech. "Je krásný a je nový! Bude nám velkým potěšením bydlet v tak novém domě. Hu, ta úzká okna starých stavení a ty jejich zčernalé a plesnivé zdi! Oč víc se mi líbí lesklý kámen a široká okna s kamenným ostěním, ta propouštějí světlo!"

"Ale skýtají snazší přístup obláhateli!"

"Bude-li potřebí, zpevníme je zevnitř těžkými dubovými okenicemi!"

"Kupujete zajíce v pytli, bratře," namítl Sauveterre mrzoutsky. "Ani jsme neviděli pozemky."

"Nejdřív dům. Zítra a pozítří pozemky," pravil Siorac.

Antonín z La Boétie, z moci královské hrdelní sudí senešalství sarlatského a soudního okrsku dommského, bydlel v Sarlatu proti kostelu v domě tuze krásném a tuze novém, proraženém oněmi okny s ostěním, která miloval můj otec, posedlý všemi novotami ať v náboženství, v zemědělství, ve vojenském umění či v lékařství. Neboť v této vědě se otec nepřestával pilně vzdělávat. Nalezl jsem před krátkým časem v jeho pozoruhodné knihovně spis od Ambrože Paréa o Metodě ošetřování ran způsobených hákovnicemi a jinými palnými zbraněmi, koupený, četl jsem to v záznamu psaném otcovou vlastní rukou na titulní stránce, u jednoho sarlatského knihkupce dne 13. července 1545, téhož roku, kdy došlo k onomu velikému rumrajchu kolem Mespechu.

Pan z La Boétie byl nadmíru bohatě oděn v hedvábném kabátci a nosil bradku a vous krásně zastřižené a nakadeřené. Vedle něho seděl na nízké stoličce dost ošklivý, asi patnáctiletý mladík. Ale byla to ošklivost toliko na povrchu, vyvažovaly ji dvě planoucí a lesklé oči.

"Můj syn Etienne," pravil pan La Boétie nikoliv bez pýchy. "Pánové," pokračoval, "není mi tajno, jaké úklady strojí Fontenac. Chce Mespech, a to všemi prostředky, ba i podlémy a nekalými. Je mi známo, ale běda, nemohu to dokázat, že minulého měsíce vyslal lidi, aby v noci zlezli hradební zdi a posunuli kamennou krytinu, i vznikly tak otvory pro dešťovou vodu, která ničí stropy a znehodnocuje stavbu. Neboť Fontenac nevlastní víc než patnáct tisíc tourských liber, nikdo tady mu nepůjčí ani zlamanou grešli a on ví, že nebude jediným kupcem, kterýž se dostaví k dražbě; nedostane Mespech tak lacino. Dědicové chtějí zabránit, aby pokračoval v rušení, i najali za strážce tvrze Maligoua, leč Fontenac se dověděl o vašich záměrech..."

"On je tedy zná?" zvolal Siorac.

"Jako každý tady v Sarlatu," usmál se La Boétie a uhladil si špičku vousu. "V zámcích i v chatrčích, všude se mluví jen o vás. A nikomu není tajno, jak Fontenac pohrozil tomu ubožákovi Maligouovi, že ho upeče zaživa v jeho domě i se ženou a s dětmi, jestliže vám otevře Mespech."

"A Fontenac by takovou věc udělal?" zeptal se Sauveterre.

"Udělal už horší věci," mávl rukou La Boétie. "Je však úskočnější než tisíc hadů a nikdy po sobě nezanechal dostatek průkazných stop, aby mohl být pohnán před soud."

"Máme něco zkušeností z války a v našich službách jsou tři dobří vojáci," řekl Sauveterre. "Pane královský sudí, co proti nám zmůže ten loupeživý baron?"

"Postaví své maskované lidi do zálohy, až pojedete někde périgordskými lesy, a vaše zmordování padne na vrub těch loupeživých houfů, co nás sužují."

"A kolik mužů má ten Fontenac?"

"Asi deset šibeníčníků, kteréž nazývá svými vojáky."

"Deset?" pyšně se rozhlédl Siorac. "To je věru málo."

Bylo ticho a Antonín La Boétie pak pokračoval:

"Ale Fontenac už vám začal škodit úlisnějšími prostředky. Ten nestvůrník dokáže totiž ocukrovat své pikle sladkým jedem. Zpravil sarlatské biskupství, že jste údajně jeden i druhý reformovaného náboženství."

"Nevyznáváme reformované náboženství," pronesl Siorac po chvilce mlčení, "a chodíme na mši jako jeden každý."

Sauveterre se nepřidal ani to nepopřel. Mlčel. Tato rozdílnost Antonínovi z La Boétie neunikla. Co se tkne jeho syna Etienna, ten vstal, běžel rychlým krokem k oknu, otočil se a s nemalým rozhořčením a s horlivou výmluvností promluvil:

"Není-li to hanba pít se po tom, zdali tito urození pánové chodí či nechodí na mši, když po deset let prolévali krev ve službách království? A kdopak se po tom pídí? Ten palič, ten katan, ta divá šelma, ten hnusný vřed na zemi, kterýž cpe náboženství před sebe jako ochranný štít, aby mohl páchat svoje ohavnosti! Bůh nás ochraňuj od tyranie a od té nejhorší ze všech: té, kteráž nechová v úctě svědomí..."

"Synu můj," pravil Antonín se směsí lásky a obdivu, "nejsou mi neznámy city, kteréž vzněcují vaše šlechetné srdce proti otroctví."

"Krom toho vyjadřujete obdivuhodně své soudy, pane," obrátil se k Etiennovi Siorac. Všiml si, že Etienne řekl "ve službách království" a nikoliv "ve službách krále".

Etienne usedl znovu na stoličku vedle křesla pana z La Boétie, vzal otce za ruku a stiskl ji s uzarděním, s láskou nejdojemnější, a jeho planoucí oči upřené na něj svědčily o vděčnosti za pochvalu, kteréž se mu dostalo. Jaké štěstí, pomyslně si dojatě Siorac, že příroda z nich učinila otce a syna, vždyť by si nemohli být bližší srdcem ani vůlí, jež očividně přechází z jednoho na druhého.

"Ach, otče můj," pokračoval Etienne a slzy mu vyhrkly z očí. "Pročpak národy tak lehko přijímají tyranství? Myslím na to po všechny dny, jež stvořil Bůh. Nemohu zapomenout na to pekelné tažení letos v dubnu proti nebohým valdenským v horách luberonských: na zmordování osmi set rolníků, na vypálené vesnice, na ženy a dívky znásilněné v mérindolském kostele a vržené pak do plamenné výhně, na stařeny, jimž nasypali střelný prach mezi nohy, protože už je nikdo nechtěl, a roztrhali je na kusy, na zajatce, kteréž zaživa rozpárali a natáčeli si jejich střeva na tyče! A papežský legát v Cabri?re přihlížel těmhle hrůzám a tleskal jim! A k čemu to všechno? Protože ti nebozí lidé, mírumilovní a pracovití, nechtěli stejně jako reformovaní, jimž jsou tolik blízcí, poslouchat mši, uctívat svaté a zpovídat se... Víte přece, otče můj, že jsem tak dobrý katolík, jak jen lze být, třebas neschvaluji zkaženost církve římské, ale červenám hanbou, že církev svatého Petra mohla dohnat krále Francie k podobným ohavnostem..."

"Synu můj," odvětil Antonín z La Boétie rozpačitě a vrhl pohled na své návštěvníky, "víte, že náš král František I. je člověk velice dobrotivý. Podepsal listiny pověřující barona z Opp?de vykonat ortel soudního dvora v Aix nad valdenskými, aniž jej četl. Jaly ho poté kruté výčitky a nařídil vyšetřování těch, kdo jsou odpovědní za toto zmordování."

"Běda, příliš pozdě!" zvolal Etienne. Ale ucítiv otcovy rozpaky, povzdechl, sklopil zrak a zmlkl.

Bylo тихо a Sauveterre se pak znovu ujal slova:

"Abychom se vrátili k Fontenakovi, mají slova toho taškáře proti nám nějakou váhu na biskupství?"

"Nevím," řekl La Boétie, ale vypadal, že to ví moc dobře. "Ten zlosyn se tváří jako katolík, ačkoliv je ohavný křesťan.

Platí mše, dává dary..."

"A biskup je přijímá?"

"Věc je ovšem taková, že my biskupa nemáme," usmíval se La Boétie a hladil si hřbetem ruky zašpičatělou bradku. "Náš biskup, Mikuláš z Gadis, kteréhož dala jmenovat paní choť následníka, je Florentin jako ona, sídlí v Římě a tam čeká na kardinálský klobouk."

"V Římě!" opakoval Siorac. "Desátky zkropené potem sarlatských rolníků musejí vykonat dlouhou cestu, než se k němu dostanou!"

Po tom vtipném výroku se Etienne hlasitě rozesmál a toto náhlé veselí mu omladilo zasmušilou tvář.

"Máme ovšem koadjutora," řekl La Boétie napůl vážně, napůl taky s posměchem, "je to jistý Jan Fabri." "Ale ten bydlí v Belv's," ozval se Etienne, "sarlatské podnebí ho dusí, zvláště v létě..."

"Ze Sarlatu do Belv's," Siorac přistoupil na Etiennův tón, "cesta pro desátky není tak dlouhá..."

"Ale něco řečených desátků musí přec jen zůstat v Sarlatu, neboť tu máme tertium quid, generálního vikáře jménem Noailles, kterýž vládne po své libosti."

Tato rozmluva utkala mezi čtyřmi muži srdečnou dohodu, navenek zahalenou lehkými slovy. La Boétie povstal, Etienne se zvedl rovněž, otec mu položil ruku kolem ramen a stále se usmívaje, hleděl na své hosty, rovněž už na nohou - Sauveterre vstal s trochou zpoždění kvůli své kulhavosti.

"Pánové, chcete-li Mespech," pokračoval tónem périgorského žertování, v němž téměř vždycky vězí záměr satirický nebo vážný, "musíte učinit několik ústupků. Bylo by asi příliš nemístné žádat po vás, abyste odevzdali do rukou Antonína z Noailles dar na počest svaté Panny, k níž chováte odedávna obzvláštní náklonnost..."

Siorac se beze slova usmál a Sauveterre zůstal neproniknutelný. "Ale snad byste se mohli spokojit tím, že byste se tuto neděli objevili na velké mši v Sarlatu. Slouží ji pan generální vikář a neopomene si vás povšimnout."

"Nuž dobrá," vesele se usmíval Siorac, "Mespech se nám líbí, a proto neopomeneme přijít."

Stačilo, aby se objevil hrdelní soudce a jeho lučištníci, sledovaní oběma Jany: padací most Mespechu se před nimi zvedl. Peskovaný, leč nekonečně potěšený Maligou byl odeslán domů a čtyři muži pana z La Boétie pověřeni až do prodeje hlídáním hrádku. La Boétie se obával Fontenakova zoufalého pokusu o jeho vypálení, což by zbavilo kastelánství sídla, Mespech by zůstal jen pustou půdou a nikdo krom mocného souseda by neměl zájem na jeho koupi. Když se La Boétie rozloučil, Siorac a Sauveterre si prohlédli Mespech od základů. To se stalo ve čtvrtek. V pátek všemi směry prochodili panství. V sobotu se vrátili do Sarlatu a tam před notářem jménem Ricou se vzájemně adoptovali a jeden druhému darovali všechny své statky přítomné i budoucí. Od této chvíle se oba Janové stali bratry nejenom z lásky, kterouž si přísahali, ale též podle zákona, a dědici jeden druhého - a Mespech, nabudou-li jeho vlastnictví, se stane jejich nedělitelným majetkem.

Četl jsem tu dojímavou listinu. Je sepsána od začátku do konce ve staré provensálské, byť v této době všechny úřední spisy byly už skládány ve francouzštině, ale notáři se poslední podřizovali tomuto pravidlu, jejich klienti obvykle totiž nerozuměli v jazyce severu ani slůvka.

Po Sarlatu se rozšířila zpráva o pobratimství obou kapitánů a začalo se říkat, že ti dva udatní mužové koupí Mespech Fontenakovi před nose. Domněnka se potvrdila, když je lidé spatřili v neděli na velké mši. Běžely také pověsti, že po mši odevzdali generálnímu vikáři Antonínovi z Noailles dar pěti set tourských liber "ve prospěch některých bývalých vojáků pana krále, kterýmž se natrefilo žít v sarlatské diecézi, starých a zmračených".

Kapitáni nepřišli oné neděle do Sarlatu jako nějací větropláši. Prošli branou v Lendrevie v doprovodu svých tří vojáků, všech pět krom Coulondra mělo v ruce pistole a vytasený meč jim visel za řemen na zápěstí ruky, jež svírala oštěže. Projížděli takto ulicemi, Siorac a Sauveterre upírali zraky na okna, jejich mužové na chodce, a nepřestali tak činit, dokud nedojeli před palác rodiny La Boétie. Soudce, upozorněn dupotem koňských kopyt po dlažbě, vyšel neprodleně z domu a vyběhl jim vstříc s úsměvem na rtech a s rozpraženou náručí, aby ukázal počestným občanům shromážděným na náměstí (takové sdružování před mší za pěkného počasí bývalo zvykem), kterak vysoce si váží královský úředník nově přichozích.

Bylo to velké sročení, když se bratři uchýlili do paláce La Boétie, měšťané se domlouvali mezi sebou pokyvujsíce hlavami a lid se tísnil kolem pěti koní, čilých a plnokrevných, kteréž drželi vojáci, obdivovali statné zadky lesknoucí se potem a vojenská sedla s nádherně vypracovanými litinovými ozdobami na kapsách, z nichž vyčuhovaly pažby tlustých pistolí.

Fontenac byl u veliké nenávisti sarlatských měšťanů i tem šlechticů na tvrzích pro své mordýřské kousky a převeliké prostopášnosti, než lid ho měl v náramné oblibě, neboť z výtěžku svých lupů konal často na své náklady procesí určená k oslavě toho či onoho svatého, leč víno zakoupené Fontenakem teklo proudem a procesí tak končila výtržnostmi, kteréžto La Boétie musel potlačovat. Navzdory těmto přechetným nepořádkům mnozí soudí, že lid z měst pracující od úsvitu do noci za pár mizerných pěťáků právem miluje církevní procesí, neboť mu dávají odpočinek, a nesčíslní svatí, kteréž slaví katolický kult, mu přinášejí rok co rok přes padesát svátečních dnů nepočítaje v to neděle: důvod, proč bylo vždycky snadné popíchnout lid proti přivržencům reformovaného náboženství podezřelým z toho, že mu chtějí vzít svátky odstraněním svatých, kteříž jsou jejich příčinou.

Zvědaví zevlouni brzy odhalili, třebaže mluva quercyská a gaskoňská je dosti odlišná od jejich, že naši vojáci mluví spolu provensálsky, a hladíce jejich koně, obdivujíce jejich sedla a taktéž železný hák, kterýž měl Coulondre namísto

levé ruky, kladli nespočetné otázky, na něž odpovídal jen Cabusse, neboť Gaskoněc oplýval živým duchem a čilým jazykem.

"Vaši páni chtějí koupit Mespech?"

"Nemáme pány. Ti pánové jsou naši hejtmani."

"Vaši hejtmani chtějí koupit kastelánství?"

"Může být."

"Mají na to peníze?"

"Neotvíral jsem jejich pokladnice."

"Baron z Fontenaku má prý patnáct tisíc tourských liber."

"Kéž mu je Bůh zachovati ráčí."

"Vaši hejtmani mají víc?"

"Musíte se jich zeptat."

"Zakoupí-li vaši hejtmani Mespech, pan z Fontenaku prý takovou urážku nestráví."

"Kéž jeho trávení Bůh uchovati ráčí."

"Zařikáváte se Bohem. Zařikáváte se taky svatými?"

"Ba, ba, svatým čumilem."

"Jakého jste náboženství?"

"Stejného jako vy."

"Vaši hejtmani jsou prý pro to zhoubné kacífství."

"To říkají hlupáci."

Tady se Cabusse napřímil a z plna hrdla se rozkřičel:

"Lidé dobří, odstupte od nohou našich koní a nesahejte na sedla!"

A taková je moc vysoké postavy a mocného hlasu na zástup, že všichni bez meškání uposlechli.

Jakmile královský sudí zavřel vrata paláce La Boétie za návštěvníky, pustil se do jádra věci.

"Pánové, dověděl jsem se od zvěda, že Fontenac vás zamýšlí dnes v noci v Tani's přepadnout. Přejete-li si, uložím vás na noc ve svém venkovském domě, vás i vaše muže, a to až do dražby."

"Jsem vám neskonale vděčen za vaši nabídku, pane z La Boétie," odvětil Siorac, "ale nemohu ji přijmout. Kdyby nás Fontenac nenašel v Tani's, sám Bůh ví, jakou zločinnou pomstu by vykonal na mém strýci, na mých bratrancích a na nebohých vesničanech!"

"Siorac má pravdu," přidal se Sauveterre, nikterak podrážděný, že to Siorac přednesl bez porady s ním.

Dodal:

"Díky vám, pane královský sudí, nebudeme dnes v noci překvapeni my, ale Fontenac."

"Ten se do té věci nenamočí," řekl La Boétie. "Na to je nadmíru lstivý."

"Ale jestliže pobijem jeho tlupu," řekl Siorac, "bude to, jako bychom mu upilovali drápky!"

4. Baron Fontenak

Vesnice Tani's, čítající tehdy asi desítku rodin kolem rozložitě zvonice, je postavená na vršku, kterýž se svažuje krajně příkrou cestou k Beunám. To jméno v množném čísle se dává řece kvůli mlýnským náhonům, protože to vypadá, jako by ji zdvojnásobovaly. Dává se také malému údolí, kteréž řeka svlažuje k vesnici Ayzies. Podle řeky vede dosti dobře vyštěrkovaná silnice: jediný přístup pro toho, kdo přijíždí od Fontenakova hradu.

Když nastala noc, hejtmani postavili Cabusse a dva syny strýce Sioraka na úpatí vršku, neboť předpokládali, že útočníci tam zanechají koně a budou se odtud plížit pěšky po nadmíru příkré a nadmíru kamenité cestě vedoucí ke vsi. Cabusse a jeho pomocníci měli přikázáno nepouštět se do boje s útočníky, než měli je nechat projít, při prvním výstřelu zabít pacholka hlídajícího koně a ty pak odvést do strýcovy stodoly v Beunách. Až to provedou, mají se vrátit, vyčkat, co zbude z útočného houfu, a rozstřílet z hákovnice ten zbytek, až na útěku doběhne dolů pod vršek.

Ten příběh mi vyprávěl Cabusse, neboť pobratimstvo nerado vystrkovalo na odiv své vlastní úspěchy, a smál se, že nejtěžší na té věci nebylo pustit se do boje, nýbrž přesvědčit vesničany, aby se na něm účastnili - v takové žili hrůze před Fontenakem. Ovšem když se odhodlali, nic už nezastavilo jejich zběsilost. Po boji nelítostně dobýjeli raněné a začali je okamžitě svlékat ze škorňí a oděvů, pak s hlasitým křikem vymáhali díl kořisti netoliko ve zbraních, ale i v koních, třebaž na jejich zajmutí měli účast jediné dva synové Raymonda Sioraka.

Hejtmani věnovali oběma koně se sedlem a dva koně vesnici, aby pomáhali střídavě při polních pracích. Ale vesničané, zvyklí na voly, koně raději prodali a peníze si rozdělili. Pobratimstvo si ponechalo zbytek kořisti, to jest šest krásných a statných koní, vhodných pro práci na polích i pro sedlo; budou věru užiteční, až nastane čas rozorávat úhory na Mespechu.

Naši lidé zabili oné noci loupeživému baronu šest mužů a sami neměli jediného raněného. A jednoho muže zajali: hlídače koní, jehož byl Cabusse omráčil v Beunách. Když ho dovedli do vesnice, dalo neslýchanou práci zabránit vesničanům, aby ho nezmordovali. Než aspoň jeden z těch škůdců musel zůstat naživu, aby svědčil proti Fontenakovi. Soudíc podle počtu zajatých koní, dvěma útočníkům se podařilo utéct pěšky pod ochranou noci, třebaž bylo dosti jasno. Je ovšem pravda, že za Beunami počíná listnatý a hluboký kaštanový les bez jediné otevřené mýtiny na dobrých šesti milích mezi vsí Tani's a Fontenakem.

Nazítří v pondělí, v den dražby Mespechu, hejtmani dali naložit zkrvavená těla na vůz a dopravili je panu La Boétie společně s vězněm. Toho uvrhli do městského žaláře, ale mrtvé vystavil La Boétie na sarlatskou šibenici, která se v těch časech tyčila naproti bráně do předměstí Rigaudie. V okamžení se tam tísnil dav. Mezi zevlouny byl notný počet slečen, jakkoliv těch šest zlosynů bylo nahých jako červi.

La Boétie tam zůstal hodnou chvíli s hejtmany, nikoliv aby se potěšili z podívané, leč aby poslouchali lid a poznamenal

si ty, kteří by poznali ve visalcích Fontenakovy lidi, s nimiž možná povykovali po krčmách. A vskutku, vítr se nyní trochu otočil proti loupeživému baronu a jazyky se už rozvazovaly.

Co se tkne vězně, kat mu položil otázku hodinu po jeho příjezdu do Sarlatu, on pak vypověděl všechno a mnoho navíc. Neboť odhalil takřka neuvěřitelné mrzkosti spáchané Fontenakem před dvěma roky, které, zdálo se, hrubě obtěžkávaly svědomí tohoto dareby, křehčí než svědomí jeho pána.

Roku 1543 zmizel jeden mohovitý měšťan z Montignaku jménem Lagarrigue. Měsíc poté opustila městys jeho žena sama na koni a nikdy se už neobjevila. Věžňovo doznání toto zmizení zlověstně osvětlilo. Fontenac přepadl Lagarrigua na silnici z Montignaku do Sarlatu, když nastávala noc, zabil dva sloužící, kteří ho doprovázeli, a odvedl rukojmí na svůj hrad. Potom co nejtajněji zpravil Lagarriguovu ženu, že její manžel upadl do jeho rukou. A s podmínkou, že neprozradí slovem živoucí duši, ani svému zpovědníkovi, kde je držen její manžel, dostane ho zpátky zdravého a bez úhony za výkupné osmi tisíc liber. Měla pak odvézt výkupné samotědinu u velikém tajemství a aniž ji kdokoliv spatří. Nešťastnice, chovající neskonale lásku k svému muži a chvějící se hrůzou, že ho ztratí, pošetile uvěřila, že loupeživý baron je muž stojící v slovu. Uposlechla ho ve všem. Když se za ní zavřely brány hradu a výkupné spočítáno a uloženo v pokladnicích, Fontenac, nadmíru krásný šlechtic, převelice vzdělaný a zdvořilý, řekl té paní nejsladším hlasem, aby měla maloučko strpení, že se bez meškání sejde se svým chotěm. Leč sotva byl před ní doveden zkrvavený a spoutaný muž, Fontenac změnil tvář i řeč, vrhl tu paní svým vojákům a řekl jim, ať se s ní obveselí, mají-li chuť. Jakož se i stalo před zraky Lagarrigua, kterýž se zmítal v poutech jako šílený. Aby nebylo nic opominuto při mučení mladé ženy, Fontenac poté nařídil zardousit manžela před jejími zraky a pohrozil jí stejným osudem. Načež ji choval ještě dva tři dny pro potěchu svých vojáků. Protože pak někteří mezi nimi ji začali litovat, neboť si i za nejohavnějšího zacházení uchovávala křesťanskou líbeznost a důstojenství, Fontenac, jako by jim chtěl dát naučení v krutosti, vnořil jí dýku do hrudi a zasazuje jí čepel do rány, tázal se jí s odpornými kletbami, zda jí to činí požitek. Obě těla pak byla spálena v hradebních příkopech, aby po tom strašlivém zločinu nezůstala žádná stopa. A Fontenac, hledě z hradeb, jak k němu zdola stoupá čpící kouř, s chechtotem pravil, že Lagarrigue a jeho žena se zajisté cítí spokojeni, jelikož jsou konečně spolu.

Fontenac se doslechl o tomto svědectví a v pondělí o polednách se v Sarlatu neobjevil. Mespech byl prodán v dražbě za 25 000 tourských liber rytíři Janu ze Sioraku a podkoním Janu ze Sauveterre; byla to skromná cena za toto bohaté a znamenité panství, leč zdaleka ne tak nízká, jako kdyby se bylo Fontenakovi podařilo samotědinu účastnit se dražby. Kdekdo se domníval, že na Fontenaka dopadne konečně zákon a vyžádá si jeho život. Než vězeň, kterýž ho byl obžaloval, zemřel o dva dny později ve své kobce na otravu jedem a jeho smrt způsobila, že toto jediné svědectví proti loupeživému baronu se stalo napadnutelnějším. Parlament v Bordeaux nicméně povolal Fontenaka před soudní stolicí, než ten se sťežil opustit své opevněné doupě. Napsal předsedovi soudního dvora nadmíru zdvořilý a nadmíru vzletně složený list, v němž nechyběly latinské citáty.

Omlouval se s četnými poklonami, že nemůže vyhověti předvolání, jsa nemocen chorobou krajně nebezpečnou a modle se za svou spásu takřka na smrtelném loži. Je ostatně v celé této záležitosti obětí hrozivého spiknutí, v němž vidí od začátku do konce ruku kacířů. Je zajisté pravda, že šest mužů pověšených u Sarlatu bylo v jeho službách, leč tito hanebníci, zlákáni nestoudnými sliby, mu večer utekli, ukradnuvše mu hákovnice a koně, aby se dali do služeb reformovaných, kteří, skrývajíce svou pravou víru, se chtějí usadit v kraji, aby ho zamořili. Sotva však tito nevěrní služebníci dorazili na schůzku smlouvenou tajnými a krvelačnými hugenoty, tito je zrádně zavraždili, jednak aby obmyslně vzbudili víru, že Fontenac je chtěl přepadnout, jednak aby se zmocnili zbraní a koní jim přínáležících. Co se týče vězně, pokud je vůbec možné přijmout jeho svědectví, protože je jediné (testis unus, testis nullus), jeho jazyk byl očividně zakoupen hugenoty, aby pošpinil staletou čest Fontenaků. Kdyby se byl Fontenac mohl s tím bídíkem střetnout, ten by byl nesporně své lži odvolal. Než v pravé chvíli přišla krajně podezřelá smrt (fecit cui prodest), aby ho k největšímu užtku žalobců odsoudila k mlčení.

Nakonec Fontenac požádal předsedu soudního dvora v Bordeaux, nechť dá výslovný příkaz pánům ze Sioraku a ze Sauveterre, aby mu bez meškání vrátili jeho zbraně a jeho koně.

Taková byla v posledních letech panování Františka I. síla stranickosti a tak ohromná podezřavost soudních tribunálů vůči těm, kteří se zdáli klonit ke kacířství, aniž se k němu otevřeně hlásili, že tento Fontenakův list, očividně nestoudný a úskočný, přesto zvklal předsedu a jeho poradce, byť byla známa ohavná Fontenakova pověst jim i celému guyennskému kraji. Do Bordeaux museli přijet jmenovitě oba hejtmani, La Boétie, dva sarlatští konšelé a František z Caumontu jakožto vyslanec šlechty, aby uvedli skutky na pravou míru. A ještě soudní tribunál neměl pokoje, dokud hejtmani, přijímání všude s úctou, nedali souhlas k tomu, že se budou zodpovídat ze svého smýšlení. Svůli k tomu s podmínkou, že se tak nestane veřejně, leč v důvěrné rozmluvě se soudním radou pověřeným tímto výsledkem. Tento rada byl proědivělý muž, rozmyslný, navýsost zdvořilý, a převelice se omlouval oběma bratrům, prve než je začal zkoumat.

"Pane rado," pravil Siorak, "jak můžete brát vážně obvinění vyřčené tak velkým zlosynem?"

"Ale je to dobrý katolík, byť převeliký hříšník! Chodí na mše, zpovídá se, přijímá, uchyluje se do kláštera..."

"Je tedy hodné politování, že po slovech nenásledují skutky..."

"Jsem rád," řekl soudní rada, "že vás slyším mluvit o skutečích. Není-liž podle vašeho mínění zásluhou skutků, že dobrý křesťan může doufat ve své spasení?"

Sauveterre se zachmuřil, ale Siorac odpověděl bez váhání: "Zajisté, právě tak to chápu."

"Uklidnil jste mě, pane rytíři," pravil soudní rada s úsměvem. "Já ostatně nejsem velký teolog a budu vám klást toliko otázky prosté a lidové, odpovídat na ně bude vám snadné. Vy osobně obcujete pravidelně mši svatě?"

"Ano, pane soudní rado."

"Zanechme obřadností, prosím vás. Ráčil byste odpovídat toliko ano nebo ne?"

"Jak vám libo."

"Pokračuji tedy: uctíváte svatou Pannu a svaté?"

"Ano."

"Dovoláváte se v modlitbách přimluvy svaté Panny a svatých?"

"Ano."

"Chováte ve vážnosti medailóny, obrazy, malby na kostelních oknech i sochy vytvořené na jejich oslavu?"

"Ano."

"Uznáváte za správnou zpověď do ucha?"

"Ano."

"Věříte ve skutečnou přítomnost Boha ve svátosti přijímání?"

"Ano."

"Věříte v očistec?"

"Ano."

"Věříte, že papež je svatým pontifikem církve katolické, apoštolské a římské a že každý křesťan je mu povinován poslušností?"

"Ano."

"Věříte, že papež smí udílet odpustky?"

"Ano."

"Uctíváte ostatky světců a mučedníků?"

"Ano."

"Zúčastníte se v Sarlatu srpnového procesí na počest Panny, zbožně, s hlavou obnaženou a se svíci v ruce?"

"Ano."

Soudní rada se tehdy chtěl obrátit k Sauveterrovi a pokračovat ve své inkvizici, ten však vstal, klopýtavě k němu přistoupil, upřeně na něj pohlédl černýma očima a pevným hlasem pravil:

"Pane soudní rado, můj bratr znamenitě odpověděl na všechny vaše otázky. Berte jeho odpovědi, jako by byly též ode mne. A vyveďte z toho závěr, prosím vás, že naše náboženství je ve všem všudy stejné jako náboženství krále francouzského, jemuž jsme jeden i druhý tak věrně byli sloužili v normandské legii."

Tato drsná odpověď byla obratná a rada soudního dvora ucítil, že nemůže zacházet dále. Než spokojený nebyl. Neboť byl zvyklý tomuto druhu lidí, kteréž reformované náboženství přitahuje jako magnet železné piliny, a z tohoto hlediska ani ctnosti hejtmanů, ani jejich vážnost, jejich vědění a jejich klidná odvaha nesvědčily v jejich prospěch.

"Jsou to nadmíru počestní lidé," sdělil soudní rada předsedovi soudního dvora po skončení výslechu. "Není v nich lehkovážnost, slabost ani jiná trhlina. Ale náboženství královo vyznávají jen konečky rtů. Věřím v nich hugenotský smrad."

"Jakkoliv máte jemný čich," odvětil předseda, "smrad nestačí. Pokud nehlásají morovou nákazu reformy, nejsou rebely proti králi. Ponechme tedy horlivost lidem církve."

Jaký smrad našel soudní dvůr na oplátku u barona Fontenaka a jaké měl ten lotr opory, to se dobří lidé nedověděli. Než rozsudek, kterýž ho odsoudil "z nedostatku hmotných důkazů a nezvratných svědectví" k dvaceti letům vypovězení ze senešálství sarlatského a soudního okrsku dommského, byl pokládán v celém guyennském kraji za přespříliš milostivý. La Boétie, chtěje na zpáteční cestě připravit nocleh pro malou skupinu v Libourne, ponechal za sebou sarlatské konšele a Caumonta a jel o skok napřed, provázen "pobratimstvem". Pod tímto označením nyní lidé podle zvyku znali hejtmany: název to byl nadmíru dojemný, jelikož spojoval oba bratry pod jedním jménem, jako by od této doby tvořili jednotu.

"Škoda, že máme tak naspěch," pravil La Boétie. "Jeli bychom přes zámek Montaigne a ukázal bych vám tam malého dvanáctiletého chlapce, jeho otec ho vzdělával v latině a on teď budí obdiv všech, neboť čte Ovidiovy Proměny v originále."

"Ten pán," řekl Siorac, "má tisíckrát pravdu, že si dává práci se vzděláním syna. Převelice potřebujeme učené lidi, abychom vyšli ze svého barbarství."

"Žel, vědomí a svědomí nejsou vždycky sourozenci," namítl La Boétie. "Fontenac sám je nadmíru vzdělaný."

"A ten zlosyn se z toho vyvlékl lacino!" zahřměl Sauveterre. "Dvacet let vyhnanství za tolik mordování! Krev mi vře nad takovou nespravedlností!"

"A to ještě Fontenac pobil jen asi deset lidí," zvolal La Boétie. "Ale co říct o baronovi z Opp?de, kterýž povraždil stovky valdenských rolníků v luberonských horách, zkonfiskoval jménem krále jejich pozemky a pak je skoupil pro sebe? Byl sic obžalován, ale můžete se vsadit, že vyjde z procesu bělostný jako sníh!"

"Tak to chodí na našem truchlivém světě," pravil Sauveterre, "neustále se točí v krvi a blátě a ve lživých pověrách, kteréž zkazily čisté slovo boží."

Tady nastalo ticho. Nikdo, ani Siorac, se nechtěl pustit za zajícem, kterého vyplašil Sauveterre. A pan z La Boétie méně než kdo jiný.

"A komu připadne na těch příštích dvacet let Fontenakovo baronství?" otázal se Siorac.

"Jedinému baronově synovi Bertrandovi z Fontenaku, je teď zletilý, bylo mu právě patnáct let."

Za chvíli La Boétie dodal:

"Od nynějška budete zbaveni starého vlka, pánové, zůstává však vlče. Neslyším o něm nic dobrého, a třeba je dosud malý, mohou mu vyrůst drápy."

5. Budování nového sídla

Narodil jsem se 28. března 1551, to jest šest let poté, co pobratimstvo získalo Mespech, v době, kdy jeho vzhled se už změnil. Po pravdě řečeno, hejtmani se nepatrně dotkli stavby, velkého obdélníkového domu vysokého dvě patra kolem

vnitřního dvora a opatřeného nárožními věžemi se střílnami; ty věže byly spojeny ochozem s cimbuřím. Než tato stavba byla v době koupě obklopena jen zárodkem vodního příkopu, širokého sotva jeden sáh a tak nehlubokého, že i malý člověk, kdyby ho tam hodili, by všude stačil. Byla to na první pohled směšná obrana. Takřka zbytečný byl padací most, kudy se chodilo do domu od vstupního příhrádku na polední straně. Věru kdokoliv by byl mohl vlézt do vody bez nebezpečí, že se utopí, a postavit k hradní stěně žebřík, kterýž by měl v bahně dostatečnou oporu.

Zkušenost a nápaditost hejtmánů by k úpravě příkopů nestačila, nebýt šťastné okolnosti: studna zbudovaná v jednom rohu vnitřního nádvoří na Mespechu byla nevyčerpatelná. Pobratimstvo si toho všimlo, když krátce po koupi ji chtělo celou vyčerpat a vyčistit. Uprostřed srpna za značného sucha tam musili pracovat nejprve dva muži s vědrami, ale hladina neklesala, a protože obvod studny byl sdostatek prostorný, pustili se do práce tři, potom čtyři, potom pět mužů... Když jich bylo osm, hladina konečně maličko poklesla, i pokračovali jako zběsilí a voda ještě ustoupila, ale jen tolik, že odhalila průrvu v zemi, odkud mocně proudil vodotrysk v šířce mužského zápěstí. Hejtmani tehdy nařídili zastavit práci a voda se zakrátko naplnila k obvyklé hladině až k vývodu, kterýž odváděl přebytek do příkopů.

Musili tento nadbytek vody svádět jinam, prve než se pustili do práce v příkopech, což se dalo vykonávat až po vinobraní, neboť hloubení příkopů podle plánů hejtmánů si vyžadovalo velký počet mužů. Krom vojáků, sluhů a sousedů si pobratimstvo najalo nádeníky a živilo je, nešetříc nákladů na uskutečnění velkého záměru. Šlo totiž o nemalou věc - o vyhloubení opravdového rybníku kolem Mespechu, hloubky dobrého sáhu a šířky sedmi sáhů. Takto se stal Mespech ostrovem, a ostrovem spojeným s pevninou zařízením tak důmyslným, tak obranným a tak krásným, že jsem nikdy nespátřil návštěvníka, kterýž by nebyl na první pohled uchvácen obdivem.

Padací most ze vstupního příhrádku nevede totiž na pevnou zem, nýbrž ke kulaté věžičce, mnohem nižší než vstupní příhrádek. Tato věžička je obklopená vodou a má další padací most, kterýž se spouští na ostrůvek rozlohy pěti sáhů na pět sáhů. Na tomto ostrově obehnaném kol dokola vysokou zdí provrtanou střílnami stojí budovy, kde se ukládají vozy, rádlá, brány a kupy jiných nástrojů, a přímo proti Mespechu i máchadlo prádla. Další věž na konci ostrova v místě, kde se vodní příkopy zužují, nese třetí padací most, kterýž umožňuje přístup na "velkou zem", jak se u nás říká. Ty tři střežené průchody jsou nadmíru úzké, takže nedovolují křížování a poněkud zpomalují pohyb vozů, když jde o svážení sklizně a sena nebo dobytčat na mespechský dvůr. V noci totiž se na něj všechno stahuje krom mrtvého inventáře, vozit ho každý den pod ochranu našich hradeb by bylo příliš nepohodlné a proto zůstává na ostrově. Ale velká rozloha a nemalá hloubka vod, jež nás oblévají, jakož i přístup po třech padacích mostech po sobě dávají nezměrný pocit bezpečí, a ten, nevím jak, přispívá rovněž ke spanilosti sídla.

Dlouho jsem věřil, že toto uspořádání, tak užitečné k obraně a tak lahodící oku, je ve Francii jediné, leč ve svých zralejších letech, pronásledován početnou tlupou loupežníků, kteří mě chtěli zapíchnout, a uháněje tryskem přes hory a doly, abych jim unikl, ve zběsilém cvalu na svém černém španělském komoní, natahujícím jemnou hlavu a břichem se takřka otírajícím o trávu, spatřil jsem koutkem oka hrad, kterýž se podobal Mespechu rozložením svého rybníku a věžičkami ovládajícími každá svůj ostrov. Neměl jsem chvilku tam zarazit, hnán onou dvacítkou darebů, kteří mi běželi v patách a vyráželi zběsilé výkřiky, tak byli nedočkaví zmocnit se mého váčku, mého koně i mého života.

Můj chrabrý černý koník mě vysvobodil z tohoto setkání a nikdy poté jsem nenalezl to přívětivé obydlí, jehož podoba s Mespechem mi rozbušila srdce - a to už beztak divoce tlouklo v tom strašlivém nebezpečí. Mohu říci toliko, že je v bordeauxském kraji a několik mil od toho velkého města.

Na protější straně našeho rybníku se rozkládá zelinářská zahrada, na dosah ruky a snadno se dající zalévat, a také naše ovocné stromoví, a pod nimi naše ořešáky, aby nám nebránily v rozhledu; máme jich nemalý počet, slouží nám k výrobě oleje na svícení, k jídlu i na prodej. To všechno - sad i zahrada - je obklopeno palisádou ze zašpičatělých kaštanových kůlů zpevněných v ohni. Uvnitř této palisády jsou křížem nastavené pasti, zahrabali je tam naši vojáci k polapení zlodějků, kteří nám za letních nocí chodili krást naši zeleninu a naše ovoce. Běda, tak velká je bída v našem chudém Périgordu a tak rozšířený žebračský cech, jenžto se rozlévá po našem kraji od východu na západ vyháněn ze svých auvernských hor hladem, že nemine léto, abychom některý den nenašli v ohradě nařikajícího zmračeného s přeraženými a krvácejícíma nohama, ještě se plazícího s rozevřenými ústy a zkroucenými rukama k naší zelinářské zahradě, jakkoli mu není tajno, že panská spravedlnost ho oběsí, jakmile bude objeven.

Moje matka plakávala nad tímto věšením, ale pobratimstvo ji poučilo, že u těchto ubožáků stížených nezměrnou slabostí a vyhublostí je zranění od našich pastí nevyčísitelné a že kdybychom je nechali odejít, zkrvavené a sotva se plazící, odsoudili bychom je k hrůzám pomalé smrti. Matka docílila aspoň ke zkrácení jejich utrpení, že byli před pověšením zabiti a také že se jejich těla nenechávala shnit na šibenici, jak to bývalo zvykem.

Slušně jsme tedy od těch dob pochovali na Mespechu v jednom koutě kamenitého pole, kde až do onoho dne nevzešla jediná pampeliška, celý hřbitov těch bezjmenných žebračků. Matka se tam chodí modlit první neděli v měsíci v doprovodu kojné Barberiny, která mě nese v náručí, její dcery Héličky, která cupitá drží se jí za sukně, a Cabusse ve zbroji, neboť ani choť ani děti nemají právo vycházet z Mespechu bez ozbrojeného průvodu. Později, když se tyto příkazy uvolnily, jsem si hrával na poli zlodějů s Héličkou. Ti ubozí žebrační měli zaživa stálý hlad, než po smrti nám tučně pohnojili půdu. I roste tam nyní bujná tráva a též na jaře nádherné pažitky jásavě žlutých narcisek, leč ty se nikdo neodvažuje trhat. V kraji se říká, že ta květina zaupí, když se utrhně, a kdokoliv uslyší to zasténání, až muž či holčice, je do konce života odsouzen k bídě o chleba.

Rok po koupi Mespechu můj otec pojal za choť Isabellu z Caumontu, jejíž modré oči, plavé vlasy a medailón na něj učinily tak mocný dojem, když se Sauveterrem poprvé navštívili Castelnau. Isabella byla tehdy v nadmíru svěžím věku, dosáhla právě patnácti let, "postavy ladně vykroužené, těla pevného a chutného, nohy vysoké, chodidla malého".

Tento popis pochází od mého otce a četl jsem ho na první straně jeho Rodinné kroniky, kterouž započal v den svého sňatku 16. září 1546. Zaznamenává dále, že je mu třicet dva let a jeho choti patnáct, že je něžná, zdravého těla, zábavná

společnice veselé a stále myslí, byť i někdy trochu svéhlavá, a dobrá křesťanka přes svou náchylnost k modlářství. "Oddavky, oblečení, dary kněžstvu, obdarování chudiny a dvě hostiny stály - četl jsem dále - 500 tourských liber, skrovná to částka," poznamenává můj otec podle obyčeje tehdejší šlechty. K čemuž Sauveterre připomíná na okraji svým písmem drobným jako muří nožky: "Je to až příliš. Pět set liber je cena za pěkný kus pozemku."

Zdaleka nelze říci, že by se pobratimstvo při té příležitosti rozkmotřilo. Jan ze Sauveterre pokládal svůj věk za příliš pokročilý, aby se oženil, a shledával správným, že Jan ze Sioraku zakládá rod, aby aspoň na této větvi pobratimstvo vyrašilo a rozkvetlo na dětech, jimž bude Mespech odkázán. Než poněkud mu vadil Isabellin medailón a taky ten náhlý vpád tolika žen na Mespech, neboť s Isabellou přišla její komorná Katka a rok poté kojná Barberina, a s Barberinou její dcerka malá Hélix, kterouž kojila současně s prvním matčíným dítětem, mým prvorozeným bratrem Františkem ze Sioraku.

Sauveterre zacházel s majetkem pobratimstva nadmíru šetrně a byl žádostiv jej rozmnožovat, a tak si alespoň nemohl stýskat, že Isabella z Caumontu přišla na Mespech nahá. Neboť krom svých příbuzenských svazků s périgordskou šlechtou přinesla věnem dva tisíce tolarů, krásný kaštanový háj, louku podle silnice vedoucí do Ayzies takové rozlohy, že uživila dvě tři krávy, a nadto překrásný lom na okrově zbarvený kámen, kterýž se nachází v tomto kraji, byl sotva tři míle od Mespechu a jeho těžba byla snadná.

Pobratimstvo mělo užitek ze všeho, neboť prodávalo za slušnou cenu a ve vhodnou chvíli vše, čeho mělo navíc: obilí, seno, vlnu, med, ořechový olej, vepřové maso či dvouleté valachy, i chtělo tedy vydělávat též na tomto lomu v době, kdy měšťané i pánové stavěli mnoho na venkově jak pro odív, tak pro potěšení.

V neděli po svatbách hejtmani oznámili v Sarlatu za zvuku bubnu a trubky, že hledají ve městě i v okolí dobrého lamače a je-li takový, nechť se přihlásí hejtmánům příští neděli na náměstí před kostelem. Ale už nazítří se objevil před prvním padacím mostem pod kulatou věžičkou na ostrově vousatý chlap vysoké postavy a statných plecí. Pod košilí z hrubého lněného plátna staženou v pase mu vyčuhovala hustá černá srst a spodky měl přivázané ke kotníkům a ke kolenům koženými řemínky. Měl plno věcí, přes prsa nesl velký anglický luk, na opasku měl zavěšenou širokou misku, velký tesák a toul se šípy. Krom toho mu přes pravé rameno visel pevný řemen a na něm byla připevněna velká dřevěná skříňka. Jeho široké zaprášené nohy byly bosé, zato na hlavě měl špičatý plstěný klobouk, kterýž smekl, když se ve věžním okénku nad padacím mostem objevili oba hejtmani.

"Páni hejtmani," zvolal muž, "jsem lamač, kteréhož hledáte. Jmenuji mě Jonáš."

"Až příští neděli ses měl hlásit na náměstí před sarlatským kostelem," ozval se Sauveterre. "Nemohl ses dočkat?"

"Já ano, páni hejtmani," řekl Jonáš. "Ale moje velké tělo potřebuje chleba."

"Co děláš s tím anglickým lukem?"

"Lovím, když mám svolení obcí nebo pánů."

"Nejsi tak trochu pytlák?"

"Chraň Bůh!" zvolal Jonáš. "Je to hrdelní zločin. To bych nikdy neučinil. Mám toliko jeden krk na pití, na jídlo a na dýchání vzduchu božího."

Pobratimstvo se rozesmálo a Siorac pokračoval:

"A co ta velká bedna, co neseš na zádech?"

Jonáš ji trhnutím ramen spustil na zem a otevřel.

"Moje lamačské nářadí."

Znovu se vztyčil, ukázal černou tvář a černý vous, široké rozevřené dlaně se mu lehce chvěly na konci svalnatých paží, úzkostně upíral zrak na hejtmany a čekal.

"Odkud přicházíš, Jonáši?" otázal se Sauveterre, a Jonáš na něj vděčně pohlédl, protože ho oslovil jménem.

"Z auverňských hor. Z vesnice, která se jmenuje Marcol's. Lom, kde jsem dělal lamače, je vyčerpaný."

"Jonáši," řekl Siorac, "jsi dobrý střelec z toho luku?"

"K vašim službám, páni hejtmani."

"Dovedl bys zasáhnout toho krkavce, co se drze posadit na špičku tam toho ořešáku?"

Jonáš pomalu otočil krk, nasál vzduch a pronesl:

"To je hotová věc, jestli se vítr nestočí proti mně."

Uchopil vprostřed svůj luk, zasadil šíp do vroubku, rozkročil se, napnul luk, až se mu tětíva dotýkala konečku nosu a špičky brady, a jako by ani nemířil, uvolnil prsty. Šíp zahvízdal a provrtaný krkavec dopadl v halasném šustění křídel a listů na zem.

"To byla trefa," řekl Siorac.

"Angličané si do dnešního dne uchovali setniny lučištníků," řekl Sauveterre. "Asi mají pravdu. Ty i já, Jene, jsme viděli nejméně prohraný boj, když déšť namočil doutnáky hákovnic. Jonáši," pokračoval, "jsi tak dobrý lamač jako lučištník?"

"Dozajista!" zvolal Jonáš s nádechem hrdosti. "Znám zgruntu svoje řemeslo a to mě náramně baví. Umím nejenom dobývat kámen, ale dovedu ho i osekávat na plochu pro střešní krytiny. Dokážu opracovat kusy skály na stavění zdí. Umím je zaokrouhlovat pro kulaté věže. Umím připravovat na zemi nadpraží ke dveřím i oknům, ať už rovná, či do půlkruhu nebo půlelipsy, všechny kameny s potřebným zkosením a střední klenák rovněž. Umím udělat na zemi široká okna s přetínavým ostěním a s dvojími sloupky s hlavicí. A je-li třeba, abych sám vynesl po žebříku na rameni kus kamene, kterýž váží tolik co já, uložil ho a stmelil vápnem jako zedník, umím to také."

"Umíš číst a psát?"

"Běda, neumím, ale umím počítat i očíslovat kameny a rozumím plánu, jsou-li na něm napsána toliko čísla. Dovedu používat pravítka, kompasu, olovnice a úhelnice."

Hejtmani si vyměnili pohled.

"Jonáši," ozval se Sauveterre, "zaměstnáme tě na zkoušku po tři měsíce. Dáme ti byt a stravu. Po třech měsících, jestliže

si tě ponecháme, dostaneš ke stravě a ubytování dva soldy denně."

Byly to na tu dobu slušné podmínky. Ale po třiceti letech, kdyžť náklady na živobytí převelice vzrostly - a cena za lánaný kámen rovněž - Jonáš vydělával stále dva soldy denně, nemaje naději, že vyčerpá lom dřív, než lom vyčerpá jeho, a nadmíru spokojený, jak říkával, že používá svých velkých paží k obživě svého velkého těla v časech, kdy je v kraji tolik dělníků bez díla.

"Páni hejtmani," chopil se opět slova Jonáš, "než jsem došel na Mespech, učinil jsem okliku, abych si prohlédl váš lom. Jsou-li les a pole kolem něho vaše, rád bych dostal svolení tam lovit, budu vám přinášet tři čtvrtiny zvěře a čtvrtinu si ponechám pro sebe, což vám ušetří právě tolik soleného masa, kolik byste mi ho museli dávat. A když mi navíc ráčíte věnovat k tomu polí kozu na dojení, odchovám vám za její mléko kůzlata."

"Uvidíme," řekl Sauveterre.

"V lomu jsem si prohlédl hrubě hlubokou jeskyni," pokračoval Jonáš. "Ráčíte-li mi poskytnout slavník z kaštanového listí, budu tam nocovat v zimě i v létě, abych neztrácel přecházením čas, kterýž líp využiju k práci. A krom toho, kdo by hlídal nalámaný kámen, kdybych nebydlel na místě?"

Takový byl Jonáš tenkrát a takový je i dnes: mnohem starostlivější o zájmy svých pánů než o své vlastní, vstoupil do služeb Mespechu, jako mnozí vstupují do církve. Ne že by kameník neměl rád život, nedělní láhev u našeho stolu, veselé míčové hry a večerní pohádky, ani že by se ukázal zdrženlivým, když ho jednou v jeho jeskyni pokoušela ďábluce - jak o tom vypovím později.

6. Rodinná kronika

Matka nosila mého nejstaršího bratra už pět měsíců, když se La Boétie vrátil dne 21. dubna 1547 z hlavního města s všelikými zprávami o smrti panovníka. Královský hrdelní sudí odjel do Paříže se silným doprovodem, aby požádal krále o pomoc v záležitosti, jež mu velice ležela na srdci, ale kterouž otec opomněl vyložit ve své Rodinné kronice, ačkoliv v ní zaznamenával všechno, setkání i rozmluvy, a navíc i cenu věcí. Tak jsem se dočetl, že v sobotu před 20. dubnem se otec odebral do Sarlatu a že tam zakoupil stovku špendlíků pro mou matku: 5 soldů; škorně pro Cabusse: 5 soldů 2 denáry; podkovy pro svou klisnu: 2 soldy, a že krom toho požil "hrubě chutnou krmí" v hospodě v Rigaudie za 8 soldů.

Uvádím tento výňatek, protože když ho čtu znovu, to, co následuje, se mi zdá působivější. La Boétie shledal u dvora veliké hemžení, smutné tváře a naděje zcela smíšené, některé zjevné, jiné tajné, a nikde nepocítil stopu upřímnosti krom hoře následovníkova a zoufalství paní Etampes, která už balila zavazadla. Co se týče krále - mohl ho vidět jen z dálky - , zdál se mu hrubě změněný, tvář měl pohublou, dlouhé tělo shrbené, pohyby pomalé.

"Pane z La Boétie," řekl Siorac, "promiňte, že vás přerušuji. Můj bratr dlí ve své komoře, noha ho nadmíru trápí. Ráčil byste s dovolením vystoupit na jeho věž? Byl by ve velikém zoufalství, kdyby neslyšel vaše vyprávění."

Věž, o níž je tu řeč, je věž východní a přiléhá k ní menší věžička s točitým schodištěm. V přízemí je naše kaple a v prvním poschodí Sauveterrova komora. Vedle ní je malý pokojík, kde náš spolupán rád pobývá, neboť krb dobře táhne a okno vede na dvůr, a Sauveterre odtud má přehled o pochůzkách našich lidí.

"Nic vážného, pane královský sudí," pravil Sauveterre, nicméně stahoval tvář a nezvedl se z křesla, "jednou nebo dvakrát měsíčně mi znehyní nohu křeč, leč zítra zase odejde."

"Přeji vám to z plna srdce," odpověděl La Boétie a s povzdechem usedl. "Sám mám zadek celý bolavý po tom velkém harcování, kteréž mi přineslo tolik zklamání: přijel jsem ke dvoru jen proto, abych viděl jeho stěhování. Král přes svůj žalostný stav nevydržel na místě. Vypadalo to, jako by cítil kolem sebe obcházet smrt, když jste viděli, s jakým spěchem prchá od hradu k hradu, kterak přejíždí ze Saint-Germain na La Muette, z La Muette do Villepreux-lès-Clayes, odtud potom do Dampierre, do Limours, do Rochefort-en-Yvelines... A já jel všude za ním, leč nikde se mi nepodařilo k němu přiblížit, utrácel jsem peníze za kvartýry pro svůj doprovod, hospodští v těchto královských krajích jsou největší taškaři ve Francii a žádají až dva soldy denně za seno pro jednoho koně. K tomu se vysmívají mluvě mých lidí, kteráž se věru vyrovná té jejich!"

"Dozajista! Je čistší!" zvolal Sauveterre.

"V Rochefort-en-Yvelines jsem měl nadějný okamžik. Král se cítil líp, vsedl na koně a tři dny po sobě lovil. Načež nadmíru pojezdil a popil, jak je jeho zvykem."

"Sednout na koně, když má vřed na konečnicku!" podivil se Siorac. "To bylo šílenství!"

"Je možné," řekl La Boétie trochu prostomyslně, "že král ho zamýšlel takto protřhnout. Ale po těch třech dnech se král cítil kromobyčej špatně a zachvácen nepřetržitou horečkou rozhodl tehdy, že se přestěhuje do Rambouilletu, kde, jak pravil - pokoušeje se ještě sám sobě zakrýt svůj stav - se chce ,věnovat potěšení lovu a sokolnictví'. Dne 21. března jsem směl konečně vstoupit na zámek Rambouillet, ale toliko proto, abych se dověděl, že krále operují. Načež král upadl do pomalé agónie. Dne 30. března ho králevic požádal o požehnání, a když mu ho král uděloval, králevic omdlel na jeho loži a král ho držel v objetí, jako by syn byl život sám a jako by ho měl život opustit, když ho uvolní z náručí.

Nakonec museli odvést následníka Jindřicha do komnaty jeho manželky, vrhl se tam na lůžko ve škorních, ležel na břiše žalem bez sebe. Kateřina Medicejská, vidouc svého chotě v tomto stavu, svezla se celým tělem v bolu a pláči na podlahu. František z Guise na ni sotva pohlédl, stejně jako na svého příštího krále, ale se zpupnou tváří a vypínaje vysokou postavu přecházel po komnatě a dupal jako kůň. Diana z Poitiers seděla vzpřímeně v křesle, vítězná a s úsměvem na rtech. Guise se konečně ve svém přecházení zastavil před ní, ukázal ke králově komnatě a s posměšným přízvukem pronesl: "Záletník odchází!"

"Máte ty neslýchané výroky dobře ověřené, pane z La Boétie?" dotázal se Siorac. "Taková nestoudnost vůči vlastnímu pánovi a panovníkovi, kdyžť umírá! Je to možné?"

"Mám to z bezpečného pramene," odpověděl trochu zjitřeně La Boétie, "a pokládám za neméně zaručené to, že král, kterýž byl při zpovědi zcela při smyslech, hlasitě prohlásil - a to mi potvrdili ze všech stran: ,Nemám výčitek svědomí, nikdy

jsem nikomu na světě nespáchal příkoří."

Sauveterre sebou škubl v křesle

"Zapomněl tedy na zmordování valdenských v Luberonu! Mérindol a Cabri? res mu vypadly z paměti," hněvně pokračoval. "Ale nepochybně se spoléhá na ten svůj očistec, že ho omyje z toho lehkého hříchu!"

Sauveterre pronesl slovo očistec s takovým posměchem a pohrdáním, že La Boétie se zatvářil rozpačitě.

"Pane z La Boétie," vmísil se Siorac spěšně, "miníte, že Diana má ještě tolik vlivu na nového krále? Vždyť Jindřichovi je osmadvacet, jí osmačtyřicet, a mladé lvice u dvora by jí mohly kořist uloupit."

"Však Diana je ještě krásná," řekl La Boétie, šťastný, že se ocitl na jistější půdě. "Neručím za tvář, ta se trochu vraští přes všechny umělé nánosy, leč postava je nádherná, a mladý král zírá na svou milenkou jako v den, kdy ho zasvětila. Víte, že ji po večeři navštěvuje, klade jí počet ze státních záležitostí, a sedě jí na kolenou, pravím správně jí na kolenou, hraje jí na kytaru a jen občas přerušuje hru, aby řekl vrchnímu státníkovi: 'Vizte, Montmorency, nemá krásné strážce?' a sahá jí přitom na prsa. Na mou věru, král je dítě, a civí, jak říkám, zírá na Dianu, jako by byl celičský uchvácen jejím přátelstvím. Ona z něho ztropí, co si zamane!"

"A co si zámánu Guisové, duchovenstvo a Montmorency," dodal Sauveterre ponuře. "Už je veta po vnitřním míru v království. Budeme svědky, jak se v naší nebohé Francii zahníždí inkvizice po španělském způsobu a plamenné hranice do nekonečna."

"Bojím se toho," řekl La Boétie.

Za chvilku pokračoval:

"Nechci nikterak zkoumat vaši víru, není to má povinnost ani mé zalíbení, leč nejste poněkud neopatrní? Generální vikář si stěžuje, že už vás nevidá v Sarlatu na mši."

"A já si stěžuji," řekl Sauveterre, "že těch pět set liber, kteréž jsme mu odevzdali v předvečer koupě Mespechu, se nikdy nedostalo starým zmračeným vojákům, pro něž jsme je zamýšleli."

"Mám vás příliš rád," řekl La Boétie, "i nebudu vaši stížnost rozhlašovat dál. Nikdy by vám nebyla prominuta."

"Než nyní vám povím pravdu," pravil Siorac se čtveráckým úsměvem a jiskřivýma očima, "můžete pana generálního vikáře uklidnit. Obcujeme mši přímo na tomto místě díky zde tomu otvoru ve zdi, kterýž ústí do kaple pod námi ve věži. Odevzdáváme každou neděli pět soldů farářů z Marcuays, aby nám ji přišel odsloužit úderem poledne. Paní ze Sioraku, děti a všechna naše chasa se jí účastní v přízemí a my - my ji posloucháme v tomto pokojíku, kam je můj bratr upoután, jak víte, svým neduhem."

Sauveterre se mýlil toliko napůl. Jindřich II. (nebo spíše ti, kteříž ho řídili, neboť byl v jejich rukou pouhou čamrdou) nedocílil zavedení inkvizice po španělském způsobu do království, jakkoliv ho papež o to prosil: odpor vysokých státních sborů byl kromobyčej silný. Než znásobil počet ediktů a vytvořil u pařížského soudního dvora neblahou ohnivou komoru, kteráž uvrhla do Conciergerie velký počet reformovaných, prve než je odvedli v košatikách z vězení na Maubertovo náměstí. Tam je přivazovali k šibenici den předtím vztyčeným a zažehovali převelický oheň, v němž byli řečení vězňové zaživa upalováni, jejich těla strávena plameny a v popel obrácena.

Nacházím k této době v otcově Rodinné kronice ohlas věčného rokování v lůně pobratimstva k otázce, má-li se otevřeně prohlásit pro reformu čili nic. Sauveterre soudil, že časy vyžadují, aby pobratimstvo zpečetilo svou víru krví. Siorac naopak tvrdil, že prohlásí-li se za nejukrutnějšího pronásledování, toliko se připojí k seznamu mučedníků bez žádného prospěchu věci. Podle něho je výhodnější vyčkat, až bude hugenotská strana v kraji i v království silnější, aby pak měla nějakou naději triumfovat nad nepřítelem.

Kdyby byl Sauveterre sám, míním, že by uchopil svůj kříž bez vyčkání a běžel by zpříma na smrt, tolik ho tížila přetvářka a tolik ho rozpalovalo hněvem, když v přesvědčení o své pravdě viděl, kterak se všude rozmáhají bludy papeženců, kteréž on nemůže odkrývat. Že to neučinil, nebylo ze strachu před hranicí, protože tento muž, tak šetrný hospodář s mespechskými penězi, nikterak nedbal o svůj pozemský život, leč ze strachu, že by přistoupil sám a bez svého vřele milovaného bratra k blaženství života věčného. Čtu na okraji otcovy knihy převelice dojemný Sauveterrovův záznam, zapsaný dne 12. června 1552: "Vstalt' jsem dnešního dne o páté hodině, spatřil oknem čisté nebe a slunce zářící ve stromoví a uslyšel tisícero hlasů zpěvného ptactva. A přece, co to všechno ve srovnání se štěstím a slávou, kteréž pocítíme u našeho Pána, až ponecháme naši tělesnost zde na zemi? Ach, Jene, kterak váháš! Zajisté vím, že opustit Mespech a nejbližší by bylo pro tebe příležitostí k zármutku podle těla, ale viz, co ponecháš zde, a pomni, co obdržíš tam."

Načež můj otec odpovídá stále písemně v den následující: "Nedobyli jsme Mespech na vlku, abychom ho dali pozřít vlčeti, item mou choť a mé milované děti Františka a Petra." Totoť je první místo v Rodinné kronice, kde jsem jmenován ve společnosti svého staršího bratra.

Otec, pokračuje na papíře v tomto dialogu, nachází o kus dále ke svému odkladu důvod, kterýž musel zapůsobit na Sauveterra ještě mocněji: "Je psáno v Písmu svatém: Posloucháš-li hlasu Páně, požehnána budiž březivost tvých krav, požehnány bud'ť tvůj koš a tvá moučnice. A věru, po té stránce si na Mespechu nemáme nač stýskat. Není-liž důkazem, že náš dům byl uznán za dům Boha samého, kdyžť on mu dal nemálo vzkvétat na tomto světě, kterak je slíbeno v jeho Písmu? A my tedy máme zbořit všechno, co postavil, a zhubit sami svou střechu, své potomstvo, své služebníky a svá stáda, vydávíce sebe hranici a Mespech papežencům? Nikoli, bratře můj, toliko Bohu jsme povinováni pravdou svého srdce - a nepřítelům Boha lstí a lži, jakož jsme činili dosud. Dáblovi potravu, jež mu přináleží..."

A každou neděli, když marcuayský farář konal bohoslužby v přízemí východní věže před Isabellou ze Sioraku a naší chasou - v prvním poschodí, kam stoupala otvorem ve zdi mše předřikávaná latinsky do pokojíku přiléhajícího k Sauveterrově komoře, oba bratři, hluší k tomu, co k nim doléhalo zdola, zpívali tichým hlasem Davidovy žalmy.

Do zjevných požehnání, kteréž Pán dštil na Mespech, se mísil občasný zármutek, tak mezi jiným i nad smrtí tří dětí v

útlém věku, jak o tom shledávám zmínku v Rodinné kronice. Než sřežil bych se pomyslet, že to byl trest shůry. Neboť nebylo rodiny ve Francii, která by nebyla v tomto věku takto zasažena smutkem, a mnohé dokonce ztrátou větší poloviny dětí, ježto přivedly na svět.

Čtu v otcově Rodinné kronice mnohokrát opakované Sauveterrovy záznamy několik měsíců před mým narozením: "Modlím se za tebe, Jene." Zprvu mě ty záznamy znepokojovaly, jelikož otec na ně nikdy neodpovídal. Jakým as neduhem byl Jan ze Sioraku stížen, že se jeho bratr za něj tolik modlil a pociťoval potřebu tak často to psát, a jakým nevědkem byl můj otec náhle jat, že Sauveterrovi nikdy za jeho modlení nepoděkoval?

Musím zde říci, co jsem za svých mladých let sotva tušil a co jsem pochopil až mnohem později. Mezi mým otcem a matkou se takřka od prvního dne manželství sváděla malá náboženská válka, chvílemi tlumená, chvílemi otevřená, leč málokdy doznala oddychu. Neboť Isabella se netoliko nikdy nezřekla vyznání svých předků, ale opírajíc se o neprozřetelné závazky, kteréž učinil Jan ze Sioraku, prve než předstoupil před oltář, vyžadovala výchovu dětí v katolickém duchu. Když jsem se měl narodit já, otec si pro mě přál biblické křestní jméno. Isabella se tomu tvrdohlavě vzepřela a sotva jsem vyrazil první křik v tomto slzavém údolí, vzkázala po Barberině pro faráře, dala mě bez prodlení pokřtít a na výsměch manželovi vybrala mi zlomyslné jméno Petr, to jest skála, neboť na té skále byla zdlána její církev.

Snad měla i jiné důvody k tomu, že projevovala tak zběsilou nevoli, neboť týden po mně porodilo jedno děvče v Tani's dítě mužského pohlaví, kteréž Jan ze Sioraku pojmenoval Samson řka, že s milostí boží bude větší a silnější než kterékoli jiné z jeho dětí pokřtěných podle papeženského obřadu. A to byla pravda, co se týče mého staršího bratra Františka, nikoliv však mne.

Matka mého nevlastního bratra Samsona byla pasačka Johanka Masurová, podle kojné Barberiny hezké a hodné děvče, leč její rodiče obhospodařovali malý kousek země, jsouce nadmíru chudobní, mohu-li soudit podle výpůjček obilí, sena, soleného masa i peněz, kteréž jí poskytoval Jan ze Sioraku přesně od chvíle, kdy se za něj začal modlit Jan ze Sauveterre na stránkách Rodinné kroniky. Půjčky se v letech nouze množily a při listování v knize jsem našel naproti záznamu o jedné z nich značně jízlivou Sauveterrovu otázku: "Splatné kdy?" Na což otec odpovídá jako vždy pod tím: "Až budu chtít." Než asi nechtěl, neboť půjčky pokračují celé měsíce a roky, pečlivě zaznamenávány a nikdy nespláceny.

O několik stránek dále vedle záznamu o jedné vyšší půjčce Sauveterre píše: "Není-liž to hanba?" A Siorac na to popuzeně odpovídá: "Jakob poznal Liu, potom poznal Ráchel a služebnice svých manželů, a odtud vzešel krásnější a silnější rod Hebreů, kterýž kdy žil na zemi k oslavě Hospodina. Nebylo by hanbou, kdybych nechal svého syna Samsona běhat bosého, rozedraného a s prázdným břichem jako vlka? Buďte ubezpečen, až nastane čas ho vzdělávat, Samson bude žít na Mespechu se svými bratry."

Než Samson tam přišel dřív, než se čekalo, neboť v listopadu roku 1554 - byly mu tři roky jako mně - se v Tani's ohlásil mor, což když otec uslyšel, v okamžení dal osedlat koně a tryskem ujížděl k Johančině domu, přiváže je jí obživu na jeden měsíc, neboť vesnice měla být v té chvíli uzavřena na celou dobu, co bude řádit choroba. Johanka tehdy otce prosila, aby s sebou odvezl malého Samsona, což on učinil, a po příjezdu na Mespech spálil všechno své šatstvo, vykoupal dítě v teplé vodě, když je byl předtím důkladně vytřel v popeli, a ostříhal mu vlasy.

I nastalo, podněcováno patrně matčiným vyčítáním, nemalé pobouření mezi naší čeledí proti vetřelci, kterýž "přinášel náказu". Než otec tomu učinil rázný konec - zavřel se s dítětem do západní věže a živil je vlastníma rukama po čtyřicet dnů, aniž sám vyšel z věže dále než na práh, kam by byly na jeho příkázání ukládány potraviny i knihy.

Když Jan ze Sioraku vystoupil konečně ze svého odloučení, dověděl se, že Johanka Masurová je mrtvá a taktéž i její rodiče, když mor zabil polovinu vsi včetně strýce Raymonda Sioraka, leč ušetřil oba jeho syny - ty, kteříž v předvečer koupě Mespechu pomáhali Cabussovi hubit Fontenakovy lotry v Beunách.

Samson vyšel také z věže a objevil tehdy očím Mespechu, krásné a statné dítě, jehož husté a kadeřavé vlasy měly světle ryšavý nádech jako vlasy děda Karla.

Měl jsem stejný věk i stejnou postavu a miloval ho od chvíle, co jsem ho spatřil. Jediná věc mě mrzela, leč nikoliv na něj že totiž Samson měl od počátku výsadu "obcovat mši" s pobratimstvem v Sauveterrově pokojíku, kdežto já jsem zůstával v přízemní kapli s Františkem a naslouchal latinským litaním, drže se Barberininy sukně a nemaje jinou zábavu než pitvořit se na malou Hélici, kteráž mi to ve svých sedmi letech oplácela, aby její matka neviděla, a ještě po mnohých rocích se tomu se mnou smávala, neboť to byla velká šibalka, jak to ukáže další vyprávění.

Líbezná pastýřka už nežila, leč její plod se skvěl ve zdech Mespechu, se svou mléčnou pletí a měděnými vlasy krásnější a zářivější než kdy jaké dítě hříchu. Každý den, kterýž Bůh stvořil a ďábel k potrestání mého otce zase zhubil, Siorac přihlížel, jak na jeho hradby buší přívál manželčiných pik. Svěřuje při té příležitosti své Rodinné kronice zádušný výrok z bible: "Svárlivá žena a deštivý den jsou si podobny." O kus dále připojuje: "Ženiny vlasy jsou dlouhé, než delší ještě je její jazyk." O dvě stránky dále Isabellino katolictví mu přináší na jazyk slova: "Ó, ženská tvrdohlavost!

Ten prokletý vřed její vůle, kterouž nic na světě nedokáže zlomit! A její neblahé setrvávání v bludech!" K tomu Sauveterre připojuje na okraji, nahrazuje jako tak často bratrské ty slavnostním vykáním: "Nebyloť by bývalo moudřejší pojmut za choť ženu, která by byla vašeho smýšlení? Ňadro vám zakrylo medailón, jakkoliv bylo pod ním a nikoliv na něm." Stará výtka, která se při této příležitosti znovu vynořila, zasáhla otce na levici, tak jako už byl stížen na pravici, a nebyla příliš průkazná, neboť lze pochybovat, že by hugenotská choť měla za podobných okolností větší pochopení.

Chce-li kdo mít pramenitou vodu, musí se o to přičinit, a přes všechny vády a hubování, navzdory všemu Samson byl tady, krásný a silný, rozmnožuje na tři počet synů, na nichž Siorakův zrak u stolu s oblibou spočíval.

Potůček zurčí do řeky a všechno přispívá k blahobytu, včetně neštěstí druhých. Mor, sklátivší do hrobu polovinu rodin v Tani's, ponechal mnoho pozemků prázdných a pobratimstvo je skupilo za dobrou cenu. Kterýpak dědic by

byl chtěl žít ve vesnici, kde podle lidových pověr by se mohla choroba v libovolný den rozhořet z nákazy v půdě a ze smrtelných par, jež se z ní uvolňují? Za necelé tři tisíce liber Mespech takto po částech vzrostl o polovinu na tani?ském úbočí, zvláště pak o kaštanové háje, a nebyla to nízká křoviska, nýbrž spanilé dospělé stromy, kteréž se daly okamžitě kácet na stavební dříví i na nábytek a naráz mohly dvojnásob zmnožit kupní cenu. Ale pobratimstvo, očekávajíc všechna požehnání, kteráž by mohla naplnit "jeho koš a jeho moučnici", pojalo šťastnou náhodou nebo z vnuknutí výhodnější záměr.

7. Mespechské sudy

Jednou v sobotu šel Sauveterre do Sarlatu na trh a náhle spatřil před sebou na kostelním náměstí malého černovlasého chlapíka, kterýž kulhal a nesl na zádech bednu.

"Pozdrav tě Bůh, příteli," pronesl Sauveterre úsečným hlasem prozrazujícím hejtmana a přesto srdečným. "Kde sis uhnal to kulhání?"

Černovlasý chlapík se otočil, prohlédl si Sauveterre, po chvilce uvažování položil bednu na chodník a smekl čepici.

"Já si je neuhnal, pane můj. To uhnalo ono mne v Cérisole, a běžela pěkně rychle ta koule, co mi je darovala."

"V Cérisole? Tys byl tedy voják?"

"Arkebuzýř v guyennské legii."

"Kdo velel v Cérisole?"

Ta otázka byla past, ale voják na ni odpověděl správně.

"Enghien."

"Tvůj hejtman ti dal zprošťující list za dobré služby?"

"Ba právě, pane můj. Mám ho ve skřínce. Chcete si ho přečíst?"

"Vojáku," pravil Sauveterre, "neměl bys tak ochotně kdekomu ukazovat zprošťující list. Mohli by ti ho ukradnout!"

"Pane můj, nevypadáte jako kdekdo ani nemáte tvář loupežníka."

"Jsem hejtman ze Sauveterre z normandské legie. A přišel jsem ke svému kulhání na stejném místě a ve stejný den jako ty." Voják vyvalil oči úžasem a vzápětí radostí - toto setkání se mu jevilo jako šťastná předzvěst.

"A co děláš tady, vojáku?" zeptal se Sauveterre.

"Hledám práci, rád bych se dal najmout jako bednář. Jmenuji se Faujanet. Je mi dvacet devět let."

Otevřel svou skříňku na nářadí a vytáhl z ní soudek asi tři palce vysoký, jinak však ve všem všudy podobný vinnému sudu s obručemi a s čepem. Podal ho Sauveterrovi.

"Tohle je moje dílo, pane hejtmane. A co jsem tu udělal v malém, dokážu vyrobit ve velkém."

Sauveterre se zalíbením otáčel soudkem v ruce.

"Faujanete," řekl (vyslovoval po našem périgorském způsobu Faujanet-te), totož je velmi jemně provedená práce a mluví v tvůj prospěch. Ale dřevo je kaštanové, nikoliv dubové."

"Sudy už se nezhotovují z dubového dřeva," odvětil Faujanet. "Vinaři je už nechtějí. Tvrdí, že dává vínu pachut'."

Sauveterre pohlédl dlouze na Faujaneta, ten zadržoval dech a polykal sliny, tak vážná se mu zdála ta chvíle. Neboť byl už dva měsíce bez díla a od včerejška se postil, naposledy pojedl předevčirem naběračku polévky s olejem a hrst bobů, což byla almužna od obce: ta štedrost už se nebude opakovat, výslovně mu to oznámili, a povolení k pobývání v sarlatských ulicích vyprší zítřejší neděli o polednách.

Sauveterre obezřele a pomalu zkoumal bednáře, jeho plece, ruce, tvář, silný krk i upřímný pohled.

"Podíváme se na tvůj propouštěcí list," řekl.

Faujanet zalovil ve skřínce a třesoucí se rukou podal papír. Sauveterre ho rozložil a pozorně přečetl.

"Faujanete, dostal jsi výpomoc od sarlatských radních?"

"Ba ba, pane hejtmane, předevčirem; když jsem ukázal propouštěcí list."

"A od biskupství?"

"Ani kůrku."

"Znáš to přísloví, milý Faujanete," Sauveterre trochu ztišil hlas: "Mniši jsou jak vši, nemají nikdy dost. Všechno je jim dobré, i ohlodaná kost."

"Nu ovšem!" zvolal Faujanet. "Máte věru pravdu. Huba těch lidí zabíjí víc než meč!"

Sauveterre se zasmál, vrátil listinu Faujanetovi a ten pocítil, že má vyhráno. Srdce mu poskočilo radostí a v tom okamžiku zakoušel dvojnásobný hlad.

"Moje kaštany ještě stojí, Faujanete," pokračoval Sauveterre. "Uměl bys také kácet stromy a rozřezávat je po délce?"

"Když mi někdo pomůže, ano."

"Tři měsíce na zkoušku za pobývání a stravování, a pak k tomu dva soldy na den. Platí?"

"Platí, pane hejtmane."

"Cabussi!" zvolal Sauveterre a přiběhl Cabusse, velký a rozložitý, s ruměnou tváří přetáhou strašlivým knírem.

"Cabussi, toto je Faujanet, vysloužilý voják guyennské legie. Bude u nás bednářem. Doved' ho k našemu vozu a vyčkejte mne."

Cabusse přečníval Faujaneta o hlavu, díval se, jak mu příští bednář klopýtá po boku, a rozrážel dav na trhu.

"Budeme mít tedy na Mespechu dva kulhavce," začal. "Dva kulhavce a jednu železnou ruku."

"Železnou ruku?"

"Coulondra. Má namísto levé ruky hák. Koupil mu ho Siorac."

Stáhl Faujanetovi skříňku ze zad a vybidl ho, ať si sedne vedle něho na sedátko vozu. Když se usadil, Cabusse vytáhl z vaku kus chleba a cibuli a s nožem v ruce začal jíst, pomalu, mlčky a s očima upřenými na koňské uši. Faujanet spolkl slinu.

Cabusse po chvíli, ucítiv na sobě Faujanetův pohled, se k němu otočil a pozoroval ho.

"Ty máš hlad?"

"Arcit'."

"Máš přece jazyk, vojáku! To musíš říct!"

Cabusse rozřízl chléb i cibuli a podal dvě půlky Faujanetovi. Ten je popadl tak lačně, že zapomněl poděkovat.

"Nesmiš jíst tak kvapně na lačný teřich," napomenul ho Cabusse. "Nebo se ti nafoukne a prasknou ti játra."

"Máš pravdu," odpověděl Faujanet; ale nepodařilo se mu ukusovat menší sousta a polykat je pomaleji. Když dojedl, Cabusse mu podal čutoru.

"Příliš rychle jsi házel do pece. Teď si musíš jít trochu rozředit douškem, nechceš-li zajít na ucpání střev."

Faujanet pil tak rychle, jako jedl, pak vstal, rozložil plece, nadmul hrud' a z výšin kozlíku hleděl na trh hemžící se pod ním jako plavec, kterýž se právě vynořil z moře, kde se málem utopil. Vypouklil velké oči a objal pohledem koně i jeho statný hřbet, Cabusse a jeho plnou ruměnou tvář, pěkný, nový a důkladný vůz, na němž seděl, a vrhal kolem sebe shora dolů pyšné pohledy. Patřil nyní ke světu šťastných lidí: k těm, kteří jedí.

"Jaký je pán?" obrátil se potichu na Cabusse.

"My nemáme pána," odpověděl Cabusse. "My máme dva hejtmany. My, to znamená Coulondre řečený Železná ruka, Marsal Šilhavec a já. Jsme vysloužilci normandské legie."

"Jací jsou hejtmani?" zeptal se Faujanet.

Cabusse se rozhlédl.

"Neplatí víc než ostatní," řekl. "A co do práce, jsou tvrdí k sobě a tvrdí k lidem. Ale není to dům, kde pán pojídá krásný pšeničný chleba a služebníci ovesný, hnusný a mazlavý. Jíme všichni u stolu hejtmánů, stravujeme se jako oni."

"Nastojte, to není špatné," řekl Faujanet a přejel si jazykem rty.

"Není to špatné pro břich," odpověděl Cabusse. "Horší je to s volností. U hejtmanského stolu nemůžeš říct, co chceš. A nemůžeš ani dělat, co chceš. Hejtmani dávají pozor na necudnosti."

"Pro mě za mě," namítl Faujanet. "Krása se olizuje, leč nejí."

"Není toliko hlad břicha," řekl Cabusse. "Je i jiný. A udržet hovádka na uzdě dá notnou práci. Ani lichotné slůvko pro komornou, ani štípnutí do tváře, kdepak, a kdyby ses převálil na kojnou, dostal bys vyhazov! A přece jí neuděláš nic zlého, když se s ní pobavíš. Běda, marně se povídá, že myš, kteráž má jen jednu díru, se rychle chytí, na Mespechu to není pravda!" dodal s úsměvem.

"A jaký je ten druhý hejtmán?" zeptal se Faujanet. Zdržel se každé poznámky a netroufal si ani se smát.

"Jeden jako druhý," odpověděl Cabusse, "co se práce dotýče. Než co se tkne toho, o čem jsem mluvil, ten druhý by byl o něco přijatelnější. Je ženatý a má tři děti. Ne, čtyři," zasmál se a přimhouřil oko.

Za pět let jste po celém sarlatském okolí až do Périgueux našli mespechské sudy, tak byly znamenitě vyrobeny. Těm z urozenců, kteří zvedali obočí nad takovým obchodováním, pobratimstvo odpovídalo, že je lepší bohatnout z prodeje sudů a tesaných kamenů než z krádeží a loupeží, jak to konají někteří baroni. Ostatně hejtmani nenavštěvovali nákladné hradní slavnosti, vymlouvající se vždy na Sauveterrovo kulhání, než ve skutečnosti si spočítali, co by je stálo, když by museli oplácet pohostinství tolika lidem. Zvali ovšem hosty, leč toliko v nevelkém počtu a k jídlu, netančilo se, nezpívalo, nehrálo ani nehýřilo svícemi, což mrzelo mou matku, kteráž by si byla přála více veselí a více okázalosti. Je pravda, že pobratimstvo přes svůj vzkvétající blahobyt nemělo valné důvody se radovat. Pronásledování reformovaných za krále Jindřicha II. nikterak nepolevovalo, spíše naopak. Na jeho přikázání se nyní začalo útočit na významné osobnosti, kteréž zůstávaly doposavad ušetřeny.

Pro většinu obyvatel périgorského kraje byl král osobou nadmíru vzdálenou, kterouž krom několika urozenců nikdy nikdo neuvidí a kteráž v jejich životě hraje nepatrnou úlohu - s výjimkou doby, kdy královští úředníci od nich požadují berní. Leč pro reformované, kteréž nelítostně pošlapával, Jindřich II. znamenal toliko co španělská bota, lámání kolem, dřevěný osel, plamen šlehající z otýpek při upalování nebo kouř šířící nad městy smrdutý pach páleného masa. V otcově Rodinné kronice shledávám, že reformovaní item lidé, kteří se tímto náboženstvím tajili, se častokráte tázali na povahu Jindřicha II. Než ti, kteří se k němu přiblížili, v pravdě uzavírali, že tu není nic k velikému mudrování. Přítulný jako štěně, kromobyčej oddaný Dianě a Montmorencymu, svým dětem ba i své ženě, Jindřich II. byl v osmatřiceti letech velké dítě, vousaté a s vystouplou bradou, kteréž otvíralo na svět prázdné pootevřené oči. Byl krutý toliko z nedostatku představitivosti. Deset let panování ho ponechávalo takovým, jakým byl v době, když ho plačícího rvali z náručí umírajícího otce. Vynikal v míčových hrách, v lovu a v turnajích, leč jeho duch se nikdy neprobudil, a vyžadoval od jiných své vlastní myšlenky, byť byly nejprostší.

Král pokládal reformu za "morovou ránu". Než ani toto přirovnání nebylo od něho. Našeptali mu je. Říkával také, že chce "vidět svůj národ zdravý a očištěný od té nebezpečné morové rány a odporné havěti, jakýmiž jsou řečená kacírství". Leč to byla mluva kněží a kazatelů, kterouž byl tisíckrát slyšel a kterouž z toho důvodu pokládal za pravdivou.

Měl strach, aby se "nemoc" nebo "havět" nebo "morová rána" nerozšířila po celém království a neohrozila jednoho dne královskou moc, a tak ji musel vykořeňovat edikty, zvláštními soudy, žalářováním, útrpným právem a ohněm. Knihy přicházející ze zahraničí mohly rovněž dopravovat nákazu: i pálily se. A uřezávaly se jazyky nejodhodlanějším protestantským mučedníkům ze strachu, aby jejich vyznání víry z výšin planoucích hranic nakazilo lid. Král nechápal, že "nemoc" navzdory všem těmto lékům se může šířit a nacházet stoupence mezi královskými úředníky, šlechtici, velmoži a dokonce mezi členy tribunálů, kteří podle domněni ji měli potírat.

Deset let pronásledování nikterak nepoučilo krále o těch, kteréž pronásledoval. Bez přemítání a bez důstojenství neplodně setrval ve vyšlapané brázdě svých zvyklostí mezi manželkou Kateřinou Medicejskou a Dianou z Poitiers, čítající nyní padesát devět let. Obě ženy se sic jedna druhé bály, leč rozhodly se, že se dohodnou a že se o krále rozdělí

po dobrém. Když Jindřich přespříliš zapomínal na Kateřinu na Dianiných kolenou, zmámen jako první den jejími šedesátiletými prsy, Diana mu přísně připomínala jeho povinnosti a odháněla ho do lože zákonné choti.

V politice popřával král, neschopný něco sám rozhodnout, jedno ucho Montmorencyemu a druhé vévodovi z Guise. Raději měl však státníka, connétabla Montmorencyho, snad proto, že u něho pudově uhadoval takřka stejnou neschopnost, jakou měl sám. Ale Guise v něm vzbuzoval neskonalejší úctu. Král poslouchal jednoho nebo druhého podle nálady, a jelikož jejich záměry byly protichůdné, politika královská byla zmatená.

Otec zaznamenává v Rodinné kronice; že Jindřich II. neměl vlastně zájem porušit roku 1557 příměří vaucellské, ježto mu uchovávalo jeho výboje nad rakouským domem. Leč Guise, kterýž se proslavil obranou Met proti Karlovi V., snil o tom, že dodá nový lesk své slávě porážkou Filipa II. Španělského. Přemohl otce, potřeboval přemoci i syna. Guise ve své lehkomyšlnosti zapomínal na nový prvek: Filip II. byl manželem královny anglické Marie Tudorovny; Francie bude tentokrát nucena čelit dvěma mocným královstvím a bojovat na všech svých hranicích.

I rozhodl se král poslechnout Guise, protože jako velký milovník turnajů měl rád válku, kterouž jeho nedostatečná představitelství omezovala na nádherné klání mezi dvěma panovníky, z nichž každý má zlomit kopí toho druhého, otrást jím a vyhodit ho ze tůně. Otec k tomu poznamenává, že v předešlé válce proti Karlovi Pátému král nedokázal se svou armádou 50 000 mužů učinit nic jiného, než že ji nechal pochodovat ve velké přehlídce, se všemi korouhvemi a za zvuku fanfár před císařovým táborem ve Valenciennes. Jelikož císařova vojska nevyšla ze svých postavení, král usoudil, že Karel Pátý se nepostavil na odpor a má se následkem toho podle rytířských pravidel pokládat za poraženého. Sám tehdy povelil k ústupu, aniž dal vystřelit salvu z hákovnic, avšak pustošil kraj, kterýmž projížděl, ať přátelský či nepřátelský.

V tomto roce 1557 se pobratimstvo obávalo nejhoršího pro království, a to nejhorší vskutku nadešlo, když Jindřich II. bez ohrožení z druhé strany pošlapal vaucellské příměří a 31. ledna vyhlásil Španělsku válku a když Marie Tudorovna na oplátku vyhlásila válku Jindřichu II. 7. června téhož roku.

Království bylo napadeno ze severu. Mocná armáda, shromážděná v Nizozemí, přispěchala se utábořit k obléhání Saint-Quentinu, zatímco Guise vedl neúspěšně válku proti držávám Filipa II. v Itálii. Saint-Quentin obdivuhodně hájil Coligny s hrstkou mužů, avšak Montmorency, kterýž mu šel na pomoc s královskou armádou, nechal ji hloupě a nešťastně rozdrtit při přechodu Sommy. Království tehdy upadlo do nemalého nebezpečí. Cesta na Paříž byla otevřená a Pařížané už začali balit své saky paky.

Coligny mezitím stále odolával v Saint-Quentinu tisícinásobné přesile a jeho zarputilý odpor dopřával Jindřichu II. čas, aby povolal Guise z Itálie a sešikoval šlechtu z první i druhé výzvy. Současně na požádání německých luteránských knížat, u nichž hledal spojení, Jindřich II. omezil popravu reformovaných, aniž je potlačil zcela.

Hugenoti se nedali oklamat touto předstíranou milostivostí. Věděli, že sotva válka skončí, hrdelní tresty propuknou s novou usilovností, a že pak bude málo záležet na službách, kteréž prokáží vlasti. Leč protivenství prohloubilo jejich přemýšlení a oni dokázali lépe než většina Francouzů činit rozdíl mezi králem a královstvím. Můžeme krále nenávidět, pohrdat jeho krutostí a přát si jeho smrt, než království dlužno stůj co stůj bránit proti cizím tyranstvím.

Périgord byl vzdálen od Paříže patnáct až dvacet dnů jízdy koňmo a mnozí, ba i ti nejurozenější, odpírali opustit své nádherné hrady a vystavovat se všem těm nebezpečím, jež by jejich nepřítomnost přinesla jejich majetkům, aby šli sklízet tak daleko na sever rány a útrapy. Jiní, mladší, ale chudí jak žebráci na svých zpustlých hradcích, toužili naopak po dobrodružství, po slávě, po kořisti a po veselém znásilňování dívek při plenění měst.

Bertrand z Fontenaku, starý tehdy dvacet sedm let, ze záští k Františkovi I., kterýž mu byl vypověděl otce, prohlásil, že je příliš nevalného zdraví, aby vyhověl výzvě Jindřicha II. Ale málo hugenotských šlechticů - nebo těch, co se svou vírou tajili - se vyhnulo odvodu. Jan ze Sioraku po dohodě se svým milovaným bratrem - a jakkoliv byli oba naplněni zoufalstvím, že se mají odloučit (což neučinili po dvacet jeden rok) - se neprodleně rozhodl sáhnout po válečné zbroji a vydat se s Cabusem, Marsalem a Coulondrem na cestu. Sauveterra zdržela kulhavost na Mespechu; v otcově nepřítomnosti se měl sám starat o hospodářství, o velení a o obranu panství.

8. Odjezd do války

Bylo mi šest let, když otec vyjížděl z Mespechu do války. Den před odjezdem k večeru připravovali tři vojáci na dvoře hradu vůz, kterýž malý houfec odvážel s sebou, a dokud nakládali jen oves pro pět koní, mouku, sůl, solené maso a ořechy pro jezdce, vaky a stany pro táboření, děti byly ještě zticha. Když však vojáci přinesli zbraně a kyrysy, v okamžiku se probudil zájem.

"Co je to tato přilba s krytím přes uši?" ptal se můj starší bratr František.

"Ta se jmenuje šišák," odpověděl Cabusse.

"A tahle přilba po obou stranách zvednutá?"

"Té se říká kapalin."

Jak už jsem byl uvedl, ze všech tří vojáků mluvil vždy jenom Cabusse. Byly toho dvě příčiny: Coulondre Železná ruka šetřil vším, i slovy, a Marsal Šilhavec byl koktavý.

"A tohle?" řekl jsem.

"Hlupáčku," František si hrál na staršího bratra, "to je drátěná košile."

"A tohle?" otázal se nevlastní bratr Samson.

"To je brnění," řekl František.

"To tedy ne," ozval se Cabusse. "To je lehký krunýř. Ten chrání jen prsa a záda."

"Cabussi," zeptal jsem se, "chrání lehký krunýř před střelbou z hákovnic?"

"Bě... bě... bě... da ne," řekl Marsal a smutně na mě hleděl šilhavými očima.

"Pánové," ozval se Cabusse, "když vám řeknu jména ručnic, půjdete spát?"

Mrzutě jsme na sebe pohlédli, leč František, vždycky z nás nejrozumnější, důležitě odpověděl:

"Platí, Cabussi."

"Nuž dobrá," odvětil Cabusse, "tohle je..."

"To je hákovnice," řekl František.

"Na doutnák nebo na pánvičku?" zeptal se Cabusse a hladil si knír.

"Na pánvičku."

"Ne, mladý pane, na doutnák. Ale doutnák tam není. A tohle je píšťala. Je to malá hákovnice. Má výhodu, že se z ní střílí jednou rukou. A tohle je pistole: je to malá píšťala. A tahle puška se při střelbě opírá o hrud', nikoliv o rameno."

"To jsou skvělé zbraně!" zvolal jsem. "A zabijí spoustu nepřátel!"

"Nepřítel má stejné," řekl Coulondre.

Tvářil se truchlivě, jak bylo jeho zvykem, na rozdíl od Cabusse, kterýž si pohvizdoval a byl, jak se zdálo, velice spokojený při pomýšlení, že odjíždí z kraje a že si popustí uzdu.

Barberina nás svolala všechny do domu, i vojáky, a děti se Samsonem a se mnou v čele úprkem doběhly do velké síně, kde stáli s vážnou tváří zády ke krbu otec a Sauveterre a na druhém konci stolu matka mezi komornou Katkou a Barberinou, držící v náručí sestřičku Kateřinku, tehdy dva roky starou.

Mezi dvěma skupinami zaujali po obou stranách stolu místo, leč nesedli si, tři vojáci, dva bratřenci Siorakovi z Tani's a kameník Jonáš - ti tři měli po dobu otcovy nepřítomnosti pobývat na Mespechu a zesílit tak jeho obranu.

Po otcově pravici se vrtěl malý mužik od hlavy až k patám v černém a s obrovským bílým okružím, v němž se jeho hlava zdála ještě menší a vypadala jako hlavička oškubaného ptáka s úzkým zahnutým nosem jako zobák a s kulatýma, jako uhel černýma očkama, upřenýma na otce.

Ten stále ještě stál mlčky a jelikož nám nedával žádné příkázání, my děti jsme se vkradly, jak jsme mohly, do mezer mezi dospělými, František po pravici Sauveterrovi, Samson po levici Jonášovi a já po pravici otcově.

Nakonec přišli František a Geoffroy z Caumontu a s chvilkou zpoždění i Faujanet, kterýž jim musil nejprve spustit padací most a pak přivázat koně. Bratři a návštěvníci se objali, leč s vážnou tváří, a ta vážnost, nevím proč, na mě notně zapůsobila. Všiml jsem si, že Geoffroy z Caumontu své neteři Isabelle jen zdálky přátelsky pokynul a neobešel stůl, aby jí složil pozdravení.

"Pane notáři Ricou," pravil Jan ze Sioraku, obrací se k mužiku s ptačím zobákem, "protože záležitost je naléhavá a protože se musí odbývat za přítomnosti pánů Františka a Geoffroye z Caumontu, mé ženy Isabelly, mých dětí, mých bratřenců Siorakových a veškeré mé čeledi, dovolil jsem si vás obtěžovat sem na Mespech a zavázal se, že vás dám doprovodit do Sarlatu svými vojáky."

Odmlčel se, aby přítomné přejel pohledem.

"Pan Ricou," pokračoval, "vám přečte dodatek, kterýž jsme s panem ze Sauveterre pokládali za vhodné připojit k naší smlouvě o pobratimství. Tuto četbu musí všichni nadměrně pozorně vyslechnout, neboť všichni by mohli být v budoucnosti povoláni, aby o tom svědčili. Pane Ricou, prosím."

Pan Ricou vytáhl z kapsy svitek, roztáhl ho a pomalu předčítal, já pak v té chvíli nerozuměl ani zbla. Jak si uvědomuji dnes, když ho čtu znovu, jediné, co mě tehdy ohromilo, bylo to, že otec může být zabit ve válce, pomýšlení, jež mi nikdy nepřišlo na um a jež mě rozrušilo.

"Pro ten případ," četl notář Ricou, "se pan ze Sauveterre zavazuje, že bude pokládat Isabellu ze Sioraku za svou vlastní sestru; že jí zajistí stravu a bydlení až do konce jejích dní, item Františkovi, Petrovi, Samsonovi a Kateřině, s kterýmiž bude ve všem nakládat jako s vlastními dětmi. František ze Sioraku se po své plnoletosti stane společným pánem Mespechu, přičemž pan ze Sauveterre si ponechá až do své smrti hospodaření a řízení panství. Každému z mladších synů, Petrovi ze Sioraku a Samsonovi ze Sioraku, bude při jejich plnoletosti odevzdána náležitá částka, aby mohli v Montpellieru konat studia: Petr lékařství a Samson práva. Co se Kateřiny dotýče, dostane v den svého sňatku pole, les a lom, kteréž přinesla na Mespech Isabella z Caumontu. Kdyby pan podkoní ze Sauveterre zesnul, prve než čtyři děti dosáhnou plnoletosti, stanou se jejich spoluporučníky pánové z Caumontu společně s Isabellou."

Když to pan Ricou přečetl, vyzval přítomné, aby mu kladli otázky, a matka se rozechvělým hlasem zeptala, zdali skutečnost, že Samson je v dodatku nazýván Samsonem ze Sioraku, stačí k prohlášení jeho manželského původu.

Nikoliv, pravil pan Ricou, aby byl prohlášen Samsonův zákonný původ, bylo by třeba podat písemnou žádost králi, než v tomto případě je dítě pouze uznáno, což, jak zdůrazňuje, v ničem neškodí zájmům prvorozeného syna Františka ze Sioraku, protože on je jediným dědicem panství. Otec vyslechl tyto výklady mlčky, ani se nezachmuřil, ani nepohlédl na matku.

Pan František z Caumontu se dotázal, není-li možné vymezit přesně "náležitou částku", kteráž má být případně odevzdána Petrovi ze Sioraku a Samsonovi ze Sioraku, aby při své plnoletosti vstoupili na studia. Sauveterre navrhl každému 3 000 tourských liber, leč tato částka se od dnešního dne do stanoveného může zvýšit podle stoupání cen obilí; návrh můj otec přijal a Ricou zaznamenal.

Pan Geoffroy z Caumontu chtěl vědět, proč Petr ze Sioraku je v šesti letech zasvěcen medicíně a Samson ze Sioraku ve stejném věku právu. Otec s úsměvem odpověděl, že jakožto mladší synové tak získáme velice solidní vzdělání, abychom si vydělali na živobytí; a že ho zaujalo, jaký já mám zájem o nemocné, jež se mu přiházelo léčit, a jaké mu kladu v tom směru otázky. Co se Samsona dotýče, jeho duch je zaměřen k přesnosti a praktičnosti, což, jak se mu zdá, ho dovede k zájmu o právo. Otec dodal, že se v tom jistě může mýlit, avšak ať je tomu jakkoliv, jeden každý z jeho mladších synů musí, jak se rozhodl, dostat řečenou částku, byť bude studovat cokoli, hlavně když diplomy z těchto studií jim umožní ctné postavení. Pan František z Caumontu požádal, aby tato poslední otcova poznámka byla zaznamenána ve smlouvě, což se stalo.

Dodatek pak podepsal pan podkoní ze Sauveterre, pan rytíř ze Sioraku, Isabella ze Sioraku, pánové František a Geoffroy z Caumontu, bratřenci Siorakové a taktéž Cabusse, kterýž jediný z naší čeledi uměl napsat své jméno, což činil

nikoliv bez jistého naparování.

Notář Ricou se s mnohými poklonami rozloučil, máje v patách Marsala a Coulondra, kteřížto ho měli po zuby vyzbrojeni doprovázet do zdi Sarlatu, ježto cesty se staly znovu méně jistými a běžela zvěst, že poblíž Belv's byla spatřena silná tlupa Romů, kteráž plení opuštěné dvorce a útočí dokonce na hrady. Pánové František a Geoffroy z Caumontu přespí na Mespechu, neboť se musí zítra s otcem vytírat do Périgueux, kde se koná velké shromáždění šlechty z celého kraje před odjezdem do Paříže.

Když Ricou odešel, otec pronesl kovově znějícím hlasem:

"Milí přátelé, myslel na možnou záhubu, již jdeme vstříc na severu, abychom uhájili království, i na nebezpečnost, jimž možná budou vystaveni ti, co tu zůstanou, žádám, abychom se jedni i druzí odevzdali milostivosti i lásce boží krátkou modlitbou, kterouž předneseme společně."

Nato Jan ze Sioraku přednesl Otče náš vážným hlasem, ale bez vzrušeného přízvuku, nemlel modlitbu bezmyšlenkovitě jako náš farář, nemumlal ji ani nezadřhával, avšak správně odděloval všechna slova a kladl na ně upřímný důraz, jako by každé z těch slov bylo proň nové, a všichni i s dětmi ji začali odříkávat s ním. Už nastala opravdová noc a svítily nám toliko dva olejové kahančky postavené doprostřed stolu. Žasl jsem nad tím otčenášem, přednášeným tak pomalu a s takovým úsilím a vroucností. A při pomýšlení, že můj vlastní otec má být zabit ve válce, jak to říkal a několikrát četl ze svého papíru ten ohavný notář Ricou, zamrazilo mě v zádech a po tváři se mi jaly koulet slzy. Miloval jsem zajisté svou matku a lnul k Barberině, kteráž pečovala o mé jídlo a mé prádlo a mé dětské krůčky, i k bratru po otci Samsonovi - mnohem víc než k prvorozenému -, jakož i k sestřičce Kateřině, než nikdo mi na Mespechu nepřipadal tak obdivuhodný, tak silný, tak ve všem učený, tak moudrý, tak obratný a tak nezdolný jako Jan ze Sioraku. Miloval jsem na něm všechno, jeho světlé oči, jeho vybranou mluvu a hlavně způsob, jak stál pevně na nohou, jeho vzpřímenou postavu, směle hrdlo, zvednutou bradu, ba i jízvu, kteráž se mu klikatila po tváři a přispívala v mých očích k jeho vznešenosti. Když modlitba skončila, stále se mi z očí koulely slzy a já se ani nepokusil je setřít, načež došlo k hrubě trapné příhodě, kteráž mi přerušila ten slavnostní výjev a do hloubi duše mnou otřásla.

Uprostřed rozjímání, kteréž následovalo po otčenáši, Isabella ze Sioraku se znenadání ujala slova a s obvyklou nezkrotností pronesla

"Milovaný choti, chtěla bych k otčenáši připojit malou modlitbičku určenou výslovně k vaší ochraně."

A začala odříkávat Zdrávas Maria. Blesk dopadnuvší doprostřed velké mespechské síně by neměl děsivější účinek. Sauveterre a Siorak strnuli a s pěstmi za zády, mlčky a se stisknutými zuby upírali mrazivé zraky na Isabellu. Geoffroy z Caumontu pohlížel na svou sestřenici neméně hněvivě, kdežto jeho starší bratr, kterýž byl taktéž pro reformu, avšak nekládal do své víry touž horlivost jako bratr, vypadal krajně rozpačitě. Katka, Barberina, Hélička a já jsme odříkali s Isabellou Zdrávas Maria. Samson byl zticha, protože od prvního dne byl vyhat z vlivu mé matky a nikdy se té modlitbě nenaučil. A František - ten odříkal první slova, avšak rychle se zarazil, když spatřil otcovu tvář. Nikterak mi nebyla po chuti ta jeho drobná zbabělost a pokračoval jsem v modlení až do konce, jsa přesvědčen, že matka nečiní dobře, když tolik dráždí otce, než báživě rozhodnut, že ji neopustím v jejím rozčilení, neboť jsem viděl, jak se jí třese brada, jakkoliv nepozbývala rozvahy pod zraky, jež ji přibíjely k zemi. Bratranci Siorakovi a vojáci stáli nehnutě, oči sklopené k zemi a mlčeli, i vypadali, jako by si z celého srdce přáli, aby byli tisíc mil odtud.

"Přátelé," řekl otec, když matka skončila (byl bledý, zuby měl stisknuté, leč mluvil docela klidně), "odeberte se na noc do svých světnic, já se rozloučím se ženou."

Vše objal Františka a Geoffroye z Caumontu a ti vyšli první, za nimi pokulhával Sauveterre, kterýž jim chtěl ukázat pokoje. Následovali bratranci Siorakovi a vojáci, item můj prvorozený bratr František, kterýž se už nechtěl k dětem, máje vlastní světnici.

Katka a Barberina opouštěly místnost pomaleji, odváděly děti, jež se jich držely za sukně, a když se dveře velké síně zavřely, znamenal jsem, že se potloukají po kuchyni, tváří se, jako že mají plno práce, a okřikují nás děti, abychom byly zticha.

Jejich vyčkávání bylo odměněno, neboť po dlouhém mlčení otec silným hlasem pravil:

"Paní, mohla jste si to odpustit a nenapadat mě před mými přáteli a dětmi, a to v předvečer mého odjezdu do války, kdyžtě ani nevíte, zdali mě kdy užíté."

Nastalo ticho a potom matka pronesla rozechvělým hlasem, velmi blízkým slzám, jak se mi zdálo:

"Milovaný manželi, zdaleka jsem se nedomnívala, že se proviním přednesením modlitby katolického náboženství, v němžto jsme byli oddáni."

V té chvíli bylo slyšet vzlyky a otec pravil:

"Ženo má, je pozdě prolévat slzy." Leč mluvil už hlasem velice uklidněným a Barberina, komentujíc nazítří tento výjev, svěřila Katce, že kdyby matka vytrvala v pláči a v mlčení, všechno se ještě mohlo urovnat.

Než matka připojila:

"Věřte, nejednala jsem ve zlém úmyslu. Přála jsem si dovolat se nad vámi ochrany Panny."

"Kristus vám tedy nestačí!" zvolal otec pobouřeně. "Cožpak potřebujete prostřednictví těch svých bůžků a bohůň? Cožpak nevíte, že to nemá ani za mák ceny? A že je to jen pohanská pověra, smrduté modlářství, morovou ranou stížená neznalost slova božího? Už jsem vám to tisíckrát vysvětloval, paní, a proč tedy vy, kteráž máte štěstí, že umíte číst, odmítáte čerpat slovo boží tam, kde se nachází, v Písmu svatém, a místo toho věříte jako slepá povídačkám svého faráře?"

V té chvíli mě Hélička štípla do ruky, já ji šťouchl loktem a přitom jsem shodil ze stolu na dlaždice kotlík za velikého hlomození.

Otevřely se dveře do velké síně, objevila se otcova hlava, zarudlé líce, planoucí oči, a ozval se hromový hlas:

"Co to tu děláte? Na kutě! Na kutě! Nebo vás na místě spráskám všechny, ať dospělé ženy či děti, ať stavu urozeného

či selského!"

Barberina vyjekla, popadla kahan a zmizela na točitém schodišti ve věži, všichni se tam udýchaně a vyděšeně hrmuli za ní.

Urostlá komorná Katka, kteráž se tolik líbila Cabussovi, spala v pokojíku vedle matčiny ložnice a v patře se ve velikém spěchu rozloučila s Barberinou, oči a ústa plná výkladů, jež spolu zítra proberou a s nimiž teď musí jít spát. Kojná s kahanem v ruce odvedla svůj houfek do komory v západní věži, kde uléhala do velkého lože odpovídajícího jejím rozměrům; Kateřinčino lůžko stálo vedle jejího a lůžko malé Héličky z druhé strany, ale bylo přistrčené ke zdi, aby se mezi nimi dalo procházet, a moje lůžko, ježto jsem sdílel se Samsonem, stálo u krbu, v němž se v zimě navečer rozdělával pořádný oheň, věže byly totiž chladné, neboť sklápěcí dveře uzavírající otvory v podsebití - jimiž se daly vrhat na útočníky kameny a lít rozpuštěná smůla a vařící olej - propouštěly v deštivém a větrném čase ledový průvan, kterýž nám až do peřin přinášel vlhkost vodních příkopů.

Barberina položila kahan na noční stolek a šla nás uložit na lůžka, i doprovázela ten obřad lichterky, mazlením a polibky, tichým a zpěvným hlasem vymýšlela pro každého z nás něžná slůvka (včetně Samsona, byť ho nekojila), nazývajíce Héličku: "Ó, ty darebačko! Ty čertice malá! Ty krásná kouzelnice!" Kateřinku: "Ó, můj zlatý dukátečku! Má perličko od Pánaboha!" Samsona: "Můj lišáčku! Můj kudrnatý svatý Jene!" a mě: "Můj přemilý! Moje srdíčko! Můj kohoutku rozmilý!" Uvádím ta pojmenování jen jako příklad, neboť Barberina nám vymýšlela každý večer nová jména a každé se hodilo k tomu nebo k té, na něž se obracela, nikdy nenazvala jednoho tím jménem, jakým byla pojmenovala včera nebo předevčírem druhého - což by nás asi hrubě mrzelo.

Kateřina a Samson při tom obřadu usínali, ale nikoliv Hélička, ta se opírala o loket a za statnými Barberininými zády se na mě naposledy ještě šklíbila. Neusínal jsem, jakkoliv jsem spánek předstíral, ale stočený na boku, s přivřenými očima a tváře se nevině jako andělíček hleděl jsem na Barberinu, jak se svléká, přičemž její obrovský stín vrhaný světlem kahanu poletoval po zaoblené zdi věže.

Vím teď, že Barberina nebyla tak obrovitá, jak se mi to jevílo v šesti letech. Přesto to byla statná žena s černými a hustými vlasy, s okrouhlou tváří, velkými ústy, plným a silným krkem, širokými rameny, klenutou hrudí a bílými, bujnými a pevnými prsy, z nichž jsem pil život a jež mě omamovaly, když ve světle kahanu rozšňěrovala s mocnými vzdechy stužku červené haleny, kteráž je věznila. A ony se dmuly, netrpělivě očekávající, jak se zdálo, své uvolnění, když Barberina rozmotávala silnými prsty uzly, jimiž svazovala šňůrku. Konečně se objevily, mléčné a kulaté, pohádkově zvětšené stínem na zdi, jako by sama věž se stala obrovským nadrem, kteréž v noci spočine na naší tváři. Barberina pečlivě skládala červenou halenu, živůtek, pak sukni, zástěru a konečně zelenou sametovou spodničku, protkanou třemi červenými stužkami, jednou pod pasem, druhou pod zadkem a třetí nad obrubou. Potom si navlékla širokou bílou košili bez rukávů a s hlubokým výstřihem, v němž se její uvolněná hrud' pohodlně vlnila. Když pak se její těžké tělo zabořilo do vlněné houně, začala šťastně a blaženě oddechovat před spánkem. Byl to okamžik, kterýž jsem musel zachytit v letu, chtěl-li jsem se jí na něco zeptat nebo ji o něco poprosit, neboť vteřinu poté už bylo pozdě, zhasnula kahan a zhasnula sama, ponořená v spánek, z něhož by ji nezbudilo ani deset ran z hákovnice vypálených současně na věži.

Seskočil jsem z lůžka a vklouzl k ní, schoulil jsem se a zachrul se jí do náručí.

"Co tu děláš ten hezounký myšáček?" zapívala tichým hlasem Barberina a přitiskla mě k sobě. "A co mi chce?"

"Barberino," zeptal jsem se, "proč maminka tak rozzlobila otce?"

"Protože byla rozzlobená sama," řekla Barberina, kteráž nikdy nelhala.

"Proč byla rozzlobená?"

"Protože notář nazval Samsona Samsonem ze Sioraku."

"Cožpak se tak nejmenuje, Barberino?" zeptal jsem se udiveně.

"Nyní ano."

"A jak se jmenoval předtím?"

"Neměl jméno."

Nevěřil jsem svým uším.

"Ale vždyť je to můj bratr!"

"Ovšem!" řekla Barberina. "A krásný! A silný! A věru pravý jako neopilovaný zlat'ák! Byla by převeliká škoda nedat mu jméno Siorak, Bůh mu požehnej!"

A procedila mezi zuby:

"A Panna Maria taky. Jdi, můj myšáčku," ukončila znenadání. "Vrať se do své dírky, já zháším."

A než jsem měl čas vklouznout do svého lůžka, sfoukla kahan, takže jsem se octl ve tmě a omylem v lůžku malé Héličky, kteráž s ušima nastraženými nespala a její paže se kolem mne sevřely s udivující silou.

Pravda, už jí bylo deset let a nevím, proč se jí ještě říkalo malá Hélička, nebyla ani zdaleka malá, naopak skoro už vyvinutá.

"Aha, držím tě!" řekla potichu. "A teď, když tě já, čertice, držím, zaživa tě sním."

"To není pravda," bránil jsem se, "já ti nevěřím, nemáš zuby jako vlk!"

"A co tohle?" svalila mě na záda a lehla si celou vahou na mě. Pak začala vrčet a smát se a hledala mé ucho, aby se do něho zakousla. "Já začínám vždycky uchem, je to můj nejmilejší kousek jako kohoutí hřebínek nebo srdíčko artyčoku! Ale po oušku sním všecko ostatní, kousek po kousku tě ohryzám až na kost."

"To není pravda," řekl jsem, "a ty mě udusíš! Pust mě, nebo zavolám Barberinu!"

"Maminka spí!" smála se nestoudně. "Tak pojď, myšáčku, já jsem kočka, hezky klidně lež, nebo okusíš moje drápy."

"Jestli jsi kočka," namítl jsem statečně, "vezmu zítra tatínkův meč a rozseknu tě na dvě půlky od hlavy až k patám."

"Ale fu!" řekla Hélička. "Jen se nechvástej, myšáčku! Naposledy poslouchej: buď tě po malých kousíčkách sežeru,

nebo zůstaneš přes noc se mnou!"

Neřekl jsem ani ano, ani ne, ale udiven, že se mi zdá tak baculatá i tak silná, přestal jsem zápasit a usnul jí v náručí. Avšak na úsvitu mě probudila mocným štípancem a předstírajíc zlost, že mě nachází u sebe, nevlídně mě zahнала do mého lůžka.

9. V ohrožení

Otcův odjezd nás připravil o Cabusse, a nadaný Cabusse byl krom jiného i naším kuchařem, čímž si přicházel na drobet moku a na hodně důvěrnosti s Katkou a Barberinou. Ani jedna, ani druhá je netrpěly, majíce náramný strach z vyhození, ta první proti své vůli, neboť by se bránila převelice málo nebýt pánova oka, našla totiž zalíbení ve strašlivém Cabussově kníru, v jeho vysoké postavě, v jeho balamutivých způsobech a gaskoňské mluvě. Běda, až půjde zítra ráno své paní pro teplé mléko, Cabusse tam už nebude a neřekne jí vřelým Hlasem: "Bud' zdráva, má milá! Vede se ti dnešního dne dobře? A jakpak by se nevedlo, vždyť koukám, jak jsi svěží, tváře máš červené jako jablíčka a rtíky jako třešně! Jak se rozzáří kuchyně všemi tvými barvami, toliko když vejdeš! Říká se sice: holka bledá chlapa hledá, ale přísambůh, já tomu nevěřím, je to právě naopak! Kdo kdy viděl, aby se zamiloval křen?" a Cabusse, ač statečný voják, snižoval hlas, když to říkal, tak se bál, že ho uslyší hejtmani.

Namísto Cabusse to zkusili s Barberinou, než Barberina, kteráž vyživila tolik dětí přírodní cestou, se ukázala málo schopnou vyživit dospělé cestou umělou. A Sauveterre dal zavolat Maligouovou, ženu toho chlapíka, kterýž tak špatně hlídal Mespech proti Fontenakovým nekalým záměrům.

Maligouová přišla a zůstala. Byla stejně objemná jako Barberina, ale neměla její pevnost, a ve své tlusté rozčepýřené hlavě nechovala ani zrníčko moudrosti, neboť byla chlubná a tlachavá, důvěřivá a nekonečně pověřčivá, dvacetkrát denně se křížovala, křížila prsty, aby zažehnala osud, házela sůl přes rameno i přes hrnce s vařením, kteréž ostatně připravovala znamenité, a kreslila kolem sebe prstem kruh na dlaždicích, aby zamezila ďáblu vyhnout ji sukně přes hlavu, když se skláněla nad ohněm.

Maligouová přišla na Mespech s dcerkou, kteráž se jmenovala Suzon, ale později se ujal zvyk říkat jí Cavašetka, a to jméno jí zůstalo. Byla to tenkrát tříletá čertice, plet' měla jako Saracénka, byla štíhlá a ohebná jako proutek, oči měla mandlovité a vlhké, a byla proklatě zlobivá, ale srdce měla dobré. V šesti letech a už statný jsem ji nosil na ramenou, Kateřina se mračila na nízké stoličce a dva plavé copy jí spadaly na našpulená ústa, a Hélička potlačovala zuřivost, neboť Cavašetky se neodvažovala dotknout ani zblízka, ani z dálky, Maligouová měla oči všude a hbitou ruku.

Maligouová činila s Cavašetčiným narozením nemalé tajnosti - to děvče měla v oblíbě víc než všechny své děti, než manžela, otce, matku, dědečka i babičku - křížovala se, házela špetky soli do ohně (a sůl je tak drahá! huboval Sauveterre) a donekonečna sebou vrtěla. Ale nedokázala držet jazyk za zuby a nejméně jednou do měsíce celou záležitost vykládala, šeptajíc, tváříc se důvěrně i zkroušeně, ale v hloubi srdce pyšně.

Cavašetka nebyla, ó běda (to běda zavánělo pokrytectvím), dcerou Maligoua, ale následkem znásilnění jakéhos Roma, hejtmána ozbrojené tlupy, kteráž před čtyřmi lety vyplnila jedné noci jejich dům a vyžádala si všechno solené maso visící na trámec, jinak že vypálí osení, očaruje krávy a ořeže vinici. Starý Maligou, uslyšev slovo vinice, ve všem ustoupil. Když pak bylo maso vydáno, romský hejtman, veliký a krásný muž, kterýž vyhlízel jako kníže, upřel černý a čarovný zrak na Maligouovou, prstem jí načrtl jeden kříž na hrud' a druhý na břicho a pravil katalánským nářečím, smíšeným s provensálsčinou: "Vrátím se dnes večer do tvé stodoly v hodinu, kdy zahouká sova. Nepřijdeš-li, roznítím v tobě uvnitř těla pekelný oheň od břicha k plícím, a to až do skonání věků." A o půlnoci vskutku Maligouová uslyšela houkání sovy (její manžel popil, aby zapomněl na ztrátu soleného masa, a spal jí po boku jako pařež), obula si celá se chvějíc dřeváky a proti své vůli odešla do stodoly, kde ji v husté noční tmě romský hejtman vhodil na otýpku sena a víc než patnáctkrát znásilnil, ale u mne to nebyl hřích, říkávala Maligouová, jelikož v tom bylo uhranutí a násilí.

To vyprávění se opakovalo tak často, že už nikoho nedojímalo ani na Mespechu, ani v našich vesnicích (krom pár panen, kteréž rozesnívalo), a otec se při něm vždycky k zbláznění rozchechtal, jenže důvod, proč se tolik smál, jsem poznal až později.

Mezi nové obyvatele Mespechu patřili bratrance Siorakovi Benedikt a Michal, synové strýce Raymonda Sioraka, jež sklátil poslední mor v Tani's. Šťastná to náhoda pro oba bratrance, že mohou bydlet na hradě, neboť je mučil strach, aby jednou nevezšla nákaza z tani'ské půdy, kde odpočívali morem postižení, kteréž se nikdo neopovážil spálit, protože farář z Marcuays, vykonávající úřad i v Sireil a v Tani's, to pod trestem pekelného zatracení zakázal. Benedikt a Michal byli dvojčata, dvě kapky vody si nebyly podobnější, statní a zdraví třicátníci, málomluvní a v hloubi duše drahně zkormoucení, že nevědí, kdo z nich je starší, byť i jen o hodinu, neboť matka, otec i porodní bába zesnuli a nikdo v Tani's to už neví. Žádný z těch dvou si tudíž nemohl činit nárok na dědictví malého hospodářství a žádný z nich se ani nemohl oženit, protože hospodářství stačilo uživit jednu domácnost, nikoliv dvě.

Maligouová říkávala, když ji bratři neslyšeli, že jsou nemalí hlupáci, když aspoň jeden z nich nepojal ženu před oltářem a farářem, ta paní by totiž nerozeznala jednoho od druhého a nikterak by nehrěšila, jelikož nevědomost hříchu nečiní. A tak by měli dvojčata potěšení z jedné manželky a neutráceli by přitom za dvě domácnosti. Než tyto řeči by zněly uším bratrů Siorakových nadmíru svatokrádežně, byliť zbožní a vědomě se odsoudili k svobodnému stavu item k životu společnému, ježto jeden každý ustavičně potřeboval druhého. Vždyť ocitl-li se jeden z nich sám, rozhlížel se u veliké tísně na všechny strany a úzkostlivě se všech vyptával: "Kde je Michal?" Podle toho se poznalo, že se táže Benedikt. Jinak se to určit nedalo: měli stejné postavy, stejně široká ramena, stejně černé kadeřavé vlasy, stejné rysy, stejný způsob, jak si sedali, jak nadechovali, jak plivali, jak krájeli chleba nebo srkali polévku.

Sauveterre dal našít na límec Michalovy košile modrou stužku a na Benediktův límec červenou, leč protože spali společně a šatstvo házeli bez lahu a skladu na lůžko, Michal si po probuzení bral bez rozmyšlení košili s červenou stužkou a Benedikt s modrou, i byla celá ta námaha zbytečná. Ostatně bratři Siorakovi byli docela hodní chlapci, ale nevynikali přílišným chytráctvím, a když někdo z nás potkal jednoho z dvojčat na dvoře a zeptal se ho: "A kterýž jsi

ty?", tázaný neměnně odpovídal: "Bratr toho druhého."

Kameník Jonáš byl zato nevalně spokojený, že musí opustit svou jeskyni a přispívat k obraně Mespechu. Starost o sličné tesané kameny, v noci zcela opuštěné, mu nedávala spát. Krom toho společnost ho proměňovala, hlavně když šlo o ženy, kteréž ten chudák samotář u stolu hltal očima, a najmě Barberinu, jejíž statnost a mléčná pleť mu vábily oči. S našimi třemi vojáky vyšlými do války, dvěma bratry Siorakovými a Faujanetem byl tu Jonáš sedmým svobodným mužem, nepočítaje všechny ty z okolních vesnic, kteříž se také nemohli oženit, chyběť jim dům, aby mohli usadit rodinu, a půda, aby ji mohli užít, a byla to vskutku velká hanba a bída, že je tolik chlapců bez žen, když tolik děvčat na našem venkově vcházelo do klášterů, neboť neměly pozemského ženicha. Oddávám se těmto úvahám ve věku, kdy sám, byt narozený v lůně bohaté rodiny, nicméně jen jako mladší syn, si nemohu vzít slečnu, kteráž mi učarovala, nemaje patřičné postavení. A tak stále ty proklaté peníze, kteréž všechno ovládají, čítaje v to i slasti života! Sauveterre si dělal těžkou hlavu za příčinou té ozbrojené tlupy Romů, kteráž pustošila belvéský kraj, těžíc z nepřítomnosti šlechty a jejího zbrojného lidu, aby vydírala hrady a zámky, protože i nejpevnější hrad je slabý, jsou-li jeho obránci v příliš malém počtu nebo nevalně chabí, což právě nastalo, odvod hotovosti první i druhé výzvy k záchraně království vybral z domů ty nejlepší.

Romové nebyli lidmi, kteříž by snili toliko o krvi a krutých řežích. Jestliže zvítězili, znásilňovali děvčata, leč pak je nezabíjeli. Také se nedotýkali dětí, ty přímo milovali do té míry, že je dokonce prý i kradli, když se jim zdály krásné. Prve než začínali útočit, vstupovali v jednání s hradem nebo statkem a za ustoupení od boje požadovali zbraně, peníze a potraviny. Než stávalo se také, že když vybrali výkupné, rozhodli se porušit slovo a zaútočit. Říkalo se, že kastrují zabité protivníky, což se nadmíru protiví našim mravům, byť jsem později viděl provádět horší věci našimi vojáky - hugenoty i katolíky - ve velkých občanských válkách království.

Romové byli vyzbrojeni všemožným haraburdím, byli však hroziví, neboť útočili často v noci, a jsouce mlčenliví jako hadi a mrštní jako kočky, dovedli rychle zlézat i vysoké zdi bez žebříků, a sotva byl vyhlášen poplach, byli už na nádvoří. I byl na Mespechu toliko jediný hejtman, Sauveterre, a jediný voják, Faujanet. Jonáš, pravda, konal zázraky se svým anglickým lukem, bylo však třeba naučit bratry Siorakovy střilet z hákovnic a dokonce vycvičit i ženy, aspoň matku, Katku a Barberinu, protože Maligouová, když došlo k věci, začala tak ječet a tak sebou vrtět a škubat, že Sauveterre ji kvapně poslal zpátky k hrncům. Matka se také poněkud vzpírala, leč z jiného důvodu, tvrdíc, že neodpovídá cti urozené dámy dotýkat se střelných zbraní. Na to jí Sauveterre s chmurným pohledem stroze odpověděl: "Paní, co se stane s vaší ctí, bude-li Mespech dobyt?" Načež se Isabella zachvěla, zbledla a podvolila se.

S hákovnicí se cvičil i František. Kousal jsem si vztekem pěsti a Samson také, neboť náš prvorozený se k nám bez meškání začal chovat nesnesitelně. Avšak Sauveterre našel zaměstnání i mladším synům. Musili jsme nosit velké balvany na hromady narovnané každých pět metrů po hradebním ochozu a s šíšáky na hlavách, hrubě velkými pro naše lebky, jsme měli pobíhat sem a tam a mávat kopím, aby blížící se nepřítel věřil, že obránců je velký počet. Hélička dostala též šíšák a kopí, než brzy jí je vzali, tak nebezpečná se zdála ona zbraň v jejích rukou. Kdyby nepřítel přistavil k našim hradbám žebříky, měli jsme odložit píky a udatně shazovat balvany skrze podsebití na hlavy útočníků.

Po žních i po vinobraní a jakmile jsme byli hotovi s podzimními pracemi, svedli jsme také dobytek z pastvin, jakkoliv bylo krásné počasí, nechťjice ho vydávat napospas lupičům, ani jeho pastýře.

Varovali jsme se rovněž vycházet do Sarlatu a na sousední hrady, ba i do našich vesnic, tak jsme nedůvěřovali cestám a léčkám, v nichž se Romové mistrně vyznali. Sauveterre nařídil, aby se každý den na úsvitu a večer po západu slunce konala krátká obhlídka mimo hradby. Svěřil totož střežení dvěma bratrům Siorakovým, a prve než je vypustil z hradeb, dával obalit jejich koním kopyta hadry, aby se přibližovali co nejtišeji. Dvojenci byli velcí lovci a mohli jsme se spolehnout, že objeví na cestách a v lesích sebemenší lidskou nebo zvířecí stopu.

Z mespechských hradeb bylo jasně vidět opevněnou zvonici kostela v Marcuays a vpravo na vzdálenějším návrší mocně působivou masu fontenackého hradu. Sauveterre přemohl nechuť a napsal Bertrandovi z Fontenaku zdvořilý list, v němž navrhol, aby se oba hrady, jsouce tak blízké, dohodly na ozbrojené pomoci v případě, že jeden z nich by byl přepaden Romy. Což pak vlče, odkrývajíce poprvé své drápy, bez váhání odmítlo: Fontenac nepotřebuje pomoc a nikterak netouží někomu ji poskytovat, nejméně pak těm, kteříž dali vypovědět jeho otce.

Co se týče okolních kastelánství, jako byla Campagnac, Puymartin, Laussel a Commarques, ta měla ještě méně mužů než Mespech. Od Sarlatu, zbaveného lučištníků a královských houfů, se nedalo rovněž nic čekat: konšelé spěšně sešikovali měšťanskou milici, kteráž stěží stačila uhájit jeho hradby, jsouc málo početná a málo uvyklá boji.

Sauveterre nepřikrašloval pravdu, najmě když byla nepřijemná, a každý večer po modlitbě opakoval, že se nesmíme spoléhat na rybník, kterýž nás obklopuje, ani na naše hradby, věže, bašty a cimbuří, a že máme malou naději zvítězit, přepadnou-li nás Romové. A tehdy jsem poprvé ve svých mladých letech začal přemýšlet o smrti.

Mespech se chočil do sebe jako uprostřed zimy, když tu byl ještě krásný říjen se zářivým sluncem a sotva žlutnoucími kaštanovníky. A bylo žalostné pomýšlení, že jsme všichni uzavřeni na Mespechu jako ve vězení, tři padací mosty jsou zdviženy i za dne, otec a jeho tři vojáci v nebezpečství smrti ve válce, jež tak krutě sužuje Francii, a my sami, tak daleko od bitev na severu, v nejvyšším ohrožení.

Byl jsem příliš mlád v roce 1554, aby ve mně mor v Tani?s zanechal jinou vzpomínku než tu milou - na Samsonův příchod na Mespech, na jeho kudrnaté vlasy a světlé oči, na jeho sílu a vzácný půvab. Než od doby, co notář Ricou hovořil o otcově smrti a Sauveterre, snad aby vybičoval odvahu malého houfce, každý večer připomínal dobytí Mespechu a krveprolévání, kteréž by pak následovalo - jsem se domníval, že jsme všichni zaslíbeni smrti.

Bratři Siorakové, Jonáš a Faujanet se střídali v hlídkách na hradebním ochozu, úzkostlivě zkoumajíce obzor. Nosili jsme tam ve dvou, Samson a já, těžké balvany, jichž hromada byla svezena na mespechském dvoře, a měli jsme tam jediný přístup: dovedli jsme ocenit tuto výsadu, neboť z ochozu se rozkládal nádherný pohled na vesnice a kopce. Tady jsme

oba udýchání, s odřenýma rukama a s bolavým křížem hleděli na zorané lány a. na lesy v oné hodině, kdy při západu slunce dává světlo v Périgordsku věcem blažený klid, a myšlenka na smrt, kteráž ve mně odnedávna téměř nepřetržitě hlodala, vyvstala ve mně s dosud nepoznanou silou.

"Samsone," otázal jsem se, "když někdo zemře, přijde do nebe?"

"Chce-li tomu Bůh," odpověděl Samson.

"Ale na zemi všechno pokračuje dál?"

"Dozajista," pravil Samson.

"Tani's, Marcuays, Sireil budou dál? A Mespech? A les ve Feuillade? A hřbitov zlodějů?"

"Ano," řekl Samson důrazně. "Všechno bude dál."

"Ale my," pronesl jsem se staženým hrdlem, "my tu už nebudem a neuvidíme to."

"Ne," řekl Samson.

"Avšak jak je to možné, Samsone?"

Po lících se mi koulely slzy, popadl jsem ho za ruku a ze všech sil ji svíral.

10. O obsazení Calais

Nazítří po dni, kdy jsem odhalil, že země bude nadále krásná, až já už tu nebudu, přicválal jízdní posel ze severu s nákladem dopisů na hrady, jejichž páni válčili po králově boku, a donesl nám list od rytíře ze Sioraku.

Byl adresován Janu ze Sauveterre a matka se tvářila, že ho nechce, když si ho byl Sauveterre pozorně přečetl a pak jí ho s radostně rozjásanou tváří chtěl odevzdat. Sauveterre byl v tom okamžení povolán ven, i položil ho na stůl ve velké síni a odešel. To vidouc matka, přiblížila se takřka proti své vůli, vztáhla váhající ruku, jako by byla dopisem přitahována a současně odpuzována, a nakonec ho popadla, pak se s ním bez meškání uchýlila do okenního výklenku, neboť Barberina byla v síni s námi, a rychlým pohledem ho přelétla až ke konci, kterýž četla mnohem pomaleji s četnými vzdechy a vzlyky. Sauveterre se v téže chvíli vrátil do síně, viděl, co se děje, došel k ní a pravil potichu a vlídně, až to překvapovalo:

"Nuže, milá sestřenice, vidíte, že váš manžel má velké starosti o vás, o vaše zdraví a o vaše děti."

"Avšak dopis není poslán mně," řekla matka napůl zlostně, napůl naříkavě, a její krásné modré oči se zaleskly slzami.

"Jak to přináleží, jelikož jde o války a tažení. Než celý konec dokazuje, že Jan má myšleni toliko na vás."

"A na vás taky, pane," pravila matka v návalu šlechtnosti, za což jí byl Sauveterre vděčný, neboť ji uchopil za ruce a stiskl je.

"Nejsem-li pak jeho bratrem?" pravil rozechvělým item zastřeným hlasem, "oddaným jeho osobě, jeho choti i jeho dětem až do smrti?"

To "až do smrti" se ve mně rozeznělo krajně bolestně, protože ve své prostoduchosti jsem vzal to rčení doslova a do písmene, jako by naše smrt hrozila bezprostředně. Nevěděl jsem tehdy, že ti, kteříž užívají tohoto vyjádření, jsou vesměs ještě čili a považují svůj konec za lhou vskutku dostatečně vzdálenou, takže o něm mohou mluvit bez úzkosti. Večer po jídle a po společné modlitbě řízené Sauveterrem (a k níž matka a možná i jiní z našich lidí museli připojit dodatek v skrytu svých loží) Sauveterre se ujal slova, obrací se ke všem, leč jmenovitě k dětem, jejichž poučení v záležitostech království mu leželo na srdci, a krátce nám sdělil dobré zprávy, kteréž mu vzkázal otec.

František z Guise, když se mu bylo podařilo vyvléci se ze záležitostí italských, v nichž neseznal nic než zklamání, dorazil do Saint-Germainu 6. října a Jindřich II. ho neprodleně jmenoval vrchním správcem království a umístil ho v čelo armády, jež vzrostla o švýcarské žoldnéře (placené z velké části pařížskými měšťany) a o šlechtu shromážděnou se i se zbrojným lidem ze všech francouzských krajů a jež čítala 50 000 mužů planoucích touhou se bit.

Než tato horlivost se málem na místě strávila, aniž došla uplatnění. Neboť armádu Filipa II. Španělského začal hubit protivník neméně hrozný: nedostatek peněz. Může se zdát překvapující, psal Jan ze Sioraku, že panovník, tak milující papíry a tak metodický jako Filip II., se pustil do této důležité války, aniž se přesvědčil, že má dost zlatáků na její řádné ukončení. A přesto se toto událo. Ježto nemohl platit vojáky, obratný generál Filipa II. jménem Emmanuel-Filibert Savojský rozpustil vojsko. A Guise, místo aby našel před sebou ty obávané legie, kteréž rozdrtily Montmorencyho před Saint-Quentinem, narazil na prázdný prostor.

Dvůr si tehdy vzpomněl, že jsme ve válce i s Marií Tudorovnou, a Angličan, jakkoliv učinil tak málo na podporu jejího španělského chotě vojskem a subsidiemi, skýtal jako nepřítel nad Španělem velkou výhodu: byl na dosah ruky. Už dvě stě deset let Anglie držela Calais.

Jan ze Sioraku nikde ve svém listě nejmenoval Calais, než jistými narážkami, jimž mohl porozumět toliko jeho bratr ve zbrani, naznačoval, že právě tam přišel zaútočit Guise a rozetnout válečný uzel.

Když dospěl k tomuto místu svého výkladu, pan ze Sauveterre nařídil Faujanetovi, aby došel pro Jonáše, kterýž konal hlídku na hradbách, protože chtěl, aby byli přítomni všichni a všichni to vyslechli. Pak rozkázal Maligouové, nechat zažehne dva cinové pětiramenné svíce.

"Dva?" optala se váhavě Maligouová.

"Dva, a všechny svíce," pronesl Sauveterre důrazně.

Tato odpověď překvapila, neboť bylo dobře známo, jak je Sauveterre na utrácení opatrný. A Maligouová, tušíc důležitost události (a vždy ochotná vidět všude čáry od té doby, co ji byl Rom znásilnil), zapálila svíčky jednu po druhé s jistou vznešeností a tajemností. Co se týče nás, už tak šťastných, že je otec naživu, neslýchaný přepych podobného osvětlení - světlo dvou svíců se odráželo na vyleštěném ořechovém stole - nás uvedl v úžas, a ten ještě vzrostl, když nás Sauveterre slavnostně rozmístil vedle sebe: Františka a Isabellu ze Sioraku po své pravici, mne, Samsona a Kateřinu po levici; vzadu v druhé, nemálo stísněné řadě stáli Katka, Barberina s Heličkou a Maligouová, držíc v náručí Gavašetu, a posléze za ženami bratři Siorakové, Jonáš, kterýž přišel z hradb s hákovnicí v ruce, a kulhavý Faujanet.

Sauveterre vzal ze skříně ve velké síni dlouhý svitek, položil ho na stůl, rozvinul a zatížil ve čtyřech rozích kulemi z hákovnice, kteréž vytáhl z kapsy.

"Tohleto," pravil Sauveterre, černé oči mu jiskřily pod huňatým obočím a zadržoval dojetí, jež se přeneslo na všechny, "tohle je království francouzské."

Nastalo ticho a Maligouová se vyděšeně pokřikovala.

"Sladký Ježíši," pronesla třaslavým hlasem, "to je věru podivné kouzlo, že království, kteréž je prý tak veliké, se vejde na list papíru sotva tak široký jako náš stůl!"

"Huso hloupá!" zvolal Jonáš. "Nevejde se tam! Tohle je toliko obraz, takový mi dávají mistři a podle něj tesám kámen. Je to obraz v malém."

"Ano," řekl Sauveterre. "A království francouzské je hrubě veliké. Jezdec, kdyby měnil každý den koně, potřeboval by více než třicet dní na jízdu tryskem z Marseille (ťukl ukazovákem na přístav) do Calais (přejel Calais hřbetem ruky)."

"Třicet dní!" zvolala Barberina. "To je vlastně měsíc! Bůh ochraňuj krále francouzského, kterýž má trampoty a starost s takovým obrovským královstvím!"

"A kde je sarlatská diecéze?" zeptala se Isabella ze Sioraku.

"Vizte Sarlat," řekl Sauveterre, kterýž nemiloval slovo "diecéze".

"A Dordogne?" zeptal se František, aby ukázal, že je prvorozený.

Sauveterre sledoval prstem tenkou klikatou čáru.

"Bůh mě chraň od všech ďáblů a černokněžníků," řekla Maligouová.

"Kordule zpozdlá!" rozhořčil se Jonáš. "Nechtěla bys cítit taky sníh z hor? Velké mořské vlny? A větry a vichřice, kteréž dují po celém království?"

Říkal to jakoby z rozhořčení nad pověřivostí a hloupostí naší kuchařky, leč současně využíval tlačení, aby se přitiskl na Barberinu víc, než by byl směl, an Sauveterre neměl oči v zádech.

"A Tani?s?" otázal se náhle jeden ze Sioraků, a na mou věru bych nedokázal říct který.

"Ba ba, kde je Tani?s," přidal se "bratr toho druhého".

"Není tu označeno," odvětil trpělivě Sauveterre.

"A proč ne?" optal se jeden ze Sioraků popuzeně.

"Podívejte se, moji milí," řekl Faujanet, "já jsem viděl za deset let v guyennské legii kus světa a můžu vám říct, že jsou v království francouzském tisíce a tisíce vsí, kteréž tu dozajista nejsou všechny zaneseny, neboť není místo."

Sauveterre zvedl ruku.

"Dobře to řekl, Faujanete. A ještě bych dodal, že hrabství périgorské je toliko jedním z francouzských krajů. A Sarlat je toliko jedním z francouzských měst mezi desítkami ostatních."

Pokračoval:

"Vizte Paříž, hlavní město království, kde král sídlí ve svém Louvru, a vizte na severozápadě malou mořskou úžinu, širokou v nejužším místě sotva dvě míle a řečenou La Manche. Z této strany lamanšské úžiny je Dover, kterýž náleží Anglii. A tady na té straně úžiny je Calais, kteréž patřilo království francouzskému."

Sauveterre zaťukal rukou na mapu a rozechvělým hlasem pravil:

"V roce 1347 nám vzali Calais Angličané, je tomu přesně dvě stě deset let."

"Jsou to ničemníci, ti Angličané," řekl Faujanet. "Ale já se domníval, že Johanka je vyhnala."

"Ne odevšad," odvětil Sauveterre. "Zachytili se na tomhle maličkém kousku Francie na severu jako klíšťata na psím slechu."

"Dvě stě deset let!" podivil se František, kterýž, pravda, uměl počítat do této částky, leč taková spousta let převyšující deset roků jeho života se vymykala jeho představivosti.

"Mně je dvaapadesát let," řekl Sauveterre. "Dvě stě deset let je čtyřnásobná doba mého věku a ještě dva roky."

Hleděl jsem na Sauveterra, na jeho proseďlé vlasy, na jeho zjizvenou a vráscitou tvář a jeho ruce, z nichž vystupovaly tlusté modré žíly. Čtyřnásobný věk strýčka Sauveterra, to je věčnost.

"Ale když nám Bůh po celou tu dobu Calais nevrátil," řekla Maligouová, "znamená to, že to Bůh nechtěl."

"Střevo ničemné!" zvolal Jonáš, kterýž se v rozhořčení ještě více přitiskl k Barberině. "Kdyby Bůh chtěl, aby měli Calais Angličané, položil by ho na druhou stranu Lamanšské úžiny vedle Doveru!"

"To je na mou věru pravda!" řekla Barberina, ohromená touhle samozřejmostí, a zároveň vrazila pohledek malé Hélici, kterouž přistihla, jak mě štípe. Tomu, co se dalo za jejími širokými zády, jako by nevěnovala pozornost.

"Angličané dobyli Calais zradou?" otázal se František.

"Nikoliv," odvětil Sauveterre, "bylo to v čestném boji po jejich skvělém vítězství u Kreščaku nad naším nebohým králem Filipem VI."

Naučil jsem se spolu se Samsonem v létě nekonečnému seznamu našich králů a chvilku jsem se obával, že Sauveterre, kterýž měl ve zvyku takovéto dotazování, se mě zeptá, po kom nastoupil Filip VI. a kdo přišel po něm. Než Sauveterre pokračoval.

"U Kreščaku přinesli vítězství svému vojsku angličtí lučištníci, nejlepší, kteréž kdy země nosila."

"S dovolením, pane hejthane," ozval se Jonáš s tváří hluboce zasněnou. "Nejlepší jsou anglické luky, nikoliv lučištníci. Jelikož jsou vyrobeny ze zimostrázu, kterýž roste toliko u nich."

"Máš pravdu, Jonáši. A kdyby bylo u Kreščaku dva tisíce tobě podobných, bitva by dopadla jinak."

"Děkuji, pane hejthane." Jonáš zčervenál pýchou při pomýšlení, co by byl mohl dokázat u Kreščaku před dvěma sty deseti lety.

"Jak bylo dobyto Calais?" zeptal se František, kterýž věděl, jak Sauveterre má rád, když se mu kladou otázky.

Jako můj otec, jako přemnozí hugenotští páni i měšťané choval Sauveterre takřka nábožnou úctu k vědění - dokonce

učili sluhy číst, aby měli přístup k Písmu svatému.

"Calais bylo dobyto po jednom roce vyhladověním," odvětil Sauveterre. "Anglické loďstvo uzavřelo přístav a Filipovi VI. se nezdařilo osvobodit město po zemi. Všechno bylo snědeno, i psi a kočky, i koně, a statečný hejtman obrany Jan z Vienne se obával, aby ubozí občané calaiští nepočali jíst lidské maso."

"Hrůza!" zvolala Barberina, kteráž měla ustavičný strach, že ji jednou při obléhání upečou, jelikož je tak bělostná a tak šťavnatá. "Je nemalým hříchem jíst křesťanské maso!"

"Křesťanské nebo nekřesťanské," namítl Faujanet, "hlad žene vlky z lesů a strach ze smrti hladem činí z lidí vlky. Za deset let služby v guyennské legii jsem viděl věci, o kterých nebudu povídat."

"A činíš dobře," řekl Sauveterre, kterýž nejevil prázdnou netrpělivost. "V nejvyšší nouzi a když už všechno bylo ztraceno, Jan z Vienne vyjednával. Požádal Eduarda III. anglického, aby ponechal vyjít z města lid i posádku. 'Nikdy,' pravil Eduard III., 'zabili mi mnoho mých dobrých Angličanů! Všichni tam zemrou!'"

"Zlý člověk!" řekla Barberina.

"Vůbec ne," namítl Faujanet. "Bylo to jeho právo."

"Barbarské právo," pravil Sauveterre. "Samí jeho baroni ho zahrnuli tisícerými prosbami, aby obměkčili hrot jeho hněvu. A Eduard nakonec prohlásil, že vezme na milost lid i posádku, přijde-li mu toliko šest předních občanů calaiských vydat klíče od města, bosých, s nepokrytou hlavou, v košili a s oprátkou na krku. A s těmi naloží po své libosti, pravil a zamračil se."

"A bylo třeba vyhledat těch šest!" zvolal Jonáš. "Vsadím se, že to nebylo nijak snadné. Měšťané v městech mají obvykle dobré bydlo a najedené huby, a lpí na životech stejně jako na svých měšcích!"

"Našli je," řekl Sauveterre, kterému se taková řeč líbila jen zpola. "A první, kdo se přihlásil, byl nejbohatší. Jmenoval se sir Eustach ze Saint-Pierre."

"Však také měl jméno svatého," řekla Maligouová, ale Sauveterre na ni vrhl pohled tak málo vlídný, že zmlkla.

"Jméno s tím nemá nic společného," řekl Sauveterre přísně. "Eustach od Svatého Petra byl dobrý křesťan, kterýž přes své bohatství toužil po věčném blaženství božské přítomnosti. Když se přihlásil pro oprátku, řekl toto: 'Zemřu-li pro záchranu lidu tohoto, mám velkou naději nalézt přízeň a milost u Pána našeho.' Ovšem sir Eustach se ve své naději mýlil," připojil Sauveterre. "Skutky nepřinášejí milost. (Kolikráte jsem od těch časů slyšel onu větu z jeho úst i z úst otcových!) Jeho záměr byl nicméně nadobytčej ušlechtilý a nadobytčej zbožný, ježto přinášel v obět' život za lid svého města."

"Zemřel?" zeptala se Barberina a slzy jí stékaly po kulatých lících, a myslím, že Katka ani její paní také k tomu neměly daleko.

"Srdce mi to drásá," pokračovala, "když pomyslím na toho nešťastného pána, přinutili ho, aby se šel dát pověsit bos jako odranec, bez pokrývky hlavy a bez kabátce..."

"V oněch dobách se kabátce nenosily," pronesl František, a ta poznámka se mi zdála puntičkářská a nelitostná v porovnání s tím, jak velké nebezpečení podstupoval sir Eustach.

"Nezemřel," pravil Sauveterre. "Ani jeho pět druhů, což byli všichni počestní měšťané oplývající mnoha statky, a jeden z nich měl dvě panny na vdávání, krásné a spanilé."

"Hrůza!" zvolala citlivá Katka, kteráž se chtěla zdát ještě citlivější a kteráž trochu šišlala podle módy. "Nebohé panny, místo aby si hledaly ženichy, měly ztratit otce na šibenici!"

Katka byla matčinou komornou už u Caumontů a před námi se stavěla trochu velkopansky, nepokládajíc naši urozenost za dosti starobylou. Jinak to bylo milé děvče, měla černé dráždivé oči, svěží tváře a sličně červené rty, a v hezké hlavičce chovala jedinou starost: provdat se jednoho dne za Cabusse. Od té doby, co odjel, jí ve dne stékaly slzy po lících a v noci se rozplývala ve vzdeších a převracela se, div pod ní nespadlo lůžko.

"Ale vždyť ho neoběsili," řekl Sauveterre. "Ani sira Eustacha, ani ty ostatní. 'Usekněte jim hlavy!' zvolal Eduard III."

"Můj sladký Ježíši!" vykřikla Barberina.

"Leč nebyli zkráceni na hrdle," pravil Sauveterre. "Neboť dobrotivá královna anglická, ač ve vysokém těhotenství, se vrhla královi k nohám a řekla mu: 'Milostivý Sire, co jsem u velikém nebezpečení přeplula moře z Doveru do Calais, abych se s vámi shledala, nepožadovala jsem dar od vás, než dnešního dne vás snažně žádám pro lásku Kristovu, abyste měl slitování s těmito šesti muži!' I dal se král obměkčit a svěřil jí je, ona pak s nimi jednala důstojně."

Ženy v této chvíli dojaté vzdychaly. Ve skutečnosti, to jsem poznal teprve později, Sauveterre něco málo pozměnil slova královny anglické, jež ve své prosbě králi pravila: "Pro lásku syna svaté Panny," tato slova se na Sauveterrových hugenotských rtech přeměnila takto: "Pro lásku Kristovu."

"Zbývá dodat," řekl Sauveterre, že všichni Francouzi z Calais, šlechtici, měšťané i řemeslníci, byli obráni o své statky a museli kvapem opustit město, kde je král Eduard III. nahradil tolikéž Angličany rozličných stavů. A tak se stalo, že anglická kukačka vyhodila naše francouzská vajíčka a začala snášet do našeho hnízda, učinivši z něho doupě pro sebe a pro své lidi na dvě stě deset let!"

Přerušil se a zamračil.

"Naši psi už chvíli štěkají jako pomínutí. Jonáši, vyjdi se podívat, co je tak podráždilo."

Jonáš vyšel rozvázným, obrovitým krokem. Uběhlo několik vteřin, pak bylo slyšet dupot rychlého běhu, Jonáš vtrhl do velké síně a třesoucím se hlasem zvolal:

"Romové útočí!"

11. Útok Romů

Romové, tolik obávaní na našem venkově, byli bédni vyhnanci ze Španělska, kteříž umírali hladem na guyennských cestách až do dne, kdy je ve zmatcích doby jeden obratný velitel vyzbrojil a sešikoval v loupeživé tlupy. Ti lidé se vynořili jako pěna a jako pěna zmizeli, když se pak navrátil mír, jejich tlupy byly rozšavlovány na kusy a jejich hejtman

bez milosti poslán na šibenici. Tomu ostatně v hloubi srdce nebylo tajno, že jeho dobrodružství bude mít jednoho dne takový konec, a toto vědomí skýtalo jeho zoufanlivým činům šílenou odvážlivost.

Sauveterre předvídal, že zaútočí v noci, a do jisté míry se na to připravil, zvětšil v ohradě kolem našeho rybníku počet smrtících pastí, ale nesměly být tak křehké, aby zaklaply pod vahou psa, neboť jsme před nedávnem zakoupili tři velké dogy a ty ve dne v noci hlídaly, jsouce tak zlé a zdivočelé, že samému Faujanetovi dalo práci se k nim přiblížit, když je krmil.

Krom toho dal Sauveterre připevnit na čtyřech stranách Mespechu do spár mezi kameny v blízkosti stílen široké kruhovitě podstavce a jeho první péčí po Jonášově oznámení nebylo ozbrojit houfec obránců, nýbrž zapálit pochodně a rozdělit je na takto připravené podstavce, což propůjčovalo hradu a rybníku pohádkové vzezření a Samsona i mě uvedlo do vytržení, avšak současně taktéž prozradilo, že Romové už obsadili náš ostrov. Po zběsilém štěkotu psů následovalo nejohroživější mlčení, a jakmile bylo osvětleno jižní průčelí hradu, Romové se schovali do kůlen, kteréž na ostrově ukrývaly naše vozy a naše rádlá.

Sauveterre, jak byl v pláštiku a nemaje ani čas navléknout si lehký krunýř a posadit si na hlavu kapalín, rozdělil všem hákovnice, i Františkovi a ženám, a nařídil soustředěnou palbu dovnitř kůlen. Leč byli jsme tak vysoko, že naše pochodně ponechávaly pod kůlnami pásma stínu a palba z hákovnic zasahovala především střešní krytinu. Měli bychom lepší výhled, kdybychom obsadili kulatou věžičku, kteráž tvořila spojení mezi ostrovem a Mespechem, než k tomu by bylo třeba spustit jeden ze dvou padacích mostů, jež měla tato vížka. Sauveterre cítil, že má příliš málo lidí, aby jich mohl vyslat několik na toto předsunuté postavení, jež bylo sic znamenitě vymyšleno pro zajištění naší obrany, leč nakonec nemělo pro nikoho cenu, ani pro Romy, ani pro nás.

Naši obláhatelé, schovaní v kůlnách na ostrově, nepřetržitě pálili na naše cimbuří, než střelba byla nehrubě účinná a vypadalo to, jako by nás chtěli spíše zabavit než s námi bojovat. To přivedlo Sauveterra na myšlenku, že Romové, připoutavše naši pozornost a naši střelbu na ostrov, připravují na nás útok ze zadu. Poslal Faujaneta a Jonáše na obhlídku hradeb. A učinil dobře, neboť na západě a na východě ti dva nespátřili sice nic neobvyklého, zato na straně půlnoční Jonáš, kráčející vpředu, uzel asi patnáct stop před sebou jednoho Roma, jak se protáhl mezerou v cimbuří a lehce jako kočka skáče na dlaždice ochozu. Jonáš znehybněl, napnul luk a probodl šípem vetřelce, kterýž bez jediného výkřiku klesl s rukama zkříženými na hrudi. Jonáš dal tehdy znamení Faujanetovi, aby zůstal na místě, sám se sehnul a šel po špičkách dál. Objevil osm háků zachycených v otvorech cimbuří, a když vyhlédl těmito otvory, spatřil Romy, kteříž ani trochu nedbali o pochodeň osvětlující půlnoční průčelí a šplhali po lanech, opírajíce se bosýma nohama o zed'. Jonáš užasl nad jejich šílenou odvahou, ustoupil pár kroků do stínu a poslal Faujaneta pro Sauveterra.

Ten přišel spolu s bratry Siorakovými a s Faujanetem, právě když Jonáš sestřelil druhého Roma tak tiše jako prvního.

Sauveterre zarazil své tři muže za Jonášem a šeptem jim řekl:

"Nechte pracovat kameníka. Střílejte toliko na můj rozkaz."

Jonáš srazil ještě jednoho Roma, pak se objevil čtvrtý, kterýž bezpochyby nebyl Jonášovým šípem zasažen smrtelně, i vyrazil pronikavý výkřik, padl pozpátku a sletěl do rybníka. Sauveterre pak uslyšel několik šplouchnutí, což znamenalo, že Romové šplhající po lanech opouštějí boj. Rozestavil své muže po zubatých hradbách a dal jim nařízení, aby stříleli na všechno, co se hýbe. Sám vystrčil hlavu a spatřil, že Romové mají vor. Skokani rychle doplávali k voru a plující pod vodou, zmizeli ve tmě. Bylo vidět, jak na břehu se rozbíhá skupina mužů, kteříž si pravděpodobně měli vor přitáhnout po laně a nato posílit první skupinu, a Sauveterrovi mužové je nemohli zasáhnout, neboť nejasné světlo pochodní tam nedosvítilo. Použití voru bylo vskutku důmyslné, plavec by totiž nedokázal vyhodit háky na vysoké cimbuří, kdežto u stojícího muže to vyžadovalo toliko trochu obratnosti a síly.

Sauveterre si prohlédl tři muže, kteréž zabil Jonáš. Byli oblečení v černém, za pasem měli pevný tesák a pod kuklou na hlavě našel Sauveterre bambitky. Crčela z nich voda, což znamenalo, že plavali a vedli vor, na plavidle stál toliko zkušený vrhač s háky.

Sauveterre cítil, jak se mu potí dlaně. Desítka mužů, kteříž by se nepozorovaně dostali na půlnoční ochoz a kteříž by vpadli ze zadu na obránce Mespechu zaměstnané stílením na ostrov, by je do jednoho zmordovala.

Vytáhli háky jakož i lana na ně připoutaná, Jonáš a Faujanet pokračovali v obchůzce a Sauveterre spolu s bratry Siorakovými se vrátili ke skupině žen. Z ostrova bylo slyšet jakési hemžení pod kůlnami, nepochybně způsobené příchodem uprchlíků, než vidět nebylo nikoho a hákovnice umlkly.

Sauveterre ženám nic neřekl a nenařídil střelbu. A když se ho matka trochu nervózně tázala, co se tam dalo, šeptem odpověděl

"Myslím, že všechno skončilo, ale musí se ještě ukázat, zda Romové odcházejí."

Nikdo na hradbách nebyl tak zkormoucený jako Samson a já, neboť i nám začínalo být zřejmé, že nebudeme mít tolik očekávanou příležitost shazovat balvany na hlavy obláhatelů. Je mi hanba prozradit, že jsme tehdy ztratili poněkud zájem na celé záležitosti a že nám hlavy obtížené příliš velkými šišáky, kteréž nám nasadila Barberina, spočinuly na hromádách střeliva. A na tomto loži, byť nepříliš měkkém, nás zchvátil spánek.

Vtom nás vyrušil ze snu Jonášův dunivý hlas.

"Hejtmane Romů!" křičel Jonáš. "Vystupte ze své skrýše! Ukažte se! Nebude vám učiněno nic zlého. Hejtman ze Sauveterre si přeje s vámi mluvit."

Rozevřel jsem oči dokořán a oslepil mě měsíc. Jeho zář na nebi, byť se nevyrovnala plnému dennímu světlu, by umožnila číst knihu. Prostrčil jsem nos stílnou v cimbuří a spatřil jsem, jak ze stínu jedné naší kůlny vystoupil muž bez přílby a kyrysaru, leč urostlý a vybraného držení, a jak pevným krokem kráčí k silnému kaštanovníkovému kůlu, kterýž dalo pobratimstvo zasadit doprostřed ostrova, aby kolem něho prohánělo hřebečky a klisničky při výcviku.

"Pane," řekl Sauveterre, "váš podlý útok na Mespech ztroskotat a zdá se mi, že nemáte zájem v něm pokračovat.

Abychom skoncovali, nabízím vám čestnou možnost odchodu a nebudu na vás střílet ani vás pronásledovat."

Romský hejtman se krátce zasmál.

"Co do našeho pronásledování, pane hejtmane," řekl provensálský s katalánským přízvukem a jako by chvílemi váhal při výběru slov, "nemůžete se do něho pustit, i kdybyste chtěl. Vaše malá posádka čítá i s vámi pět mužů, čtyři ženy a děti. To je málo, abyste se pověsili na paty stovce dobře vyzbrojených mužů!"

Vyhodiv tento výsměšný trumf, Rom se zachechtal. Měl krásné zuby, i na tuto vzdálenost je bylo velmi dobře vidět díky kromobyčejnému měsíčnímu světlu.

"Ale může vás ten odchod přijít draho," zvolal Sauveterre s převahou.

"Nikoliv, jestliže počkáme znovu na černou noc a pak se stáhnem! A potom," pokračoval romský hejtman, "zbývá nám ještě několik zástav. Mohli bychom při odchodu zapálit vaše kůlny na ostrově, také vozy a rádlá, jež v nich přechováváte. A mohli bychom také jít přes Tani's a zapálit vaše kaštanovníkové háje, z nichž těžíte ty krásné sudy..." Maligouová, kteráž přiběhla s Cavašetkou v náručí, když se přestalo střílet z hákovnic, v téhle chvíli šeptem pravila, že ten Rom je nejkrásnější ze všech mužů, a jestli ten Rom, kterýž je přece v kraji cizí, zná tak dobře Mespech, musí to být toliko skrze čáry a kouzla.

"Má milá," řekl jí Sauveterre tiše a zlostně. "Divím se, že naše jídlo je tak dobré. Vždyť nemáte v hlavě víc rozumu, než kolik je ho potřeba k uvaření vajíčka!"

A drsně ji poslal zpátky do kuchyně. Beze slova odešla vyjevenější než kdy jindy, s mnohým křížováním a ukláněním a s roztřesenými hýžděmi.

"Nuže, pane," pravil Sauveterre po dlouhém mlčení. "Co navrhuje?"

"Pět set liber a přestaneme obléhat hrad, opustíme kraj a nepoškodíme vaše lesy, vaše stavení ani vaše nájemce."

"To je značná částka."

"Ale, ale, pane hejtmane," řekl Rom s úsměvem. "Ve vašich truhlicích máte trojnásobek nebo čtyřnásobek téhle částky! Rok byl pro vás příznivý v půjčkách zrní, a to nepočítám prodej sudů a prodej kamenů otesaných vašim kameníkem!" Sauveterre pochopil, že dohadování by bylo zbytečné a že Rom by neslevil ani pěták.

"Dejme tomu, že vám vyplatím toto výkupné, kdo mi však zaručí, že dostojíte v slibu?"

"Moje slovo," řekl Rom hrdě.

"Lepší vrabec v hrsti než holub na střeše," řekl Sauveterre. "Slibů se nenajím."

"Nechám vám tady při odchodu rukojmí, kteréž za mnou pošlete po čtyřiceti osmi hodinách."

"Dobrá," odpověděl Sauveterre, "za podmínky, že mi prozradíte, kdo vám dal tak dobré zprávy o Mespechu."

Rom se znovu zasmál.

"Pane hejtmane, nic nedostanete zadarmo! Tohle prozrazení stojí padesát liber navíc."

"Dám je," řekl Sauveterre po chvilce mlčení.

"Až dostanu 550 liber," pokračoval Rom, "uvážu rukojmí ke kůlu, kde cvičíte koně, a povím vám, co chcete vědět."

Chvíli bylo ticho a Rom dodal změněným hlasem: "Scházejí mi tři muži. Máte je?"

"Arci!," odpověděl Sauveterre. "Byli zabiti, když vkročili na naše hradby. Dám je křesťanský pohřbít a nezohavím je."

"Já přece také nikoho nemrzačím!" zvolal Rom živě. "To činí několik Maurů, kteréž mám ve svém houfci. Když zabijí nepřítele, touží ho zbavit štěstí života i cti být mužem."

"Nelze mít druhé bez toho prvního," řekl Sauveterre. "Zohavení je tedy zbytečné. A vaši Maurové proto nemočí rovněji."

"Přísámboh, to máte pravdu," řekl Rom. "Leč já je nepřesvědčím."

"Svažte rukojmí," pravil Sauveterre. "Já jdu pro peníze." Jutový pytel obsahující 550 liber musel být těžký Sauveterrově srdci, když byl zavěšen na šňůru z okna vížky ovládající přístup na ostrov a byl rozhoupán tak, aby dopadl na druhé straně vodního ramene, jež nás od něho oddělovalo. Rom ho sebral a ve svitu měsíce spočítal naše dobré tourské libry. Ač jsem byl mlád, připadalo mi kruté nespravedlivé, že je Mespech takto vydírán.

"Nuže, pane, a co to sdělení?" zeptal se Sauveterre.

"Pane hejtmane," řekl Rom, "máte dobrého souseda a ten vás miluje. Poslal mi pět set liber s podmínkou, že přepadnu Mespech, a slíbil dalších pět set liber, když se mi to podaří! Potloukal jsem se bez znatelného užítku podle řeky Domme a tam za mnou přišel jeho správce, řekl mi všechno o Mespechu, o jeho posádce, o jeho výzbroji a o pastech nastražených křížem, když se přeलेze ohrada. A abychom do nich nespádli, použili jsme docela jednoduše prken a udělali si z nich cestu. Nebýt vašich psů, ale o těch mi neřekli, Mespech byl v našich rukou."

"Co se s nimi stalo?"

"Byli tak divocí, že jsme je museli pobít."

Nastalo tíživé ticho a Sauveterre po chvíli pronesl: "Předpokládám, že jste se s panem z Fontenaku nikdy nesetkal?"

"Jen s jeho správcem. Je to Ital, jmenuje se Bassano. Sjednal si se mnou schůzku za východu slunce na Močálech, mám mu podat zprávu."

"Kde na Močálech?"

"U velkého ořechu, co se křížují cesty."

"Půjdete tam?"

"Nepůjdu, když mi vyplatíte dvacet pět liber."

"Deset," prohodil Sauveterre.

"Ale fuj! Pane hejtmane, nebudeme přece smlouvat!"

"Co ztratíte, když tam nepůjdete? Bassano nebude mít pro vás peníze, když jste neměl úspěch."

"Nejde o to, co já ztratím," řekl Rom. "Ale o to, co získáte, když tam půjdete místo mne."

Sauveterre se už nedohadoval a dvacet pět liber dospělo stejnou cestou k Romovi.

"Uvidíte, že čestně dostojím svým závazkům," řekl Rom. "A doufám, že vy dostojíte svým."

"Zajisté. Kam vám pošlu po čtyřiceti osmi hodinách rukojmí?"

"Víš, kde mě najde. Zdravím vás, pane hejtmane. Lituji, že potřeba žít a uživit můj kmen mě nutí k takovému nečestnému, neboť jsem dobrý křesťan a toužím jako každý jiný nalézt po smrti milost u Hospodina."

"Pane," řekl Sauveterre nikoli bez přemáhání, "nikdo nemůže předem znát úrdek boží. Než leží-li vám vaše spása na srdci, přejí vám, abyste byl spasen."

Tady Jonáš trochu bručel, leč Sauveterre ho přísným posunkem umlčel a Rom opustil posměšný tón, kterým mluvil od samého začátku:

"Děkuji vám, pane hejtmane. Vzpomenu si na vaše přání."

Rom a jeho lidé zmizeli, jak se byli objevili: přeplavali s hákovnicemi nad hlavami. Pak bylo v dálce slyšet dusání koňských kopyt a drkotání vozů, kteréž je patrně byly dovezly nablízko k Mespechu.

Když na Sauveterrovo rozkázání Jonáš sestoupil na ostrov odvázat rukojmí a zbavit je zakuklení, neboť je od hlavy k patám zahaloval závoj, čekalo ho šťastné překvapení: ocitl se před dívkou, jejíž krása zářila ve světle měsíce. Měla černé kadeře, černý jiskřivý zrak, rudý ret a pevnou postavu.

Když ji Jonáš rozvázal, mlčky na ni pohlédl z výšin své obrovité postavy. Holčička drze zvedla čumáček a řekla mu:

"Nuže, nač čekáš, proč mě neznásilníš? Není to tvoje válečné právo?"

"Chuť na to mi nikterak nechybí." Už sdostatek vzrušený Jonáš byl ještě vzrušenější touto vyzývavostí a nadto ho krušilo dlouhé odříkání v jeskyni u lomu. Rozložil svá herkulovská ramena a dodal: "A tobě asi taky."

"Budu se zuby nehty bránit," pohrozila holčička, avšak tónem ženy, kteráž se po krásném boji chystá být přemožena.

"Jsi-liž pak panna?" zeptal se Jonáš. "Bylo by to možné, ana žiješ s těmi Romy?"

"Ach, není tomu tak, jak si myslíš! Mají své zákony a svoje obřady. A při Marii Panně věř, že jsem poctivá."

"Tady nepřísahej, Romko," Jonáš ztišil hlas. "A tím méně při Marii Panně! Jak jsi stará?"

"Je mi čtrnáct."

"Už by byl čas," povzdechl si Jonáš.

Dodal:

"A my také na Mespechu máme svoje zákony a obřady. Třeba říci ano před farářem - nebo pastorem: což podle mého domnění je toliko fraška a kejklování, příroda má svoje práva. Než co dělat? Já jsem si ty zvyky nevymyslel. Má rozmilá, kdybych tě znásilnil, hejtman by mě vyhodil a já bych poznovu chcípal hlady. Promiň, krásná lištičko, leč nejprv musím uživit svoje velké tělo: nejdřív žvanec, potom tanec."

"Tak hejtman si mě uchovává pro sebe!" pravila holčička, zavlnila přitom boky a prudkým pohybem odhodila dozadu černou hřivu.

"Tomu nevěř!" chechtal se Jonáš z dobrého srdce.

Potichu pokračoval:

"Pro hejtmana je každá žena vábníčkou a zhubením duše. Hejtman myslí na nebe a ne na takováhle přelíbezná kůzlátka." Když to říkal, hladil jedno po druhém svým obrovským ukazovákem.

"A přísambůh nečiní dobře, vždyť krásnější lasičku jsem nikdy nespatriil, byť jsi Romka."

"Nejsem Romka, ale Maurka," řekla ta holčička s nádechem pýchy. "Říkají mi Saracénka. A také jsem křesťanka."

"Pro mě za mě!" uchechtl se Jonáš, avšak ztišil hlas. "Když jde o milování, nekoukám na náboženství."

Tón řeči se změnil, když Jonáš uvedl rukojmí do velké síně, kde Sauveterre a my všichni krom Faujaneta, kterýž byl ponechán na stráž na hradbách, jsme obnovovali síly pojídající pšeničný chléb a solené maso a popíjejíce naše domácí víno.

"Saracénko," pravil Sauveterre úsečně a švihl po ní kratinkým pohledem, neboť mu neušlo vzrušení Jonášovo a bratří Sioraků před touto dívčinou s lesklými očima, "budeš zajatkyň jen krátce. Otevři ti klec pozítří na úsvitu."

"A pak budu mít věru trampoty, abych našla romského hejtmana," zvolala Saracénka, "neřekl mi, kam jde."

"Neřekl ti to?" zvolal Sauveterre a nadzvedl se na stoličce.

"Ne, pane můj," řekla Saracénka a pohodila hřivou. "A hejtman mě zakuklil do kápě, aby nebylo slyšet můj vztekly křik. Neboť jsem dobře pochopila jeho úmysl: přivázel mě ke kůlu, aby mě daroval novým pánům jako psa, když už ho nechceme."

"A co jsi učinila, že sis vysloužila jeho hněv?" zeptal se Sauveterre a přísně na ni pohlížel.

"Přiliš jsem ho milovala," odvětila Saracénka, "a jelikož mě nechtěl, pokusila jsem se ho proklát dýkou."

"Čin hrubě ohavný!" zvolal Sauveterre. "Tak jako chlípnost, v němž má svůj původ!"

"Ach, pane můj, máte vskutku pravdu!" Saracénka sklopila hlavu, ale ňadra se jí dmula. "Taky mě trpce kruší výčitky a každý den se modlím k Pánu, aby mi prominul tu příliš horkou krev, kterouž mě obdařil."

Modlitba takového ražení neměla naději, že by se Sauveterrovi líbila, i nastalo značně dlouhé ticho, jež konečně přerušila matka.

"Co budeme dělat s tou nestoudnou holkou?" vykřikla nadmíru podrážděně. (Myslila nejspíš na to, že se Jan ze Sioraku brzy vrátí na Mespech.) "Nemůže tu přece zůstat!"

"Uvidíme," řekl Sauveterre, kterýž se nemínil dát ovlivnit ženou, byť to byla choť jeho milovaného bratra.

Pokračoval:

"Brzy nadejde svítání a mám před sebou jinou povinnost." Zvedl se a dodal: "Jonáši, dones mi kapalín a lehký krunýř."

Ta povinnost byla schůzka s Bassanem; až dosud váhal, má-li se na ni vydat, obávaje se zrady romského hejtmana, leč vyprávění Saracénky ho zbavilo váhání. Rom strčil do kapsy pět set liber od Fontenaka, k tomu pět set sedmdesát pět liber z Mespechu, a lstivým tahem, kterýž byl i tahem výsměšným, očistil svou tlupu od vražednice. Když obehrál obě strany, proč by dával svou výhru všanc? V tuto hodinu se chechtá a hrubě spokojen sám sebou uhání pryč odtud hledaje si novou kořist.

O setkání s Bassanem se Sauveterre nikdy nezminil, ba ani v Rodinné kronice, a bratři Siorakové, kteříž ho doprovázeli, zůstali o tom něm jako obvykle.

Za hodinu po jejich odchodu se vrátil jeden ze Sioraků a požádal o provaz, což nás přivedlo k domněnku, že některýž strom ponese viselce. Ale kterýž strom to byl a jak se všechno odestálo, to jsme se dověděli až mnohem později, a nikoliv od Sauveterre, leč od otce, jemuž to Sauveterre byl svěřil a jemuž pak v průběhu let uklouzlo pár slov a věru proti vlastní vůli, jak míním, neboť to tajemství mělo zůstat na věky jen v pobratimstvu.

Neměl jsem v duchu pochyb o tom, že Sauveterre zamýšlel zajmout Bassana živého, uvrhnout ho do vězení a přimět ho, aby vydal svědectví proti svému pánu. Než jak Bassano v rozednění spatřil Sauveterre, vrhl se na něj s mečem nad hlavou, a než měl Sauveterre čas tasit, zasadil mu ránu, kteráž by ho usmrtila, kdyby neměl na sobě krunýř. To vidouce bratři Siorakové, zastřelili útočníka a prostřeli ho k nohám přepadeného.

Co se týče stromu, na nějž byla mrtvola pověšena, byl to dub, kterýž sloužil Fontenakům při konání vrchnostenské spravedlnosti. Byl přes sto let starý a tyčil se na výšině asi deset sáhů od jejich hradu takřka pod okny hlavní hradní věže, kde bydlel nynější pán, jako by bylo jeho nejmilejší zábavou, item jeho předků před ním, spočívat zrakem na obraze žalostných odranců, kteréž byl zaslíbil oprátce.

Co si Bertrand z Fontenaku pomyslel, když ráno spatřil svého zkrvaveného hradního správce, kterak se houpá pod hlavní větví popravčího dubu, nikdo se nedověděl, neboť nepohnal nikoho před soud a mlčel o tom stejně jako pobratimstvo, správně pochopiv tu řeč, kteráž beze slov dokáže říct od jednoho hradu k druhému, co říci chce.

12. Otcův návrat

Slavná zpráva o dobytí Calais vévodou Guisem dorazila do Sarlatu koncem ledna, leč bylo nám třeba čekat ještě tři měsíce a na první jarní listí, než se vrátil na své sídlo otec, zdravý a celý, se svými třemi vojáky.

Mám jistý důvod pamatovat si den jeho příjezdu 25. dubna 1558, neboť to byl den mých sedmých narozenin, a také proto, že den předtím jsem měl šarvátku s Františkem ze Sioraku.

František jakožto prvorozenec choval nemalou ctižádost, kterouž neměl odvahu ani dokonce sílu uskutečňovat, neboť navzdory svým jedenácti letům byl sotva větší než já a jeho změkčilost při tělesných cvičeních ve mně nevzbuzovala úctu. Asi pociťoval tuto svou slabost, neboť před Samsonovými a mými divokými zábavami dával přednost klidnějším kratochvilím, jako třeba rybolovu, kterýž mně osobně se nikterak nelíbil, protože si vyžadoval nehybnost. A kvůli tomu právě mezi námi propukla hádka.

Na Mespechu jsem vždycky vstával první spolu s Maligouovou, lůžko se mi zdálo nesnesitelné od chvíle, kdy jsem se probudil. Byl jsem tedy nemálo překvapený, když jsem jednoho rána ve velké síni pil hrnek teplého mléka a spatřil Františka, kterýž zešířoka rozevřel dveře a pravil ke mně nadutým hlasem - napodobuje hlas, jakým mnohdy promlouvala matka, hlas nepochybně nakažlivý, neboť Katka ho napodobovala taky, než toliko když mluvila s Maligouovou, neboť s Barberinou by si to netroufla:

"Bratře můj, chovám dnes ráno úmysl chytat ryby v rybníku. Doprovodíte mě. Ponesete mi udice a vědra, budete navlékat červy na háčky a vnadit."

Tolikrát jsem na jeho rozkázání vykonával ty odporné služby a vždycky s nechutí, navíc jsem nenáviděl úlohu sluhy, do kteréž mě nutil můj prvorozený bratr, že jsem tentokrát podlehl svému citění a pevně odvětil:

"Nikoli, můj pane bratře (vyžadoval, abych ho takto oslovoval), já nepůjdu."

"A proč, smím-li se otázat?" pravil František se zvednutým obočím, pyšnou tváří a zlobným zrakem.

"Protože nemiluji rybolov."

"Nezáleží na tom, co milujete. Učiníte, co jsem vám byl řekl."

"Nikoliv," řekl jsem a hleděl mu do očí.

Ta vzdorovitost ho udivila a uplynula chvíle, prve než se vzpamatoval.

"Jsem váš prvorozený bratr," řekl nakonec. "Jste mi povinován poslušností."

"Jsem povinován poslušností otci a strýci Sauveterrovi."

"A naší matce," dodal František.

"A naší matce," opakoval jsem a cítil se značně provinile, že jsem ji opomněl, a značně podrážděně, že František mé opomenutí zaznamenal.

"A mně," řekl František.

"Ani zdaleka."

"Zapomínáte, že já budu jednoho dne pánem na Mespechu a vy ubohým ranhojičem v Sarlatu?"

To mě hrubě urazilo, než nedal jsem to na sobě znát a řekl tak hrdě, jak jsem dokázal:

"Budu velkým lékařem ve velkém městě, jako je Paříž nebo Bordeaux nebo Périgueux."

"Velkým nebo malým," odvětil František s krajním pohrdáním, "co budete dělat jiného než léčit stížené morem a příjící?"

"Budu dělat to, co koná otec zcela dobrovolně, aniž za to přijímá peníze."

Tady se asi František necítil na pevné půdě, jelikož se vrátil ke svému úmyslu lovit ryby.

"Nezáleží mi na tom vašem plácání. Jako prvorozený jsem vás požádal o službu a vy mi ji musíte prokázat."

"Můj pane bratře, řekl jsem ne."

"V tom případě vás potrestám."

Vstal jsem a odhodlaně jsem k němu kráčet.

"Nebo vás dám potrestat, což vyjde nastejno," řekl František spěšně.

Cítil jsem jeho ústup a šel jsem dál za svým cílem, neboť jsem zuřil při myšlence, že tento trulant bude jednoho dne pánem na Mespechu, jak mi to rád připomínal. Krom toho jsem mu zazlival, že takto u každé příležitosti naráží na otcovu smrt, a ta představa ve mně budila strach od toho času, co notář Ricou předčítal poslední vůli.

"Nenávidím váš rybolov," řekl jsem se stisknutými rty. "Je to zaměstnání pro sprostého člověka, nikoliv šlechtice,

jemuž lépe přísluší lov, kůň nebo zbraně."

"Zbraně!" zasmál se František. "Já jsem střílel z hákovnice na Romy na ostrově a vy jste chrápal na té své hromádce kamení!"

"Já nechrápal!" křičel jsem rozhořčeně.

"Ale ano!" pravil František. "A chrápal vedle vás syn té skotačky, kteréhož jste si vybral za přítele!"

"Samson je můj bratr."

"Jen poloviční."

"Tak dobrá," sešel jsem pěsti, "ten poloviční bratr je lepší než celý."

"Vy se opovažujete mě tupit," vykřikl František jako pominutý, "a dávat mu přednost přede mnou, před svým starším bratrem? Nevíte, že Samson je odporný bastard a nestojí za lejno, kteréhož vytlačím?"

Toho, co následovalo, se moje vůle nezúčastnila: skočil jsem na Františka a vyt' al mu políček, až mu krev vytryskla, a když mi ten zbabělec ukázal záda, místo aby se mnou zápasil, pořádně jsem ho nakopl do zadku. Můj prvorozený bratr pak utekl ze síně, naříkaje a krvácející, a v mých očích tím útekem zcela pozbyl cti. Slyšel jsem ho křičet na schodišti, kteréhož vedlo k Sauveterrově věži, a chtěl jsem ho zabít jako Kain.

Ó zajisté, v dějinách Mespechu to byl významný den, když jsem stloukl svého staršího bratra! A nic na tom nezměnily ani nejkrutější výtky, ani metla, ani voda, ani suchý chléb, ani matčiny slzy, ani Sauveterrovo přísné čelo, ani uvěznění na čtyřicet osm hodin v severovýchodní věži, kde jsem byl zůstaven sám ve zcela prázdné síni toliko s koštětem, kteréhož jsem se bez meškání chopil proti pavučinám a vrhal se na ně jako ďábel, byť mě bolela zadnice. A tam mi Barberina se slzami stékajícími po kulatých tvářích (neboť jsem měl na své straně všechny ženy krom matky) donesla krásný bílý a zcela čerstvý chleba a ve džbánu vodu, než jak se ukázalo, bylo to mléko. Několik minut po ní se v zámku otočil klíč, zvedl jsem hlavu a spatřil Samsona s měděnými vlasy, pihami v tvářích a zářivě modrýma očima; položil na podlahu hrnec medu, usmál se na mě a utekl.

Neopakoval jsem ze studu Sauveterrovi Františkova slova o Samsonovi, než on se je dověděl od Maligouové, kteráž je slyšela ve svém přístěnku za kuchyni; když se doklopýtal do mého vězení, aby si je dal potvrdit, spatřil med, jímž jsem si mazal chleba, a zamračil se.

"Co je to?" zeptal se.

"Med, pane strýci," odvětil jsem a vstal. "To vidím. Kdo vám ho donesl?"

"To vám nemůžu říct."

"A já už to vím," pravil Sauveterre.

Všiml si také mléka, neboť nic neuniklo jeho pronikavým černým očím hluboko zasazeným v důlcích, než o tom se slovem nezmínil a spokojil se tím, že mi dal přesně zopakovat Františkova slova o Samsonovi. Pak se znovu zachmuřil a s krajní nelibostí prohlásil:

"Jsou to slova pacholka od koní, podlá, urážlivá, nehodná křesťana. František bude taky potrestán. Než vaši vinu to neomlouvá. Synovče, máte v sobě příliš prudkosti a horké krve. Při sebemenší potupě vyrážíte jako býk. Zasluhujete si trest."

Pak odešel, leč nenařídil, aby mi sebrali med ani mléko. A jak jsem se dověděl později, dal si zavolat Barberinu a vypeskoval ji.

"Musela jsem se zmýlit," třásla se Barberina. "Oba hrnky jsou si tak podobné!"

"Ale jdi, milá Barberino, nelži," řekl Sauveterre a pokrčil rameny. "Všechno ženské spočívá v lůně, a ty miluješ Petra, jako bys ho zplodila."

"Však já ho taky trochu zplodila," vydechla Barberina.

"Zajisté! Zajisté!" zvolal Sauveterre.

A přidal:

"Jaká lopota je výchova dětí! A proč se muži musí ženit! Příliš draho platí za příliš krátké potěšení. A teď musím dát výprask Samsonovi, kterýž je z těch tří věru nejmilejší! Neboť František má pohříchu jazyk ženy a Petr je násilník, panovačný a hrdý jako milord."

"Má však dobré srdce," pravila Barberina.

"Srdce neomlouvá tělo."

Samson dostal výprask za krádež hrnku s medem, což jsem oplakal, než k mému i jeho převelikému nadšení vstřčili mi ho do severovýchodní věže jakožto druha v zajetí, aby si odpykal stejný trest, kdežto Františka se neodvážili přidat k nám a zavřeli ho do severovýchodní věže na čtyřicet osm hodin samoty, leč výprask nedostal, můj políček a kopanec to už vyřídily. Tak můj otec, vrátiv se zdrav a vesel z války, našel své sídlo u velikém vzrušení a své tři syny jako vězně.

Jeho příjezd za skvoucí jitřní zory jsem pozoroval z okna své věže, a byl to nádherný rumrajch! Jonáš spustil všechny tři padací mosty, Marsal Šilhavec a Coulondre Železná ruka zastavili s vozem na ostrově a skládali náklad, a mezitím otec pouze v Cabussově doprovodu vjel na mespechské nádvoří, tryskem je objel, vyrazuje vítězné a radostné výkřiky, a pak teprve zastavil svého oře před stupni vnějšího schodiště, po kterémž běžela dolů matka s rozevlátými plavými vlasy a v ranním oblečení s velkým výstřihem - tak ji Jan ze Sioraku spatřil poprvé před třinácti lety v slavnostní síni castelnauského hradu při své návštěvě u Caumontů.

Otec plavně seskočil z komoně, běžel k ní a dorazil ke schodišti, kdyžtž ona klopýtla v běhu na posledních stupních, padla mu do náruče a tiskla se k němu s pláčem a zároveň smíchem, prosíc ho o prominutí, že ho byla tak pohněvala v den jeho odjezdu.

"Tiše, má drahá!" šeptal otec. "Nebudeme už mluvit o tom, co nás rozděluje!" (Než běda, mluvili o tom znovu o dva roky později, a od svítání do slunce západu.)

Otec pak dodal zvučným hlasem:

"Teď musí všechno jásat, baronko ze Sioraku!"

"Baronko!" zvolala matka. "Vy jste tedy baron?"

"Arciť! Na doporučení vévodы Guise král právě povýšil mespechské kastelánství na baronství, jehož titul od nynějška ponesu, a po mně František!"

V té chvíli se zjevila všechna čeleď, vynořovala se ze všech stran a přibíhala s křikem a provoláváním na mespechské nádvoří, Faujanet z bednářské dílny, Maligouová z přístěnku za kuchyní, bratři Siorakové ze stáje, a nakonec se zjevila Barberina, kteráž seběhla po točitých schodech ze své věže a prsy jí vykukovaly z nedošňorovaného živůtku, před ní Hélička s pomačkanou tvářičkou, ale s drze vykulenými očima, a za ní Kateřina, růžová vzrušením a držící se chůviny zelené spodničky protkané červenými stužkami.

"Můj sladký Ježíši!" zvolala Barberina, neboť otec byl nejen jejím pánem, ale i hrdinou.

Nakonec se vynořil Sauveterre celý v černém, leč v hlubokých očích mu zářila radost, a aby šel rychleji, nestaral se o svou důstojnost a sestupoval po schodech pro svou kulhavost bokem jako krab. Jakmile ho Jan ze Sioraku spatřil, nechal stát Isabellu a běžel se mu vrhnout do náruče.

"Bratře! Bratře!" opakoval Sauveterre neschopný takřka řeči, třel svou hrubou tvář o jeho lice a dodal: "Než slyšel jsem dobře? Vy jste baron?"

"Ale cožpak to," šeptal mu otec do ucha, "přináším z Calais tovary mnohem podstatnější než titul. Ti Angličané byli nadmíru zazobaní..."

Nakonec se vymanil ze Sauveterrovy náruče a něžně políbil Kateřinku s tvářičkou růžovější než jindy a s modrými očima nad růžemi lící, potom Héličku, Barberinu a dokonce Maligouovou, nikoli však Katku, neboť to by matku rozladilo. Pak odešel k mužům, pohlédl jednomu po druhém do očí, každého poplácal oběma rukama po ramenou a po svém způsobu je oslovil, což si pokládali za čest, jako by už jen jejich jméno bylo zásluhou: "Ó, moji bratřanci Siorakovi! Ó můj milý Faujanete! Ó Jonáši! Ó můj milý!"

"Než kde jsou moji chlapi?" rozhlédl se udiveným pohledem. "Co že už tu nejsou? To ještě lenoší v lůžku, když se jim otec vrací z války?"

Otec zasedl jako soudce se Sauveterrem v komnatce, kde pobratimstvo v neděli podle svého tvrzení obcovalo mši, leč matka k sezení s nimi pozvána nebyla (neboť se nabízelo podezření, že by byla ve věci soudcem i stranou a že výraz jako ten syn skotačky mohl sklouznout z jejích rtů do ucha Františkova, a přijal ve slyšení jednoho syna po druhém; Samsonovi vytkl jeho krádež, mně moje násilnictví a Františkovi jeho urážky. Než z těch tří proslovů jediný pokládal za hodný zaznamenání v Rodinné kronice pro povznesení mysli zúčastněných i těch, kteříž přijdou na Mespech po nich: byl to onen, jež pronesl k prvorozenému:

"Synu můj, jakkoli máte rozum, počínal jste si v této věci jako velký blázen, a je spravedlivé, byla-li vaše pýcha ponížena. Vaše právo prvorozenství není založeno na spravedlnosti, leč na nutnosti neoslabovat panství rozdrobením. Neuděluje vám žádné jiné právo. Tím, že jste Petra ponížil, že jste se k němu choval jako k sluhovi a že jste mluvil hanebně o jeho příštím povolání, jste připojil nespravedlnost k nespravedlnosti. Důsledek znáte. Co se týče Samsona, když jste o něm pronesl slova, kteráž netřeba opakovat, hrubě jste mě urazil. Uvědomte si to. Nechtěl bych být uražen podvakráte. Slova, jichž jste použil, nesmějí vám už přejít přes rty, záleží-li vám na mé lásce. Samsonova matka je mrtva. Nepřísluší vám tedy ptát se, kdo byla, leč toliko si připomínat, kdo je Samsonův otec, a ctít jeho syna stejně jako sebe sama. Mějte to na paměti, prosím vás."

Předpokládám, že baron z Mespechu upravil poněkud svoji řeč, když ji zapisoval, neboť ve všednosti života nebyl jeho jazyk tak vzletný. Leč mně je tato písemnost drahá, neboť učinila přítrž podřízenosti, do níž mě chtěl uvrhnout prvorozenec, a otevřeně stanovila, že Samson je rovnoprávný svým bratřím. Co do "násilnosti", kteráž mi byla tenkrát vytýkána, i dnes o ní tvrdím, že je oprávněná a užitečná jako násilnost lazebníka, jenžto svým nožem vyřízne nežit, z něhož vyteče nahromaděný hnus.

Všechny tři tresty byly zrušeny ne bez slavnostního obřadu, kterýž našim hejtmanům vnukla vzpomínka na to, k jakým narovnáním se uchýlovali ve vojštích, aby zabránili soubojům. Byli jsme pod jejich záštitou všichni tři postaveni tvář v tvář a vyzváni, bychom se vzájemně omluvili a ujistili se láskou, kterouž k sobě chováme. Vykonal jsem s nemalým úsilím, co se po mně žádalo, a František nemusel vynakládat žádné, tak snadno odléval svou povahu v kadlubech, do nichž ho vkládali. Když byla napravena čest každého z nás, přešlo se k objetím, kteráž obvykle zakončovala půtky tohoto druhu jako pečeti na poslední stránce ujednání. František musel pocielovat mladší bratry na lice a kdožkoli by viděl, kolik do toho vložil půvabu a jakou zkroušenost hlásala jeho protáhlá a počestná tvář, přísahal by, že to konal z dobrého srdce.

13. Dobytí Calais

Toho dne i příští dny, item po celý rok svých sedmi let jsem s potěšením naslouchal z otcových úst i z úst jeho vojáků zkazkám o dobytí Calais a o tom, jak jsme vyhnali poslední Angličany ze země. Zdálo se, že dobytí tohoto přístavu, jež si byli přivlastnili Angličané od stoleté války, ponechávající si tak klíče od království a mohouce tam po libosti vhánět svá vojska, bylo velkým krokem vpřed ve francouzské historii. Angličani považovali Calais za klenot ve své koruně, dražší nad všechny ostatní, a tak mocně město opevnili, když je předtím osadili dobrými poddanými svého krále, že je měli za nedobytné a že napsali na jednu z bran, kteréž město uzavíraly:

Francouzi dobudou Calais,
až olovo poplave po vodě
jako korek.

Holedbání, kteréž dokazuje, že všechny národy se navzájem podobají a že i Angličané se chvástají, jako Gaskoňci, když jde o jejich odvahu.

Byl jsem ve svých sedmi letech okouzlen, že "olovo plavalo po vodě", převelice jsem obdivoval otce, že se zúčastnil tohoto konání, a byl jsem nadmíru šťasten, že království je znovu celé a ve francouzských rukou, kteréž to věc nikdy nepřestávala pobratimstvo uvádět do vytržení. Píšu toto o dvacet pět let později ve svém zralém věku a střízlivém usuzování, a přesto mi srdce nepřestává bušit, kdykoliv se přede mnou pronese slovo "Calais". Že se toto město stalo poznovu našim, když bylo předtím tak dlouho obrazem a jakoby symbolem cizího obsazení, to je podle mého nejdůležitější událostí předznamenávající historii království v polovině našeho století.

Otec slyšel z úst našeho souseda Petra z Bourdeille sezením na Brantômu, který, ačkoliv "abbé", dobře si rozuměl s hugenoty, když obsadili jeho opatství, že první, kdo "vymyslel" útok na Calais, byl admirál Kašpar z Coligny, týž, kterýž řídil tu skvělou obranu Saint-Quentinu a dal tak Jindřichu II. čas svolat první i druhou hotovost šlechty, aby mohl čelit španělskému útočníkovi. Nepotřebuji říkat, kdo byl admirál a jak truchlivý byl jeho osud o čtrnáct let později v Paříži za oně tak neblahé noci svatého Bartoloměje. Colignyové - mám tím na mysli tři bratry této slavné rodiny, Odetu, kardinála z Chatillonu, Andelota, generálního plukovníka pěchoty, a admirála, byli drženi na Mespechu ve veliké úctě a vážnosti, jelikož se první z francouzských velmožů obrátili na reformované náboženství, povzbuzující svým příkladem menší šlechtice, aby se též prohlásili, a dodávající hugenotské straně hlavu a meč.

Podle Brantôma - ale jak to často bývá, ten toliko opakoval slyšené, aniž přesně udal původ - admirál v době vaucellského příměří poslal pana z Briquemautu prozkoumat v přestrojení Calais. Pan z Briquemautu mu odevzdal zprávu a na základě této zprávy a na základě slabostí obrany admirál sepsal rozklad jakož i návrh plánu útoku, kteréž ukázal králi. O mnoho měsíců později, když se válka mezi Španělskem a Jindřichem II. znovu prudce rozhořela, král si na tyto plány a rozklady vzpomněl a dav je vyhledat od paní admirálky (Coligny se stal po dobytí Saint-Quentinu zajatcem Španělů), odevzdal je vévodovi Guisovi k prostudování.

Je-li tento příběh pravdivý, je navýsost zajímavý, dokazuje, že budoucí hlava hugenotské strany ve Francii a budoucí vůdce strany katolické - první byl obviňován, že byl namočen do vraždy druhého, a v průběhu času syn druhého zavraždil prvního pracovali společně na osvobození Calais, i když na dálku, první svými plány, druhý jejich skvělým provedením na místě. Důkaz, že Francouzi hodně zmohou pro zachování království, jsou-li sjednoceni.

Podle mého otce slabost calaiské obrany spočívala v tom, že obránci chovali přehnanou představu o síle svého postavení.

Město bylo téměř zcela obklopeno vodou, z jedné strany mořem, jinde příkopy zavlažovanými řekou Hames a jinde ještě bažinami, a bylo spojeno s pevninou jedinou hrází chráněnou pevnostmi. V zimě se tyto vody nadmíru rozhojňují a Angličané, důvěřující této přirozené překážce, si navykli z důvodů hospodárnosti v té ošklivé roční době podstatně snižovat početnou posádku, kterouž udržovali v Calais po dobu léta. Spoléhalo se také na rychlou pomoc, kterouž mohli dostat z Doveru, a na přispění španělské armády, tak mocné ve Francii po pohromě v Saint-Quentinu.

"Úspěch," pravil otec a stál tak, jak jsem to miloval - se vzpřímenou postavou, s nohama rozkročenými a s rukama u kyčlí - i nebyla v tom zpupnost ani tvrdost, jelikož měl v těle sílu a život, kteréž ho neustále napřimovaly, ba i ve chvílích únavy, "úspěch záležel v tom, že jsme útok tak znamenitě uchovali v tajnosti, že nepřítel byl překvapen a upadl ve zmatek, když nás spatřil pod svými hradbami, a že jsme jednali nanejvýš rychle a nedopřáli anglickým pomocným sborům čas, aby připluly z Doveru." Dodal: "Za to utajení, za to překvapení a za tu rychlost děkujeme vévodovi Guisovi."

"Jaký je?" zeptala se Isabella a zlaté vlasy jí zářily ve slunci, kteréž vnikalo do velké síně širokým oknem s přetínavým ostěním.

"Chcete vědět, jak vypadá?"

"Ano," zčervenala matka.

"Nuž dobrá," pousmál se otec, "je vysoké a krásné postavy, a když nenosí brnění, je oděn v kabátec a spodky z tmavočerveného atlasu, jsa oddán této barvě z lásky k jedné dámě; na ramenou má černou aksamitovou pláštěnku s červeným lemováním, na hlavě černou aksamitovou čapku s krásným červeným perem. Stačí vám to, baronko?" dodal s trochou posměchu i s trochou něhy.

"Ano, pane," odvětila baronka rozpačitě.

Otec pokračoval: "Ve třech dnech se Guise zmocnil pevností Svaté Agáty, Nieullay a Risbanku, kteréž ovládají hráz vedoucí ke Calais. Poté vydal rozkaz Andelotovi - než k Andelotovi se ještě vrátím," řekl obrácen k Sauveterrovi a vrhl na něj pohled, kterýž mnohé prozrazoval: "Guise tedy nařídil Andelotovi, aby vykopal příkop, kterýž by odvedl vodu z vodního příkopu kolem města do moře. Nebyla to věc snadná. Cabusse a Marsal vám to dosvědčí: byli při tom. A Coulondre tam nebyl proto, že jeho železná ruka mu nedovolila zacházet s lopatou a rýčem, kteréž přece dobyly město stejně jako děla a hákovnice."

"Arciť," řekl Cabusse, když se byl ujistil pohledem, že otec mu postoupil slovo. (A nikdy nebyl Marsal Šilhavec tak zkroušený nad svou koktavostí, jako když viděl, že Cabusse si shrabává všecku čest z celého tažení pro sebe.) "Arciť, písky se přesypaly a půda byla tak bahnitá, že jsme byli zabláceni až po vousy! (Posluchačstvo pohlédlo na knír, kterýž mu trčel na zarudlé tváři.) A určitě bychom zapadli do toho marastu až po krk, kdyby Sénarpont..."

"Guvernér bouloňského kraje," podotkl otec.

"...nedal rozdělit dřevěné rohože, kteréž nás udržovaly, když jsme kopali, buch! buch!, a když nás Angličané ostřelovali hákovnicemi ze svých hradeb, bum! bum!"

"A...a...ale byly tam o...o...ochrany," řekl Marsal, kterýž začínal skoro vždycky věty slůvkem ale, jakkoliv to slovo pro

něj bylo nadmíru obtížné.

"Ochrany," ujal se slova Cabusse, "to jsou štíty z vrbového proutí, kteréž dal Sénarpont vyrobit a kteréž se zatloukaly do bláta špičatými kůly. Dobré na nich bylo, že se s nimi mohlo hýbat a přenášet je dopředu, jak postupoval výkop. Nejednen statečný chlap jim vděčí za svůj život," Cabusse spočinul na Katce pohledem, kterýž dokazoval, že se řadí mezi ně. "Dobrá, nakonec jsme dokončili ten slavný průkop, při odlivu sladká voda z vodního příkopu vteče do vody slané a my dostaneme rozkaz, ať se umístíme v prázdném vodním příkopu a postavíme tam děla..."

"A... a... ale za p... p... přílivu," začal Marsal Šilhavec.

"Ale za přílivu," přerušil ho Cabusse, "jsme museli opustit děla pevně zachycená kotvami v bahně, neboť moře se naším průkopem vrátilo a úplně jej zalilo. A sami utéct, neboť příliv rychle stoupal. Přisámboh, nikdy v životě jsem se tolik nebrouzdal v blátě a v ledové vodě."

"Nepřísahej, Cabussi," napomenul ho Sauveterre.

"Nuž dobrá, pane hejtmane," odvětil Cabusse smířlivě. A pokračoval zešíroka a zprudka:

"A za odlivu jsme se museli vrátit a vyčistit děla a střilet, a to všechno pod palbou hákovnic pánů Angličanů!"

"Ale my na ně stříleli taky, abychom jim střelbu znesnadnili," pronesl Coulondre Železná ruka, nemluva, kterýž nicméně ještě připojil: "A já patřil k těm střelcům z hákovnic."

"Tak jest," dodal otec.

"Ta děla byla obrovská," řekl Cabusse.

Pohládl si knír, mrskl okem po Katce, jako by spojoval svou mužnost s jejich ohromností, a pokračoval:

"Měla tu největší ráži! Bylo jich patnáct! A tropila pekelný rámus! Prý je bylo slyšet až v Doveru!"

Odmlčel se a za okamžik s blýskavými očima pokračoval: "A právě tahle děla otevřela v hradbě průrvu, kterouž naše houfy vstoupily do Calais a vzaly město."

"Než ještě bylo třeba zaútočit," smál se otec, mělť Cabusse nadmíru rád a choval tolikerou shovívavost k jeho viditelným chybám jako účtu k jeho skrytým ctnostem. A dodal: "A taky mohu říci stejně jako Coulondre: byl jsem při tom! Guise se rozhodl prorazit průrvou večer za přílivu, a on sám vstoupil první do ledové vody až po pás, aby přešel příkop, kam jsme připevnili děla. Za ním šlo několik stovek střelců z hákovnic, jeho bratři pan z Aumale a pan z Elbeufu a množství šlechticů dobrovolníků, mezi nimi i já," opakoval otec se smíchem. "Jak jsme byli zmáčení a zmrzlí, přelezli jsme hradby a vyrazili průrvou, všechno ve zběsilém útoku. Bylo to nádherné mordování, Angličané z citadely byli kvapem zaplaveni tím množstvím. Ti ubožáci neměli nejmenší naděje. Krom hrstky mužů, kterým se podařilo spasit se útekem do města, byli všichni porubáni v líté řeži. Když jsme se stali pány hradu, Guise v něm určil za velitele Aumala a Elbeufa a přešel znovu příkop, tentokrát ve vodě až po krk, aby se vrátil k valnému voji. A my - my byli od něho odříznuti po celou noc až do odlivu a oddělení od nepřátelského města pouhopouhou branou! Calaiský guvernér lord Wentworth nařídil ihned zaútočit, třebaže byla tma, a zahnat nás do vodních příkopů, prve než nám dojde pomoc. Ostře loval bránu citadely ze čtyř děl přitažených ulicemi města a vrhal útok za útokem, aniž se mu podařilo nás vypudit; na úsvitu nastal odliv a lord Wentworth, ztrativ polovinu svých houfů, se rozhodl vyjednávat. Na jeho prosbu daroval Guise všem obyvatelům život a svobodný odchod, jak to učinil Eduard III. Francouzům před dvěma stoletími, když tenkrát dobyl město. Anelot vstoupil v okamžení do Calais asi se čtyřiceti důstojníky, aby udržel na uzdě naše vojáky a předešel drancování, mordování a znásilňování."

"A anglické posily?" zeptal se Sauveterre.

"Přišly, leč pozdě. Město bylo už v našich rukách. Rychlost, bratře, rychlost! Všechno běželo tak zhurta, že k dobytí Calais stačil týden!"

Pokračování vyhradil Jan ze Sioraku toliko Sauveterrovi v tichu jeho pokojíku a svým synům, když jsme dostoupili věku, že jsme chápali význam těch věcí.

"Nikdy jsem neviděl takovou kořist!" pravil Jan ze Sioraku, přecházeje sem a tam po pokojíku, a Sauveterre, jehož trápila noha, seděl ve velkém křesle. "Nemluvím toliko o střelivu, ale o potravinách v neuvěřitelném množství, o penězích v krásných zvonivých mincích a o zboží všeho druhu, o překrásném nábytku, čínském hedvábí, štůčcích sukna, o cínu, bronzu, balících znamenité anglické vlny za sto tisíc liber, o ovčích kůžích za padesát tisíc liber! Anelot dostal kůže... zbytek hejtmani v tolarech. Thermes deset tisíc. Sansac čtyři tisíce, Bourdin a Sénarpont dva tisíce..." Přerušil větu, mlčky pohlédl na Sauveterre a zatvářil se lišácky.

"A ty, Jene?" zeptal se Sauveterre.

"Ty a já jsme dostali čtyři tisíce tolarů."

"Čtyři tisíce tolarů!" opakoval Jan ze Sauveterre a zaleskly se mu oči. "To jsi musel vykonat nějaký čin, o kterém mlčíš."

"Tiše! Činy pomíjejí, tovary zůstávají! Můžeme provést ten náš starý a dobrý plán a zakoupit mlýn v Beunách!"

"Žádný není na prodej."

"Počkáme. A zatím svěříme tu sumu některému počestnému židovi v Périgueux, aby ji trochu zaokrouhlil."

Chvilí bylo ticho těžké jako ony čtyři tisíce tolarů, po jednom dopadajících do mespechských truhlic.

"Hospodin náš Pán nás nadále ochraňuje a rozmnožuje naše statky," pronesl Sauveterre vážně.

"Amen," pravil otec.

Posadil se proti Sauveterrovi a pokračoval:

"Možná se divíte, že jsem požádal o uvolnění ze služby, prve než byl podepsán mír. Ale předně už je na dosah ruky. Žádná ze stran nemá zájem na pokračování války. A pak, věci vzaly pro nás (zdůrazňuje ono nás) nový obrat. Guise a jeho bratr..."

"Který?"

"Kardinál Lotrinský... se setkali v Marcoingu s ministrem Filipa II. Španělského Granvellem. Při tomto setkání se

mluvilo málo o míru a mnoho o boji proti kacířům..."

"To jsem si myslel."

"A Granvelle, kterýž má patrně v našem vojsku dobré zvědy, udal Guisům Andelota. Kázal prý Kalvínovo učení v Bretani, poslal podezřelé knihy svému bratrovi Colignymu, zajatému Španěly, a konečně po celé calaiské tažení se prý zdržoval návštěvy mši. Hádejte, co udělal Guise?"

"Opakoval královi obvinění, kteráž vyslovil španělský ministr proti jeho vlastnímu generálovi."

"Uhádl jste tu ohavnou pravdu! Král dal Andelota bez meškání zatknout, a když on sebevědomě vyznal svou víru, byl králem uvržen na melunský hrad. Tak francouzský král vězní generálního plukovníka francouzské pěchoty na popud nepřítele. Je možné zajít tak daleko v hlouposti a tyranii?"

"Je to dobrá zpráva, i když se to nezdá," namítl Sauveterre. "Andelot je válečník a významná osobnost království. Admirál Coligny také. Krom toho jsou z matčiny strany synovci Montmorencyho. Jestliže Andelot vydrží a jestliže Coligny přejde k hugenotům, král s nimi těžko může uspořádat proces a upálit je. A jestliže je král neupálí, jak může upálit ostatní? Postoupíme tedy o značný krok ke svobodě svědomí, kterouž požadujeme."

Siorac pokrčil rameny a usklíbl se.

"Vaše naděje, pane bratře, se mi zdají přehnané. Třeba počítat s královou tupostí. Nemusí upálit Andelota, a přesto může upalovat menší uroence. Logika ho nikterak nezatěžuje."

Sauveterre povzdechl a černé oči v hlubokých důlcích se mu naplnily smutkem. Podle úvahy, kterouž byl právě pronesl Siorac, pochopil, že jeho milovaný bratr není ještě připraven - navzdory Andelotově příkladu - prohlásit se veřejně pro reformu.

"Jene," řekl mírně, "ještě příliš žijete životem vezdejším. Neodevzdáváte se Bohu bez výhrad."

"Není pravda," namítl Siorac. "Jsem zdrženlivý, toliko abych se mohl více odevzdat. Leč příliš mnoho životů je na mě závislých, než abych se běžel nabídnout hranici. Hlavní věcí je nikoliv zemřít, ale dopomoci své víře k vítězství."

Nyní Sauveterre znovu povzdechl, sevřel oběma rukama opěradla křesla a mlčel.

"Víte...", Siorac se zvedl, šel k oknu, postavil se k němu a hleděl na divadlo pro něj tak obvyklé, ale skoro už zapomenuté, na rozlehlé mespechské nádvoří se studnou, s katalpou a s věčným pobíháním. "Víte, že naši vojáci si nahrabali pěkné jměníčko? Najmě Cabusse! Nesměli drancovat ve městě, a tak drancovali anglické lodě v přístavu! A Cabusse si přinesl ve svých vacích vydatnou kořist: pěknou hromádku tolarů."

"Co s tím zamýšlí činit?"

"Koupit si pozemek a oženit se. Než nijak to nespíchá!"

"Naopak, moc to spíchá!" namítl Sauveterre. "Co jste tu nebyli, naše komorná prolévala přívally slz a vzdychala, že by její vzdechy rozdmýchaly plamen hutě!"

"Cha chá," rozesmál se otec. "Vždycky jsem míval domněni, že ta koudel, ač se tváří upejpavě, nežádá si nic jiného než křemen!"

"Kdež, tady už nejde o jiskry, avšak o plamen," řekl Sauveterre. "Soudím, že jste pozoroval ty něžné pohledy při rozvlácném vykládání našeho Gaskoňce. Ta klisnička je věru tak rozpálená a tak roztoužená, že by dokázala přeskočit nebo prolomit plot, aby se dostala ke svému hřebci. Lépe by bylo vystrojit jim svatbu, než aby došlo k nejhoršímu."

"Nu dobrá, tak je kvapem oženíme," pravil otec.

"Nejprv si musí Cabusse koupit pozemek. Je na prodej Breuil."

"Breuil? Kde je Breuil? To jméno znám."

"Ten neobděláný pozemek při cestě do Ayzies, když přejdete náš lom. Je to tam samá skála, ale vytéká tam pěkný pramen a louky budou dobré pro ovce. S třiceti kusy se Cabusse a jeho žena uživí, zvlášť když jim navíc svěříme ještě naše a dáme jim z nich poloviční výtěžek. Jak víte, naše ovce nám teď nic nevynášejí: užitek spotřebuje ovčák."

"Je však Cabusse dobrý ovčák?"

"V mládí vodil stáda o třech až čtyřech stech kusech na horské pastviny."

"A dům?"

"Krytina potřebuje pár střešních kamenů, ty může vytesat Jonáš."

"Nu dobrá," řekl Siorac, "je to hotová věc. Leč Isabella nám za naše rozhodnutí nepoděkuje. Ztratí komornou. Co jste učinili s tou Saracénkou, jak jste mi o ní vyprávěl?"

"Neponechal jsem ji tady ani týden. Poslal jsem ji pryč. Isabella ji na Mespechu nechce a má pravdu. Ta holčice nemá ani kapku studu. Ta by dokázala svěst d'ábla."

Siorac otevřel ústa a chtěl něco říct, pak si to rozmyslel a byl zticha; otočil hlavu a dvěma prsty levé ruky ťukal do jedné z malých okenních tabulek zasazených v olovu.

14. Svatba

Když Cabusse zakoupil Breuil, jeho sousedovi z lomu Jonáši bylo uloženo nahradit chybějící střešní kameny. Ale na tom pro něj nezástalo. Všiml si klikaté trhliny mezi kameny na půlnoční straně a usoudil z toho, že váha střešních kamenů zhortila špatně spárované zdivo, a namísto aby se spokojil ucpáním štěrbiny, vyžádal si od hejtmánů svolení postavit k nejisté zdi opěrný oblouk. Ten ji zpevnil a krom toho jí dal z této strany vzhled, kterýž se Cabussovi nadmíru zamlouval. "Člověk by řekl, že je to opevnění." - "Však taky je," dotvrdil Jonáš. - "Já se v tom vyznám," odvětil Cabusse.

Nadýmal se radostí, že je majitelem půdy, a každý den, kterýž stvořil Bůh za toho krásného jara, ji procházel všemi směry a těšil se z jejího mírně zvlněného vzhledu, z jejího pramene, z jejích hájků a z její znamenité rozlohy, měl z toho chlubné uspokojení a přitom neviděl, že pod prsty se všude objevuje skála, že země není s dostatek hluboká, aby se dala vzdělávat nebo se tam daly zasázet ovocné stromy, a že jen s námahou lze založit zelinářskou zahradu. Ostatně lesíky byly pouhé mlázi a ubohé borovice pohorského kraje budou dávat málo polen na zimu. Hubená země, země pro ovce,

jak to správně odhadlo pobratimstvo, kteréž by bylo ostatně samo koupilo Breuil, kdyby mu za to Breuil stál, a jinak nemálo spokojené, že jeho nabyvatelem se stal Cabusse, oddaný člověk a věrný voják, neboť by nechtělo pochybného souseda vedle svého vzácného kamenolomu a tak blízko hranic panství Fontenaků. Cabussovo usazení v Breuil znamenalo šťastné vyřešení otázky mespechských ovcí, kteréž pod dlouhou řadou neschopných pastýřů nepřinášely užitek, a krom toho přispívalo k nadmíru uklidňujícímu vědomí, že Cabusse může v případě nouze poskytnout ozbrojenou pomoc Jonášovi. Tak Breuil a kamenolom přinášely prospěch - Breuil skrovný, kamenolom významný - a navíc měly výhodu, že tvořily jakési předsunuté postavení na hranicích Fontenaku, postavení, jež by mohlo také chránit jedinou cestu na Mespech, vedoucí z Ayzies. Ostatně o tom, že tudy prošla silná tlupa Romů té noci, kdy nás přepadla, měli jsme nazítří po oné slavné noci důkaz v čerstvých kobylicích, kteréž za sebou nechala; a kdyby byl tenkrát Jonáš v lomu a nikoliv s námi na Mespechu, určitě by ho byl vyplašil lomoz koní i průjezd vozů a on by byl zkratkami doběhl na hrad a uvědomil nás.

Se škorněmi zvlhlými rosou, s rukama za zády, s nakrouceným knírem a s ruměnou tváří vyzařující radost ze života i z majetku se Cabusse vrátil ke svému domu, kde Jonáš pracoval na opěrném sloupu, a skromně strojí řeč:

"Trvá to věru pěknou chvíli, než obejdu svůj pozemek."

"Bodejť bys to nevěděl," odvětil Jonáš nevrle. "Obcházíš ho každý den."

A umkl, pln hořkých myšlenek. S rukama za zády, s vypnutou hrudí a s rozkročenýma nohama se Cabusse rozhlédl po svém domě a poznovu na něm všechno obdivoval.

"Je to krásné sídlo," začal.

"Není špatné," odvětil Jonáš. "Chybí však ovčinec."

"Dám ho postavit."

"Hejtmani budou chtít, abys jim zaplatil kámen."

"Zaplatím ho," řekl Cabusse. "Nevyčerpá jsem všechn majetek."

"Dole jsou toliko dvě světnice," pravil Jonáš. "Pro rodinu je to malé."

"Myslel jsem na to." Cabusse uvolnil pravou ruku za zády a hladil si vousy. "Až mi dá Katka děti, udělám dvě místnosti v podkroví, a aby se k nim mohlo, dám postavit věžičku a tam umístím schodiště."

"Tak, tak!" zvolal Jonáš, "a věž! A proč ne také padací most? Vstupní baštu? a podsebití?"

"Kameníku, nesměj se! Však nemůžeš upřít, že ten tvůj opěrný sloup vypadá pěkně. A že z mého domu činí vlastně malý hrádek."

"Bude vypadat pěkně, až bude hotový," odsekl Jonáš a předloktím si utíral pot, kterýž mu prýštil po čele. "Pomoz mi s tímhle kusem kamene, Cabussi, ty už tady děláš urovince a hledíš, kterak jiní pracují."

"Aj, Jonáši, ty mi závidíš!" zvolal Cabusse, přikládaje ruku k dílu. "A závist je ohavný hřích."

Ve dvou přenesli kvádr na místo, nadřeli se při tom, ač byli statní chlapíci a Jonáš převyšoval Cabusse o hlavu. Když byli hotoví, narovnali se, zpocení a udýchání.

"Je těžký," ozval se Cabusse.

"Trochu ano," odvětil Jonáš. "Ale za tři sta let tu ještě bude. A po nás bude veta."

"Než zatím žiješ."

"Nikoli, nežiju," děl Jonáš. "Noci trávím v jeskyni s kozami a kůzlaty a ve dne jsem sám se svými kameny, to abych si přemýšlením srdce ohryzal. Rozumí se, mám ty svoje kameny rád, než nemohu je pojmout do náručí. A nemám nic na téhle krásné périgorské zemi krom košile, kterouž nosím na těle. To víš, že ti závidím, Cabussi, nechať je to hřích či nikoli. Kdybych byl bojoval místo na Mespechu proti Romům v Calais proti Angličanům, já bych měl dnes dům, půdu a ženskou. Nechci říct," dodal taktně, "že ti závidím tvoji Katku. Bůh ví, že na tomhle světě nechybí ženské plémě, kteréž by mohlo uspokojit muže. Abych ti dal příklad: Barberina, kdyby už nebyla vdaná."

Po chvíli přemýšlení dodal:

"Nebo Saracénka."

"Nu vidíš!" zvolal Cabusse. "A já tu Saracénku nikdy neviděl. Prý má v podolku oheň!"

"A kterápak panenka v jejím věku ho nemá?" Jonáš sebral znovu kladivo a opatrně a přesně poklepával na hrubý kámen, až odpadávaly úlomky jemné jako třísky, a přední strana byla postupně tak rovná a plochá, jako by ji vyřezával pilou ve dřevě. Opakoval:

"A kterápak panenka v jejím věku ho nemá!"

Pokračoval:

"A co je na tom špatného? A kdo si na to stěžuje? Ten z obou Janů, jehož ten oheň nezajímá... nikoliv pak ten, jenž se oň zajímá příliš: to je důvod, proč dáma ze Sioraku vyžadovala, aby tu chuděru vzdálili. Což se stalo a já už nemám potěšení ji vidět. Neboť lišák se zalíbením hledí na slepičku, byt ji třeba nemůže chytit."

Cabusse mlčel a skoro se styděl, že je nyní tak bohatý a tak dobře opatřený a že ponechal toho dobrého bracha tak daleko za sebou. Měl totiž Jonáše rád, neboť Jonáš pronášel jako on nahlas své myšlenky a byl jako on výmluvný. Jonáš odměřil na kameni úhelnicí pravý úhel, načrtl nabroušeným hrotem linku a započal druhou stranu; poklepy kladivem rytmicky podtrhávaly, co říkal.

"Základem všeho jsou peníze. S penězi děláš, co se ti zamane. Pěkné pachole své ženě (úder kladivem), zároveň druhé hezké pastýřce (druhý úder kladivem). A to beze strachu, že budeš propuštěn, vždyť jsi pán a nemůžeš propustit sám sebe! A proč jsi pán? Máš peníze. A kterak vyděláš peníze? Prací? Ani pomýšlení. Prací toliko obohacuješ svého pána a udržuješ se naživu. Než peníze, krásné peníze, aby sis zakoupil krásnou boží zemi, nabudeš kořisti. Nebo obchodem. Než obchod, brachu (úder kladivem), nebo půjčování zní na tučný úrok, jak to provádějí pání na Mespechu (druhý úder kladivem), je také vlastně jakési kořistění, trochu mírnější než tamto. A vidíš, Cabussi, za to, co jsi nahromadil drancováním anglických lodí, byt i drancování je hřích, jsi teď skoro malý šlechtic, jsi šťastný, máš ženu, dům, louky,

lesy i svou lidskou hrdost, že to všechno je tvoje. Cabussi, zdalipak se ti zdá, že stojím za méně než ty?"

Na tuto přímou odpověď Cabusse odpověděl kulacením, uhlazoval hrany svou gaskoňskou zchytralostí a roztomilostí (vlastnostmi, jimiž si tolik ochočil Katku).

"Stojíš za víc, kameníku," pravil vážně a hlubokým hlasem. "Neboť máš krásné zaměstnání a vkládáš do něho srdce. A já krom toho, že jsem za mladých let pracoval co ovčák, neumím nic než mordovat lidi, a taky trochu vařit a hřebelcovat koně a orat a ještě pár takových maličkostí, kteréž jsem pochytil nevím kde, leč kteréž nakonec nedělají řemeslo."

"A co já mám z toho svého řemesla," řekl Jonáš a zvedl mocné plece. "Samotu. Jsem jako vlk, kterýž pozbyl smečku. Jsou dny, kdy mám chuť prosit Pánaboha, nechť učiní zázrak a přemění mi kozu v ženu, anebo - a to by bylo možná snadnější - nechť ze mne učiní kozla."

"Dobře činiš, že mi to říkáš," smál se Cabusse. "Až tady budu usazen a potkám na svých pozemcích velkého chlupatého kozla, smeknu před ním zdvořile čapku."

Jonáš se smál taky, leč ten smích mu těžce procházel zadrhnutým hrdlem. Přišlo mu na mysl, že až bude v zimě spočívat na slamníku z kaštanového listí a až bude slyšet, zachumlán v beraní kůži, kterak mu za bouřlivých nocí v jeskyni hvízdá vítr, Cabusse a jeho žena budou ležet, co by kamenem dohodil, v teploučku na opravdovém lůžku a v dobře uzamčeném domě a Cabusse bude objímat Katku, sladkou a vlahou v dlouhých vrkočích.

Cabussův odchod způsobil, že pobratimstvo si ponechalo na Mespechu Maligouovou a rovněž že navrhlo bratrům Siorakovým, aby zůstali. (Potřebovali jsme vlastně toliko jednoho muže, než jak rozloučit dvojčata?) Přijali to s radostí, dávající před svým malým domkem přednost bezpečnosti na hradu a stále pronásledování vzpomínkou na mor v Tani's, kterýž jim zahubil otce. Oba Janové, vždy tak posedlí právem, přáli si sepsat smlouvu před panem Ricouem a zaznamenat v ní urovnání s bratranci. V té listině je řečeno, že bratranci Siorakové z Tani's mají dostat jako odměnu za svou práci na Mespechu stravu, otop a byt, nikoli však mzdu. Za to že si ponechají šedesát pět dílů ze sta z výnosu svých polností v Tani's, jichžto obdělávání, senoseč, žně a ostatní úkony na nich případnou Mespechu. A jestliže se žádný z bratrů neožení, jejich majetek po jejich smrti má patřit pobratimstvu nebo jeho potomkům.

Nevím, zda toto znění stanovil Sauveterre či Siorac, než zdá se mi výhodné především pro pobratimstvo, kteréž si dalo věru draze zaplatit od bratranců jejich touhu cítit se v bezpečí v našich zdech.

Katka se chystala překročit práh Mespechu, aby se dala oddat s Cabussem v marcuayském kostele, když přiběhla s důležitou tváří Maligouová a přidržela napříč dveřmi násadu koštěte.

"Ajta, máš pravdu," pravila Katka rudá vzrušením. "Já bych byla zapoměla! To je dobře, Maligouová, díky tobě!"

Zvedla sukně, jak mohla nejvýš, a překročila koště. Zajisté, odkryla při tom, co mělo zůstat skryté, než za cenu tohoto malého prohřešku na slušnosti si zajišťovala dvacet šťastných let v manželství. A to za to stálo, i Cabusse to pochopil, a všichni mužové a ženy se z toho radovali krom Sauveterre, kterýž se zamračil nad takovou pověřivostí, a Jana ze Sioraku, kterýž se při pohledu na Katčiny nohy zasnul nad šlechtickým právem první noci, ježto v Périgordsku postupně upadalo v zapomnění.

V kostele marcuayský farář, kterému místní lidé dali přezdívku "Svěráček" - jednou prozradím proč - spojil oba manžele mluvou našeho kraje (smíšenou s francouzštinou) a podle obřadu užívaného v Périgordu od roku 1509.

Cabusse, držící se vzpřímeně před kněžištěm v uniformě legionářského jezdce, ve vyleštěných škorních, se zastříženým a navoskovaným knírem, s pokrývkou hlavy v podpaží, ale beze zbraní, otočil hlavu ke Katce, kteráž stála nepohnutě ve svých závojích několik kroků od něho, a oslovil ji pevným hlasem:

"Kateřino Délibiová!"

"Co vám libo?" otázala se Katka a o krok k němu přistoupila. "Bůh náš," pronášel Cabusse zvučným hlasem, "dává mě vám za dobrého zákonitého chotě a manžela skrze slova zde přítomného kněze před tváří svaté Marie Panny."

Katka se přiblížila o několik dalších kroků ke Cabussovi, až se ho dotýkala, oba stáli s tváří obrácenou k oltáři a Katka, kterouž Cabusse převyšoval o hlavu a plece, pronesla chvějícím se hlasem:

"A bud'te Bohem přivítán."

Cabusse se poté o několik kroků vzdálil a Katka, potlačivši slzy radosti, zvolala pevným hlasem:

"Johane Cabussi!"

"Co vám libo?" otázal se Cabusse a o krok postoupil.

"Bůh náš," pravila Katka jasným hlasem, "dává mě vám za dobrou a zákonitou choť a manželku skrze slova zde přítomného kněze před tváří svaté Marie Panny."

Cabusse se tehdy k ní přiblížil, až se jí dotýkal, a vážně pravil: "A bud'tež Bohem přivítána."

Když farář Svěráček požehnal prsteny, udála se věc, kteráž Cabusse krajně vzrušila. Ve chvíli, kdy jí navlékal kroužek na prsteník, Katka znenadání ohnula druhý článek, aby jí ho nemohl nastrčit. To znamenalo, že minila být paní ve svém obydlí a nařizovat svému choti.

"Katko," vykřikl zlostně Cabusse, "tohle tě zase naučila Maligouová! Ať ji čert v ohni spálí, tisíc láter!"

"Neklejš, Cabussi!" pravil Svěráček.

"S prominutím, pane faráři," řekl Cabusse. A pokračoval:

"Nuže, Katko, žádné vzpírání, natáhni prst!"

"A to ne!" zvolala Katka.

"Tedy ho natáhnu sám," řekl Cabusse a uchopiv Katčinu ruku do své tlapy, násilím jí narovnal prst, navlékl prsten až na konec a mocným hlasem provolal:

"Budu tedy tvým pánem!"

"To ráda slyším," řekla Katka přešťastná, že Cabusse před očima všech přemohl její vzdor.

Farářův ministrant donesl džbán naplněný pálenkou a dvě sklenky, a když pak se napili, Svěráček promluvil dobráckým

a veselým hlasem, jak to bylo v takových případech jeho zvykem: "I dejte si nyní políbení!" Cabusse chopil tehdy Katčinu hezkou hlavu do kleští svých rukou a přimáčkl jí ohromné kníry na rty. "Amen!" pravil Svěráček.

15. Matka Isabella

Matka byla převelice zkroušená, že ztrácí Katku, kteráž vstoupila do jejích služeb ve dvanácti letech a strávila s ní třináct let svého života v blízké důvěrnosti, než tato důvěrnost se neobešla bez bouřek, mělat matka zpupnou a hašteřivou povahu a Katka ostrý jazyk, hranatou bradu a planoucí oči, takže se dovedla hromobití postavit. Býval to někdy z obou stran takový rumrajch, že se Mespech otfášal v základech, a otec to tak mrzívalo, že posílal Isabelle po Barberině lístky tohoto znění: "Paní, musíte-li peskovat svou komornou, čiňte to bez křiku."

Však spíš bychom svedli Dordogne z jejího koryta, než utišili matčin vztek, když jí Katka vzdorovala. "Nestoudnice!" spílala jí, "ničemnice! Holka z Nemanic! A z Nemanic zůstaneš, až tě pošlu zpátky k těm tvým kravám! - "Vždyť já nikdy krávy nehlídala!" namítla hluboce uražená Katka. "Narodila jsem se na zámku Mirlandes jako vy!" - "Ty si troufáš srovnávat se se mnou, ty lejno osličí!" volala matka. "Brzy začneš říkat, že pocházíš jako já od Raoula z Castelnau, kterýž se vyznamenal v křížáckých taženích!" - "Ale to by vskutku mohlo být!" křičela Katka s planoucíma očima. "Nefiká-li se, že váš děd měl na stará kolena slabost pro mou matku, kteráž byla komornicí matky vaší? V tom případě, paní, nechať je vám líbo či nikoliv, byla bych něco jako vaší tetou - byť jsem mladší než vy," dodala pichlavě. - "Mou tetou!" matka se vztekle rozesmála. "To bych měla znamenitou tetu! Drzou! Nevděčnou! Děvku, kteráž mě neumí ani učesat!" - "Děvku, paní!" Katka se naježila. "Já jsem panna!" A dobře vědouc, kterak matku popíchnout, dodala: "A chcete-li mít o tom důkaz, požádejte pana ze Sioraku, nechť mě prohlédne, je přece lékař!" - "Já mám požádat pana ze Sioraku," ječela matka, "aby strkal prst tam, kam bych já nechtěla vložit ani špičku své hole!"

"Paní," pravil otec, vpadnuv zhurta se zachmuřenou tváří a s planoucím zrakem do Isabelliných pokojů, "budť svou komornou na hodinu vyhodíte, nebo se s ní smířte. Leč pro lásku nebeskou, přestaňte si obě spílat, a hlavně přestaňte křičet! Všechna čeleď je na nádvoří, poslouchá to vaše láteření a chechtá se tomu. A mně to vaše ječení rve uši."

Kdyby byla matka méně posedlá svým starobylým šlechtictvím (Raoul z Castelnau se v jejích hovorzech objevoval často), uznala by, že když byla osiřela a nalezla u paní z Caumontu nevalně lásky, přimkla se ke Katce jako k mladší sestře. Leč odmítala si přiznat tak něžný cit k "holce z Nemanic", zazlívala jí, že ji má ráda, a neustále ji ponižovala, což Katka nesnášela, byť svou paní obdivovala a ve všem ji napodobovala do té míry, že se sama trochu pokládala za urozenou. Protož i jejich hádky měly nádech komedie, neboť hrozby propuštěním se rozhodně musely minout účinkem, skutečné pouto mezi oběma ženami bylo zcela jiné než pouto zjevné.

Poznalo se to, když Katka odešla z Mespechu. To bylo slz, vzdechů, nekonečných objetí a u matky i zoufalivosti a záduňivosti, z nichž se dlouhé měsíce zotavovala, ač Katka i její manžel (a Jonáš) každou neděli obědvali u našeho stolu a Isabella chodila na návštěvu ke své komorné do Breuil dvakrát týdně a vždy s ochranným doprovodem, neboť cesty byly nevalně bezpečné. Pobratimstvo klnulo na ten doprovod, kterýž vytrhoval dva muže z práce na jedno odpůldne, zvláště pak v létě, kdy na panství bylo tolik práce. Leč otec, obávající se velké zemdenosti mé matky, tehdy těhotné, vždycky ustoupil.

Katku pak nahradila Frantina, sestřenice Sioraků z matčiny strany, sličně urostlá a mírná dívčina, jejíž telecí oči upřené do prázdna neustále přemílaly poklidný sen. Jako komorná se věru nevyrovnala své předchůdkyni a nejednou to musela vyslechnout. Než byla tak pokorná a oddaná, že hádka s ní byla nemožná. "Ano, paní. Dobře, paní. Jak je paní líbo. Paní má pravdu, jsem hrozně hloupá. Prosím paní o prominutí. Paní se neráčí mýlit: já vskutku nic neumím. Na mou věru, paní má se mnou svatou trpělivost" - nad tou větou otec prskal smíchy, kdykoliv ji vyslechl.

Několik týdnů po otcově návratu Isabella ze Sioraku počala, a jakmile o tom měla jistotu, téhož dne opustila Mespech Barberina, aby si dala od svého muže co nejrychleji zplodit dítě, jelikož bylo domluveno, že bude kojit dítě matčino. Když se u toho pozastavíme a poněkud nad tím zamyslíme, zaměstnání kojné je nadmíru zvláštní stav, neboť její těhotenství se řídí těhotenstvím paniným. Po zbytek času Barberina, vzdálená od svého muže, musela zůstat tak cudná jako Jonáš ve své jeskyni, bylo by totiž při jejím úřadu pohromou, kdyby měla mléko v nevhodný čas a přestala je mít, až by bylo třeba.

Byl jsem nemálo zarmoucen, když byla Barberina pryč, a litoval jsem jejích večerních polibků, jejích mohutných hřejivých prsů a nekonečných něžností, jimiž nás spravedlivě obdarovávala, než ulehla na lůžko.

Hélička, kteráž klamala oba Jany předstíranou rozumností a moudrostí, byla pověřena naším hlídáním ve věži. Matka se hned první večer ráčila obtěžovat - Frantina s kahanem šla před ní - a vystoupila po úzkém točitém schodišti vedoucím až k nám, objevila se mezi námi v nádherném ustrojení, v okruží a špercích, krásná jako královna a opírajíc se o hůl. ("Paní," smával se jí otec, "nač potřebujete hůl? Je vám sedmadvacet a nohy máte pevné.") Všichni jsme leželi a Hélička se chystala zhasnout.

"Paní," zeptal jsem se neprodleně, "mám vstát?"

"Nikoliv," odpověděla milostivě baronka ze Sioraku, "zůstaňte ležet. Vy také, Kateřino."

Protože však nejmenovala ani Samsona, ani Héličku, ti pokládali za vhodné vylézt z postele a postavit se v košilích bosky vedle lůžek, aniž se zdálo, že si jich matka povšimla.

"Můj pane synu," Isabella naklonila svou krásnou hlavu ke straně a vodorovně nataženou pravou paží se opírala o hůl, "daří se vám dobře?"

"Ano, paní."

"Pojď sem s tím kahanem, Frantino, ty nemělo hloupě!"

"Ano, paní."

Vskutku dobře vypadáte, třebas vám slunce začíná kazit pleť." Nemálo mě udivilo, že matka potřebuje světlo kahanu, aby si toho všimla, neboť mě přece vídala přes den, byť to bylo toliko u jídla.

"Kateřino," pokračovala a zamířila k jejímu lůžku, "daří se vám dobře? Frantino, skotačko pitomá, kahan!"

"Ano, paní," špitla Frantina.

"Nuže, Kateřino, položila jsem vám otázku."

"Ano, paní," pípla Kateřina víc mrtvá než živá.

Načež matka začala přecházet sem a tam po jizbě v celé své kráse a milosti, koncem hole ťukala do podlahy a několikrát minula Samsona a Héličku, aniž jim věnovala víc pozornosti, než kdyby byli - jako kdys Katka - "osličí lejna" na kraji cesty. Když na to vzpomínám, nebylo třeba dlouze pátrat, odkud vzal František to nešťastné přirovnání o našem bratru Samsonovi.

"Nuže dobrá," pravila matka, vynořujíc se z královského mlčení, "přeji vám dobrou noc, můj pane synu. A vám také, Kateřino!"

"Děkuji, paní!" odpověděl jsem.

A o chvílku později pronesla Kateřina sladkým a rozmilým hláskem, kterýž mi nevím proč sevřel srdce:

"Děkuji, paní."

Splnivši takto svou povinnost, matka vlídně přetáhla holí Frantinu přes zadek, aby ji vyzvala, že má jít před ní, a zmizela jí v patách na točitých schodech, sukně za ní vznešeně zametala stupně a ona na každém kroku proklínala, jak jsou úzké. A pak Hélička vyskočila na Barberinino lůžko a začala tančit rychlou žigu s mnohými úšklebky a posunky, až se Samson rozesmál. Já se smál taky. Ale Kateřina se rozplakala a já vstal, vzal ji do náruče a konejšil.

Následující večer matku věžní schodiště odradilo (jak říkala, málem si na něm "zlomila vaz"), i vyslala Frantinu, kteráž se nás přišla zeptat s kahanem v ruce, zdali se "jejímu panu synovi a slečně Kateřině dobře daří".

"Ano, Frantino!" řekl jsem a rozchechtal jsem se, neboť malá Hélička za jejími zády napodobovala matku s holí.

"V tomto případě," Frantina na mě s údivem upřela své dobré telecí oči, "vaše paní matka vám přeje dobrou noc."

"Díky, Frantino!" křičel jsem a smál se z plna hrdla, a zajisté jsem dobře činil, že jsem se rychle rozesmál, neboť jsem měl strach, že se z toho rozpláču.

Matka nás přes svou okázalost milovala. Mám o tom dnes pevnou jistotu, jakkoliv jsem o tom tenkrát pochyboval.

Tolikero maličkostí se mi ozývá v paměti, kteréž dokazují, že neměla tvrdé srdce - jako příkladně její přimluva u pobratimstva, aby bylo zkráceno trestání lapků na hrdle. Toliko nesmyslná představa o zvláštnosti krve a postavení vedla Isabellu k tomu, že udržovala mezi sebou a svými dětmi takovou odměřenost. V tom se převelice lišila od otce, který, když míjel Samsona a mne v mespechských chodbách, rozpráhal ruce, aby nám zahradil cestu, a volal radostným hlasem:

"Stát, darebové! Tady třeba platit mýto!"

"Jaké mýto, pane otče?"

"Každý tři pusy! A platí se hotově! Žádné smlouvání!"

Pak jsem mu skočil do náručí, on mě zvedl a vtiskl mi na líce tři hlučné polibky. Taktéž učinil se Samsonem. Poté nás každého vlídně plácl přes zadek a vesele kráčel dál.

Matce ty způsoby připadaly hrubé a notně jí páchly měšťanstvím. Item ji dráždilo obchodování obou Janů s kamenem, se sudy a s obilím, a ještě více jejich šetrné hospodaření v domácnosti i to, jak o všem vedli účty. "Sto špendlíků pro Isabellu: pět soldů," zaznamenal otec do své Rodinné kroniky. "Milá sestřenko," pravil Sauveterre o týden později, když byl sebral jeden špendlík na mespechském nádvoří a běžel s ním, kulhaje a sotva dechu popadaje, za Isabellou do jejích pokojů, aby jí ho odevzdal, "vizte, myslím, že patří vám. Nerozhazujte své špendlíky, sestřenko. Jsou tak drahé."

Jsem si jistý, že matku neodrazovaly úzké schody, aby nám osobně popřála dobrý večer, leč přítomnost Samsona, kterýž v ní vyvolával mučivé vzpomínky, a v menší míře i Héličky, kterouž nesnášela, neboť dvakrát třikrát přistihla otce, jak klouže pohledem po jejích pučících nadrech. Také se nedala zmýlit jako oba Janové její "moudrostí". V tom ji její instinkt nemýlil: neboť Hélička, když Barberina nebyla s námi, uléhala do jejího velkého lože, a jakmile Frantina odešla a zhasla kahan, přikazovala mi, abych si lehl k ní. Poslouchal jsem ji napůl spokojený, napůl zneklidněný. A tehdy nastalo v přátelské tmě a v teplých pokrývkách štipání a cucání, kousání a mazlení, šeptání "já jsem navrch, ty vespod" nebo "já tě udusím a ty mě udusíš" a bezpočet dalších her, z nichž žádná nebyla zcela nevinná.

Isabella ze Sioraku povila v únoru 1559 mrtvé novorozeně a chuděra Barberina přišla zkrátka. Zůstala se statným chlapečkem v náruči a "s mlékem na prodej", jak říkala. Leč dobré kojné, zdravé a s hojností sladkého mléka, byly vzácné, a tak zkrátka dostala nabídku od bohatého sarlatského měšťana, jehož každoročně těhotná žena právě slehla. Matka se nadmíru poplašila: propustit cennou Barberinu znamenalo ji ztratit a co se stane, bude-li mít poznovu dítě? Přesvědčila tudíž pobratimstvo, aby podrželo Barberinu jako chůvu dětí za jeden sold denně a aby jí dovolilo ponechat si novorozeně u sebe a kojit je. Matka šla ve své šlechetnosti ještě dále a přijala kmotrovství dítěte; vzala si svou úlohu k srdci a často ji bylo vídat i na veřejnosti, jak chová pachole v náruči, ač bylo pouhé "lejno osličí" a "rodem z Nemanic".

A my, tím myslím Kateřinu, Samsona a sebe, jsme měli zprvu převeliký strach, že ztratíme Barberinu, leč pak jsme byli na vrcholu blaha, že poznovu trůní mezi námi na svém širokém lůžku, ač jsme se nyní musili o ni dělit s malým křiklounem. Když se k nám vrátila, měla kolem bílého a plného krku náhrdelník, kterýž už před ní nosily její babička a její matka (obě kojné, Barberina byla třetí z dynastie) a kterýž prý podporuje pravidelné a hojné tvoření mléka. Byla to obyčejná černá nit (odrážela se od jejího zářivě bělostného krku) a na té černé niti byly navlečeny tři broušené acháty, ten prostřední měl tvar nadmíru protáhlé olivy a ty po stranách vedle něho byly dokonale okrouhlé. Otec se tomu smál a tvrdil, že je to falický symbol zděděný po pohanech, leč co tím mínil, pochopil jsem až později. A Barberina se při těch slovech křížovala a namítala, že je dobrá křesťanka a její matka a bába před ní taktéž. Vyplašená nicméně otcovou řečí neměla pokoje, dokud nepřivěsila k náhrdelníku křížek, kterýž mu neubral žádnou z jeho předností, ba právě naopak.

16. Smrt Jindřicha II.

Koncem měsíce dubna 1559 dospěly na Mespech kormutlivé zprávy o nešťastném míru uzavřeném v Cateau-Cambrésis a uvrhly oba Jany v hněv a zármutek. Kolikrát od těch dob jsem o tom slyšel otce citovat pádná slova Montlukova: "V jedné hodině a jediným škrtnutím pera bylo třeba vše vrátit a poskvřnit a očernit třemi neb čtyřmi kapkami inkoustu naše minulé skvělá vítězství."

Jindřich II. měl vskutku toliko dvě myšlenky: uzavřít za každou cenu mír, aby poznovu udeřil na hugenoty, a osvobodit Montmorencyho ze španělského zajetí. Ve své zaslepenosti odevzdal bez boje Emmanueli-Filibertovi, místokráli Filipa II., francouzské východní kraje Bugey, Bresse a Savojsko a k tomu mu nabídl ruku Markéty Francouzské, dcery Františka I. "Sire," řekl mu pan z Vieilleville, guvernér provincie Ile-de-France, "duši mi drásá pomýšlení, že jste byl tak neskonale štědrý vůči místokráli svého přirozeného a smrtelného nepřítele španělského krále, jenž pomocí tohoto sousedství stane, kdykoliv se mu zlíbí, u bran města Lyonu, kteréž bývalo druhdy jakoby uprostřed vašeho království a nyní se stalo vaší hranicí." Než nic naplat, krom Calais jsme vrátili všechno a ještě Piemontsko, a aby zpečetil tu ohavnou úmluvu, Filip II., jenžto právě ztratil svou anglickou královnu, pojal za choť Alžbětu, dceru Jindřicha II. Tímto sňatkem a oddavkami královny sestry s vévodou Savojským se naši včerejší nepřátelé stali našimi spojenci.

Král uzavřel mír s takovým spěchem toliko proto, aby mohl obrátit zbraně proti těm svým poddaným, kteříž neuctívali Pána stejným způsobem jako on. Sotva oschl inkoust na smlouvě, neprodleně udeřil, a do hlavy.

Od konce dubna byl shromážděn pařížský parlament, aby rozhodl o svém postoji vůči protestantům, kteréž mnozí v jeho lůně hodlali chránit proti pronásledování, neboť jedni z nich se stavěli nepřátelsky k vlivu papeže a Španělska, majíce na paměti nezávislost království, a druzí sami přistoupili k reformě. Dne 10. června král vstoupil do sálu, kde zasedal soudní dvůr, a nařídil, aby porada pokračovala v jeho přítomnosti.

Členové rady se nedali zastrašit. Viole a Du Faur žádali, aby bylo zdviženo pronásledování reformovaných a aby byl svolán koncil. Anne z Bourgu se pozvedl proti popravám a zvolal: "Není-liž věcí nemalé závažnosti odsuzovat ty, kteříž uprostřed plamenů vzývají jméno Ježíše Krista?"

Jindřich II. byl málo přístupný myšlenkám a ještě méně novým myšlenkám. S úžasem vyslechl řečníky, načež se zhurta zvedl a nařídil jejich uvěznění. Byl to nejenom zásah, nemající obdoby v dějinách parlamentu, leč také důkaz, že od nynějška nebude ušetřen nikdo, ať jakkoliv urozený či zasloužilý. Zhubiv vlastníma rukama pravomoc významného shromáždění, král pohřbil zákonnost království a postavil se v čelo inkvizice. Našeptavači v jeho okolí předhazovali plán postavit reformované mimo zákon, aby se skoncovalo s kacífstvím, což by dovolilo sprostnému lidu beztrestně je zabíjet a po smrti olupovat.

Tyto novinky dorazily na Mespech 30. června.

"Vidíte, kde bychom byli dnes, milý bratře, kdybych vás byl uposlechl," pravil otec Sauveterrovi. "Mohl bych vám vyjmenovat deset périgordských pánů, a to nepočítám Fontenaka, kteříž by se dnes přeochoťně sjednotili k rozkouskování Mespechu, kdybychom jim k tomu bývali poskytli příležitost."

"Sloužíme-li Bohu a toliko Bohu," namítl Sauveterre, "musíme se svěřit jeho prozíratelnosti. Izrael podstoupil nesčíslná pronásledování, leč Hospodin nakonec vždy potrestal jeho nepřátele."

Ve chvíli, kdy Sauveterre pronášel tato slova, Jindřich II., ráno ještě zdravější a čilejší než kdokoli ve Francii, umíral v smrtelných bolestech, úlomek kopí mu při turnaji prorazil levé oko.

Pro tu příležitost byla odstraněna dlažba v ulici svatého Antonína před palácem Tournelles, aby koně mohli cválat po písku a aby pády účastníků klání nebyly tak bolestivé. Jindřich II. jakožto vyzývatel měl podstoupit tři klání a jeho protivníci jedno. Jindřich II. se připravoval s nemalou péčí na tuto pro jeho život nadobytou důležitou záležitost, neboť vášnivě miloval všechna tělesná cvičení a přikládal cti, že oťrese v sedle svým protivníkem, větší váhu než prospěchu z toho, že uchová svému království provincii. A když vstoupil do paláce Tournelles první protivník Emmanuel-Filibert Savojský - kterýž nepřestával nosit tento titul, ač nevlastnil ani píď savojské půdy - a představil se králi, tento už ve zbroji a přilbě mu se smíchem pravil:

"Nuž ano, bratře můj, svírejte dobře kolena, neboť jak budu moci, vyhodím vás ze třmenů, nedbaje našeho spojení." Avšak nepodařilo se mu to, protivníci zlámali jeden každý své kopí o štít druhého a vévoda, vrhnuv kopí, zachytil se oblouku sedla a maličko se zakymácel, leč nespádl. Sudí přikli vítězství králi, avšak po druhém zápase s vévodou z Guise, když se byl vévoda v sedle nepohnul a Jindřich II. rovněž ne, se vyslovili pro nerozhodný výsledek. Třetí a poslední zápas postavil krále proti hraběti z Montgomery, hejtmanu královských gard. Byl to velký a drsný mladík v plné síle svých dvaceti let, a král i on do sebe prudce vrazili, zlomivše oba svá dřevce, sudí však nepřikli vítězství jednomu ani druhému, což krále notně popudilo. Zvedl hledí a křičel, že si žádá proti Montgomerymu odvetu a chce bojovat čtvrté klání.

Tento požadavek byl tak vůčihledně proti pravidlům turnajů (neboť vyzývatel měl mít tři klání, a nikoliv čtyři), že se setkal s námitkami ze strany pana z Vieilleville, kterýž v též okamžik vstupoval na kolbiště, aby jako vyzývatel nastoupil ke svým třem zápasům, a samotného Montgomeryho, kterýž jako útočník směl sehrát toliko jeden zápas a obával se, aby ostatní útočníci mu nevytýkali, že přestoupil svá práva. Ale král, zvýšil hlas, nechtěl nic slyšet, vykázal pana z Vieilleville z kolbiště a nařídil Montgomerymu, aby nastoupil znovu. Což Montgomery učinil s krajní nechutí a zatvrzelejší než kdykoli jindy.

Králova neústupnost vyvolala u diváků nevoli do té míry, že když zápas začal, trubky a polnice, kteréž v předchozích kláních ječely z plna hrdla a do ohlušení, zůstaly zticha. A což bylo později vykládáno jako neblahá předzvěst, tento zápas probíhal za truchlivého ticha.

Všechno se pak odehrálo převelice rychle. Oba zápasníci zlomili kopí, leč Montgomery, stále tak rozhořčený, místo aby pahýl odhodil na zem, jak by se patřilo, podržel si ho v ruce. Jeho klusák po srážce pokračoval ve svém zběsilém cvalu

a zlomené dřevce vrazilo královi do hlavy, nazvedlo hledí jeho přilby a vypíchlo mu oko. Král upustil štít a převážil se dopředu, máje právě tolik síly, aby obejmul krk svého komoně, kterýž ho stále v prudkém cvalu donesl na samý konec kolbiště, kde ho královi důstojníci zastavili. "Jsem mrtvý," pronesl král slabým hlasem a klesl do náruče nejvyššího podkoního.

Žil ještě deset dní v nejkřutějších bolestech. Filip II. vyslal z Bruselu slavného chirurga Vésala, kterýž za pomoci Ambrože Paréa vyšetřil ránu a pokusil se z ní vytáhnout třísky dřevěného kopí. Chtějící poznat hloubku rány, oba velcí lékaři si vyžádali z vězení Conciergerie hlavy čtyř zločinců, kteréž právě byli sťati, a proti těmto hlavám silou vrazili Montgomeryho kopí. Než ony hrůzné zkoušky jim přinesly málo světla.

Čtvrtý den se král vzpamatoval a nařídil urychlit sňatky své sestry a své dcery. Což se stalo, leč v skličnosti ducha a v očekávání osudného konce připomínaly tyto svatby bez hoboju a houslí pohřeb. V mlčenlivém průvodu si mnozí opakovali Nostradamovo neblahé proroctví

Mladý lev starého porazí
Na poli válečném v prapodivném klání:
Ve zlaté kleci oči mu vyrazí,
Ze dvou ran jedna; kruté pak umírání.

Lidé se pošeptmo dohadovali, že "mladý lev" očividně znamená Montgomeryho a "zlatá klec" královu zlacenou přilbu. Král zemřel dva dny po oddavkách princezen 10. července 1559. Zpráva, kterouž jsem o tom právě podal, dospěla na Mespech 25. července dopisem z Paříže. Nacházím o něm k tomuto dni záznam psaný otcovou rukou v Rodinné kronice item na okraji knihy úvahy, jež dopis vnukl Sauveterrovi. "Milý bratře, neměl-liž jsem pravdu, že nemáme pozbývat naděje? Když Jindřich II. zatkl Anna z Bourgu a rádce pařížského parlamentu, kteříž vyznávají naše myšlenky, chtěl udeřit reformaci přímo do hlavy. A do hlavy ho pak udeřil Bůh. Úradky Páně jsou hlubokou propastí, jež se občas rozzáří skvoucím světlem. Bouře pronásledování, kteráž rozrušila celé království, se snad uklidní tímto zřejmým zásahem Prozřetelnosti."

Na to odpověděl otec nazítří 26. července: "To je málo pravděpodobné. Po Jindřichu II. nastoupí jeho syn František II. Je to chlapec, oženili ho s Marií Stuartovnou, kterouž je očarován, a tato je neteří Guisů. Vláda tedy nebude odevzdána do jiných rukou, ani neustane pronásledování." Jan ze Sioraku se nemýlil: Jindřich II. byl sotva pochován a Guisové byli pány království. O šest měsíců později byl Anne z Bourgu upálen na náměstí de Grève jako kacíř.

Roku 1560 začala senoseč na Mespechu pozdě kvůli počasí, kteréž zůstalo po celý začátek července měsíce deštivé a větrné s drsnými chladnými přívaly a podobalo se spíše zimě než létu. Konečně 15. července nastalo hezké sucho, Siorac dal přinést všechny kosy, dal je zbavit tuku, jímžto byly namaštěny, a shledal, že jsou všechny lesklé a nabroušené kromě jediné, kteráž pozbyla ostří přílišným opotřebením. Nařídil Faujanetovi - tomu se v téhle práci nikdo nevyrovnal - nechť ji naklepe, i položil ji Faujanet na malou kovadlinku, a aby se jí obnovilo ostří, celé dvě hodiny do ní bušil drobnými údery kladívka nadmíru přesnými a pravidelnými, že jsem na něj hodnou chvíli hleděl v okouzlení.

Vzkázali jsme nájemcům, od nichž jsme chtěli pomoc, a druhý den na úsvitu sekáči, naši vojáci - mám na mysli toliko dva, Coulondre nemohl kosit, máje železnou ruku - dále Faujanet, Jonáš, Michal a Benedikt Siorakovi, Maligou a Fourgerol z Tani?su a Délibié z Flaqui?re, se postavili do řady na kraji našeho pole na Vysokém lánu, každý na správnou vzdálenost od obou sousedů, aby se mohl řádně rozpráhnout.

Ježto mi šlo na desátý rok a Samsonovi taky, směli jsme vstát toho dne také za noční tmy a posekat kopřivy u cesty špatnou tupou kosou, já sekal a Samson hrabal nebo naopak. František konal stráž s pobratimstvím a Coulondrem Železnou rukou, hlídal s nimi koňmo po celém návrší a u vchodu do lesa, nenabitou bambitku měl v sedlové kapse a sevřenou pěst na kyčli. Když pak začalo pálit slunce, unavil se pohupováním na černém koníku a vrátil se domů, ani se k nám nepřišel najíst v jedenáct hodin pod rozložitý ořech, nerad se mísil s našimi lidmi cítě, že ho nemají rádi. Neboť naši Périgordští oceňují u mládence krom zdatnosti v práci jasný pohled, veselý smích a pohotovou řeč, a málo se jim líbila mlčenlivost našeho nejstaršího, ježto se naučili nedůvěřovat člověku, kterýž mlčí, stejně jako psovi, kterýž neštěká.

Za silných dešťů toho zmoklého července se kopřívám notně dařilo co do růstu i počtu, a Samson i já jsme počali strašlivé klání a sráželi je mečem, aniž jsme jedinou ušetřili. "Tumáš, podlý Angličane," volal Samson, "já tě naučím obsadit Calais, místo abys setrval ve svém království!" Pobili jsme tisíce těch nešťastníků, kdyžť se tak málo bránili, jen hloupě kymáceli svým kopřivovým listím a lodyhami, jež se daly tak snadno useknout, že by byla stačila hůl. "Hola, chlapi moji!" promluvil na nás napůl vážně, napůl posměšně otec z výšin svého koně, "jste pozadu s historií království. Angličané už nejsou našimi nepřáteli, co vrátili Calais a co po krvavé Mary nastoupila Alžběta, kteráž není papeženka, jak jsem vám byl už říkal."

Seřazení sekáči čekali na znamení hejtmánů, aby začali. Tráslí se ve svěžím jitrním větříku, neboť byli oblečeni nalahko, očekávající ranní teplo a pot. Levou rukou se dotýkali toulce na opasku, kde se koupal ve vodě brousek na ostření, pravá spočívala na hořejšku čepele, kosu drželi před sebou v té poloze, jak se znázorňuje na rytinách Smrt. Bylo jich devět a byli však spíše spokojeni než smutní. Měli sic před sebou krušnou práci, zato byl tento den též svátkem. Na Mespechu se v době senoseče s jídlem neskřbilo. A sekáči si ke čtvrté hodině na hradě nacpali teřichy silnou zeleninovou polévkou s kusy slaniny a zakončili jídlo vrchovatou miskou vína nalitou do zbytku polévky.

Seřazení na kraji Vysokého lánu mlčky hleděli, jak se na svahu vlní tráva až ke vchodu do lesa dole pod nimi. Ke všem čertům, ty deště jí šly pěkně k duhu, holce: je vysoká, zelená, lesklá, hustá jako ženské vlasy a je tak nesmírně rozlehlá,

že ji snad nikdy nedokáže pokosit od nynějška do večera, i když je jich devět. Raději na to moc nemyslet, raději se těšit, že v jedenáct hodin bude znamenitý pšeničný chléb, množství soleného masa a vína, co hrdlo ráčí.

Dole na voze ve stínu stromu viděli deset nabitých hákovnic, pobratimstvo je dovezlo, aby k nim sekáči v případě útoku mohli doběhnout. Byli hejtmanům za tu opatrnost povděční, i za koňskou hlídku po celou dobu senoseče, což věru všichni páni nečinili, mnozí raději ponechávali své lidi bez ochrany, než aby si celý den otloukali zadek v sedle. Když Jan ze Sioraku zvedl ruku a dal znamení, Faujanet, kterýž stál v řadě sekáčů první zleva, se mužně rozkročil a načal okraj lánu, až kosa v trávě změkklé rosou zasvištěla, a náruč posečené trávy jediným pohybem srovnal do pravidelné řádky po levici. Jonáš, jenž byl druhý, mu dal dobrý sáh náskok, prve než sám začal kosit, a jeho soused po pravici Fougerol také vyčkal, než vykročil, až se Jonáš vnoří o dobrý sáh do louky. Odstup sekáčů do hloubky byl tak udržován až k poslednímu v řadě napravo, kterýž byl tudíž o osm sáhů pozadu za Faujanetem. Tak každý viděl jasně před sebou proužek louky, kterýž měl zkosit, a nehrozilo nebezpečí, že zabodne špičku kosa do kosa svého levého souseda, ani že ponechá neposečenou travu mezi svým dílem a jeho.

Faujanet, první v řadě nalevo, se pokládal za vedoucího senoseče, jelikož udával ostatním rytmus, kterýž museli sledovat, a taktéž jim určoval přestávky k nabroušení ostří dvojím zatroubením na malý roh, jež měl pověšený na šňůře kolem krku. Pobratimstvo vybralo k tomuto úřadu Faujaneta nikoliv proto, že byl z těch devíti nejlepších sekáčů, leč právě naopak, že byl průměrný, ani příliš silný, ani příliš rychlý, a že ho následkem toho všichni mohli sledovat a nikdo nemohl opožděním rozbít řadu.

Faujanet si svěřený úkol nevykládal podle těchto svých slov. Otec s úsměvem poznamenával, že sena jsou pro něj dobrou moci a slávy, a kdybyste pozorovali tvář onoho snědého mužika, když drží roh a dvakrát zatroubí (nebo třikrát, když se začínalo znovu pracovat), viděli byste, jaký význam přičítá svému úřadu. Krom toho rád kosil. Pravda, kosa nebyla v jeho rukou hračkou jako v rukou Jonášových. Faujanet na rozdíl od něho cítil námahu v bedrech i v pažích při otáčení trupu a napínání krátkých nohou důkladně vzepřených o zem, aby se tělo při naklánění nepřevážilo vpřed. Než byla to námaha, kteráž šetřila síly pro další práci. Faujanet dbal, aby koncem kosa nezabíral moc trávy najednou a aby nezrychloval rytmus tím, že by po seknutí vrátil kosu příliš rychle zpátky. Jakmile pocítil rostoucí únavu, zatroubil dvakrát na trubku, využívaje broušení k oddechu, a přejížděl tam a zpět mokřým brouskem po obou stranách ostří. Hlavní věcí bylo nikoliv postupovat rychle, leč dojít až na konec. Krom toho Faujanet věděl, že začátek je nejlepší sousto, neboť tráva je na úsvitu jemná a křehká, až však za dvě za tři hodiny slunce vysuší rosu, bude vyžadovat více síly, kdežto sekáči jí budou mít méně, kapky potu jim budou prýštit z čela do očí a na zádech mezi lopatkami. A pak bude na něm, aby se brousilo častěji a déle, ani ne tak pro napravení ostří (i když kosa není nikdy dost ostrá), ale aby si sekáči odpočali.

Tyto povinnosti Faujanetovi poněkud bránily v tom, aby pocíťoval únavu, leč když se ho přesto zmocňovala, snažil se z ní rozptýlit posloucháním svištění devíti kos, jež vnikaly do trávy a sekaly ji u samé země. Když do ní nevnikaly současně a sekáči měli chvilku náskoku nebo zpoždění oproti svému sousedovi, nebyl to mrtvý čas, ale řada zvuků všš... všš... všš, jež klusaly za sebou. Tuhle hudbu Faujanet miloval, jelikož hovořila o hojnosti dobře uskladněného sena a dobře živěného dobytka, ale také že byla rytmem mužského zaměstnání. Viděli jste kdy nějakou ženštinu kosit louku po dlouhé hodiny bez přerušení na prudkém slunci? Ženská přece suší nebo hrabe, avšak neseče. Nejvýš jí můžete světit starou tupou kosu jako těm pánovým klukům, aby trhala kopřivy na kraji cesty.

Člověk může být malý, mít kratší nohu a snědé oči i plet jako Faujanet, musí však mít i hlavu, a Faujanet věděl, co si myslet o trávě, kterouž sekal. Krom toho byl bednář, a viděl proto věci z větší výše než sedlák ze své hroudy. Ten se bojí všeho, i hojnosti, a jeho oblíbené úsloví praví:

Hodně sena,
málo chleba.

Což mělo znamenat, že po nadbytku sena přijdou špatné žně. Než Faujanet měl zdravý úsudek a věděl, že na přísloví se nesmí člověk moc spoléhat - a tak si rád říkával: "Když nejsou sena, není ani chleba," jak to dokonale potvrdil rok 1557 a strašlivé sucho, kteréž zuřilo v Périgordsku celých osm měsíců, až zežloutla tráva, vyschly studny a prameny a pastýři i rolníci umírali hladu.

Na požádání konšelů města Sarlatu monsignor pan biskup nařídil modlení ve všech kostelích diecéze jakož i velké procesí ke kapli svaté Panny mezi Daglanem a Saint-Pomponem, k nížto lidé stoupali v palčivém slunci s křížem v čele za zpěvu litaní ke světcům. Důtklivě dbali, aby nevynechali jediného z nich, strachovali se, aby ten opominutý se nepopudil a neprosazoval sucho. Kněží do ochraptění předfíkávali tajemné latinské modlitby, jejichž účinnost na návrat vody jim byla známá. Věřící se houfně zpovídali a štědrě rozdávali milodary, majíce sami už tak málo, než přes všechnu tu námahu déšť nepřišel a pravá bída nastala v zimě, kdy se prodával nebo pobíjel dobytek, jelikož nebylo čím krmit, nájemci byli ožebračeni, vlastníci dávali pozemky do zástavy a tisíce propuštěných a práce zbavených nádeníků se změnilo v tuláky, pojídající žaludy a stromovou kůru po celé Francii.

I cítil se Faujanet spokojen, že tráva pod kosou je vysoká, hustá a šťavnatá, neboť toto seno, nepokazí-li ho bouřka, prve než bude svezeno, ohlašuje dobré maso telecí, hovězí i skopové, hojnost kravského mléka a statné koně na tahání rádel a rozbíjení úhorů, a tedy radost a spokojenost pro malé lidi tohoto světa, neboť páni jako ti na Mespechu mají hrubě velké zásoby na živobytí a dokonce i zisky z půjček ve zlých časech, avšak malý člověk nikdy nic nemá, a zatvrdí-li se srdce Páně proti sarlatskému lidu jako v roce 1557 - aniž se vědělo, proč se tehdy tolik hněval na Périgorské, hříšníky zdaleka ne větší než ostatní - , zakáže mrakům, aby se rozpustily v déšť nad krajinou, což pro chudáka znamená za pár měsíců smrtelnou úzkost a hrůzu hladu.

17. Jonášova vlčice

Oné zimy se v našich končinách kolem vsí Tani?s, Sireil a Marcuays nemluvalo o ničem jiném než o vlku, kterého si ochočil Jonáš, a neměl jsem pokoje, dokud jsem ho nespatriil, obdržev od pobratimstva svolení, že se smím s Jonášem v neděli večer vypravit do jeho jeskyně a strávit tam noc z neděle na pondělí společně se Samsonem.

Každý den věru nespíme v jeskyni, jejíž vchod je uzavřen obrovským kamenem jako vstup do jeskyně Polyfémovy a v níž z ohně vystupuje kouř kulatým otvorem v klenbě nad naší hlavou. A není obvyklé v deseti letech spát vedle vlka, pravého vlka s ryšavou srstí a divýma očima; a vedle kozy, kterouž šetří i s jejími kůzlaty; a vedle herkulovského Jonáše zabaleného v ovčí kůži i ve vlastní rouno, skoro tak husté jako to vlčí.

Ale předbíhám: nejprv byl večer kolem ohně, Jonáš ho zažehl na ohništi z nakladených tesaných kamenů, a plameny zápasily se studeným větrem, kterýž se dral okrouhlou dírou v klenbě, dokud ten víchr nahoře nebyl přemožen a neustoupil kouři a teplému proudu vzduchu zdola. Maligouová nás vybavila pečeným kuřetem, zabalila ho do ubrousku a vložila do košíku. Samson a já jsme snědli každý jedno křídlo, Jonáš obě stehna a vlk, nebo spíše vlčice, co zbylo. Bylo úžasné naslouchat, jak praskají kosti v jejich mocných čelistích, ležela ve své ryšavé kožišině mezi Jonášem a mnou s tlamou poněkud pootočenou a s očima v té chvíli rozkošnický přivřenýma. Místo zákusku byly dobré ořechy, Jonáš je louskal jako hrášek mezi palcem a ukazovákem a pohybem prstů zbavoval slupky. Skořápky házel do ohně a jádra zastrkával do čerstvého kozího syra; koza, jež dobře dojila, nám dala i pít, džbán s mlékem koloval mezi Jonášem a námi a vlčice dostala svůj díl do misky. Měli jste ji vidět, kterak chlemtala to pěnlivé mléko jako kočka a jazykem vystrčeným přes pysky olizovala pak každou kapičku zbylou na čumáku.

"Jonáši," otázal se Samson, "nesežere jednoho krásného dne tvoje vlčice tu tvou kozu?"

"Proč by to činila?" odvětil Jonáš. "Moje koza jí dává mléko zcela jako mně."

"Víš to však, že jí ho dává?"

"Věř tomu, že ano. Nesmíš si myslet, že hovada jsou tak hovadsky hloupá. Dojím vždycky kozu tak, že vlčice leží vedle mne s jazykem vyplazeným a s otevřenou hubou, očekávajíc svou miskou mléka ještě teplého z cecíku. Věř tomu, ona to ví."

"Ale vlk má rád maso," řekl jsem.

"Však jí ho dávám dost z toho, co nalovím."

Jonáš, aniž se hnul z místa, napjal dlouhou svalnatou paži, přitáhl naditý pytel a vyndal z něho tři hrsti kaštanů, což před ním činilo pořádnou hromadu, vzpomene-li jeho obrovských rukou. Kus dále od ohně metajícího vysoké plameny připravil malé ohniště z horkého popele a pod ten popel strčil kaštany. Jeskyni zaplavila pronikavá vůně a připomněla mi vlídné večery na Mespechu, když nastaly drsné zimní mrazy.

"Jonáši," děl Samson, "tvá koza se prý jednou změnila v děvče a ty se s ní pak můžeš oženit."

"Kdo to říkal?"

"Cabusse."

"Bůh dejž, aby to bylo možné!" pravil Jonáš bez úsměvu. "Neboť já potřebuji družku. Ale pokud by to šlo, byl bych raději, kdyby se proměnila v ženu vlčice a nikoliv koza."

"A proč to?"

"Protože koza mi skýtá mléko a sýr, což by mi žena poskytnout nemohla. A pak," pohlédl do ohně a dodal zcela vážným hlasem, jako by věřil, že proměna je nejen možná, ale dokonce i blížká, "moje vlčice je krásná. Mnohé holky by byly hrdé, kdyby měly její zářivé oči a hustý vlas."

Při těch slovech zabořil širokou dlaň do srsti zvířete a pohládl je, vlčice k němu obrátila čenich, vzdychla a pohlédla na něj s nezměrnou láskou, až jsem vskutku měl pocit, že tady před mýma očima nastane zázrak právě teď, když si cpu žaludek pečenými kaštany.

"Jonáši," zeptal se Samson, "kterak sis ochočil tu vlčici?"

"Trpělivostí a přátelstvím. Našel jsem ji v liščí díře, zvětšila si ji, oči měla horečnaté a byla hubená, že se jí dala žebra počítat. Zlámala si pracku a chtěla uniknout své smečce, která, jak víte, dobíjí a žere raněná zvířata, a tak se tam asi schovala. Donesl jsem jí mléko, potom kus masa, a když se jí podařilo vylézt z díry, ovázal jsem jí čumák konopným provazem a pracku jsem jí spravil."

"Ty jsi tedy i felčar, Jonáši?" pohlédl jsem na něj s úctou

"Nuž ano, naučil jsem se napravovat od svého prastrýce, on byl ve vsi tak trochu kouzelník, leč v dobrém, nikoli ve zlém dokonce i farář si ho vážil. Ach kdyby ještě žil můj prastrýc!" Nedopověděl svou větu a zasněně hleděl na vlčici. Poté jsem usnul a Samson také na lůžku z kaštanového listí Jonáš nám je připravil, přikryl nás třemi velkými beranými kožemi takže když jsem se na úsvitu probudil, oheň byl vyhaslý a na těle mi bylo teplo, leč tvář jsem měl ledovou. Když pak jsem otevřel víčka, podivil jsem se, že nejsem v mespechské věži, a jak jsem je chtěl znovu zavřít, setkal jsem se s dvěma široce rozevřenými divokými očima, kteréž na mě upřeně hleděly. Vlasy se mi zježila hrůzou. Byla to vlčice.

"Jonáši!" křičel jsem.

"Co se děje?" zvolal Jonáš, už byl vzhůru a jeho hlava na mě hleděla ze závratné výšky.

"Tvá vlčice se na mě kouká."

"Pes se taky kouká na biskupa," řekl Jonáš. "Spěte, pane Petře. Ještě není čas na ranní mléko. Ani oheň není rozděláný." Usnul jsem a zdálo se mi, že do jeskyně vešel stařec se strašnými černými očima. Byl velký, větší ještě než Jonáš, sklonil se nad ním, pronášel nesrozumitelná slova a kreslil mu nad hlavou podivná znamení. A tu se Jonášova tvář změnila na čenich a jeho velké tělo se proměnilo ve vlčí trup. Vstal, zívával, ukazoval obrovské bílé a špičaté zuby, pak si šel sednout vedle své vlčice a cvakal čelistmi. Hleděl na mě také tak upřeně a já nevěděl, je-li to nenávist nebo přátelství.

Sotva jsme se vrátili na Mespech, Barberina už na nás čekala a vyšla nám v ústřety, Hélička běžela za ní s nemluvnětem v náručí a za jejími zády se mi vytrvale pošklebovala.

"Sladký Ježíši, konečně jste tady! Pan baron na vás čeká v knihovně s panem Sauveterrem a mají pro vás něco převelice důležitého. Leč nemůžete se tam takhle objevit, smrdíte. Jděte se trochu opláchnout a učešte se."

Což jsme učinili a vyměnili si také prádlo, ale Barberina naříkala, že i když jsme se vykoukali ve spoustě vody, pořád ještě páchneme "kozou, vlkem a něčím ještě horším". Když jsme si jeden i druhý oblékli tuhou košili provoněnou levandulí, přišla Maligouová a očíchala nás.

"Aj, chudáckové moji! Cítím kolem vás mocný pach síry (učinila nám nad hlavami znamení kříže). Je tomu tedy tak, jak jsem si myslela: ta vlčice je čarodějka, kteráž na sebe vzala podobu zvířete, aby uvábila našeho lamače a zavedla ho rovnou cestou do pekla."

"I mlč, Maligouová," okřikla ji Barberina. "Hejtmani nemají takovéto řeči rádi, zvláště před mladými pány. (Než bylo při tom snadno patrné, že slova Maligouové na ni zapůsobila.)

"A řekněte mi, pane Petře," Maligouová na mě chytrácky pohlédla, "zdalepak Jonáš má tu vlčici rád?"

"To bych řekl!" odpověděl jsem. "Tak moc, že si přeje, když ji Pánbůh ráčí změnit v ženu, a on si ji pak vezme."

"Běda!" zvolala Maligouová a tělo jako beztvářá huspenina se jí otřásalo soucitem. "To jsem si myslela. Vizte, náš lamač už je zvábený a zmámený a zapletený v osidlech sedmdesáti a sedmi démonů pekelných. Kdežpak, Pánbůh nemění vlčice v ženy, pane Petře," pokračovala vážně. "To činí ďábel. A až se to stane, nebude svatby v kostele, leč v jeskyni skryté mrzké pelešení před zraky kozy. Třikrát běda, nebohý Jonáši! Nebylo po celém Sarlatu muže nad něj krásnějšího! Tak velký, tak silný a tak kosmatý! Však správně se říká: zhýralství a chlípnost jsou cesty do pekla."

"Ty to musíš vědět nejlíp," podotkla Barberina, již se takováto řeč nelíbila, "vždyť jsi u nás ve stodole čtrnáctkrát sesmilnila s romským hejtmanem."

"Patnáctkrát," odvětila Maligouová a pokřižovala se. "Než nesmilnila jsem. Však víš, byla jsem znásilněna. Aspoň poprvé. A potom jsem se odevzdala do vůle boží."

Pobratimstvo nás očekávalo v knihovně ve společnosti starce celého v černém, svým bílým vousem, bledou tváří, statnými plecemi a velebnou nehybností se nám zdál podobný Mojžíšovi z naší bible. Dověděl jsem se později, že se nazýval Raymond Duroy a že byl pastorem reformované církve v Sarlatu, byť ještě v tajnosti. Sauveterre, rovněž v černém, a Raymond Duroy seděli, měli vážnou tvář a přísné chování. Než otec v zeleném šatu (zelená byla barvou matčinou) přecházel sem a tam, zastavoval se u okna, točil se na podpatku, postával za Sauveterrovým křeslem a oběma rukama se zachycoval opěradel, načež znovu odcházel a vracel se k oknu, tvář neměl tak vážnou, leč spíše napjatou, a očividně nebyl s to setrvat minutu na jednom místě; jako obyčejně měl pružný krok, vzpřímená záda, živé a ladné pohyby, chvílemi pak s rukama na kyčlích nadechoval ve svém oblíbeném postoji mocnou hrud', zvedal bradu a netrpělivě otáčel hlavou nalevo i napravo.

"Tady jste, hoši!" řekl, když jsme vstoupili, tvář se mu náhle rozjasnila, než odolal chuti vzít nás do náruče a políbit nás. "Viděli jste vlčici? Je-li pak krásná? Jste spokojeni?"

"Jsme," odpověděl jsem trochu zdrženlivě po tom, co jsem slyšel od Maligouové.

"Nuž dobrá," řekl otec, jemuž po mé slavné bitce s Františkem nadmíru záleželo na tom, aby mezi syny vládla svornost, "pozdravte staršího bratra a sedněte si."

Postoupil jsem vpřed a spatřil Františka, jehož nám dosud zakrývalo opěradlo židle a jenž seděl naproti pobratimstvu a Raymond Duroyovi, ruce měl zkřížené, tvář vážnou, zosobněná ctnost. Pozdravil jsem ho, sklonil se a on mě ráčil pocítit polibkem na obě tváře, item Samsona.

"Synové moji," pokračoval otec s jakousi slavnostností a vzpomínaje si na své latinské vychování, "hodláme vám sdělit závažnou novinu jakož i důležité rozhodnutí, jež jsme pojali s panem ze Sauveterre."

Odmlčel se a pak pokračoval:

"Novina je takováto: František II. zemřel 5. prosince na hnisavý zápal v uchu. Panoval sotva rok a půl. Bylo mu šestnáct, když zemřel."

Zarazil se a pohlédl na pastora, jako by čekal nějaké podotknutí, a pastor s rukama na opěradlech křesla k nám pozvedl dlouhý bílý vous i bledou tvář a pravil vážným hlasem, aniž vystoupil ze své nehybnosti

"Tentokráte se projevil Bůh! Otec zasáhl do oka a syna do ucha. Prvního, jenžto nechtěl vidět pravdy reformy.

Druhého, jenžto je nechtěl slyšet."

"Toto pak je důsledek," pokračoval otec: "Guisové byli zbaveni moci. A doba nebyla v celém království pro naši věc nikdy tak příznivá. Dvě pokrevní knížata se přidala na naši stranu: Antonín Bourbon, král navarrský, a jeho bratr kníže Condé, jehož Guisové uvěznil, ale jehož královna Kateřina, regentka, an Karel IX. je ještě nezletilý, právě propustila na svobodu. Coligny dostal zpět své úřady. Je znovu admirálem Francie a Andelot poznovu generálním plukovníkem pěchoty. Prohlásilo se pro nás deset biskupů království, mezi nimiž biskup v Périgueux. Kancléř jmenovaný královnou Kateřinou Michal z L'Hospitalu nás tajně podporuje a regentka sama se prý kloní k reformaci. Ve skutečnosti," na tváři se mu mihl úsměv, "je to vlčice, ale jako Jonášova vlčice činí ze sebe beránka."

Učinil přestávku.

"Tady u nás v Périgordsku," pokračoval, "už odedávna se přiklonili k naší věci čtyři bratři Caumontové, jichž moc se opírá o nedobytný hrad Castelnau, a baron z Bironu, hejtman královských setnin v sarlatském senešalství, nebude vystupovat proti nám, byť i k tomu dostane rozkaz. Důkazem toho je, že když bylo to pozdvižení v Sarlatu začátkem prosince měsíce, a lid se vzbouřil, když zde přítomný pan Duroy pohřbil jednoho z našich lidí, pana Delpeyrata, na hřbitově bez kněží a bez svící, Biron odmítl sarlatskému biskupovi pomoc svého zbrojného lidu."

Otec se znovu odmlčel a potom promluvil vážným hlasem, odděluje s velkým důrazem slova:

"Pan ze Sauveterre i já jsme po dlouhých úvahách usoudili, že nadešla pro nás chvíle, kdy přestaneme obcovat mši a otevřeně vyznáme svou víru. Moji páni synové," stál před námi s rukama na kyčlích a prohlížel si nás jednoho po

druhém netrpělivým a přísným zrakem, "jaká je vaše mínka? Mluvte! Následujete svého otce?"

"Pojmu víru otce svého vskutku rád a zplna srdce," pronesl František snad trochu příliš kvapně.

"Já už jsem naší víry," pronesl Samson tichým hlasem. "Jiné neznám."

Jelikož jsem nic neřikal, otec mě přejel naléhavým pohledem a stroze se otázal:

"A ty, Petře?"

Odvětil jsem s bušícím srdcem:

"Byl jsem vychován matkou, račte prominout, v katolické víře. Avšak není mi ještě deset. Jsem notně nevědomý.

Dovolte, než vás budu následovat, abych vás požádal o větší vzdělání v reformovaném náboženství."

Otcovi zajiskřily oči.

"Nespokojím se vyhýbavou odpovědí!" zvolal popuzeně. "Měj se na pozoru, Petře, není-liž ti tento odklad v mém následování ve skutečnosti našeptáván ďáblem!"

Pastor Raymond Duroy pozvedl ruku, obrátil ušlechtilou a přísnou tvář k otcovi a vážně pravil:

"Jen na vytrvalé půdě lze stavět pevnou víru. Nepřičítejme vše Zlému. Přeje-li si Petr být vzdělán v pravdách víry naší, ujmou se vskutku rád jeho vzdělání."

Hleděl jsem na pastora Duroye ještě zplna rozechvělým otcovým náhlým výbuchem - byli pro mě otec ve všem vzorem a hrdinou. Byl jsem pastorovi vděčný za nenadálou pomoc, než čím déle jsem pozoroval jeho atletickou postavu, jeho ctihodný bílý vous, jeho čelo s hrbolky vědění a moudrosti, tím nepatrnější jsem se před ním cítil. V bledém a pevném obličejí mu žily hluboké černé oči, jichžto planoucí pohled jsem stěží dokázal snést, i řekl jsem si, že mám asi tolik naděje odolat tomuto úžasnému bojovníku nové víry, jako kdybych zápasil holýma rukama s Jonášem.

18. Obrácení na víru

Pastorovi Duroyovi postačil k mému obrácení na víru necelý týden. Za tu dobu vykonal ještě nemálo věcí, neboť to byl člověk neúnavně horlivosti a neustále cválal přes hory a doly, aby hlásal slovo boží mezi lidmi.

Prve než otevřel ústa, měl u mne napůl vyhráno: mše na Mespechu, to jsem si uvědomoval ve svých nejtěplejších letech, byla záležitostí žen a čeledi. Katolická bohoslužba, to byl farář řečený Svěráček, hlupák, opilec a chlípák, kladoucí při zpovědi navýsost podivné otázky, kterým jsem naslouchal zmateně. Item byli katolíci zlosyni, kteříž upálili Anna z Bourgu a před ním tu dlouhou řadu mučedníků, jejichž jména pobratimstvo vyslovovalo s nezměrnou úctou. Nikoho jsem neobdivoval více než otce a strýčka Sauveterra a už skrze ně jsem patřil ke straně - ke straně pronásledovaných hugenotů - dříve než jsem přistoupil na víru.

Ostatně nepřistupoval jsem k ní bez jistých výhrad, než pochopil jsem, že o nich musím pomlčet, abych se nedostal do ještě většího sporu s otcem, jehož jsem miloval. Tak se mi zdálo nejasné, co mi říkali o spasení, jež se získává milostí, nikoliv skutky, a po mém soudu, možná zjednodušeném, náboženství matčino mě v tom uspokojovalo více. Krom toho jsem rád přijímal očištěc, kterýž jsem pokládal za věru pohodlné zařízení, a s chutí bych v něm krátký čas pobyl a kál se, abych se očistil od svých hříchů, jmenovitě pak ze svých her s Héličkou.

Ještě více jsem si obliboval Marii Pannu, kteráž se mi v duchu spojovala s Barberinou, s jejím hřejivým ňadrem, s její vlídnou tváří a s jejími útěšlivými pažemi. V tomto novém náboženství jsme směli milovat toliko muže - troufnu-li si takto vyjádřit svůj chlapecký názor. Co jsem byl cítil tenkrát, totéž si myslím v jistém smyslu stále. Ježto žádný Stvořitel - byť i zapudíme obrazy a modly - nemůže uniknout podobnosti s člověkem, není-liž škoda, že z ženy není nic zbožného, ba ani její mateřství?

Otec zavázal syny, že udrží v tajnosti rozhodnutí pobratimstva, dokud nepřistoupím k víře i já, a po ten týden, co trvalo moje vzdělávání, matka, bratři Siorakové a nikdo ze služebnictva netušil, že Mespech spolu s nimi přejde do tábora reformace. A otec si ponechal také Isabellu ze Sioraku na samý konec, neboť ji v neděli dne 22. prosince měsíce večer uzavřel s Frantinou v jejím pokoji. Rozhodl se, že toho večera využije přítomnosti Jonáše, Katky a Cabusse v našich zdech a že po večeři provede hromadné obrácení našich lidí.

Maligouová zapálila na příkaz Jana ze Sioraku dva svícní (kterých nebylo použito od onoho večera, kdy nám Sauveterre vyprávěl o dobytí Calais Angličany v roce 1347), a tím se měla zdůraznit slavnostnost chvíle nebo snad symbolizovat světlo, jež pobratimstvo hodlá přinést svým služebníkům. Na konci stolu, po jídle ženami uklizeného, usedli baron Siorak, pan Sauveterre a pastor Duroy, jehož bílé vlasy byly ozářeny vysokými plameny tančícími za ním a kreslicími kolem jeho ctihodné hlavy jakousi svatozář.

Z každé strany dlouhého stolu zaujala místo naše čeleď s výjimkou Frantiny, již zdržela v poschodí služba u paní, a lidé usedli nikoliv, jak kdo chtěl, nýbrž podle zasedacího pořádku, kterýž neponechával nic náhodě, neboť od horního konce (kde seděli pastor a pobratimstvo) až k dolnímu, kde zaujaly místo ženy, důležitost stolovníků klesala: nejprv synové, poté Kateřina (stará tenkrát šest let), potom bratři Siorakové (protože byli naši příbuzní), Cabusse a jeho žena (protože byli majiteli Breuille), oba vojáci (jelikož byli dlouho v našich službách), Jonáš a Faujanet (ti šli až po nich jakožto nováčkové), a nakonec Barberina, Maligouová, Frantina (jakmile dorazila) a Hélička, držící v náručí pachole naší kojné Anneta, a posléze Gavašetka, kteráž byla stejného stáří jako moje sestra Kateřina, leč byla tak snědé pleti a vlasů, jako byla Kateřina plavá.

Naši chase nebylo zcela tajno, co se bude dít, předně protože smýšlení pánů jí bylo odedávna známo, i když nikdo z ní o něm z opatrnosti nebo oddanosti mimo naše zdi nemluvil, a potom že převelice dobře věděli, kdo je Raymond Duroy, pozdvížení po Delpyratově hugenotském pohřbu na sarlatském místě posledního odpočinku ho uvedlo v našich končinách v obecnou známost. Leč sotva tušili, jaký závazek se po nich bude chtít, myslíce snad ve své prostotě, že katoličtí sloužící mohou pokračovat ve službě u hugenotského pána.

V tom je otec vyvedl z omylu. Seděl, vstával, přecházel sem a tam, zastavoval se, křížil paže, opíral ruce o kyčle a stále mluvil a mluvil tím svým netrpělivým a nezkrtným způsobem trochu bez řádu a souvislosti, jak ho unášelo vzrušení, než nakonec smysl jeho řeči byl jasný. Pan ze Sauveterre, baron Siorak i jeho tři synové František, Petr a Samson ze

Sioraku se veřejně přihlašují k reformovanému náboženství a očekávají od svých příbuzných (to se týkalo bratří Siorakových), od svých přátel (to se týkalo Cabusse a Katky) a od svých služebníků, že je budou na této cestě následovat. Předně že tato cesta je pravdou boží, zatemněnou papeženci, leč navrácenou k prvotní čistotě reformovanými. A pak že v těchto zmatených dobách, jimiž procházíme, je pobratimstvu těžké důvěřovat nadlouho někomu, kdo by nebyl jeho smýšlení, neboť se obává, že by takový člověk mohl dnes či zítra pod vlivem svého zpovědníka dospět ke zradě Mespechu ku prospěchu jeho nepřátel.

Pravda, můj otec neřikal přímo, že vyženeme z Mespechu všechny, kdo nepřistoupí k reformovanému náboženství, leč právě takový závěr vyplýval z jeho slov, a viděl jsem podle úžasu a zděšení našich lidí, že to tak pochopili.

Když dnes znovu myslím na tento výjev, nejsem příliš šťastný. Neboť baron Siorak učinil na Mespechu to, co tak prudce vyčítal Jindřichu II., že činí ve svém království: požadoval od poddaných, aby byli stejného náboženství jako on. Rozdíl byl v tom, že neměl moc poslat je na hranici. Nicméně mohl je zbavit chleba a vyhnat je ze svého panství, a tento trest nebyl malý, když tenkrát bloudilo krajem tolik vyhládlých tuláků bez díla. Že se mohlo mluvit o svobodě svědomí v době, kdy římská církev tyranizovala království, dokazovalo zajisté v našem století důležitý pokrok. Ale tato svoboda byla nejčastěji chápána těmi, kdo ji vyžadovali, jen jako výsada vyhrazená urozeným, nebo nanejvýše bohatým měšťanům. Nepřenášela se na lid prostý, ještě zcela svázaný a spoutaný feudálním svazkem - ten prostý lid, na kterýž právě římská církev vykonávala mocný vliv svou okázalostí, svými procesními, zlatem a leskem svých obřadů i tím, že mhouřila oči nad lidovými pověrami.

Otec, když přednesl své myšlenky, umklkl a posadil se, i bylo zděšení našich lidí takové a tak nesmírné při představě, že by byli vyvrženi z Mespechu jako slimáci z ulity a vyhnáni nazí, bezbranní a bez chleba na cesty vezdejšího světa, že oči jim takřka lezly z důlků a že jazyk vysušený na patře jim odmítal všecku poslušnost.

Sauveterre, prohlédnuv si jednoho po druhém, vycítil, do jaké míry jsou vystrašení, a očekával šťastný výsledek.

Neboť sdostatek miloval služebnictvo na Mespechu, aby všem přál spasení. Naopak kdyby měl propustit někoho, kdo by zatvrzele setrval v papeženských ohavnostech, svíralo by mu to srdce, nikoliv tak kvůli hladu, k němuž by byl ten nešťastník odsouzen, jako z důvodů nebezpečnosti věčného ztracení, jež by podstupoval po své smrti.

Řekl tak klidně, jako byl otec předtím vzrušený:

"Pastor Duroy vás nyní poučí o rozdílech mezi vírou římskou a naší."

Raymond Duroy nepovstal, a když mluvil, jeho tvář s výjimkou černých očí a úst zůstala strnulá a tělo setrvalo v takové nehybnosti, jako by bylo vytesáno z mramoru. Neučinil ani nejmenší pohyb, ba nepozvedal ruce z opěradla křesla, aby zdůrazňoval svá slova. Leč z tohoto ledu sálal zároveň převeliký oheň, nanejvýše když Duroy odhaloval svatokupectví a zkaženost katolických kněží.

"Tito kněží," pravil, "jsou bohatí statky tohoto světa a chudí statky duchovními. Žijí v radovánkách ve dne i v noci.

Jejich úřad je zcela pošpiněn a zkažen jejich lakomstvím. Nepokřtí dítě bez peněz. Neposvětlí sňatek, aniž vydrou z nejchudších několik soldů. Nesvolí k pohřbení zesnulých, nezaplatí-li se jim za odkrytí země. Krátce - ze správy svátostí kněží učinili obchod a kramářství. Ještě něco horšího: skrze převeliké a strašlivé svatokupectví činí z odpuštění a rozhřešení hříchů zboží! Prodávají odpustky! Za tak velké a tak smrduté prohnílosti mravů není divu, že římské duchovenstvo pronevřeje ku svému užtku statky, kteréž mu světská knížata i jednotlivci svěřili ku pomoci chudým a k výuce národů."

Duroy skončil a otec mávnutím ruky vyzval naše lidi, aby promluvili, což oni chutě učinili, tak velice souhlasili s tímto začátkem.

"Lakomí, ano, to jsou," bručel Faujanet, kterýž si rozpomněl, jak ho vyhnali ze sarlatského biskupství, když prosil o skrojek chleba.

"A tak lační, že by si dali pro pěták koleno vrtat," přisadil si Cabusse.

"Mohl bych ti jmenovat jednoho kanovníka," obrátil se Jonáš ke Cabussovi, "není daleko odtud, a ten se tak dlouho modlí růženec, dokud nevymodlí měsíc jednoho bližního."

"Já... já... já ho znám," řekl Marsal Šilhavec.

Jenom Coulondre mlčel, mlčení u něho bylo zakořeněným zvykem. Ale vědělo se o něm, že je nevalně zbožný, nevalně horlivý návštěvník mší a jakoby odvrácený od víry svých otců z hořkosti, že ztratil ruku. Cabusse rovněž nebyl žhavý. Měl gaskoňskou neváznost ke kněžím. Zahnut statky tohoto světa - patřily mu Breuil, ovce a Katka - málo myslel na ostatní věci.

Věděli jsme nyní od matčiny bývalé komorné, na co se omezují jeho modlitby. Ráno, když se protahoval: "Pane, tvůj služebník vstává. Dej mu dobrý den." A večer zívaje: "Pane, tvůj služebník uléhá. Dej mu dobrou noc s jeho ženou a chotí."

Maligouová a Barberina všechno poslouchaly a nic neřikaly, stydíce se mluvit před muži, než vyměňovaly si mezi sebou šeptem pár už dvacetkrát přezývaných poznámek a vzpomínek týkajících se faráře Svěráčka - říkali mu tak, protože jeden vtípek z Marcuays, když byl přišel na faru a našel ji prázdnou, sebral svěrák na dříví visící po straně krbu a strčil jej do lůžka farské kuchařky - ten šprým chtěl provést té čiperné kmotře, leč obrátilo se to proti faráři, kterýž se po celý dobrý měsíc horšil, i na kazatelně, že nenalézá svůj svěrák, a věřil, že mu ho někdo ukradl.

"To máš věru pravdu," řekla Maligouová. "Většího chlípíka nenajdeš. Při zpovědi v sakristii šilhá holkám za výstřihy a ošahává jim stehna."

"Tomu věř," pokračovala Barberina, "není ve Francii syna z dobré matky, kterýž by byl větším ožralcem. Třeba při pohřbu nebožtíka Petremola, hrob už byl otevřený a tělo v něm, Svěráček začal dmolat modlitby za mrtvé a v tu chvíli uzří v první řadě pohřebních hostů podkováře Belliéva. Bez meškání přestane breptat ty své otčenáše a křičí na něj, až se hory zelenají: 'Belliévre, když tě vidím, vzpomněl jsem si, že mi dlužíš ještě sud vína. Nezapomeň a vrať mi ho. Jde o tvou věčnou spásu.' A hned se zas modlí dál, jako by se nechumelilo."

Když pak opět nastalo ticho, pastor Duroy se jal vykládat a velice přehledně shrnovat čtyřicet článků kalvínského vyznání víry, jak je byl stanovil synod roku 1559. Vyjadřoval se tónem nejklinější jistoty a znal to veliké umění, kterak zpřístupnit lidu i dětem ty nejobtížnější myšlenky. Dokonce dodnes si vzpomínám, kterak vysvětlil posluchačstvu, jak hugenoti chápou přijímání.

"Katoličtí kněží tvrdí," vykládal hlasem vážným, leč chvějícím se rozhořčením, "že v chlebu a vínu přijímání jsou skutečně a tělesně přítomny tělo a krev Spasitele. To však není možné, a hlásat to je podvod a klam. Třeba chápat, že tělo a krev Spasitele živí duši stejně jako chléb a víno živí tělo. Mínit to jinak je podvod. Kterak by Ježíš Kristus mohl být na nebesích a současně v břichu těch, kteří přijímají? Ve skutečnosti je tělo našeho Pána tak vzdáleno chlebu a vínu, jako nebes výše je vzdálena zemi."

K čemuž otec, pozvednul ruku, zvolal:

"Když Kristus praví: 'Pijte, toto je krev má,' a 'Jezte, toto je tělo mé,' třeba to chápat jako podobenství a nikoliv doslova, jak to činí papeženci."

Toto rouhačství - pro římského kněze neslýchané - bylo nadmíru dobře přijato posluchačstvem, kteréž v tom neslyšelo nic špatného a bralo to jako pravdu vyplývající z prostého rozumu. Naši lidé se nepozastavovali, ani když pastor Duroy napadl kněžský celibát. ("Všechno je to pokrytectví," řekl Jonáš. "Vsadil bych se, že Svěráček není zdaleka tak cudný jako já ve své jeskyni.") Když Duroy mluvil o klášterních slibech, Cabusse se smál, že "mniši jsou vši v kožichu lidu". Když pak se přešlo k odpustkům, Faujanet poznamenal, že "podle toho by mohli být spaseni toliko bohatí". A pokud jde o ústní zpovědi, Barberina se dala slyšet, že "prozrazují Svěráčkovi rodinná tajemství".

Zato nastalo úžasné divení a dosti značné odporování, když se Duroy obořil na uctívání Marie a svatých. Vedl však svůj útok citlivě a opatrně.

"Podle Písma," pravil, "jediným prostředníkem mezi Bohem a lidmi je Kristus. I není třeba prosit Pannu a svaté, aby se přimluvíli u Krista, ani je jakkoliv uctívat. Vážíme si svatých jakožto hrdinů víry, ale odmítáme se jim klanět. Stejně tak prokazujeme úctu Marii jakožto matce Kristově, ale odmítáme se jí klanět. Slova boží v Písmu svatém jsou jasná a nepochybná. Jediným přimluvčím u Boha je Kristus. Kdožkoliv se odchyluje od tohoto pravidla, upadá do modloslužebnictví. Uctívání Marie a svatých jsou toliko podvodem a šalbou satanášů."

V té chvíli nastalo mezi naší čeledí - muži i ženami - nemalé vzrušení, a podle jejich vyděšeného mlčení, podle toho, jak kouleli očima na všechny strany a jak křečovitě k sobě tiskli rty, bylo patrné, že Duroyova slova u nich narazila na tisíciletou tradici. Neboť nebyl v Sarlatu měšťanský dům, kde by ve výklenku nestála soška Panny Marie, a nestalo se, že by kolem ní někdo přešel, aniž se poznamenal křížem nebo šeptem zadrmolil Ave. Každá trochu významnější ves měla svého svatého i kašnu svého svatého i zázraky svého svatého a jemu byla vzdávána úcta, kteráž často zápallem převyšovala úctu vzdávanou Ježíši Kristu, neboť Kristus byl daleko tak jako král ve svém Louvru, kdežto vesnický svatý byl blízko tak jako pán na svém hradě.

Můj otec to všechno věděl, a když vycítil to tiché vzrušení, kteréž vyvolal Duroy, rozhodl se odříznout vřed a pronesl veselým, nikoliv hněvivým hlasem

"Mluvte, dobří přátelé. Mluvte svobodně a s důvěrou. Nebudou vám činěny nijaké výtky."

Ale naši dobří přátelé mlčeli nadmíru vyděšení myšlenkou, že by se protivili pastoru Duroyovi, jenžto se svou bledou tvář, vpadlými líčemi, dlouhým bílým vousem a nehybností vypadal právě tak jako jeden z oněch svatých, kteréž vidáme na kostelních oknech.

"Nuže," pravil otec trochu netrpělivě, "stud stranou! Mluvte, moji milí! Řekněte, co si o tom myslíte! Přeji si to!"

Naši lidé hleděli po sobě a jejich zraky se nakonec svezly na Barberinu, jako by ji prosily, aby ona strojila řeč, tak silně se zdálo její postavení na Mespechu jakožto kojné děti Siorakových těch, kteréž tu byly, i těch, kteréž jednoho dne přijdou. A Barberina se po chvilce váhání rozhodla, tolik jí ta věc ležela na srdci.

"Pane barone," řekla a zrůžověla od kořínků vlasů až tam, kde se jí začínaly pozvedat prsy, "smím mluvit, prve než tak učiní muži?"

"Můžeš, má milá Barberino," pravil otec, kterýž s potěšením shlížel na tu krásnou, na všechny strany rozběhlou růžovou barvu a byl nadmíru vlídný, neboť takovýto protivník se mu nikterak nezdál nebezpečný.

Připojil:

"Víš, jak tě tu všichni máme rádi."

"Vřelý dík, pane barone." Barberina se chvěla a hrud' se jí vzdouvala, neboť zbožňovala svého otce. "Na mou věru jsem jen žena, a žena vskutku nevědomá oproti našim dvěma pánům a panu pastoru Duroyovi a pánům Siorakům a vojákům, kteříž se procházeli po cestách světa vezdejšího, a Jonášovi a Faujanetovi, kteříž jsou tak zkušení ve svém řemesle, a mám nemalou smělou, že před nimi otvírám pusku, já, kteráž neumím nic než dávat své mléko jako chudák kravka ve chlévě. Než co se dotýče Marie Panny, nerada bych tyto pány urážela, tu já miluji a uctívám, i myslím si toto: Modlíme se k Ježíši, aby se přimluvil u Boha, není-liž pravda, pane barone?"

"Je to pravda, Barberino."

"Nuže, když skrze syna obměkčujeme otce, proč nemáme skrze matku obměkčovat syna?"

Nastalo ticho a otec si, myslím, uvědomil, že Barberinu trochu podcenil, neboť se zatvářil rozpačitě a zakryl to úsměvem. Zatím mu bdělý pastor Duroy přispěchal na pomoc.

"Takto se to nepochybně děje u věcí lidských," začal vážně. "Ale tady jde o Boha. A o syna nikoli ledajakého, leč o Ježíše Krista, kterýžto je náš Spasitel. A protože našim Spasitelem je Kristus a nikoliv jeho matka Marie, jeho třeba prosit, aby se přimlouval u otce svého, a nikoliv ji. Marie dala život Kristu jako Barberina dává mléko: je to skutkem přirozenosti, nikoli skutkem stvoření. Stvořitel je otec. A Spasitel je syn. Modlete se k otci a modlete se k synu, než krom nich a Ducha svatého se nemodlete k nikomu, neboť by to bylo prohřeškem modlářství a pohanské pověry."

To bylo tak jasné, tak pádné a pronesené tak klidným a naprosto jistým tónem, že jsme měli pocit, jako by byl pastor

Duroy u svém pozhnaném věku s radostí odložil o pár měsíců nebeské blaženství, aby nám mohl tady dole připomínat tyto nepoznané pravdy. Ostatně naši lidé, třebaže notně ovlivnění, stále ještě odolávali, než jejich odpor se kupodivu přesunul jinam, opustili Marii Pannu (kteráž je nakonec jen žena) a opevnili se za svaté jež byli tak četní a tak očividně dobrotiví nebo případně tak zlomyslní, že se zdálo věru nesnadné popírat jejich nepřestávající zásahy do života lidí. Ale ani tady se muži neodhodlali mluvit a hleděli na Barberinu, jako by se chtěli poznovu skrýt za její širokou zelenou spodničku s červenými stužkami. Kojná však zavrtěla dobrou kulatou hlavou zprava doleva, nechť dvakrát za sebou otvírat ústa a odporovat pánům. I musili se mužové spokojit s Maligouovou, ačkoliv to dozajista nebyla nejlepší vyslankyně, jakou by mohli najít, a její řeč i pro vkus našich lidí příliš páchla pověrou. Než nemá-li kdo koně k orání, spokojí se oslem, a naše oslice se nedala dlouho prosit. Rozcuchanější než Gorgóna nebo ménáda, hned na první výzvu zrakem přiskočila na pomoc a vyrazila do útoku.

"Mohu-li mluvit, pane barone?"

"Zajisté že ano, milá Maligouová," řekl otec a už se v duchu smál, než nedával to příliš najevo.

"Aj pane barone," zvolala Maligouová a vzdychala přitom a koulela černýma očima, "měla bych nemalou hrůzu a zděšení, kdybychom se už na Mespechu nemodlili k svatým, neboť v Périgordsku je jich mnoho a hrubě škodlivých, jmenovitě na severu kraje. A viděl byste, kolik nemocí by se pak sesypalo na hrad! na lidi! na dobytek! na úrodu!"

"Cože?" Otec s povytaženým obočím předstíral údiv. "Slyším dobře? Jsem při smyslech? Périgordští svatí že roznášejí nemoce?"

"A hrubě zlé, pane barone!" zvolala Maligouová a strašlivě se zašklebila. "Svatý Simeon z Ligueux přináší padoucí nemoc. Svatý Eutrop dělá z lidí mrzáky. Svatý Pavel z Agonaku přitahuje na děti lekavost. Svatý Avit vám křiví údy revmatismem. A svatý ze Sarazaku kroutí nemluvnatům v kolébce nožičky."

"Ale to jsou praví démoni, ti tvoji svatí, milá Maligouová," smál se otec.

"Kdepak, pane barone!" namítla Maligouová. "Neboť oni činí zlé toliko ze vzteku, jestliže se k nim nemodlíte sdostatek. Ovšem dáte-li jim sloužit mše u faráře, obměkčí se."

"A ty mše se platí faráři?" zeptal se otec.

"Arcit! Kdo nic nedá, nic nemá!" odvětila Maligouová. "A chcete-li, aby vás uzdravila voda svatého, musíte také hodit pár soldů do jeho kašny."

"Nastojte, to jsou věru lakotní svatí," pravil otec s úsměvem. "A co dělají tam v ráji se všemi těmi soldy?"

"Nevím. Jisté je, že ty soldy nezůstanou ve vodě dlouho."

"To jsem si myslel," odvětil otec.

"Abych vám dala příklad," pokračovala Maligouová, "nebožtík Petremol, co před dvěma lety umřel..."

"Tenkrát prvního ledna," dodala Barberina.

"Máš pravdu, na nový rok. Jak víte, svatý Avit mu už deset let křivil a zauzloval údy strašným revmatismem. A tak se Petremol měsíc před smrtí vydal do vsi Svatý Avit, dal světcům sloužit mši a uprostřed zimy se vysvlékl do naha, celé tělo si vydrhl světcovou ledovou vodou a uzdravil se."

"Ó, uzdravil se," řekl otec, "uzdravil se tak dobře, že měsíc nato mi umřel v náruči na zapálení plic."

"Ale stejně, pane barone, byl už vyléčený z revmatismu, kterým byl trpěl."

"Zajisté! Tam, kde je, už netrpí, to ti připouštím! A tak svatý Avit dává revmatismus, ale také ho léčí! To je zázrak!"

"Není-liž spravedlivé, že rozvazuje to, co svázal, pane barone?" odvětila Maligouová. "Třeba svatý ze Sarazaku kroutí pacholátkům nožičky, ale taky je narovnává."

"Za mši a pár soldů."

"Ale taky tím, že jim je vydrhnou vodou z kašny."

"Která je stejná jako voda z naší studny," řekl otec. "Dobří lidé," otec vstal a začal vážně, "slyšeli jste Maligouovou. A když jste vyslechli to babské tlachání, kdo z vás by neobdivoval důmyslnost farářů, s jakou využívají důvěřivosti drobného lidu! A tak místo abychom chovali v úctě svaté pro křesťanské ctnosti, o nichž svědčí jejich život, učinili jsme z nich bůžky nebo ďáblíky, ve všem podobné pohanským. Neboť i Římané měli své světce a svěťce. V rybnatých jezerech žily, jak věřili, najády příznivé jejich lovu a oni házeli do vody nikoliv mince, nýbrž vázy, náramky a květiny."

Otec učinil přestávku a přísně si Maligouovou změřil pohledem. "Aj, Maligouová! Dala by se pořídit tlustá kniha z toho, čemu věříš a co nemá jiné bytí než v záhybech tvého chudého mozku... Včetně toho, že Gavašetka je dcerou Roma, což není pravda."

Tohle Maligouová nečekala a zůstala stát s ústy zejícími jako hrdlo konvice, item Gavašetka otevřela dokořán krásné černé oči, vlhké a protáhlé jako mandle, pohlédla na otce a mlčela.

"Je to ohavné kacířství," pokračoval se zápalem otec, "přičítat našim svatým léčivou moc. Je to smrduté modlářství činit z nich modly a vzývat je. Je toliko jediný Bůh, a toliko on léčí duši i tělo. A k němu jedinému třeba se modlit."

Maligouová, ještě otřesená tím, co byl pověděl otec o narození Gavašetky (neboť znásilnění romským hejtmánem ve stodole bylo slávou a ozdobou jejího života), zůstala s ústy sešitými a s očima přibitými ke stolu a její mohutné tučné tělo se sesulo jako hromádka neštěstí.

Mlčela a nikdo jiný se neodvážil pípnout. Po pravdě řečeno si nemyslím, že otcí se v několika minutách podařilo vykořenit staleté pověry. Ale naši lidé byli sdostatek přivyklí sklánět se před pravomocí faráře, proč by se tedy nesklonili před pravomocí otce, Sauveterra a pastora Duroye, lidí vážných a učených, kteří četli knihy a znali mnoho věcí, a otec byl nadto velký lékař a léčil prostý lid a nikdy nežádal ani peníze.

"Nuže dobrá," pokračoval otec, "víte toho nyní dost. Znáte zlořády a bludy, kteréž chceme napravovat. Hodláte-li sledovat své pány v reformovaném náboženství?"

Nikdo se nesnažil odpovědět první, i nastalo ticho, kteréž se prodlužovalo, leč neuvádělo pobratimstvo do rozpaků.

Naštěstí Annet, kterého kolébala v náruči Hélička a kterýž byl doposud prevelice hodný, spustil náhle vířkot, že by i

hluchý vyskočil. Hélička ho tedy podala Barberině, ta si rozvázala červený živůtek a z něho vyklouzl obrovský a nádherný prs, po jehož hrotu malý křikloun chňapl. Ručičkami se pevně zabořil do bílého masa, zavřel oči a pokojně sál v blaženství. Vždycky jsem toto divadlo hlтал očima a nyní jsem upozoroval, že nejsem sám, krásné, objemné a jako sníh bílé Barberinino ňadro přitahovalo pohledy všech včetně mého otce, kterýž na ně shlížel s úsměvem, kdežto Sauveterre a pastor Duroy odvrátili zrak a potichu spolu rozmlouvali. Málem bych byl zrudl, jak jsem se zasn timer nad tím, kterak jsem na místě toho pacholete, já, už tak veliký chlapec, a přesto jsem skoro cítil to dobré teplé a sladké mléko, jak mi vtéká do krku, a nadto jsem záviděl Annetovi, že může baculatýma ručkama hníst ten krásný, kulatý a velký prs, já, kterýž jsem v laskavém tichu noci objevil tuto slast s Héličkou, jejíž předností se, žel, nedaly srovnat s přednostmi její matky. Při těch úvahách jsem se cítil velice zahanbený, že jsem si před takovým shromážděním vybavil v duchu tyto hříchy; nikdy bych je dobrovolně nevyzradil při zpovědi faráři řečenému Svěráček ze strachu, aby matka, kteráž by se to od něho dověděla, neučinila konec spolužití, jež je umožňovalo. Bohu díky, teď když jsem se učinil hugenotem, neboli jak říkají naši lidé ugonó, už se nebudu muset zpovídat, což zbavilo mé srdce nesmírné tíhy - tak jsem se obával těchto rozmluv se Svěráčkem, jeho planoucího zraku, jeho nenasytné zvědavosti.

Vsádl bych se, že nikdo z přítomných se neodvážil pomyslit, jak by Barberina kojící svého malíčkého mohla stát modelem pro sochu Marie Panny a Ježíška, a přece mi to procházelo hlavou, třebaže se ze mne stal ugonó. Ale ani jsem o tom nemukl, nechtěl jsem zarmoutit otce, kterýž čekal na konec kojení, aby položil slavnostní otázku služebníkům, a přitom napůl škádlivě, napůl vážně řekl Barberině.

"Milá Barberino, jímá mě nemalá chuť sebrat ti ten náhrdelník z achátů, abych ti dokázal, že není k ničemu při tvém kojení."

"Ach, pane barone!" zvolala Barberina, kteráž při této pohrůžce takřka cítila, jak jí mléko odtéká zpátky ke svému prameni, "tohle mi nesmíte udělat! To byste mě vysušil! A můj malý Annet by zahynul!"

"Ne, ne," zasmál se otec, "já to neudělám, neboj se! Ponech si své acháty, jsou tak hezké na tvé bělostné kůži! (Sauveterre se při těch slovech zachmuřil.) A kdo ví, kdybych ti ty acháty sebral, jestli by tvá představitost skutečně nezpůsobila ztrátu mléka! Dobrá kojná nemá mít žádné starosti, to ví jeden každý."

Když to říkal, malý Annet znenadání pustil svou kořist a nasycen usnul. Barberina ho svěřila Héličce do náruči a zastrčila krásný prs do živůtku, a v tom okamžení jsem měl aspoň já pocit, že velká síň je mnohem smutnější.

"Nuže, přátelé," pravil můj otec znovu vážným tónem, "vraťme se ke svým záležitostem! Kdo zde se hodlá vyslovit pro reformaci? Mluv, Michale Sioraku!"

"Já chci," řekli společně Michal a Benedikt Siorakovi.

"Cabussi?"

"Já chci."

"Coulondre?"

"Já chci."

"Marsale?"

"Já chci."

"Jonáši?"

"Já chci."

"Faujanete?"

"Já chci."

Otec pak přešel k ženám, jejichž prohlášení "Já chci" nebylo zdaleka tak upřímné a pevné, aspoň pokud jde o Barberinu, Katku a Maligouovou, neboť pro malou Hélici (té bylo třináct a půl) a Gavaštku (té bylo šest) bylo všechno toliko dobrým šprýmem spáchaným Svěráčkovi.

Když se prohlásila Gavaštkou, otec si uvědomil, že nepoložil otázku Kateřině, kteráž jako dcera měla přijít první, ještě před bratry Siorakovými. Kateřina si všimla tohoto opomenutí a domnívaje se, že už je zbavena otcovy lásky, bledá a s modrýma očima s jiskřičkami slz sklopila hlavu a plavé copy jí truchlivě visely podél tváří.

"Nuže, Kateřino, dcero má," řekl otec s vlnitým úsměvem, já na vás myslím zapomněl. Ale slyšela jste mou otázku: chcete být jako váš otec reformovaného náboženství?"

"Chci," odvětila Kateřina rozechvělým hláskem a rozeštkala se. Otci nebylo tajno, že se ty slzy týkají matky, i zasmušil se, povstal a stroze pravil:

"Barberino, je čas uložit děti. Jsou už dlouho vzhůru." Barberina se zvedala, aby shromáždila svůj hlouček, když Coulondre otevřel ústa jako ryba. To znamenalo, že se chystá promluvit. Činnost u něho tak nezvyklá, že vyžadovala jistou přípravu, neboť z jeho otevřených úst zprvu nevyšel ani hlásek. Než nikoho to neoklamalo: Coulondre se chystá pronést nahlas svou myšlenku. Událost tak neskonale vzácná, že všechny zraky se na něj udiveně upřely a že Barberina znehybněla, přestože dostala příkázání odejít s dětmi.

Coulondre položil svou železnou paži nebo spíše předloktí na stůl, aby ulehčil rameni od váhy. Teprve před nedávnem překročil čtyřicítka a vlasy už mu bělely. Rysy v tváři, protáhlé a vyzáblé jako půst, se všechny stahovaly dolů: i koutky očí, koutky rtů, nos. U stolu dovedl přivírat oči tak, že každý ztrácel chuť s ním promluvit. Ostatně nikdo příliš netoužil slyšet jeho odpověď. Neboť kdykoliv Coulondre Železná ruka vydával ne toliko bručení, leč srozumitelné zvuky, byla to vždycky slova kormutlivá a zlověstná. Když večer před otcovým odjezdem do války Cabusse dětem ukazoval palné zbraně, zvolal jsem nadšeně: "Vizte ty skvělé zbraně, ty zabijí množství nepřátel." A Coulondre tehdy pravil: "Nepřítel má stejné," a jeho pohled a jeho tón oznamovaly, že nikdo z nich, čítaje v to i mého otce, z války nevyvázne.

Takový byl Coulondrův sklon a jeho zvláštní vlohа: zbavoval budoucnost každé stopy naděje. Také na Mespechu netoliko služební lid, leč i pobratimstvo se nakonec obávali, aby se Coulondre nevypařil v slovech, neboť to byly

vždy sirné páry, poznámky, že by vám srdce spálily, a zdrcující pravdy - tak velké bylo jeho umění, jak pokaždé odkrývat a odhalovat horší stránku věci.

"Pane barone," pronesl chraplavým hlasem mlčenlivých lidí, "chtěl bych se vás na něco zeptat."

"Ptej se, jen ptej, můj milý Coulondre!" odpověděl otec povzbudivě jako vždy, nicméně znepokojený jako my všichni, co hodlá říci náš velký nemluva.

"Pane barone," pokračoval Coulondre, "zdaleka se ještě dále budou na Mespechu slavit svátky svatých, jak se to činilo doposud?"

Všichni se rozhlíželi, otec váhal s odpovědí a Sauveterre suše pravil:

"Není důvodu držet od nynějška svátky svatých, jelikož v reformovaném náboženství svaté neuctíváme."

"Také jsem si to myslel," dodal Coulondre pohřebním hlasem a zavřel oči.

Všechny zraky se na něj stočily a nad stůl se sneslo tíživé ticho. Mezi našimi lidmi nastalo takové ohromení a tak velké zděšení, že nevěděli - smím-li ještě použít našeho rčení - kterému svatému se zaslíbit. Začali chápat, že za jediný večer ztratili dobrých padesát dnů v roce, kdy se nepracovalo.

19. Útok proti citadele

Bylo to v pondělí 23. prosince odpoledne (tato dramatická rozmluva je zaznamenána in extenso v Rodinné kronice), kdy baron ze Sioraku, pan ze Sauveterre, pastor Duroy a čtyři bratři Caumontovi, z nichž prvorozený František byl sezením na Milandes a Castelnau, si dali povolát do otcovy knihovny baronku Siorakovu, aby ji poučili v reformovaném náboženství a vyzvali k přestoupení.

Jako dobří hejtmani vedli Siorac a Sauveterre záležitost s obrácením Mespechu obratně. Se skvělým taktickým smyslem, jakýž projevil Guise v Calais, dobývali postupně všechny pevnosti a pevnůstky, jež hájily město, a teprve potom náhle udeřili s valným houfem proti citadele. Pakliže se domnívali, že k tomu ještě využijí účinku překvapení, mýlili se. Neboť od Frantiny - kterouž čas od času zpravovala Barberina - Isabella věděla všechno o postupu reformace v našich zdech a kterak se shromáždili její manžel, její synové, její dcera, bratři Siorakové, Cabusse s Katkou a všechna čeleď, mužové i ženy.

Isabella, osamocená a jakoby ze všech stran obklíčena "kacířstvím", se nikterak nedala zkrusit, právě naopak. A důstojně vykračujíc a nesouc svou pýchu jako kohoutí hřebínek, objevila se v otcově knihovně ve svém okruží a svých krajkách a nádherně oděná, krásné plavé vlasy majíc zdobené perlami zděděnými po předcích (otec zajisté neměl srdnatost k tomu, aby utrácel tovary bratrstva za tak nicotné cetky).

A ona také zaútočila, prve než otec otevřel ústa.

"Pánové," pravila povýšeně, "co zde děláte v tak hojném počtu? Spolčujete se proti mně? Jste-li snad mými soudci? Chcete-li mě předhodit útrpnému právu, až skončíte? Zda jste proto svolali mé čtyři bratrance Caumonty? Sedm mužů proti jedné nešťastnici, a ta nemá po boku nikoho - cítíte-liž se dosti silnými k tomu, abyste mě zdolali?"

"Paní," odpověděl otec patřičně rozrušený tímto začátkem a povýšeností, jakouž nečekaně zaujala matka, "takovýto rozhovor postrádá smysl a je zcela nerozumný. Nikdo vám tu nechce ublížit, naopak. A my všichni toužíme z nejhlubšího srdce, abyste byla spasena. Vidíte zde své bratrance Caumonty toliko proto, že oni jediní vám zůstali z vaší slavné rodiny, a odedávna vyznávající reformované náboženství, zatoužili být přítomni tomu, až budete námi pozvána připojit se k našim řadám. Co se tkne pana Duroye, kteréhož zde vidíte..."

"Neznám toho darmojeďa," řekla matka, jak nejpyšněji dokázala, "a nepřeji si ho poslouchat."

"Darmojeď, paní?" trhl sebou otec. "Pan Duroy je pastor naší církve, muž z nejmoudřejších a vzácně ctný. Jste mu povinována úctou."

"Můj pane choti," odpověděla Isabella, "jsem povinována úctou kněžím a prelátům svaté církve, v kteréž jsem byla vychována jako všichni mí předkové přede mnou item král francouzský Karel IX., náš pán a vládce, a té se budu věrně přidržovat až do posledního dechu. Co se tkne vašich ohavných kacířů, nechci s nimi mít nic společného!"

To pravila s takovým důrazem a pohrdáním, že následovalo dlouhé ticho. Sauveterre, Duroy a Caumontové jako by se proměnili v kámen. Otec pak vstal a přešel pár kroků po místnosti se sevřenými pěstmi, omámený vztekem a zcela neschopný řeči.

"Isabello," pravil nakonec tlumeným hlasem a otočil se k ní, "mějte se na pozor! Jsme tady všichni, jak říkáte, 'ohavní kacíři', a nechcete-li mít s námi nic společného, znamená to, že se hodláte zřít celou rodinu."

Tentokráte Isabella pochopila, že zašla trochu daleko, i umlkla, leč setrvala stále ve vzpurném postoji s vypnutou hrudí a vztyčenou hlavou. Nicméně její mlčení otcovi dovolovalo, aby se uklidnil, opět usadil a znovu chopil slova. Což učinil hlasem ochraptělým zlostí a úsilím, aby zlost opanoval.

"Paní, prosím vás, abyste přijala místo v tomto křesle a ráčila vyslechnout, co vám pastor poví o našem náboženství."

"Nikoli, pane, zůstanu stát," odpověděla Isabella vlídnějším hlasem, leč stále odhodlaným. "Nebudu skýtat sluch nebezpečným novotám, jež se vy a vaši lidé snaží vnést do víry našich otců!"

"Ale v tom je právě váš smrtelný blud, milá sestřenko," pravil rozhořčeně Sauveterre, "a ten pochází toliko z vaší dobrovolné nevědomosti. Novota není naším dilem, my se právě naopak snažíme znovu nalézt čistý a jasný pramen křesťanství, z něhož římská církev učinila velkou bahnitou řeku, přimísivši do ní různé zvyky, modlářství, ohavnosti a jak vy říkáte novoty. My se honosíme tím, že přísně lpíme na slově božím, jak se nám odhaluje ve Starém i Novém zákonu. Toto je náš čistý pramen, z něhož jeden každý může pít, kdokoli umí číst."

"A vykout sám sobě vlastní malé náboženství při neduživém světle svého chabého rozumu," pravila Isabella jízlivě.

"Nikoli, bratránku, církev má pravdu, že pokládá za zhoubný výmysl překládání Starého a Nového zákona do obecného jazyka, jak to učinili vaši hugenoti, a jejich rozšiřování, jak to činíte vy, mezi urozence, měšťany i drobný lid, čímž vzniká nebezpečí, že křesťanské náboženství se od základu zkazí a shnije."

"Cože!" zvolal otec, "my že kazíme křesťanské náboženství! Vždyť my se snažíme nalézt jeho prvotní čistý pramen a

napájet svět slovem božím! Tím slovem, kteréž vaši preláti a váš papež takřka zdusili pod nánosy, pověrami a výstřelky!"

"Pane," řekla Isabella, "nemluvte takto o Svatém otci, nebo odejdu."

Paní," řekl tehdy vážným a mírným hlasem pastor Duroy, kdybyste laskavě ráčila jednat v křesťanské pokoře, vydala byste se hledat slovo boží nikoli v ústech lidí, leč v ústech Boha samotného, v jeho svatém Písmu. A pak byste nenazývala papeže „Svatým otcem“."

"A proč, prosím?" otázala se matka povýšeně, než značně ohromena ctihodným vzezřením pastora Duroye.

"Protože Kristus pravil (sv. Matouš, kapitola 23): „A otce nenazývejte sobě na zemi, nebo jeden jest otec váš, kterýž jest v nebesích“."

Špatně by soudil o mé matce, kdokoli by doufal, že ji tato námitka zviklá nebo dokonce zdrtí.

"Moje pokora," pravila a vztyčila hlavu, "spočívá v tom, že se neopírám o slabost svého poznání, že nevykládám kanonické knihy podle svého chabého rozumu a že se ve věci tohoto výkladu spoléhám na moudrost církevních doktorů a svatých prelátů, kteříž po tolikerá století určovali dogmata a obřady."

"A hromadili bludy, kazili a znetvářili slova boží i kramařili a kupčili se svátostmi," dodal pastor Duroy.

"Pane, já vás neposlouchám," pravila Isabella.

"Vám věru sluší mluvit o pokoře, paní!" řekl otec prudce, "vám, kteráž od počátku této rozmluvy vzdorujete své rodině i svému manželovi luciferskou pýchou; vám, kteráž máte uši a neslyšíte pravdu, máte oči a nevidíte ji; vám, kterouž miluji a kterouž jsem tisíckrát prosil, mnohdy dokonce se sepjatýma rukama, o nocích, kdy mi nedala spát nesnesitelná myšlenka na vaše ztracení, abyste četla, paní, abyste četla a dobrovolně přečetla aspoň jednou Starý a Nový zákon." Po slovech "vám, kterouž miluji" Isabella zbledla a zaváhala víc než po všem, co bylo až dosud řečeno. Leč takřka v okamžiku se vzpamatovala a pravila s nejzazším odhodláním:

"Čtu svůj římský misál a hodinky blahoslavené Marie, neboť to jsou povolené knihy. Ale nebudu číst Starý ani Nový zákon, neboť církev mi to zakazuje. A pokládám za prokázané, že mimo církev není spasení."

"Co říkáte, paní?" zbledl otec. A obrátil se k pastorovi Duroyovi, pronesl bolestně přiskrceným hlasem:

"Slyšel jste to rouhání?"

"Běda," odvětil Duroy, "jaká to neslýchaná ohavnost podvrhovat za Krista církev římskou a činit z ní modlu. Paní, mimo Krista není spasení!"

Isabella, kterouž hněv mého otce dosud nezastrašil, zdála se dosti zaražená nikoliv Duroyovou poznámkou, leč viditelnou bolestí, již pocítil otec po jejích slovech. Mlčela, a tehdy nastala mezi bojovníky jakási tichá přestávka, jako by každý z nich nabíral dech a snažil se zotavit ze všech ran, jimiž byl zkrúšen.

Pak se ujal slova Geoffroy z Caumontu. Nejhorlivější protestant ze čtyř bratrů Caumontových, býval převorem v Brive a opatem v Uzerche, ve Vigeais a v Clairaku. Když přestoupil k hugenotům, neopustil úřady a obročí, leč bez prodlení převedl na svou víru své ovečky a mnichy, a to nikterak mírnými prostředky. Tělesným vzhledem byl to člověk střední postavy, trochu plachých očí, snědé pleti a tmavých vlasů.

"Sestřenko," pravil drsným hlasem, "vy, pro niž je každá tradice svatá, měla byste chutě následovat tradici žen z naší rodiny a poslechnout svého chotě. Neděláte čest Caumontům svou tvrdohlavostí. Jste zatvrzelejší, sestřenko, než nejpaličatější koza, a mějte se na pozoru, nebo vaše tvrdošíjnost znechutí vašeho manžela a zapříčiní, že vás zapudí."

"I kdyby mě můj choť vyhnal," zajíkala se Isabella, "jsem si příliš jistá vašim vlídným přátelstvím ke mně, bratránku, a nebojím se, že byste mě opustil."

"I ano, paní!" zvolal Geoffroy z Caumontu a zamračil se. "I ano! Ani můj nejstarší bratr, ani moji mladší bratři František a Jan, ani naše společná rodina a přátelé by vás v ten případ nepřijali, a nebylo by pro vás útočiště nikde v celém našem kraji."

Isabella udatně čelila tomuto úderu. Pravila pevným hlasem: "Pane, kdybyste mě opustili, církev mě neopustí. A raději budu nejubožejší na zemi, prve než bych opustila církev kvůli lidem."

"Modlářko!" vykřikl otec a v hlase se mu mísily bolest s hněvem. "Církev! Bez ustání církev! A co Bůh, paní?"

"Pro mě," odvětila Isabella, "církev a Bůh jedno jsou."

Po těchto slovech následovalo zděšené mlčení a Geoffroy z Caumontu je hněvivě přerušil:

"Paní, váš choť, bratr, syni a celá rodina jsou reformovaného náboženství, i chápete, že zůstanete-li papeženkou, zpřetrháte s lidmi své krve i s příbuznými získanými sňatkem přirozené a posvátné svazky. A všemi od té chvíle budete pokládána nikoliv za choť, leč za nevěstku barona Sioraka!"

"To je možné," pravila Isabella a vzpřimila se, "ale pak vězte, pane, že této nevěstky jste byl kuplířem, neboť ví Bůh, že jste k tomuto sňatku nabádal!"

Geoffroy z Caumontu zesinal a otec, jehož slova "zapuzení" a "nevěstka" bolela stejně jako Isabellu, vstal a promluvil úsečným, leč sdostatek zdvořilým hlasem:

"Paní, tato rozmluva vás vyčerpala. Učiníme jí konec. A s vaším svolením vás doprovodím do vašich pokojů."

"Půjdu sama," řekla Isabella. Se slzami v očích, leč neporažená a nepokořená se prudce obrátila a ťukajíc hůlkou o podlahu, opustila místnost, vznešeně zvedajíc širokou sukni.

Isabella setrvala pevná a neochvějná u víře svých otců, odmítajíc každý smír, a spor mezi ní a otcem pokračoval měsíce a roky. Zuřil vskutku od 23. prosince 1560 do 15. dubna 1563 a oťřásal Mespechem až do základů. Kvašení nespáru a bezmála nenávisti, kteréž tato zuřivá potyčka vyvolala v naší dosud spořádané a poklidné pospolitosti, netoliko vyhloubilo příkop mezi mužem a ženou, leč soužilo i služebnictvo, vyvádělo z míry děti a chvílemi dokonce - jmenovitě když šlo o to, má-li se propustit Frantina či nikoliv - rozdělilo pobratimstvo.

Přes velkopanské způsoby, vrtochy a nějakou tu ránu holí matka si dokázala získat lásku svých komornic a Frantina tak

jako předtím Katka pojala k ní za pár měsíců náklonnost takřka zbožnou. Což způsobilo, že pobratimstvo a pastor Duroy, hodlající obrátit na víru služebnou po paní a pokládající to za snadný úkol, byli nemálo ohromeni, když narazili na pevnou zeď. Frantina zkřížila červené paže na pevných prsou a zcela nečekaně prohlásila při svaté Panně a všech svatých, že nechce nic slyšet o těch zlovolnostech, jež rozplakaly paní, že svou paní miluje a že v náboženství své paní chce žít i zemřít. Z tohoto stanoviska nechtěla ustoupit ani po dobrém, ani po zlém.

Otec byl krajně rozhořčen takovou zatvrzelostí obyčejné komorné, než v hloubi duše ho nepřestávala dojímát preveliká láska, kteroužto chovala k paní, a když Frantina odešla, Sauveterrův drsný návrh, aby ji na hodinu propustili, byl mu nadmíru proti srsti. Se zachmuřeným zrakem a příkrým hlasem namítl, že by bylo kruté zbavit Isabellu komorné ve chvíli, kdy se už tak cítí na Mespechu osamocená, a že ostatně rozhodování o služebné jeho ženy přísluší toliko jemu samotnému. Když pronesl tato slova, otočil se zády a opustil místnost, zanechav Sauveterra u hlubokém zámutku nad tímto tónem, tím pohledem a tou řečí.

A tak na velký nesvár se narouboval ještě jeden menší mezi dvěma bratry, jenž nebyl bez trnů pro jednoho ani pro druhého a jenž trval celý dlouhý měsíc. Neboť Sauveterre, záhy podporován pastorem Duroyem, přešel znovu do útoku. Vyličili, jak žalostný příklad bude skýtat Frantina všemu služebnictvu a jmenovitě Barberině a Maligouové, ještě nadmíru propadlým papežským pověrám a velice velmi obdivujícím paní v její vzpouře. Toto špatné jablko může tedy nakazit celý košík a vytvořit na Mespechu ženský klan více či méně otevřeně nakloněný Isabelle, a tento klan by nezůstal bez vlivu na děti ani muže. Nakonec, i když bylo možno se spolehnout na Isabellinu soudnost a mlčenlivost při jejích stycích s farářem Svěráčkem, tento obžerný kněz by naopak snadno vytáhl při zpovědi z prostoduché Frantiny všechny rozumy, jež by se mu hodily, a neprodleně by je mohl hlásit sarlatskému biskupovi, kterýž by byl takto z týdne na týden zpravován o všem, co se děje na Mespechu.

Ty důvody posléze otce přesvědčily, leč nemaje srdce vyhodit ji na cestu (tím spíše, že měl pro ni - bez zlého úmyslu - slabost) našel jí místo u jedné hugenotské dámy v Sarlatu, kteráž s ní dobře zacházela, získala si její lásku a za necelý měsíc ji obrátila na víru. Otec byl tak šťasten tímto rozuzlením, že nikdy nepřišel do Sarlatu, aniž navštívil naši bývalou komornou, donesl jí dárek a poplácává ji po svém veselém zvyku po krásných růžových pažích, vtiskl jí na svěží tváře dva vřelé polibky. To všechno zcela nevinně a veřejně, často i přede mnou, leč přesto mě to poněkud udivovalo, neboť jsem dobře cítil, že otec by na Mespechu takto nejednal.

Když ji sebral Frantinu tak brzo po Katce, upadla matka do hlubokého zoufalství a pojala k otci prudké zášti. Pronásledovala ho od rána do večera a dokonce i v noci trpkými výčitkami, takže otec, unikaje její přítomnosti, prchal z jizby do jizby, jako by měl za sebou v patách deset ďáblů. "Správně jsi pravil, Jene," svěřil Sauveterrovi v Rodinné kronice, "ňadro mi zakrylo medailón, a zde viz nyní rub tohoto medailónu." Bylo to mnohem horší, když se pobratimstvo rozhodlo dát Isabelle v náhradu za Frantinu jedno děvče z Tani's jménem Tonka, kterouž pastor Duroy obrátil na reformovanou víru. Sotva se matka dověděla, že dosadili do jejích služeb kacírku, počala ji nenávidět a pronásledovat ji, chrlíc na ni obludné množství nadávek, nazývajíce ji "slepici, hloupou husou, trdlem, nahou dírou, hampejznicí, poběhlíci, psím lejnem! a o ostatním pomlčím. Viděl jsem na vlastní oči, jak ji píchla do ruky špendlíkem, když ji Tonka držela zrcadlo a pomáhala při líčení, a to už do krve, aby ji ztrestala, že se pohnula. Po měsíci takového zacházení chudera Tonka, tolikrát zpolíčkováná, zbitá holí, zasypaná nadávkami a popíchaná, v slzách si sbalila raneček a odešla.

"Paní," pravil otec, "chováte-li se jako dítě, najmu vám místo komorné vychovatelku."

A na Mespech přišla pravá obryně, horlivá hugenotka s knírem a ramenatá jako chlap, s přísným zrakem a sevřenými ústy, převyšující matku o dobré dvě hlavy a přijímající její nadávky s klidným pohrdáním. Po dva týdny matka váhala dát jí políček, neb se jí zdálo, že nedosáhne na její širokou tvář tak vysoko nad sebou. Posléze jednoho krásného letního odpoledne v matčině pokoji vypukla řež.

"Alazais," řekla Isabella, "přenes ten stůl tamhle."

Alazais beze slova nazvedla těžký kus jako pírkou a postavila tam, kam jí matka přikázala.

"Já jsem si to rozmyslela," řekla Isabella, "tohle místo se mi nelíbí. Dej ho semhle."

Alazais uposlechla.

"Nebo radši ne," pravila Isabella, "postav ho spíš tam do toho kouta."

Alazais znovu uposlechla, než když matka po ní opět chtěla přenést stůl, pronesla drsným hlasem

"Paní, už dost potvorností. Přestaňte s těmi schválnostmi, stůl zůstane, kde je."

"Ty děvko žebrácká!" křičela Isabella vztekem bez sebe. "Ty si mi troufáš odporovat?" Popadla hůl, zvedla ji a chtěla ji služebnou přetáhnout.

Než Alazais bez jediného krůčku zachytila hůl, vytrhla ji Isabelle z rukou, přelomila ji o koleno vedví a vyhodila oba kusy z okna. To okno vedlo na rybník obklopující Mespech a po dobu delší měsíce mohla všechna chasa sledovat nikoli bez tajné kratochvíle, která ty dva přeražené kusy plují po vodě.

Isabella zaječela tak strašlivě, že tam přiběhl otec. Jak otevřel dveře od matčiných komnat, spatřil, kterák se bladá, rozčuchaná matka s očima vytrěštěnými vrhá na Alazais s malou dýkou v ruce. Než statná komorná neustoupila ani o krůček, chytila ji zápěstí v letu, zakroutila jím a zbraň vypadla na podlahu, kde se zabodla a odkud ji otec vzápětí sebral.

"Pane," ječela matka, "jestliže tato odporná poběhlíci v tu chvíli neopustí Mespech, odejdu já!"

"Posaďte se, paní," odvětil otec hlasem, kterýž nestrpěl odmluvy, "a přestaňte křičet. Jestliže jste dospěla tak daleko, že chcete vraždit naše lidi, vskutku bude líp, když odejdete. Neboť vězte, kdybyste z dopuštění božího svou komornou zabila, vydal bych vás soudcům v Sarlatu, abyste hnla v cele až do konce svých dnů."

"Ó, pane, dobře vím, že mě už nemilujete!" zvolala Isabella, slzy jí vyhrkly z očí a v zoufalství lomila rukama.

"K svému neštěstí miluji!" pravil otec a klesl na židli s výrazem únavy a smutku, kterýž to učinil na Isabellu silnější dojem než všechny výčitky světa.

S povzdechem dodal:

"Běda, kdybych vás nemiloval, netrpěl bych vaše bláznovství ani o minutu déle!"

"Jsem tedy bláznivá, můj milý Jene?" otázala se matka, vrhla se mu ke kolenům a objala je pažema.

"Neskonale," odvětil otec, kterýž nikdy nedokázal odolat matčině kráse, jejím slzám, jejím šalebným rozmarům. A za této okolnosti, dojat ještě tím, že mu tak něžně spočívá u nohou, ji přitiskl k sobě a políbil na rty.

Alazais na to hleděla se zvednutým obočím, pak opustila pokoj a těžkým a rozhodným mušketýrským krokem odešla za Sauveterrem na jeho věž.

"Pane můj," promluvila hrubým hlasem, "soudím, že nevyčkám výpovědi."

"A cože, má milá?" otázal se Sauveterre.

"Dobře vidím, pan baron je celý uhranutý tou svou papeženkou. Pokusila se mě odpravit a vizte, tři minuty nato se s ní muchluje a olizuje jí čenich."

Alazais neodešla z Mespechu a uhranutí mého otce vydrželo do té doby, dokud Isabella nepočala. Naše Barberina se musela neprodleně vzdát, aby se dala od manžela oplodnit, a Hélička dostala poznovu velení na věži a nad dětmi, což pak skytlo více pohodlí mým nočním tajným kratochvilím.

Příhoda s dykou a po ní následující usmíření byly v dlouhých pŕtčkách mezi Isabellou a otcem toliko krátkým oddechem, po němž znovu propukla bouře ve dne i v noci, neboť sotva matka otěhotněla, neprodleně prohlásila, a ne bez jisté vzdorovitosti, že dítě, kteréž se narodí, bude pokřtěno po způsobu její církve, jak jí to byl otec slíbil při sňatku. Bylo to, jako když přileje oleje do ohně, kterýž vzplanul poznovu a až do nebes nikoliv bez velkého zármutku na jedné straně i na druhé, a tak otec, jelikož tak mocně miloval Isabellu, byl zoufalý při pomýšlení, že setrváváním v papeženském modloslužebnictví se ona i její příští syn vystavují věčnému zatracení.

Příznávám se, že ani v nejtětlejších letech, ani dnes ve zralém věku nenahlížím na věci takto. Byv vychován mezi dvěma náboženstvími a přinucen k výběru jednoho z nich tlakem nikoliv nepatrným, nemohu nenávidět to, kteréž jsem byl opustil, ani si ošklivit jeho "bludy" tolik, jak to činil otec, ani věřit, že ti, kteříž je z dobré víry sdílejí, jsou zasvěcenci pekla, a moje nešťastná matka nejméně ze všech. Ale věru málo lidí, mužů i žen, chovalo v oněch dobách tak snášenlivé názory, jak to brzy vyjeví pokračování mé knihy.

Neboť kruté různice na Mespechu byly jen nepatrným obrazem a odleskem v malém toho, co se dalo ve stejných okamžicích v celém království mezi katolíky a hugenoty a co přinášelo vády, zmatky a nakonec ohavné občanské války, jimiž štěstěna Francie byla takorůzka do země pochována.

20. Náboženská nesnášenlivost

Etienne La Boétie, syn královského hrdelního sudího, kterýžto byl dopomohl pobratimstvu nabýt Mespech, byl jmenován v časném mládí díky svým nemalým vlohám radou bordeauxského parlamentu a pokaždé, kdykoliv se vypravil na návštěvu Michala z Montaigne, "svého nejdražšího bratra a nenahraditelného přítele", na jeho zámek, zajížděl do Sarlatu, dva tři dny odpočíval v rodném domě, nebo dovoľovala-li to roční doba, ve svém letohrádku míli od města, nikdy neopomínaje při návratu zastavit se na Mespechu.

Přečetl jsem si v otcově Rodinné kronice, že večerel s pobratimstvem dne 16. měsíce prosince roku 1561. Náhoda tomu chtěla, že byl při tom Isabellin bratranec Geoffroy z Caumontu, tak zarputilý hugenot, jak už jsem byl říkal, jako ona neústupná katolička.

Tomuto nahodilému setkání dvou mužů dodávalo značný význam to, že regentka, znajíc věhlasnou moudrost Etienna La Boétie, ho právě přidružila za poradce panu z Burie, vrchnímu sudí guyennského kraje (nikoli však, žel, v této hodnosti samotnému), Burie měl nemálo práce v těchto zvichřených dobách narovnávat nebo usmířovat všechny královsky poddané. Hodování za přítomnosti našich lidí mělo běžný průběh, ale po večeři se pánové, jak bylo zvykem, uchýlili do otcovy knihovny, kde planul znamenitý oheň, a tam se zábava stočila jinam, neboť Etienne La Boétie vzpomněl rozjítření, jež se začínalo probouzet mezi katolíky a reformovanými v kraji agenském, quercyském a périgorském.

Tuto rozmluvu otec nazítří zapsal verbatim do Rodinné kroniky, tak miloval výmluvnost, jež nenásilně plynula z La Boétiových rtů, vybraná a hojná, item vydatná, neboť zrno bylo těžké a sláma krásná. Není-liž nezměrnou škodou, že smrt nám vyrvala v tak časném mládí tak jasného ducha, kterýž by se byl mohl ucházet o nejvyšší úřady království a vnášet do nich svou moudrost a umírněnost?

Záhy se objevilo, že La Boétie nezvolil to vyprávění pro nic za nic, jen aby čas uběhl, ale že chtěl z moci svého úřadu pronést varování ne-li pobratimstvu, tedy aspoň Goeffroyovi z Caumontu, jehož nepřestal pozorovat krásnými zářivými očima, přičemž jeho nepřilíš hezkou tvář osvětloval úsměv, leč na tu nehezkou tvář jste zapomněli, jakmile otevřel ústa.

"Neštěstím je," říkal s úsměvem, "že lidé nelehko snášejí víru druhých. Od té doby, co Kateřina Medicejská a Michal z Hospitalu učinili konec pronásledování, jímž jste trpěli, reformace se nemálo posílila najmě v našich jižních provinciích, a vaši hugenoti, pánové, jakmile se stali silnějšími, stali se i nesnášenlivějšími. Nepovím vám nic nového, připomenu-li vám, že v Agenu se zmocnili zbraněmi kostela svatě Víry, strhali kříže a oltáře, rozbili obrazy a ostatky, spálili kněžské komže a mešní knihy a učinili z kostela svou svatyni, do níž zakazují přístup katolickým kněžím. Stejně si počínali i v Issigeaku a na mnoha jiných místech."

"To proto," pravil Geoffroy z Caumontu přísným hlasem a se zachmuřeným zrakem, "že my nemůžeme snášet modlářské uctívání vzdávané papeženci těmto ostatkům, těmto křížům a těmto sochám, neboť to modlářství hrubě odporuje, jak víte, pane La Boétie, slovu božímu."

"Ale ano, pane opate z Clairaku," odvětil La Boétie s mírnou ironií, "musíte je snášet, pokud chcete, aby katolíci strpěli zase vaše holé chrámy. Obrazoborectví reformovaných krom toho, že mnohdy ničí vrcholná díla, zraňuje svědomí

mnoha dobrých královských poddaných, kteříž mají v tomto království stejná práva jako vy."

"Kdyby tihle dobří poddaní měli možnost našeptávat králi," řekl Caumont zamračeně, "poslali by nás všechny na hranici. Však jsem to viděl za Jindřicha II. a Františka II."

"Tehdy byli pány Guise a Guisovci," řekl La Boétie, "leč za regentství královny matky se časy značně změnily."

Dodal s úsměvem:

"A myslíte si, že bych vás upálil, pane z Caumontu, kdybych měl k tomu moc?"

"Ó, pane La Boétie!" zvolal otec se smíchem, "vy jste přece katolík zcela výjimečný, a jako váš důvěrný přítel Michal z Montaigne, člověk měnivý a rozmanitý: sloužíte věrně králi, avšak za mladých let jste napsal překrásnou deklamaci proti absolutní moci. A jste věru zvláštní druh papežence. Obcujete mši, to zajisté, leč v duši jste protiřímský, protivník obrazů, ostatků i odpustků a zastánce hlubokých církevních reforem. A tak dalece podporujete ducha smíření, že v Agenu a v Issigeau jste panu z Burie poradil, aby kostely docela prostě rozdělil na střídání mezi katolíky a reformované. Což se stalo."

"A nedočkalo se, navzdory všemu, pokračování," řekl Caumont. "Navzdory své umírněnosti, pane La Boétie, a snad i svým sympatiím k nám jste nedokázal zabránit pobití třiceti našich lidí v domě Oriolů v Cahorsu, je tomu sotva měsíc. A není-liž smrt člověka žalostnější než stržení soch, ostatků a křížů?"

"Zajisté," pravil La Boétie, "ale v Cahorsu probíhá vyšetřování. Královna matka jím pověřila dva soudní komisaře. A nebyl-liž to smrtelný omyl, pane z Caumontu, když vaši zabili starého barona z Fumelu na jeho sídle?"

"Ale s tím já nemám nic společného a nebyl jsem tam!" zvolal Caumont rudý hněvem. "A vám není tajno, že baron z Fumelu, jak mi bylo řečeno, měl tu drzost vůči svým protestantským poddaným, že zapověděl na svém panství pastorovo kázání."

"Říká se takových věcí!" zvolal La Boétie. "Pan z Montluku, kterýž, jak víte, se dělí s panem z Burie o královský soudní stolec v guyennském kraji, tvrdí, že vy, pane z Caumontu, potají podporujete a udržujete veškeré hugenotské pobuřování v agenském u périgordském kraji."

Geoffroy z Caumontu povstal tak prudce, že porazil židli.

"Kdo však je Montluc?" vzkřikl a mimoděk položil ruku na rukojeť meče. "Stvůra Františka z Guise! Člověk, kterýž nevěří v Boha ani v ďábla a slouží toliko svým zájmům předstíraje, že slouží králi. Je-li pravda, pane La Boétie, že dostane od Filipa II. španělské pěšáky?"

"Žel, je to pravda," řekl La Boétie, "a v tom vidím další důvod, abyste byl obezřetný."

"Prosím vás, Caumonte," zvolal otec, "postavte svou židli na nohy a račte se posadit. Pan La Boétie je náš přítel a dává vám jen dobré a prospěšné rady."

Nastalo dosti dlouhé mlčení. Caumont se posadil se zachmuřenou tváří a stisknutými rty. La Boétie ho vážně pozoroval, pokýval hlavou a po chvíli znovu strojí řeč:

"Pane z Caumontu, nemějte mi za zlé, co vám povím. Vaše rodina se chová nadmíru nápadně. Váš švagr baron z Bironu prý poskytl útočiště vzbouřeným hugenotům. Váš starší bratr František z Caumontu učinil z kostela v Milandes hugenotskou svatyni, zbaviv své katolické poddané bohoslužebného místa. Montluc o tom podal zprávu Kateřině Medicejské, již se toto zabrání nelíbilo, stejně jako ji pobouřila smrt barona z Fumelu, po němž, jak prohlásila, bude nosit smutek. Bylo by hrubě nerozumné, pane z Caumontu, vzbuzovat dojem v regentce, už tak vyplašené z těchto zmatků, že naši guyennští hugenoti jsou odbojníci, kteříž nepomýšlejí na nic jiného než na vzpouru proti královskému zákonu."

Caumont popuzeně otevřel ústa, pak si to rozmyslel a mlčel, a ježto jeho mlčení trvalo, pan La Boétie k němu pronesl co nepřátelštěji, leč pevně:

"Žel, pane opate z Clairaku, já to vím, církev římská je ohavně zkažená nekonečnými zlořády. Neberu v pochybnost vaši upřímnost, že je chcete napravit. Než co docílíte násilím? Odplatu. Montluc na ni má prostředky. Od přírody má přichylnost ke krvi. A pan z Burie ho nebude moci stále držet na uzdě. Co je horší, postoj guyennských protestantů je morálně slabý: žádají na králi svobodu pro vyznávání své víry, leč tam, kde jsou pány, ji sami nedopřávají těm, kteříž vyznávají víru královi."

Pan La Boétie učinil přestávku a pak dodal co nejnaléhavěji: "Prosím vás, pane z Caumontu, neupadejte do těchto krajností. Nebuďte tak vášnivý a tak prudký. Smířte se s katolíky. Nestraňte se jich a netvořte spolky. Vidíte, jaké zkázy už způsobily tyto stranické rozbroje našemu království, v němž všude spatřujeme krajní zpustošení a rozptýlené části rozkouskovaného státu. Budou-li tyto zmatky pokračovat, obávám se nejhoršího."

Caumont na tento naléhavý proslov slovem neodpověděl, avšak s očima u země, s tělem vzpřímeným a přibitým k židli zachovával zarputilé mlčení. La Boétie tehdy změnil řeč, blahopřál pobratimstvu k prospěchu Mespechu a po několika minutách takového rozhovoru, vyměnil si se Siorakem a Sauveterrem zarmoucené pohledy, se rozloučil.

Tady musím říci několik slov o zjištění myslí nad domem Oriolů v Cahorsu. Jakkoliv bylo při něm více obětí mezi našimi lidmi než při krveprolévání ve Vassy, Vassy je u Francouzů mnohem známější z důvodů, kteréž spatříme později. Ovšem vzbouření v Cahorsu podává už obraz a předlohu toho, co se stalo několik měsíců později ve Vassy a na tolika jiných místech, kde mordování protestantů v prvních měsících roku 1562 bylo předehrou k první z těch ohavných občanských válek, jež rozdíraly francouzské království až do příchodu Jindřicha IV.

Dne 16. listopadu měsíce roku 1561 se kalvinisté v Cahorsu shromáždili k bohoslužbám v domě Oriolů patřícímu Raymondovi z Gontautu sezením na Cabrerets. Počasí bylo na tu dobu nadmíru vlidné, okna domu Oriolů byla tudíž otevřená, a když reformovaní zpívali Davidovy žalmy, po ulici kráčel pohřeb vedený farářem z kostela Panny Marie v Soubirou a sledovaný nemalým sběhem lidí, kteříž zpívali pohřební písně.

Jakkoliv Davidovy žalmy a chvalozpěvy kněží slavily téhož Boha, katolíci i reformovaní se cítili uraženi jedni druhými.

Reformovaní ze vzdoru zpívali hlasitěji. Katolíci učinili totéž. Z ulice k oknům se přešlo k nadávkám, nadávky ustoupily hrozbám, hrozby ranám. Lid se seběhl v nebyvalém množství a tajně podněcován zavilými katolíky vyvrátil vrata domu Oriolů, vyřítit se na "kacíře" shromážděné tam k "naslouchání řečem ďáblovým" a třicet jich pomordoval.

Co se týče zavraždění barona z Fumelu, to byla vzpoura poddaných provedená pod rouškou náboženství. Tak velická byla nenávist poddaných vůči starému velmoži, že když dobyli hrad, servali z barona šat a zbičovali ho k smrti, a jako by je smrt neuspokojovala, provrtali ho nespočetnými střelami z hákovnic i pistolí a ranami dýk, když už ležel bezvládně na dlažbě, i nebylo syna statečné matky, kterýž by ho nechtěl ztrestat, a řezník z Libosu mu dokonce podřízil krk obrovským nožem.

Moudré rady, kteréž v těchto krvavých zmatech uštědřil Etienne La Boétie Geoffroyovi z Caumontu, nezůstaly pro pobratimstvo bez užitku. Je ovšem pravda, že vyhovovaly jeho náklonnosti. Otcí bylo tehdy padesát šest roků, Sauveterrovi šedesát jeden, a starostliví o uchování statků tak obtížně nabytých nepatřili k lidem, kteříž by je chtěli vydávat všanc rozličnými výstřelky v chování. Nedotkli se tedy kostela v Marcuays a dokonce ani mespechské kaple, kteráž si uchovala netknutý kříž jakož i sochu Panny Marie (ostatně otec ji obdivoval, neboť byla z kolorovaného dřeva a převelice prostá). Ba ještě víc: nechtěje podstupovat nebezpečí, že by dával matku doprovázet v neděli do Marcuays dvěma hugenotskými vojáky (což by možná skytlo záminku k útoku zavilých papeženců), Jan ze Sioraku nadále vyplácel pět soldů měsíčně faráři Svěráčkoví, aby přicházel sloužit mši na hrad ku prospěchu toliko mé matky, kteráž, úchvatně ověšená svými překrásnými šperky, obcovala ji sama sedíc zpřímá v hrdém rozjímání a držíc v ruce jako odznak svůj římský misál, aniž ho ostatně kdy rozevřela.

Po bohoslužbě zvalo pobratimstvo faráře k svačině do otcovy knihovny a zdvořile s ním rozmlouvalo o počasí a polních pracech. Svěráček s nosem pučícím uprostřed rudé ducaté tváře byl skrblik, chlípík a ožrala, leč nechyběl mu důvtip, a pociťuje v těchto zmatených dobách, tak plných nebezpečností pro kněze, jakou výhodou je zachovávat dobré styky s místními hugenotskými šlechtici, šetřil při svých kázáních kacíře a nedovolil si nikdy žádný útok proti Mespechu, veřejný ani soukromý, přímý ani zastřený. A tak v tomto rozbouřeném oceánu, kterýmž se stávalo království, v Tani's, v Sireil a v Marcuays vládl mír. A když se později hugenoti stali pány Montignaku a pokusili se přenést svoje obrazoborectví do tani'ského kostela, tryskem tam přicválal Siorac v doprovodu svých vojáků, aby je od toho odradil.

Ale jak uvidíme, i v této umírněnosti tkvělo nebezpečí - umírnění z obou břehů byli v dobách našich nejvášnivějších válek neradi viděni na obou stranách.

21. Vítr se obrací

Na Mespechu po celý ten čas pod rouškou nařízeného hugenotství nadále planulo podzemní papeženské modlářství, jmenovitě u žen. Zpozoroval jsem to za zvláštních okolností, když jsem ležel s Héličkou ve velkém loži, Barberina tehdy odešla do svého domova z důvodu, o němž jsem byl hovořil. Uprostřed noci a byla notně černá - se Hélička začala třást, až se rozhoupalo lůžko.

"Copak to?" otázal jsem se napůl probuzený. "Ty se třeseš?"

"Tak jest," odvětila, "a nemůžu tomu zabránit."

"A pročpak?"

Odpověď nepřišla.

"Máš čtvrtodenní zimmici?" zeptal jsem se a odtáhl se.

"Nikoliv," odvětila hlasem přitlumeným strachem. "Ale myslím si, že je to velký hřích, co pácháme každou noc, kterouž nad námi rozprostřel ďábel, a tvou vinou."

"Mou vinou, ničemnice!" zvolal jsem už úplně probuzený. "Jakpak to! A kdo začal?"

"Já," odpověděla s nechutí, "leč skrze tebe jsem upadla v pokušení, an jsi tak hezký mládenec."

"Měla jsi lépe odolávat."

"A kterak mohu, já děvenka nebohá? A tys syn baronův!"

"Směješ se mi, darebnice!" zvolal jsem rozčileně. "Syn baronův, a není to dlouho, co jsi ho štípala do zadku až do krve. A co do věci, jež máš na mysli, naučila jsi mě jich více, než jsem kdy měl tušení."

"Ale já shledávám, že toho lituji," vzlykala a prolévala opravdové slzy.

Přesvědčil jsem se, že jsou pravé (dobře věda, že je velká komediantka, a noc byla temná), když jsem jí přejel prstem pod očima a prst byl mokrá. Byl jsem věru zkroušený jejím smutkem, lnul jsem k ní vřelým přátelstvím, a k tomu ještě všechno to milé hraní, kteréž mě k ní svazovalo.

"Hélice," promluvil jsem, "jestliže o tom takto smýšlíš, musíme zcela přestat."

"Ó ne, ó ne, ó ne!" zvolala, "zvláště teď nikoli, když ti jde na jedenáctý rok a stáváš se mužem, budiž Bohu poděkováno!"

Vášnivě mi popadla hlavu do svých oblých paží a prudce ji přitiskla na svá hezká kůzlátka, což mě dvojnásob umlčelo, jednak že mi ucpala ústa, jednak že jsem je už nadmíru miloval, ač ještě neopeřené pískle.

Nakonec mě pustila a znova se rozplakala a znova se roztrásla.

"Ó jak jsem k politování, můj sladký miláčku," skláněla se nade mnou a skrápěla mě slzami, "když si pomyslíš na všechny ty dny, co se budu smažit v pekle, hnusní ďáblové mě budou obracet v ohni vidlemi hned z jedné strany, hned z druhé, abych byla všude pěkně opečená, já nebohá Hélička, kteráž přece tolik miluji Boha a Pána Ježíše."

"Však nikdo nemůže říci předem, že bude zatracen," pravil jsem, jsa daleko pevnější ve své hugenotské teologii než ona.

"Ba může!" zvolala stále plačící Hélička, již tyto odstíny unikaly. "Budu se smažit, pociťuji to do morku kostí. Kéž bych aspoň neměla o tolik let víc než ty a mohla tudíž říkat jako Maligouová, že to bylo znásilnění a zmrhání ubohé služebné pánovým synem. A nikoliv má vina, ani hřích."

"A bylo by to krásné v hrdlo lhaní, Hélice! Pakli jsi zapomněla na to mazlení, kterýmž jsi započala, já ti vše připomenu!"
"Ó ne! Nechci nic slyšet, utrahačnicku!" zvolala a odtáhla se ode mne. "Tys mě uřknul těmi krásnými zlatými vlasy, máš jich, že se podobáš zlatému tolaru! Ale to je jen svod a mámení! Ty jsi ďábel!"

"Nejsem, a ty to víš!" bránil jsem se vztekle. "Ďábel je tady," dotýkal jsem se rukou rozmanitých částí jejího těla. "A jestli si troufneš opakovat, že jsem ďábel, odejdu spát k Samsonovi a už mě nikdy víc neužijíš."

"Ó ne, ó ne, ó ne!" chytila mě znovu do svých paží a přitiskla k sobě s krajní prudkostí. "Neodcházej, Petře ze Sioraku! Nebo budu tak nešťastná, že se vrhnu z vrcholku věže do rybníka!"

Tato hrozba mě nedojala. Příliš často jsem ji slyšel z úst své matky, a nebylo ženy na Mespechu, kteráž by ji ve svých chmurných chvílích podle ní neopakovala. Nicméně jsem Héličku utěšoval a její pláč a její vzlykot pomalu přestávaly. A už jsem si myslel, že usnula, když žalostným hláskem pronesla:

"Pravda je, že jsem příliš malá na svůj velký hřích."

"Nu co počít, když s ním nechceš přestat?" zeptal jsem se ve své prosté logice. (A po pravdě řečeno, ani já jsem to nechtěl.)

"Už vím!" vzkřikla a zprudka se posadila. "Půjďme se oba pomodlit k svaté Panně, aby se za nás přimluvila u Syna božího!"

"Modlit se k Marii!" odsekl jsem rozhořčeně. "Vždyť to by bylo ryzí modlářství! A na místě bychom byli zatraceni!"

"Jak pak by! Maminka se k ní modlí tajně každý den, i Maligouová, i Gavašetka, a já taky!"

"Co mi to tu říkáš?"

"Pravdu. Maligouová postavila Marii Panně oltářík v jednom koutě na sýpce, dala tam její krásný velký obraz a suché květy. I chodíme se tam k ní modlit jedna po druhé a líbáme jí nohy na obrázku a vždycky některá hlídá."

"Moje matka to ví?"

"Ó ne! Netroufáme si jí to říct."

"A proč?"

"Když má zlost, nedovede držet jazyk za zuby."

"A kdy to činíte?" zeptal jsem se navýsost ohromeně.

"Když se pánové večer uchýlí do knihovny."

A vskutku, chvíle byla dobře vybraná. Ve velké síni bylo večer vždy mnoho pobíhání, ženy se zaměstnávaly domácností, mužové kolem ohně přihlíželi, jak se pod popelem pečou kaštiny, a v nepřítomnosti pánů mluvili nemálo a hlasitě mezi sebou, že nebylo nesnadné odejít a nevzbudit pozornost.

"Já se nebudu modlit k Marii," řekl jsem rozhodně. "Ani tady, ani na sýpce. Ale ty můžeš, když ti je líbo."

"Ale sama, to by nemělo tu váhu," řekla Hélička. "Musíme se modlit spolu, ani jsme spolu hřešili."

A spolu opět začneme! pomyslel jsem si tehdy napůl vážně, napůl žertem, neboť jsem cítil všechna slabá místa jejího uvažování. Leč na její naléhání jsem jí přece jen slíbil, že budu mlčet o tajném uctívání Marie v našem hugenotském doupěti. A dodržel jsem slib ne bez jistých výčitek svědomí, věrnost k otci mě bodala a páčila. Měl jsem však převeliký strach, aby pobratimstvo nepropustilo Barberinu a Héličku, a tak jsem zůstal s ústy zašitými.

Etienne La Boétie zajisté dobře činil, když varoval Geoffroye z Caumontu před Montlukem, kterýž po jisté době váhání mezi církví římskou a naší zvolil tu první, an neměl jiné přesvědčení než touhu rychle postupovat u dvora a dychtivost naplňovat si truhlice jakož i ohavnou radost z prolévání krve. Po tělesné stránce to byl člověk kostnatý a suchý s tváří hrubě hubenou, s protáhlými a vysedlými lícními kostmi, se zlostným obočím a tenkými rty. Nebyl to fanatik a nezabíjel z lásky k nějaké věci, nýbrž ze zchytralosti, ze zášti a z potěšení.

Poprvé dokázal, jak velice je krutý, v únoru měsíce roku 1562 v Saint-Mézardu v agenském kraji. Ve vesnici došlo k menšímu hugenotskému vzbouření proti místnímu šlechtici, pánu na Rouillaku, kterýž chtěl zabránit svým reformovaným poddaným, aby rozbíjeli obrazy v saint-mézardském kostele a zmocnili se kalichů (neboť v tomto činu nešlo toliko o víru: kořist měla také svůj díl). Rouillac při tom nepořídil: lid se vzbouřil a oblehl ho v jeho sídle. Nicméně měl větší štěstí než baron z Fumelu, neztratil život, sousední šlechtici mu přišli včas na pomoc. Ale na všech stranách byly trpké a zlovorné řeči především o velikém kamenném kříži na hřbitově, kterýž rozbili nějakí hugenoti.

Montluc udeřil na Saint-Mézard se svým houfem 20. února na úsvitu, ale nikdo z jeho zbrojního lidu neznal domy a všem hugenotům se podařilo utéci krom jistého Verdiera, dvou dalších nešťastníků a mladého osmnáctiletého jáhna, kteříž byli jati, svázáni a odvedeni na hřbitov, kde Montluc v doprovodu svého kata je postavil tváří v tvář dvěma radním ze Saint-Mézardu a místnímu šlechtici.

"Zrádci," pronesl k nim Montluc, "je-li pravda, že když vám tento pán a tito dva radní pravili, že král by neshledal správným rozbíjení kříže, vy jste odpověděli: ‚Kterýpak král? My jsme králi. Ten, o němž mluvíte, je toliko králík a nestojí za psí lejno. My mu dáme pruty a naučíme ho řemeslu, aby si dobýval živobytí jako ostatní.‘"

"Ó, pane!" zvolal Verdier. "Slitování hříšníku!"

"Bídáku," pravil Montluc, "chceš, abych měl s tebou slitování, kdyžž jsi neměl úctu ke svému králi?"

Jak to řekl, prudce ho postrčil na zbytek rozbitého kříže a křikl na kata:

"Tni, darebo!"

A v tom okamžení kat přímo na kříži Verdierovi ut'al hlavu. Dva další hugenoty pověsili na hřbitově na jilm. Zůstal jáhen. Montluc podal důkaz o prazvláštním druhu slitovnosti. Přihlížeje k jáhnově mladému věku, spokojil se tím, že ho dal bičovat - leč tak dlouho, že zemřel pod ranami.

Takto byli popraveni bez soudního řízení, bez soudců a bez rozsudků čtyři poddaní královi.

V Cahorsu touto dobou dva soudní komisaři vyslaní královnou matkou konali šetření o krveprolití v domě Oriolů.

Postavili před soud patnáct katolíků a poslali je na šibenici. Montluc okamžitě spěchal do Fumelu. Když ho cesta vedla

skrže Saint-Livrade, přivedli mu šest hugenotů, kteréž bez dlouhého prodlévání oběsil. Než ve Fumelu, kde se k němu připojil pan z Burie, musel brát více ohledů a vyžádat si k souzení vrahů barona z Fumelu dva soudní rady agenského senešalství. Což bylo učiněno s nemalou rychlostí a pověšeno devatenáct hugenotů.

Z Fumelu se tehdy Montluc vydal do Cahorsu, aby zastrašil dva soudní komisaře královny matky, jižto měli odvahu uvrhnout do vězení pana z Vieule, cahorského kanovníka, o němž se domnívali, že nabádal k mordování v domě Oriolů. Tam se Montluc, sotva přijel, v přítomnosti četného shromáždění střetl s Geoffroyem z Caumontu, kterýž si na něj přišel stěžovat k panu z Burie.

"Pane z Burie," pravil Caumont, "pan z Montluku klamně tvrdil, že pastor se přede mnou v Clairaku ve svém kázání obořil na osobu královu."

"To jsem řekl a není to vůbec klamně!" zvolal Montluc a vykročil ke Caumontovi s rukou na dýce, sledován patnácti svými šlechtici. "A je nemalá hanba, že jste strpěl tyto řeči svého hugenotského pastora po všech dobrodiních, jichž se vám dostalo od krále."

Caumont zbledl hněvem a postavil se čelem k Montlukovi: "Říkám a opakuji, že jsem nebyl přítomen, když řečený pastor konal ono kázání, a že vám v žádném případě nemám co skládat účty."

Poté se k němu Montluc přiblížil s dýkou napůl vytaženou z pochvy. Caumont sáhl po meči, než nemohl ho vytasit, neboť Montlukovi šlechtici mu skočili po hrdle a byli by ho zabili, kdyby byl nezakročil pan z Burie, kterýž ho vystrčil ven a zachránil mu život.

"A já," křičel Montluc, když Caumont překračoval práh, "já říkám a opakuji, opate z Clairaku, že vy držíte celé to hugenotské povstání v agenském a périgorském kraji a že by král dobře učinil, kdyby vám dal na čas okusit věže v Loches!"

Když pan z Caumontu odešel, Montluc tolik poděsil královské komisaře urážkami a hrozbami, že rovněž uprchli z Cahorsu, ponechavše ho jediným vykonavatelem královny spravedlnosti v Guyenne, neboť pan z Burie už neměl odvahu se mu postavit.

Vítr se skutku obracel. Vévoda z Guise (a za ním francouzská církev, papež a Filip II. Španělský) se opět stával všemohoucím. Všechny těchto sil, jichž mračno se chystalo nás zaplavit, Montluc v našich provinciích byl toliko poslušným a krutým nástrojem. Pobratimstvo o tom vědělo, a jakkoliv nemělo na zmaticích a vzbouřeních v Périgorsku žádnou účast, začalo opevňovat Mespech.

Zprávy ze severu a z Paříže naše znepokojení brzy ještě zvýšily. Vévoda Guise, doprovázený četným průvodem, se 1. dne března měsíce vydal z Joinville, kde byl navštívit svou matku, a vracel se do hlavního města. Byla neděle a protože dopoledne už silně pokročilo, zastavil se ve Vassy, aby se zúčastnil mše. Skromný kostelík nikdy dosud nepočítal tak skvělou společnost. Vítěz od Calais, nádherný ve svém kabátci, tmavomodrých aksamitových spodcích a s červeným perem na černém sametovém baretu, vstoupil do chrámové lodi první, dozajista největší, nejkrásnější a nejvznešenější ze všech urozenců svého průvodu. Měl i jiné důvody chodit ve Vassy s hlavou vztyčenou, cítil se tu trochu pánem, patřilo město jeho neteři Marii Stuartce.

Ale sotva byl uvítán na kůru a usedl ve svém pozlaceném křesle, přišli mu oznámit, že v jedné stodole na dostřel z hákovnice slaví bohoslužby pět set reformovaných a zpívá žalmy.

"Co to znamená?" zvolal rozhořčeně a zvedl obočí. "Nejsem tady bezmála jako doma? A Vassy je uzavřené město, ani lednový edikt neskýtá těm kacířům ostudné právo, kteréž si osobují. Nastojte, to jsou ta jejich krásná evangelia! Stále přestupují dovolené! Pojďme připomenout těm smělčům, že jim jakožto mým poddaným nepřísluší provádět mi takovéto zpupnosti."

Po těchto slovech vyšel se svým doprovodem z kostela. Ale naneštěstí dva z jeho nedočkavých šlechticů ho předběhli, vstoupili do stodoly před ním a způsobili tam poplach.

"Pánové," řekli zdvořile hugenoti, "posadte se, je-li vám libo."

Načež mladý La Brousse položil ruku na meč a odpověděl: "Do Boha! Všechno třeba pobít!"

Po té kletbě se hugenoti rozhořčili, vyhodili dotěravce ven a zabarikádovali se. Ale někteří z nich dostali zlý nápad, postavili se na trámův nad vchodem a vrhali na vévodu a jeho doprovod kamení, když se byli dostavili.

Vévodovi lidé je zasypali kulemi. Dveře byly vyvráceny. Ty, kdo se pokoušeli utéci po střeších, postříleli jako holuby. Když vévoda zastavil tu řež, dvacet čtyři hugenoti byli mrtví a přes stovku jich bylo raněných.

Vévodovo politické postavení, jež odedávna zastával, dodávalo této události na významu. Tvořil s Montmorencym a maršálem Saint-André triumvirát a ten si dal za úkol vykořenit v království kacířství přes hlavu regentky, kterouž ti tři prohlásili za nadmíru shovívavou k reformaci, jsouce podle ohavné rady papeže mladému Karlu IX. pevně rozhodnutí v tomto velkém záměru nešetřit železem ani ohněm. To však bylo Guisově duchu poněkud vzdálené. Byl to velký vojévůdce a neměl jako Montluc kruté nitro. Chtěl být naopak dobrotivý, zdvořilý, rytířský. V Metách a v Calais zacházel se zajatci lidsky. Před smrtí se vyzpovídal z krveprolití ve Vassy a zcela popřel, že by je byl předem zamýšlel. Otec pod ním sloužil u Calais, miloval ho a vážil si ho přes jeho katolickou horlivost (k níž se pojilo i trochu ctižádosti). Říkal, že kdyby do věci ve Vassy nezasáhl nešťastně horlivci z obou břehů, vévoda by se byl spokojil nanejvýš prudkou výtkou svým "poddaným", že porušili lednový edikt. Říkal rovněž, že událost v té chvíli Františka z Guise zaskočila a potom svými důsledky přesáhla jeho vůli.

Krveprolití v domě Oriolů v Cahorsu přineslo více mrtvých, než jich bylo zaznamenáno ve Vassy. Ale kdo byl za ně odpovědný? Starý kanovník, kterýž podnítl ty nejzavilejší zuřivce mezi lidem. Vězení a šibenice vykonaly nad nimi spravedlnost. Leč krveprolití ve Vassy řídil velmož mocnější než francouzský král. Guise udeřil, aniž po něm kdokoliv mohl žádat účty - leda nějaký kníže jako on sám a v ozbrojeném boji. Condé to dobře pochopil a ihned začal verbovat vojáky.

Guisse cítil, že ta událost nepřispívá k jeho slávě, a vrátil se notně rozrušen do Paříže. Zpráva o krveprolití ho tam předcházela. Byl nadmíru užaslý, že se mu v hlavním městě zfanatizovaném kněžími dostalo opojného přivítání. Jak se hrdina objevil ve vnitřním městě - rudý aksamit, v němž byl oděn, se odrážel od černého ustrojení jeho španělského koníka -, Pařížané se seběhli zblízka i z dále a křičeli: "Vassy! Vassy!", jako by Vassy bylo nejkrásnějším z jeho vítězství. Rozechvělé panny a paničky, tlačící se až pod nohy jeho koně, pohlížely s bušícím srdcem na krásného rudého archanděla, ozbrojenou ruku církve proti kacířům.

Guisse kráčet od triumfu k triumfu. V paláci Guisů ho očekával starší kupeckého cechu, obklopený svými druhy. Nabídl mu dvacet tisíc mužů a hlavně dva milióny ve zlatě - víc než bohatí pařížští měšťané skytli Jindřichu II. k boji proti Španělům. Ty nabídky byly učiněny, jak to vyjádřil starší, k zjednání míru v království, jinak řečeno k tomu, aby bylo království pohrouženo do hrůz bratrovražedné války.

Za necelý měsíc zachvátil požár zažehlý ve Vassy celé království. V Sens u příležitosti pouti jakýsi zbožný dominikánský mnich poštal dav proti protestantům, kteříž byli přepadeni, podřezáni a vrženi do Yonny. V Toursu bylo spoutáno, zbito a odvečeno do Loiry dvě stě hugenotů. V Angersu vévoda z Montpensieru dal pověsit, stít nebo lámat kolem všechny reformované, jichž se mohl zmocnit. V Gironde Montluc, kterýž čekal toliko na příklady ze severu, aby se rozběsil, pověsil týž den osmdesát našich v městské tržnici.

Protestanté všude odpovídali. Zmocnili se zbraněmi Angersu, Toursu, Blois, Lyonu, Orléansu. Regentka ve Fontainebleau viděla, kterak se trůn jejího syna Karla IX. kymácí mezi dvěma sočícími stranami, aniž se mohla či chtěla k některé přidat.

Triumvírové v čele tisíce jezdců učinili konec jejímu váhání. Přišli ji unést mocí, item jejího syna. Kateřina Medicejská plakala vztekem, leč musela se usídlit v Louvru jakožto zajatkyň fanatického obyvatelstva a podle jména vůdkyně katolické strany.

22. Farářův azyl

Dne 13. července roku 1562 pařížský parlament uvrhl protestanty mimo zákon. Od této chvíle bylo na celém území království dovoleno obyvatelům měst i poddanému lidu na venkově sahat ke zbrani a napadat reformované, aniž byli za to poháněni před soud, pronásledováni či znepokojováni spravedlností.

Toto dovolení poskytnuté jedné polovině království, že smí vraždit druhou polovinu, pobratimstvo nadmíru znepokojilo. Obávalo se nejhoršího, zvláště když se Montluc zmocnil hradu nejstaršího z Caumontů Františka a usadil tam pana z Burie s posádkou.

Poté Montluc zamířil ke Clairaku a nenaleznuv tam Geoffroye z Caumontu, jehož tolik toužil ponižit, zaváhal, nemá-li pověsit mnichy odpadlíky, než lakota zvitězila nad náboženskou horlivostí a on se spokojil tím, že od nich vymohl výkupné ve výši třiceti tisíc tolarů. Vydav se pak do Périgordu, šel si vyřídit starý účet s baronem z Bironu, kterýž se v jeho očích provinil tím, že přechovával povstalecké hugenoty: i zpusťoval jeho pozemky.

Montluc nyní velel třem tisícům španělských pěšáků, a jakkoliv ho regentka prosila, aby posílil tímto vojskem armádu, kterouž Guisse shromažďoval v Paříži, tvrdil, že je nutné zjednat mír v Guyenne, aby ji nemusel uposlechnout. Pod Guisem v Paříži by nebyl ničím. V Guyenne vládl bez omezení a dopřával si dvě největší potěšení v životě: věšet a plnit si pokladnice.

Když Montluc opustil soudní okrsek guyennský, jeho truhlice byly bohatší o tři sta tisíc tolarů. A co se tkne oběšených, jež byl ponechával za sebou, omluvil se za ně ve svých Zápiscích se lživým cynismem: "Válečná nevyhnutelnost nás proti naší vlastní vůli nutí vážit si lidského života méně než kuřete."

Nelze říci, že by v našich jižních provinciích nebyli hugenoti silní, třebaže postaveni mimo zákon. Leč pod vedením malých hejtmanů milujících dobrodružství se rozptylovali v nekonečných šarvátkách proti městům a městysům, a tyto činy souvisely spíše s drancováním nebo s pomstou než s duchem Kalvínova učení. Truchlivý příklad jsme spatřili nedaleko nás.

Naši hugenotští sousedé v Montignaku udeřili na hrad ve svém městysi a pověsili La Chilaudieho, kterýž jej hájil; vyloupili pak kostel, aniž ho opomněli zbavit výzdoby, a Arnaud z Bordu, kterýž jim velel, vynutil na vystrašených katolících obrovskou berni.

Montignac byl toliko několik mil od Tani's a Marcuays, i poplašil se Svěráček z pověstí, jež začátkem srpna měsíce označovaly za nejbližší oběti Arnauda z Bordu jeho samotného a jeho kostely. S kloboukem v ruce se s tím přišel pokorně svěřit pobratimstvu.

"Pane faráři," pravil můj otec, "chcete-li zabránit tomu, aby Montignačtí poškodili vaše kostely, vyklidte je sám. Odstraňte zařízení, svícny, kalichy, monstrance, bohoslužebné ornáty i ostatní věci a odvezte je na biskupství v Sarlatu."

"Leč shledám se s nimi?" řekl Svěráček a sklopil oči. "Biskupství spolyká všechno."

"Tak ty věci svěře královskému soudci," usmál se otec. "Pan z La Porte je nadmíru ctný muž."

"Nemám prostředky, abych ty věci dovezl až tam, ani abych ochránil jejich převoz."

"Mespech vám poskytne vozy, koně i doprovod," řekl otec, což se Sauveterrovi nepříliš líbilo, jakkoliv jinak výstřelky Arnauda z Bordu neschvaloval.

Svěráček učinil, jak mu byl otec poradil, než ledva dokončil ono přestěhování, objevil se v Tani's lajtnant Arnauda z Bordu s několika jezdci. Jan ze Sioraku mu bez meškání vyjel v ústretu v doprovodu našich vojáků. Batifol - tak se lajtnant jmenoval - byl vyzbrojen do války, měl šišák a lehký krunýř a krom toho nosil strašlivý knír, ještě tlustší a naježenější než Cabusse. Bezmezně se rozlétl, když spatřil prázdný kostel.

"Jak už mi řekli, je v tom šalba a mámení," spustil důležitě, "a je-li tomu tak, potrestáme faráře z Marcuays jakož i ty, kdož se s ním spřáhli."

"Čítáte mě mezi ně, pane Batifole?" zeptal se chladně Jan ze Sioraku a pohlédl mu do očí.

"Nikoliv, pane barone, nikoliv. Ale slyšel jsem, že jste půjčil faráři vozy a koně, aby mohl věci odvézt z kostela."

"Slyšel jste pravdu."

"Vy jste tedy jen polohugenot, pane barone," řekl Batifol a zamračil se, "jelikož chráníte papeženskou církev."

"Chráním její zařízení a nikoliv její víru. Moje víra, kteráž se věru vyrovná vaší, nedovoluje drancování a kořistění mezi lidmi stejného národa."

"Mohu opakovat tato slova Arnaudovi z Bordu?" otázal se Batifol a kroutil si knír.

"To můžete a to i musíte, pane," řekl otec a vsedl na koně.

"Běží tu o váš život, pane barone," dodal Batifol a vystoupil na svého koně.

"Vskutku, pane?" odvětil otec s úsměvem.

Batifol znovu pohlédl na otce, leč jeho postoj už nebyl tak smělý, pak, obrátil koně a odklusal se svými lidmi. Otec a jeho vojáci mlčky hleděli, jak se ten malý houf vzdaluje, a Coulondre Železná ruka pronesl při té příležitosti jednu ze svých převelice řídkých truchlivých poznámek

"Ten muž smrdí provazem," řekl chraptivě.

Baron z Mespechu a Batifol si vyměňovali názory před lidmi, a když se o tom dověděl Svěráček od tani?ských vesničanů, přiběhl na Mespech, jeho zarudlá tvář pozbyla něco barvy, trudovitý nos mu spadl na rty a ty se trásly, že ani mluvit nemohl.

"Pánové," koktal, "o tom, že se pomstí Mespechu, mohou Montignactí toliko snít, než běda, mně se mstít mohou! A pan biskup mi nadto nakázal, že nesmím svoje vesnice opustit. Mám tedy zůstat v Marcuays a čekat, až mě pověsí za krk, jako to učinili nebohému La Chilaudiovi?"

Na tuto zastřenou prosbu Sauveterre s kamennou tváří slovem neodpověděl a odvrátil oči od otcovy tváře, předem žele jeho lidské slabosti.

"Pane faráři," pravil Jan ze Sioraku, "chcete pobývat nějaký čas potají v Breuil v Cabussově domě?"

"To je nemožné," Svěráček sklopil zrak a hleděl na špičku svého tlustého nosu. "Cabusse je hrubě žárlivý. Ač ženatý, nedokázal strpět, abych zpovídal Katku."

Toto sdělení otce neudivilo, leč pobavilo. Pokračoval veselejším tónem:

"Nu dobrá, a v Jonášově jeskyni?"

"S tou vlčicí!" zvolal Svěráček a vztáhl paže k nebi. "S tou ďáblicí, co ho uhranula?"

"Faráři, té bajce přece nevěříš!" zvolal příkře Sauveterre a upřel na něj černý zrak.

Nato Svěráček sklopil oči a neodpověděl. Nechtělo se mu Sauveterrovi odporovat. Otec se zachmuřil. Podezíral faráře, že z pověrčivosti nebo ze stranické zaujatosti sám podporoval mezi ovečkami ty pověsti, jimiž začínala trpět Jonášova vážnost. Vstal.

"Pane faráři, přejete si nepochybně, než odejdete, poklonit se paní ze Sioraku."

Svěráček zbledl, slyše to rozloučení, leč neztratil všechnu naději. Věděl, jakou moc chová ještě Isabella nad otcem, zvláště ve svém stavu.

A vskutku, sotva Svěráček přešel přes naše tři padací mosty, Isabella poslala Alazais do knihovny s prosbou, aby ji Jan ze Sioraku ráčil navštívit v jejích komnatách.

Otec nalezl Isabellu s truchlivou tváří v loži na poduškách s břichem už notně velkým a s prsy nádherně rozvitými v krajkovém výstřihu, než navzdory svému stavu napudrovanou a nalíčenou s nevšední péčí, s červenými rty, namalovaným obočím a s plavými vlasy načesanými do lokýnek od naší velké Alazais, která, jakkoliv se jí tyto služby zdály nicotnými, zhošťovala se jich se zcela hugenotskou svědomitostí a posléze i s jakousi něhou k této zatvrzelé papežence, kterouž každý večer ve svých modlitbách doporučovala Bohu. A tak tu matka spočívala ozdobena všemi svými půvaby, jak jsem ji tolikrát vídával v oněch posledních dnech jejího života na tomto světě, kterýž miji a nechá nás mjet k velkému soudci - k němuž měla tehdy tak blízko, ač nikdo z nás to netušil a nejméně ona. Neboť byla zde a ještě v mladých letech, bez vrásek a odulostí, bez jakýchkoli neduhů, krásná a plavá a upravená, načesaná a provoněná parfěmy, pociťující všechnu lásku, kterouž k ní choval otec, a stonásobně mu ji vracejíc, leč potají za tvrdou slupkou své pýchy.

"Má drahá," pravil otec s radostným úsměvem, "jsem převelice šťasten, že jste mě zavolala a že vás nalézám tak krásnou a zdravou nyní, když se váš čas už přibližuje."

"Dejž tedy Bůh," řekla Isabella a už se čepýřila, "byste mi neodporoval v mých přáních, kdyžž jsem tak blízko slehnutí, neboť byste možná způsobil, že by se mi těžko rodilo."

"Na mou věru, paní!" zvolal Jan ze Sioraku se smíchem, "sotva jsem přišel a už na mě mříte svoji dělostřelbu! A oč vlastně běží?"

"Pane..." začala Isabella.

Zarazila se; bála se trochu otce, i když byl povzneseně naladěný, přecházeli velice zprudka od veselosti k zlostnosti.

"Já vám to řeknu," řekl Jan ze Sioraku s vážnou tváří. "Přejete si skryt na nějaký čas v našich zdech faráře z Marcuays a zachránit ho od oprátky, kterouž mu slíbili Montignactí. Nuže, paní, já vám vyjdu vstříc. Povoluji vám vaši žádost, leč kladu si podmínky: nechť je vaším hostem a nikoli mým; nechť se neobjevuje ve společné síni a nestýká se s našimi lidmi; nechť spí v pokojíku Alazais, kterouž na čas uložíme na noc k Maligouové; a konečně nechť se stravuje tady s vámi a nikoliv dole."

"Jakpak," zvolala matka a zvedla krásné ruce vždy natřené vonnými krémy, "to být nemůže! Smrdí mu nohy, a velice ukrutně! I při mši je mi z toho nevolno a rozptyluje mě to v zbožném rozjímání."

"Nu dobrá!" Otec se hlasitě rozesmál. "Farář bude jíst sám ve svém pokojíku a Alazais ho bude obsluhovat."

Ale Alazais, přítomná tomuto rozhovoru, se vztyčila v celé své výšce a zhurta odmítla.

"Při vši účtě k vám, pane barone, toho faráře obsluhovat nebudu," prohlásila hlubokým hlasem. "Netoliko proto, že je

farář, leč nemám ráda jeho hubu."

"Někdo hubu, někdo nohy," smál se otec. "Ten ubožák pojde hladý! Nu dobrá, bude ho obsluhovat Maligouová!" pravil otec, rychlým pohybem záležitost uzavřel a pokynul Alazais, aby se vzdálila; usedl pak na Isabellino lůžko, vzal choť za ruce a s okouzlením ji pozoroval v rozkvětu jejího mateřství.

Svěráček přišel z otcova příkázání na Mespech bez zavazadel v noci a nikomu nesměl říci, kam se miní uchýlit.

Nebyl ani dva týdny v našich zdech, když se před mespechským prvním padacím mostem objevil pan Vilém z La Porte v doprovodu pěti ozbrojenců a požádal pobratimstvo, aby ho vpustilo.

"Pánové," pravil s vážnou tváří hrdelní soudce, jakmile ho uvedli, "v Sarlatu obíhají pověsti, že jste unesli a uvěznilí faráře z Marcuaays, abyste mu zabránili sloužit mše."

"Těmto pověstem je třeba useknout křídla, pane sudí," pravil otec, "neboť pak už nebudou tak hloupě obíhat na všech stranách a očerňovat naše dobré jméno, když my konáme vůči tomuto nebohému faráři křesťanskou povinnost a chráníme ho před oprátkou."

Ponechal Sauveterrovi, aby věc vysvětlil, a sám se odebral pro faráře, kterýž potvrdil jeho slova s nekonečnými výlevy vděčnosti vůči hostitelům za všechny laskavosti, jimiž ho zahrnují. Byl vskutku nadmíru spokojený, leskl se tukem i zdravím a tvář měl znovu ruměnou, neboť Maligouová, kteráž ho obsluhovala v jeho pokojíku, mu štědrě dopřávala našeho vína a nejlepších krmí.

Když pak Jan ze Sioraku doprovázel pana z La Porte až k prvnímu padacímu mostu, přiběhla Kateřina, jež si hrála s panenkami u kašny, plavé čůpky jí poskakovaly po zádech, chytila otce za ruku, leč nedokázala říci ani slovo, vyčerpaná všechnu svou zásobu statečnosti tím, že se k němu přiblížila.

"Pane barone," řekl soudce, "viděl jsem, že stavíte kolem rybníka druhé pevnostní pásmo. Takové opevnění v tomto čase vyvolává řeči."

"Znovu neprávem, pane sudí," pravil otec. "Mespech bude vždycky otevřený králi... (pohlédl na něj) a královským úředníkům. Ale pařížský parlament postavil reformované mimo zákon a může být, že se budu muset bránit proti jistým sousedům."

"Myslíte Fontenaka," řekl pan z La Porte a zachmuřil se, "a myslíte na něj právem. V celé provincii není horšího tyránka, ale je tak dobře zapsán na biskupství a dokonce u dvora, že proti němu nic nezmůžu. Víte, že když mu někdo z rodiny onemocní, není lékaře v Sarlatu, kterýž by se odvážil vstoupit do jeho doupěte, neboť každý má strach, že by z něho nevyšel bez úhony nebo dokonce živý."

Otec se vrátil, drže Kateřininu jemnou ručku v dlani, šťasten, že dívka je tak krásná a tak čilá, leč nenacházel slov, jimiž by k ní promluvil - tak ji miloval. Když kladl nohu na první stupeň vnějšího schodiště, vztyčila se před ním Alazais, převyšujíc ho o dobrou hlavu, a hleděla jak z divokých vajec. Zprudka spustila:

"Pane barone, chci s vámi mluvit o tom faráři ohavovi."

"Mluv."

Alazais se dotkla okem Kateřiny, sklonila se a pošeptala otci do ucha několik slov; slyše je, otec sebou škubl.

"Běž si hrát s panenkami, Kateřino," řekl jí něžně a překotně, "a ty, Alazais, pošli tu tlustou chlípnici za mnou do knihovny." Když se bokatá, břichatá a prsatá (jak o ní říkával otec) Maligouová s vlasy rozčuchanými objevila v knihovně, Jan ze Sioraku za ní zavřel dveře, obešel ji, postavil se před tou matronou s rukama u kyčlí a přísně si ji prohlížel.

"Dověděl jsem se pěkné věci! V noci ty a farář smilníte jako krysy na slámě!"

Když Maligouová otvírala ústa k zapírání, Jan ze Sioraku zvedl ruku a zvýšil hlas:

"Nelži, Maligouová, nebo tě v tu chvíli propustím."

"Sladký Ježíši!" odvětila Maligouová. "Než nebudu-li lhát, vyhodíte mě taky!"

"Je to tedy pravda!"

Maligouová se začala třást.

"Běda mi, pane barone, nemohla jsem odolat: mluvím tak hezky!"

"A tím hůř činí! Není ti hanba pelešit se jako smrdutá děvka, ty, vdaná žena, a páchat cizoložství, ještě k tomu s farářem?"

"Právě, pane barone, s farářem je to pouze poloviční hřích! Zvláště když je potom té dobroty a dá mi rozhřešení!"

Jan ze Sioraku pozvedl ruce k nebi.

"Nikdo tě nemůže zprostit smrtelného hříchu, smilnice, krom Otce nebeského."

"Také se k němu každý den zbožně modlím skrze přímlovu jeho syna," řekla Maligouová a sklopila oči, neboť v téže chvíli slibovala Marii Panně, že před jejím obrazem na sýpce zapálí svíci, stane-li se zázrak a otec ji nevyhodí.

"A co kdyby ti Svěráček zplodil pancharta?"

"Ó, to věru nikoliv!" namítla Maligouová s lišáckým a vědoucím pohledem. "Znám byliny a vím, kam je přiložit!"

"A jaképak jsou to byliny?" zeptal se otec, kterýž byl vždycky zvědavý na léčivé rostliny používané ve venkovských chýších.

"Račte odpustit, leč nemohu vám to povědět. Bába, co mi je poradila, mě zavázala mlčením."

"Povíš mi to, nechceš-li, abych tě vyhodil."

"Pane barone," otázala se Maligouová, srdce jí bušilo až v krku a oči měla vyvalené, "když vám to řeknu, nevyhodíte mě?"

"Máš moje slovo," odvětil Jan ze Sioraku, kterýž se od první minuty z velmi rozumných důvodů rozhodl záležitost ututlat.

"Děkuji ti, Bože můj, i tobě, sladký Ježíši!" zvolala Maligouová a s rukama na břiše sepjatýma a s očima cudně

sklopenýma pronesla v duchu díkůvzdání: "A děkuji hlavně tobě, Marie Panno, za tento zázrak, a žeš mi odpustila mou slabost. Však jsem si také myslila, že my ženy si vždycky nejlip rozumíme. A tak ti ještě jednou děkuji za laskavost, sladká Panno, a dostaneš tu svíci, jak jsem ti byla slíbila, a věru by byl skrblik, kdo by škudlil!"

Když Maligouová pojmenovala byliny a "kam je přikládat", otec od ní vymohl slib, že už faráře nenavštíví ve dne ani v noci, za svítání ani za soumraku, při svíci ani za denního světla, a že se o tomhle smilstvu nikdy živoucí duši nepochlubí. Potom pověřil Coulondra Železnou ruku, aby od nynějška nosil farářovi jídlo, což Coulondre činil, aniž z něho kdy Svěráček dokázal vytáhnout něco jiného než strohé a pohřební poznámky o budoucnosti světa.

Jan ze Sioraku byl v té věci tak obezřetný, že se o ní nezmínil slovem ani před Janem ze Sauveterre. Pověděl mu to až tehdy; když byl farář Svěráček dávno mimo naše zdi.

"Ale Jene!" řekl Sauveterre vyčítavě. "Tys tedy přede mnou měl tajemství!"

"Bylo to nutné. Báł jsem se, že vybuchneš."

"A když nyní Svěráček odešel, chceš Maligouovou vyhodit?"

"Nikoliv, má moje slovo. A je to proto, že by se všude vychloubala a nás pomlouvala a ty řeči by obíhaly po vesnicích! Nikoliv, bratře, přimhuřme tiše oči nad jejím prohřeškem a ponechme si ji. Krom toho," dodal s úsměvem, "není v périgorském kraji krmě, kteráž by se vyrovnala té její."

23. Tajemný pan L.

Nebyl to Montluc, avšak pan ze Saint-Geni's, královský guvernér v Périgordsku, kdož obnovil moc katolické církve v Montignaku. Jeho houfy vyzbrojené děly přišly 14. srpna oblehnout Arnauda z Bordu. Ten se vzdal o tři dny později se svými přívrženci a dne 11. září po krátkém procesu bylo šestnáct z nich pověšeno na montignackém náměstí, mezi nimiž i ten nebožák Batifol, jehož konec byl tak chmurně předpověděl Coulondre Železná ruka dva týdny předtím. Co se týče Arnauda z Bordu, ten byl popraven až 18. října, a nikdo se nikdy nedověděl důvody tohoto krutého odkladu.

Svěráček, jsa bez obav o svou budoucnost, nás už opustil a dva týdny poté se pod hradbami Mespechu objevil za soumraku a s malým doprovodem jistý pan z L. (takto byl označen v Rodinné kronice pobratimstva), a jakkoliv bezpečnostní opatření byla tehdy na Mespechu hrubě přísná, oba Janové jako by na něj čekali a vpustili ho bez okolků, jeho i jeho malý houfec. Ten však - krom toho, že dostal pokrmu a nápoje - neměl svolení stýkat se s našimi lidmi, byl ubytován ve stodole, kde byla jeho obsluhou pověřena toliko Alazais.

Co se tkne pana z L., ten pojedl svou krmu nikoliv ve společné síni, leč v knihovně s pobratimstvem, obsluhován Františkem, Samsonem a mnou, a byli jsme nemálo vzrušeni tajemstvím, kteréž tu osobnost obklopovalo; a na vrcholu hrdosti, když nás otec vyzval, abychom s ním zůstali po jídle. František byl tehdy patnáctiletý, Samsonovi a mně šlo na dvanáctý rok, a otec se nepochybně domníval, že když už jsme tak velcí chasníci a můžeme mít účast na obraně Mespechu (neboť jsme byli každý den cvičeni vojáky v ovládání meče, hákovnice a kopí), smíme být rovněž přizváni, jakkoli ještě nemí jako kapři, k radě, na níž se rozhodovaly osudy baronství.

Pan z L., na něž jsem hleděl s nemalou zvědavostí, mě notně překvapil. Měl širší okruží, bohatší plášť a méně přísnou tvář než hugenoti, kteréž jsme obvykle přijímali na Mespechu. Krom toho nemluvil provensálským jazykem jako my, leč vyjadřoval se francouzsky, řečí, již jsem ovšem rozuměl, ale v níž užíval přízvuku, kterýž jsem nikdy neslyšel a o němž jsem se později dověděl, že je pařížský. Jeho tvář bez jakéhokoliv kníru nebo vousu byla hladká jako obličej vyleštěný od tolika jiných obličejů u dvora, pohyby měl čilé, chování roztomilé, a jakkoliv jeho pronikavá mluva mě zprvu zarážela, brzy jsem poznal, že pan z L. je neskonale zdvořilý, znásobuje pozdravy a poklony a používá deseti slov tam, kde jediné by stačilo. Měl dlouhé vlasy, hezky čisté a hezky nakadeřené přes všechna nepohodlí putování koňmo; jeho rukavice, jež po celou rozmluvu nestáhl z rukou, vzbudily můj obdiv: byly z jemné a poddajné kůže, kterouž na Sarlatsku nikdo neviděl.

"Pánové," pravil pan z L. po dlouhém úvodu plném zdvořilostí, "znáte moje jméno, víte, komu sloužím, a není vám tajno, kdo mě posílá."

Zdálo se mi, že je šťasten nad tímto začátkem, jehož už dozajista použil nejednou, neboť ho odříkal na jeden zátah a s nesmírnou lehkostí. Přitom vystupoval se skromnou hrdostí, jako by se na jeho osobě, ač nehodné, odrážely paprsky vznešenosti, kterouž zastupoval.

"Přejděme k jádru našeho poselství, je-li vám libo, pane," pravil otec s napjatou tváří a nervózníma rukama, neboť ten začátek se mu zdál poněkud zdlouhavý.

"Přistupuji k němu," odvětil pan z L. "Naši, jak víte, se shromažďují v Gourdonu pod vedením pana z La Rochefoulcauldu a pana z Durasu. Je jich mnoho tisíc, přesný počet neznám, a mají se spojit s armádou prince Condé v Orléansu. Pan z Durasu je válečník, velel guyennské legii. František z La Rochefoulcauldu se rovněž osvědčil. Leč princ se domnívá, že baron z Mespechu, kterýž tak dobře a tak dlouho sloužil ve vojsku, by mohl těmto dvěma velitelům poskytnout podporu své chabrosti a zkušenosti."

Viděl jsem na otcově tváři, že nebyl tímto návrhem nikterak překvapen a že ho vlastně očekával, že jím však není nadšen.

"Pane," odvětil se zdvořilostí poněkud chladnou, "patříte, domnívám se, k Vidamovi z Chartres a doprovázel jste ho do Anglie, když byl vyjednával jménem prince Condé a admirála Colignyho s královnou Alžbětou mír v Hampton Courtu."

"Tak jest," řekl pan z L., kterýž přes svou nenucenost projevil zde hluboké rozpaky.

"Říká se, že královna Alžběta si za své přispění hugenotům vyžádala, aby naši vydali jejím vojskům Le Havre jako zástavu, kterouž po skončení války vydá Francii toliko výměnou za Calais."

Tiseň pana z L. jako by vzrůstala, zdálo se mi dokonce, že ztrácí barvu.

"Neníť vám přece tajno, pane barone," řekl trochu pozměněným hlasem, "že podle znění smlouvy z Cateau-Cambrésis má Francie v každém případě vrátit Calais Anglii roku 1567..."

"Nebo si ji k tomuto datu ponechat nadobro a jako náhradu vyplatit Anglii částku pěti set tisíc tolarů. A který

francouzský král, kdožkoli bude vládnout, nedá přednost řešení, jež jsem uvedl já, před tím, kteréž jste připomenul vy?"

"Než toto řešení zvolí zajisté princ Condé, až skončí válka."

"Ale nebude moci!" zvolal otec vášnivě.

Vstal a obcházejí své křeslo, svíral oběma rukama opěradlo. Po chvíli pokračoval a na rozčilené tváři se zračily bolest spolu s hněvem:

"Už nebude moci! Protože dal královně Alžbětě v zástavu Le Havre! A myslíte si, že ona se ho zřekne za peníze, kdyžť jediným účelem pomoci, kterouž nám skýtá, je zmocnit se znovu Calais?"

Po tomto výbuchu se otec uklidnil, ještě celý se třesa rozhořčením, a jakkoliv Sauveterre nevyšel ze své nehybnosti, spatřoval jsem na jeho tváři, že sdílí všechny otcovy pocity nad tímto žalostným obchodem.

Po dlouhém mlčení pan z L. pronesl tichým a bezbarvým hlasem, leč nikoliv bez jisté důstojnosti, jež, zdálo se, na otce zapůsobila:

"Myslím, pane barone, že když princ Condé a admirál Coligny podepisovali úmluvu v Hampton Courtu, neuvědomovali si dosti dobře, že tak vážně ohrožují budoucnost Calais. Patrně se domnívali, že možnost koupit zpátky město jim zůstává otevřená. Čas jim šlapal na paty. V celém království se prováděly opravdové hony na naše lidi. Avšak princ a admirál by se pokládali za nešťastné a bezectné, kdyby jim bylo přišlo na mysl zmenšení království."

"A přesto je zatížili hypotékou!" pravil Sauveterre. "Francie čekala dvě stě deset let, aby vyrvala zpět Calais Angličanům, a Bůh ví, kolik krve a slzí stálo toto počínání. Zeptejte se barona z Mespechu. On tam byl! A nyní princ a admirál několika škrtů pera město ztratili. A proč? Za pomoc šesti tisíc anglických vojáků, z nichž tři tisíce ještě musí být posádkou v Le Havru! A za příspěví ve výši sto tisíce korun! Směšná kontribuce ve srovnání s tím, co dostává královna Alžběta! Kus království francouzského, a nikoli nejmenší!"

Po tomto prosluvu trvalo dlouhé ticho a pan z L. promluvil pak vážným hlasem:

"Jakkoli přítomen, nebyl jsem stranou při jednání v Hampton Courtu, pánové. Přiznávám, že jsme byli postaveni před krušnou nutností uzavřít jednání, což umožnilo anglické královně nás vydírat, vím, že naše závazky jsou nadmíru bolestné a že je to zkrátka hrubě špatný obchod. Než konec konců, smlouva je toliko smlouva... Condé a Coligny bojují přitlačeni ke zdi. Pane barone Sioraku, odmítnete jim své příspěví nyní, když nejde o nic menšího než o záchranu pravého náboženství ve francouzském království?"

Otec vstal a přecházel po místnosti s tváří nadmíru zarmoucenou a s rukama za zády, Sauveterre ho úzkostlivě pozoroval a synové rovněž. Neboť jsme se obávali, že nedokáže odolat tak naléhavé výzvě, a viděli jsme ho už na koni vyzbrojeného do války, jak opouští Mespech a odjíždí připojit se ke Condému a Colignymu do nejisté a v jeho očích nezákonné války.

"Pane," promluvil konečně otec, když se opět posadil a nabyl dostatek klidu, "řeknu-li vám ne, budu se cítit nevýslovně nešťastným, neboť budu mít dojem, že se odděluji ve skutecích, ne-li v srdci, od naší věci. Avšak přijmu-li, budu nešťastným rovněž, neboť se pak chopím zbraní proti svému národu a proti svému králi. A tam přece se mám zařadit na prvním místě," dodal přitlumeným hlasem. "Nepřidám se k princi Condému. Ne, pane, prosím vás, už nic k tomu nedodávejte. Všechno, co byste mi nyní mohl říct, jsem si už stokrát zopakoval."

Hleděl jsem na Samsona s nekonečnou úlevou, a jakkoliv František, nehybný jako obraz, neotočil hlavu, zdálo se mi, že i on si hluboce oddechl. Co se týče pana z L., už nenaléhal déle, pronesl však poněkud dlouhou řeč a požádal v ní hostitele o peněžní příspěvek na udržování vojsk, kteréž Duras shromažďoval v Gourdonu. Oba bratři, uchýlivše se do pokojíku vedle knihovny, několik minut se radili o této žádosti a vrátili se s částkou jednoho tisíce tolarů - nesmírná oběť podle těch, kdo je znali. Pan z L. spočítal tolary, jako by šlo o několik pětáků, a nezdál se nikterak udivený. Když to bylo učiněno, napsal mnohomluvným slohem překrásné potvrzení jménem prince Condého. Načež požádal, aby mu svolali jeho doprovod, a po tisícerých poklonách odešel.

V příštích dnech otec ztratil všechnu dobrou náladu, jak byl rozpolcen mezi dvoji věrností, jednou k pravému náboženství, druhou ke králi, neboli, jak říkával, "ke svému národu". Zvěděl jsem později, že sám Condé a ještě více Coligny procházeli stejnými mukami. Rozhodli se jinak a já je zajisté neodsuzuji. Vydání Calais přimělo otce k opačnému kroku, než zanechalo to v něm ránu, kteráž se dlouho zaceľovala. O několik let později jsem slyšel poznamenání Jana ze Sauveterre, že v záležitosti, v níž jsou ve hře opačné povinnosti, nechť už se rozhodneme pro kteroukoli stranu, "vždycky poté nemůžeme necítit, že jsme učinili chybný krok."

24. Poslední přání matčino

Týden po krátké návštěvě pana z L. na Mespechu matka porodila mrtvé pacholátko a takřka v zápětí ji zachvátila prudká a nepřetržitá horečka. Otec neopouštěl její lůžko a v noci spal v malém pokojíku, v němž se byl předtím ukrýval Svěráček, a dával si nosit jídlo do manželčina pokoje. Ačkoliv se už neobjeвоval ve společné síni, poznával jsem zhoršování matčína stavu podle protáhlé smutné tváře Alazais, když přicházela do kuchyně otci pro maso a nemocné pro teplé mléko.

Tento stav trval už týden, když si mě otec dal zavolat do pokojíku, kterýž byl teď jeho příbytkem. Nalezl jsem ho, an sedí s lokty opřenými o stolek a s hlavou v dlaních. Nepohnul se po mém příchodu a já, znepokojen jeho nehybností - jindy býval tak živý a čilý - zůstal jsem stát před ním, neodvažuje se téměř dýchat a srdce máje naplněné lítostí, že je úplně jiný než obvykle. Mnohem horší to bylo, když konečně ucítil mou přítomnost, odtáhl ruce od obličeje a já shlédl jeho oči, z nichž kanuly slzy, jedna po druhé, po špatně oholených lících. Nevěřil jsem vlastním zrakům a civěl na něj tupě a s otevřenou pusou, nohy se pode mnou třáslly, v hrudi děsivé prázdno a v hlavě třeštění - tak se mi zdálo, že se rozpadá a v trosky hrouť pevný svět, v němž jsem dosud žil, v tomto okamžení, kdy jsem uviděl svého hrdinu plakat. "Petře," promluvil konečně otec slabým a bezbarvým hlasem, "vaše matka umírá a přeje si vás vidět. Nepůjdu s vámi do jejího pokoje. Ráda by s vámi byla sama."

Zvedl se, a když stál přede mnou, byl si tak málo podoben držení těla i vystupováním a zdál se mi znenadání tak

zesláblý, shrbený a starý, a což je horší, i zpustlý, on, jenž býval tak čistý a upravený ve svém odívání, že pohled na něj mě zkroutil bezmála stejně jako zpráva, kterouž mi oznámil. Jako by se každý pohyb stal pro něj nesnesitelným, bez pohnutí mi ukázal rukou na dveře vedoucí do matčina pokoje, já pak prošel před ním bledý, zpocený, se sklopenýma očima (tolik ve mně jeho slabost vzbouzela stud i strach), a vstoupil k matce.

Matčina pevnost mě zase ukonejšila, jakkoliv smrt už byla vepsána v její tváři, dokonce i mé mladé oči si toho všimly, měla vpadlé oční důlky, bezmasé lice, těkavé a horečné zřítelnice. Leč byla nalíčena ve svých oblíbených barvách, vlasy co nejpečlivěji nakadeřené a čelo stále pyšné.

"Posaďte se, Petře," pravila slabým a stisněným hlasem, leč vyslovovala zřetelně. "Mám málo sil a málo času. Hlava mi odchází, jsem jako v mračnu."

Usedl jsem na stoličku, na níž, soudím, otec setrval celá hodina po celý týden a rozdíral si srdce, když na ni hleděl.

"Petře," řekla Isabella, "když jsem se setkala s Janem ze Sioraku, nosila jsem kolem krku medailón Panny Marie. Chtěla bych, abyste ho ode mne přijal darem a abyste ho nosil po celý život z lásky ke mně."

Zůstal jsem bezhlesý, tak mě překvapila a ohromila neslýchanost toho, oč se mě odvažila požádat.

"Petře! Petře!" šeptla s horečnou netrpělivostí, pozvedajíc se na polštářích, "mám málo času. Neváhejte s odpovědí. Přijímáte?"

"Přijímám," řekl jsem, "leč neměla jste učinit tento dar spíše mému staršímu bratrovi?"

"Ne," řekla, klesla na polštář a zavřela oči. "František nemá pevnou povahu. Nenosit by ho."

Viděl jsem, jak se ke mně natahuje její zavřená levá ruka, uchopil jsem ji, otevřel a našel v ní medailón i řetízek.

"Připněte si ho," řekla a otevřela oči.

Rozepjal jsem si kabátec a uposlechl, máje přitom dojem, že pášu vůči otci čin tak černý, že od tohoto okamžení se už nikdy víc neodvážím pohlédnout své duši v tvář.

Isabella přimhouřila ubohé, tak vpadlé, tak horečné a už těkavé oči a pravila vyhaslým hlasem:

"Nevídám ho. Máte ho vskutku kolem krku?"

"Ano. Je tam."

"Budete ho nosit, jak jsem vám říkala?"

"Ano."

Slabě, leč ještě pánovitě mi pokynula rukou, aby mě propustila, a když jsem se otáčel, spatřil jsem, kterak ke mně zcela znenadání vyslala pohled a úsměv nikoliv mateřský, leč ženský. Něžně jí zazářil na umírající tváři a na nezapomenutelný okamžik ji osvětlil ve chvíli, kdy mi říkala nadobyčej sladkým a jemným hlasem, jako by už ke mně mluvila z onoho světa:

"Sbohem, Jene."

Isabella byla pohřbena, jak si to byla přála, v mespechské kapli pod kůrem. Její rakev přikrývala dlaždice z okrového kamene našeho kraje a Jonáš do ní začal vyrývat slova, kteráž mu předešl otec

BARONKA ISABELLA ZE SIORAKU

1531-1562

Jonáš chtěl vytesat nápis, kterýž by odolal času, a po dva dlouhé týdny bylo slyšet z kteréhokoliv místa na Mespechu, jakmile jste se jen trochu zaposlouchali, smuteční úder kladiva, jímž bušil do svého rydla.

Jan ze Sioraku rozhodl, že nic nezmění v kapli a ponechá ji takovou, jako když tam matka obcovala mši. V kapli tedy zůstaly nedotčeny kříž, obrazy, ozdoby a dřevěná malovaná socha Panny. Nařídil toliko, aby byl na dveře zavěšen zámek, a když ho zamkl na dva západy, uschoval klíč ve svém pokoji. A naše reformované bohoslužby se dále slavily jako prvního dne ve společné síni.

Matčina smrt mi trochu obtížila svědomí: zdálo se mi, že bych měl více truchlit, a to tím spíše, když jsem teď věděl, že jsem byl jejím milovaným synem. Leč Isabella se ve své povýšenosti tak málo snažila přiblížit svým dětem a ačkoliv je milovala velice velmi, milovala je z takové dále, že jsem nikdy u ní nepocítil vůči sobě dostatek vřelosti, aby jí moje srdce vyšlo v ústrety.

Nosil jsem věrně na hrudi její medailón skrytý kabátkem, než bylo to z věrnosti k přísaze. Necítil jsem bolest, kteráž by mi drásala srdce - takovou bych prožíval, kdybych byl navždycky ztratil Barberinu. Ale Barberina se vrátila mezi nás a znovu zahrnovala děti něžnými pohledy, sladkým mazlením a štěbetavým přílivem láskyplných přezdívek, jež nám rozdávala každý večer, než sfoukla kahan. Nosila nyní ve svých krásných pažích nové pacholátko, Jakoubka, jehož můj otec přísahal vychovat, jelikož ho počala zcela úmyslně proto, aby mohla odkojit Isabellino novorozeňátko. A kromě Jakoubka se jí stále ještě držel za sukně Annet, chlapec už větší, než podle krajového zvyku ho kojila stále.

Až na tento návrat nedošlo po Isabellině smrti v mespechské domácnosti k pražádné změně. Alazais už nebyla k užitku jako komorná, naše velká hugenotka však zářila tak vzácnými ctnostmi, že pobratimstvo si ji ponechalo, aby pomáhala v domácích pracech, na polích a také v případě potřeby při obraně, ta statná panna se věru vyrovnala vojákovi, naučila se v krátkosti ovládat kopí a střilet z hákovnice.

Přišel den, kdy k našemu velkému ulehčení ustalo temné bušení kladiva, z kaple se vynořil Jonáš, shrbený a pokrytý kamenným prachem až po obočí, a požádal otce, aby si šel prohlédnout vytesaný nápis a aby mu řekl, je-li s ním spokojen.

"Toť krásná práce, Jonáši," řekl Jan ze Sioraku, "ale proč jsi tesal tak hluboko?"

"Kámen je krásný, ale převelice jemný, a rychle se ohladí." Otec si hluboce povzdychl.

"A tak ses co nejvíce vynasnažil, aby trvala památka Isabelly ze Sioraku na této zemi. Ale to nelze, můj milý Jonáši. Po

těto dlaždici se bude tolik přecházet, že za několik století se tvoje krásná práce smaže. A Isabella už na tomto světě nebude ničím, ba ani jménem."

Na to Jonáš nedokázal v tom okamžení odpovědět, avšak za nějaký čas řekl v Breuil Cabussovi:

"Nic naplat, Cabussi, ještě od nynějška za dvě stě let bude vidět můj nápis. A přichozí, kterýž si ho přečte - i když nebude nic vědět o Isabelle ze Sioraku - si možná řekne: 'Jednatřicet let. Chudera, umřela hodně mladá.' A stane se, že ucítí pohnutí. A já tedy nepracoval marně, a budu spokojený."

"A kde budeš v tu chvíli?" zeptal se Cabusse.

"Kdežkoliv budu, budu spokojený."

Sotva byla Isabella pochována, otec, kterýž za její nemoci zůstal uzavřen v jejím pokoji, se objevil na světle dne, mhouře zarudlé a napuchlé oči a oděn od hlavy k patám v černém, a toto odění už neopustil až do skonání života svého. Ihned se zběsile vrhl do práce, a práce zajisté nechyběla.

25. Fontenakova nemocná dcera

Pobratimstvo, jak už jsem byl pověděl, začalo zpevňovat hrazení z kaštanovníkových kůlů obklopující náš rybník nezměrnou zdí, po jejímž hořejšku vedla okružní cesta se stílnami. Toto druhé opevnění bylo do kruhu a mělo se připojit po obou koncích k už dokončenému vstupnímu hrádku, což byla objemná čtyřhranná věž z neotesaných kvádrů, o dvou patrech, z nichž první mělo podsebití hájící bránu o dvou křídlech. Ta brána uzavírala klenutý průchod vedoucí pod věží. Kdyby petardy útočníků rozbily tento vchod, dobyvatelé by našli na druhém konci klenutí železnou mříž, již by ovšem mohli vyviklat a vyvrátit, ale vystavili by se, sevření v úzkém průchodu, palbě ze stílen umístěných těsně vedle sebe v tlustých zdech a kamenům vrhaným na jejich hlavy z podsebití.

Co se týče pastí rozesetých dosud po zemi v ohradě kolem rybníku - což nebylo bez nebezpečství, když kráva nebo vůl se zatoulal mimo cestu - byly teď pohromadě v kruhovitě části uzavřené mezi kolovou ohradou a zdí. Jak by tady někdo skočil ze zdi, musel by do nich zapadnout a poranit se.

Zásluhou Alazais jsme najali nočního strážce Escorgola. Ostatně byl to její bratranec. Připomínal ji svými rozměry, než hrubě se od ní lišil veselou náladou, zpíváním i další neslýchanou zvláštností: byl za svých mladých let takřka slepý a pak najednou ve třiceti letech začal vidět jasně, bez zásahu lazebníka nebo lékaře ten zázrak z něho učinil veselého člověka, a jak říkával, zachová ho v radosti až do konce života, jelikož člověk, kterýž žil po třicet let jako na dně studny, musí být šťastný, když se vynoří na světlo denní.

Od své dlouhé cesty nocí Escorgol nabyt krom svého veselí i vlastnost nadmíru cennou pro nočního hlídače: zázračně jemný sluch. Když seděl za dne s námi ve společné síni, dokázal zaslechnout dobrou minutu před dogami v ohradě koňská kopyta na polní cestě k Mespechu.

Escorgol měl hnědé a jiskřivé oči, malý nos, labužnický ret v okrouhlé, trochu propadlé tváři, nad níž se klenula kulatá, úplně holá lebka. Z této tykve vystupovaly dvě obrovitě uši, jejichž vršky byly špičaté a jejichž lalůčky se notně otřásaly, když se smál nebo mluvil, což se přiházelo často, neboť byl větší smíšek a povídálek než kterýkoli dobrý matky syn v širém kraji.

Kolik hrubých i otesaných kamenů se dovezlo v těchto časech z našeho lomu do Mespechu! A kolik kamení jsme všichni odnosili a naskládali holýma a odřenýma rukama, velcí i malí, mužové i ženy, každý podle svých sil! Všichni se pustili do díla krom Coulondra, kterýž kvůli své železné ruce vodil povozy, a Maligouové, jež byla převelice zaneprázdněna vařením pro všechny, a konečně Barberiny, kteráž krom Jakoubka v náručí a Annetu držícího se za sukni obstarávala ještě Katčina synka, zatímco zdatná Katka pomáhala Cabussovi na ležení.

Ruce zajisté nechyběly. Pobratimstvo najalo dva kameníky pracující v úkolu, aby doplnili Jonáše, kterýž nemohl stačit poptávce, jsa často na staveništi mistrem i zedníkem.

Potom skončilo vinobraní a sklizeň ořechů a sešli se všichni naši nájemci, aby vypomohli ostatní čeledi: Faujanetovi, Marsalovi Šilhavci, dvěma bratrům Siorakovým, Alazais, jež se vyrovnala dvěma mužům, a Héliče, jež se vyrovnala sotva čtvrtině jednoho, jsouc příliš zaměstnána tím, že všechny pozorovala. Krom toho pracovali, když se byli naučili úkolům, baronovi tři velcí chlapi, baron sám, jen v košili bez kabátce, Sauveterre navzdory kulhavosti, a dokonce Kateřina a Gavašetka, jež slídily všude mezi hromadami kvádrů, majíce za úkol hledat malé ploché úlomky sloužící za klíny mezi kameny.

Páni byli tak blízcí čeledi při této dlouhé práci a sblížili se s ní ještě i účastí na ní; takže služebníci toho dovedli využít a leccos jim pověděli. Jonáš svým nevtrlivým, nepřímým a périgorským způsobem jakoby žertem poznamenal, že dokud takto pracují, mohl by si věru s dovolením pánů vystavět také dům nad svou jeskyní, aby nežil po celý život jako divá zvěř. Otec tu řeč nepřijal špatně a trochu vážně, trochu se smíchem se napůl zavázal ke slibu. Ale Sauveterre, jehož děsily už výdaje za opevnění, se k tomu stavěl slepě a hlouše.

Celkem to činilo každý den dobrých dvacet pět lidí na stravu a Maligouová, v hloubi duše šťastná, že vaří venku a že má kolem sebe tolik lidí, naříkala, kolik má práce, jelikož Barberina jí byla toliko slabou podporou, neboť když vytáhla bílý prs, aby nakojila Jakoubka, Annet, ač už velký, začal vřeštět, že chce druhý, kterýž mu ona ihned podala, rozdělující své nevyčerpatelné mléko jako římská vlčice mezi Romula a Rema. Byla to nadmíru pěkná podívaná, když Barberina takto kojila z obou zdrojů ty hladové caparty. Zastavoval jsem se při práci a díval se na ně. Byl jsem tím zjitřen až do útroba a takřka žárlivý, když jsem si pomyslel, že v květu svých osmnácti let kojila mne jako ty dva a že jsem nyní tak velký chlapík a že se učím zacházení se zbraněmi, latině, dějinám království a s otcem tajem lékařského umění.

Siorak a Sauveterre věděli neméně než všichni ostatní, že i takto opevněný Mespech by v žádném případě nedokázal odolávat královskému vojsku vyzbrojenému děly. Řekli to hrdelnímu soudci a měli ještě příležitost zopakovat to panu ze Salis, vrchnímu královskému soudci Périgordska sídlem v Sarlatu: jako věrní poddaní by nikdy neuzavřeli brány před králem ani před královskými úředníky.

Než bylo se co obávat jiných nebezpečství. Od té doby, co pařížský parlament postavil reformované mimo zákon,

všemožná sebranka a lůza, dostavši svolení krást, znásilňovat a mordovat, vylezla jako sviňky ze svých děr. Loupežníci a lapkové, chmatáci a tuláci, otrhanci a žebráci vyběhli ze svých smrdutých pelechů, v nichž byli zalezli, směle sešikovali tlupy a pod záminkou náboženství páchali na osamocených hugenotských obydlích nejhorší ukrutností. Po pravdě řečeno ty tlupy se objevily prozatím toliko na severu království a hlavně v krajích Anjou a Maine, jež zpusťovaly, leč podle měnlivé štěstěny občanské války by mohly při vyhledávání dobrodružství a nových lupů sejít až do kraje guyennského, kde by se Montluc zajisté nikterak nesnažil je zkrotit.

Byli jsme vystaveni bližším nebezpečím, jak to byl pověděl Jan ze Sioraku nikoliv bez záměru Vilému z La Porte. Náš soused Bertrand z Fontenaku, jenž nás nenáviděl kvůli vypovězení svého otce, nám poskytl důkaz tím, že na nás poštlal Romy, když byl Jan ze Sioraku bojoval pod calaiskými hradbami. Bylo se tudíž co bát, aby se - podnícen pronásledováním, jehož obětní v království byli naši lidé - znovu nepokusil o nějakou podlost vůči Mespechu. Když jsme takto uvažovali o obávaném sousedovi, dokončovalo se naše opevnění a Escorgol byl už umístěn v prvním patře vstupního hrádku, pobratimstvo přijalo s nejzazším údivem jízdního posla s poselstvím od barona z Fontenaku. Siorac nevěřil svým očím a Sauveterre svým uším, když baron z Mespechu mu nahlas četl psaníčko: Jediná dcera barona z Fontenaku Diana byla stížena vážnou chorobou, u níž se lze obávat, že by ji mohla sklátit do hrobu. Žel žádný z lékařů v Sarlatu, Bergeraku a v Périgueux nebyl do dnešního dne ochoten přijít Dianu léčit na fontenacký hrad.

"Prísámboh! Znají toho člověka!" zvolal Sauveterre.

V důsledku toho baron z Fontenaku žádá pana barona ze Sioraku a pana podkoního ze Sauveterre, aby ráčili křesťansky pomínout různice, kteréž v minulosti vyvstaly mezi oběma rodinami.

"Různice!" zvolal Sauveterre. "To je překrásně řečeno!"

"...a pokorně prosí barona z Mespechu, aby laskavě donesl jeho dceři příspěvní své vědy."

Bratři na sebe užasle pohlédli.

"Domnívám se, že je nutno stroze odmítnout," řekl Sauveterre. "Víme vůbec, jakou má ta Diana nemoc? Možná mor. Na Sarlatsku se objevily nové případy a bylo by na mou věru krásné, kdyby nás tato Fontenaková oblažila nákazou!"

"Já naopak se přikláním k tomu vyhovět," řekl Siorac. "Zdá se mi to křesťanštější a současně obratnější."

Usmíval se, když ta slova pronášel.

"Samo sebou se rozumí, budeme si klást podmínky."

Po dlouhém dohadování jeho názor zvítězil a Siorac nemeškaje složil dopis baronovi z Fontenaku. Předně podotkl, že je sice licenciátem montpelliérské lékařské fakulty, leč není doktorem, a že jsou zajisté v Sarlatu, v Bergeraku a v Périgueux lékaři učenější než on; že až dosud léčil toliko osoby příliš chudé, než aby mohly požadovat léčení od těchto učenců; že se nemůže vzdálit z Mespechu v těchto zjitřených dobách a tím méně navštívit svého souseda; než kdyby týž mu chtěl svěřit svou dceru Dianu provázenou jednou komornou, pečoval by o nemocnou a ubytoval by ji s její průvodkyní v druhém patře mespechského vstupního hrádku, jehož jižní okno je obráceno k fontenacké hlavní věži; že chce, aby bylo dohodnuto, že jediné on sám bude rozhodovat, jaké léčení poskytovat Dianě z Fontenaku po celou dobu léčení; že po tu dobu Diana, item její komorná, nebudou přijímat návštěvy z Fontenaku ani jiných osob; že v případě neblahého konce choroby baron z Fontenaku nebude za to nikterak činit odpovědná barona z Mespechu a že se předem zřeká jakéhokoliv postihu nebo procesu proti němu; a že konečně Diana a její komorná mají být před odchodem z Fontenaku od hlavy k patám důkladně umyty v teplé vodě a s nejzazší svědomitostí odšívěny.

Nevím, jak jinak si vysvětlit tento poslední příkaz, dozajista hrubě podivný, než tím, že otec pocíťoval až šílenou hrůzu před špinou a jistým cizopasným hmyzem, proti němuž vedl na Mespechu každodenní válku. Později, když jsem dlel na dvoře Karla IX., mnohdy mě rozveselilo pomýšlení, jakou hrůzu by prožíval otec, kdyby viděl nejednu z těch krásných a skvěle nalíčených dam obklopujících krále, jak si vytahuje veš z vlasů a rozmačkává ji v něžných prstíčkách, aniž to kohokoliv kolem ní udivuje.

Fontenac, nutno říci, se vším souhlasil včetně toho, že soudní písař pořídí opis korespondence vyměněné při této příležitosti mezi ním a otcem a že ho svěří sarlatskému hrdelnímu soudci, v jehož archívech má být uchován.

Nikomu na Mespechu nebylo dovoleno spatřit Dianu, ba ani Escorgolovi, kterýž bydlel v prvním patře hrádku, v němž ona obývala druhé, a otec nám o ní toliko pověděl, že je jí čtrnáct let a že je nadmíru krásná, má dlouhé černé vlasy a zelené oči a nadto je mírná a dobrotivá, podobajíc se ve všem své matce a nikoliv tygrovi, jehož měla za otce: tento popis hrubě roznítl představivost tří mespechských mládenců.

Jan ze Sioraku se naopak sťežil přiznat, že na Dianě shledal známky moru.

Jakkoliv tenkrát měsíc září byl nadmíru vlidný, kázal ve dne v noci pálit v pokoji nemocné velký oheň: domníval se, že morová nákaza se šíří vzduchem a ten se očišťuje ohněm. Z téhož důvodu nosil před ústy a nosem masku, když se přibližoval k Dianě, a před odchodem od ní ji házel do ohně v krbu. Pak se vzdaloval do knihovny, vyhýbaje se po cestě každému, a dával si tam donášet dva sudy plné horké vody. Do jednoho házel šatstvo a do druhého se nořil sám, tolik věřil v působení tepla proti nákaze. Stejně opatření předepsal Dianině komorné Toničce, a dokonce i Escorgolovi, jelikož se přibližoval k Toničce, když jí přinášel dříví na topení a maso. Nikdy v životě se ubohý Escorgol tolik nenakoupal a hořce si na to stěžoval, obávaje se, aby se mu kůže při styku s vodou neopotřebovala nebo nerozměkla. Moji velcí profesori medicíny v Montpellieru, když jsem jim to později vyprávěl, se tomu velice smáli, tvrdíce, že voda, ani teplá, nezmůže nic proti nákaze vzduchem, jelikož voda a vzduch jsou svou podstatou živly neslučitelné. Bylo to moudře uvážené, o tom není sporu. Nicméně nikdo na Mespechu nedostal mor, ani Tonička, ani Escorgol, ani otec. Bylo asi tedy na tom podivínství něco dobrého.

Diana trpěla prudkou a ustavičnou horečkou a byla nadto krajně vyhublá a krajně zesláblá, kojná, jež ji ošetřovala na Fontenaku, pokládala totiž za vhodné uložit ji dietu. Když otec zjistil, jak málo chodí na moč, kázal, necht' ji dávají mléko po libosti, a ona ho vypila až dva litry denně, majíc každý den chvění po celém těle a jsouc sžírána úžasnou žízni.

Šestý den otec zaznamenal, že velký vřed, jež měla na slabině, začíná hnisat. Napsal Fontenakovi, že jeho dceři se daří

líp, jelikož jí choroba začíná vycházet z těla, a bude-li hnisání pokračovat, že lze doufat v její uzdravení.

Dva dny po tomto listu Mespech přivítal návštěvu velkého sarlatského lékaře Antonína z Lascaux, kterýž prohlásil, že ho objednal baron z Fontenaku, a přál si vidět nemocnou. A na mou věru ji "uviděl" a nic více, neboť nepřestoupil práh místnosti. Odtud pravil, že ji shledává u velmi dobrém stavu, než k rychlejšímu vyléčení že by bylo třeba odebrat jí z těla dvě pinty krve denně.

"Pouštět jí žilou?" zvolal otec. "Proč to?"

Antonín z Lascaux, kterýž byl dobře živený hezký muž a jistý sám sebou, se usmál nevědomosti tohoto licenciáta a chtěl ho vlídně osvětlit nejnovějším světlem vědění.

"Vidím, že hojně pouštění žilou jakožto lék k vám ještě nedospělo, pane barone. Je přece svrchovaným lékem při všech chorobách a nadmíru ve cti od té doby, co je slavný italský lékař Karla IX. Leonardo Botalli uvedl na francouzský dvůr."

"A co působí to pouštění žilou?"

"Vytahuje shnilou krev z těla nemocného. Není vám neznámo, že čím více hnijící vody čerpáme ze studny, tím více do ní přitéká dobrá. Taktéž je tomu s krví a s pouštěním žilou."

"Příměr není výměr," pronesl otec po chvílce přemýšlení. "Voda ve studni se obnovuje z pramene, kterýž ji živí. Ale jak se vyměňuje krev, to se neví."

"Krev plodí krev," pronesl obřadně Lascaux.

"Možná, leč zdaleka ne tak rychle. Viděl jsem za svých vojenských tažení tisíce raněných nesmírně zesláblých ztrátou krve, i když rána zůstávala zdravá. A po zhojení a zavěšení rány ranění zůstávali slabí ještě po celé týdny."

Lascaux zvedl učitelky ruku.

"Právě proto, že část jejich krve byla shnilá. Jejich léčení by se nadmíru uspíšilo, kdyby se jim vytáhla z těla."

Nato otec znovu chvílku přemýšlel a namítl:

"Mluvíte-li o shnilé části krve, znamená to, že je i část zdravá. A jak víte, když pouštíte žilou, že čerpáte shnilou část a nikoliv zdravou?"

Zdálo se, že Lascaux zrozpačitěl. Leč protože byl navzdory své otylosti dosti chytrý, rozhodl se obrátit záležitost v posměch.

"Ach pane barone, věhlas největších lékařů pro vás tedy nic neznamená! Jste velký skeptik. Nevěříte v pouštění žilou stejně jako v Pannu Marii - a jste kacíř v medicíně stejně jako v náboženství..."

Otec se ráčil zasmát tomuto vtipu, pozval Lascauxe k obědu a choval se k němu uctivě. A Lascaux po návratu do Sarlatu napsal Fontenakovi, že baron z Mespechu je člověk zcela dobrý, i když ve svých názorech nadmíru podivný, nicméně že nemocná podle jeho důkladného vyšetření jeví všechny známky brzkého uzdravení. Našel jsem tento Lascauxův dopis o mnoho let později v archívech fontenackého hradu a na rubu poznámku baronovou rukou, že vyplatil tomuto velkému sarlatskému lékaři padesát tolarů jakožto odměnu za jeho poradu.

Víc takových "porad" už nebylo, neboť Jan ze Sioraku poslal Fontenakovi úsečný, leč zdvořilý dopis, aby mu připomněl vzájemné dohody. Svěřena jsouc takto péči toliko mého otce, Diana pokračovala na Mespechu ve svém dlouhém uzdravování, objevujíc se občas v oknech vstupního hrádku, mezitím co my jsme dokončovali poslední úpravy obranného valu.

Září tohoto roku bylo slunečné a mírné a Diana, zabalená do bílé kožešiny, častokrát otevírala okno, a opírajíc se o kamennou římsu, dlouho nás pozorovala velkýma zelenýma očima se stínem úsměvu na dosud bledých rtech. Všiml jsem si, že její objevování působilo na mého staršího bratra tak mocně, že ho přibilo na místo s upřeným zrakem a prázdnýma rukama a on se dlouhou minutu ani o palec nepohnul. Kdo by si pomyslel, že tento velký nekňuba má tolik krve v žilách, tak živou představitost a tak něhyplné srdce? Diana se dívala na nás na všechny, aniž hleděla na někoho zvláště, ale koutkem zeleného oka zajisté neopomněla přehlédnout Františkův zmatek. A jak sklopil oči a chopil se díla, vyslala k němu v zamžikání řas jediný pohled, tak hbitý a tak rychle opět stažený, že ubohý František v něm jen stěží mohl číst povzbuzení. Takto prý si počínají dívky, mají-li dobré vychování.

Než za mých nocí s Héličkou bylo všechno mnohem neotesanější.

"Petře, ty darebo!" spustila, jak Barberina sfoukla kahan a ponořila se do hlubokého spánku. "Moc se koukáš na tu hradní pannu. Tvůj starší bratr se už pořádně chytil na vějičku, chudák! A tobě se také líbí to dlouhé bidlo?"

"Má tuze krásnou tvář," chtěl jsem ji pošťouchnout.

"Ajaj!" křikla prudce. "Je bílá jako řepa a prsa má sotva na moji dlaň."

Při těch slovech na mě skočila, naklonila se a přitiskla mi ňadra na oči, "aby mi je ucpala", jak pravila.

Bylo řečí mezi našimi lidmi, a především z kuchyně do přístěnku, kde mezi Maligouovou a Barberinou jazyky pilně kmitaly. Ale v knihovně od bratra k bratru nepadlo slovo, ani stopa se neobjevila v Rodinné kronice a rovněž ani nejmenší náznak před Františkem, který, dobře citě v tomto mlčení, co chce říci, odvážil se občas ukázat sklíčenou tvář.

26. Pohroma u Vergtu

Dne 1. října měsíce přijalo pobratimstvo emisara vypraveného panem z Durasu, kterýž shromažďoval v Gourdonu hugenotské houfy z jihu a chystal se je odvést do Orléansu, aby posílil armádu prince Condého.

Setkání se konalo v mespechské knihovně a byli jsme mu přítomni i my, František, Samson a já, neboť Jan ze Sioraku soudil, že není na tom dosti, aby Sauveterre zasvěcoval jeho chlapce do znamenitých činů minulosti: měli se také učit dějinám království, tak jak se odehrávaly tak říkajíc před jejich očima, den ze dne.

Emisar se nazýval Verbelay a neměl zajisté dvořenínskou uhlazenost pana z L. Cítili jsme z něho vojáka a současně i kněze, a on vskutku vyklouzl z toho druhého a přešel k prvnímu, byv zprvu novicem v Cluny na doporučení svého bratra, biskupa puyského. Ale pod kutnou ho začala svědit mladá kůže, on pak kutnu odhodil do kopřiv a stav se hugenotem, pocítil prudké svrbění po boji. Nosil rapír, dýku, bambitku za pasem, a nad touto výzbrojí planoucí černé

oči, krátké vlasy a velký nos, aby číchal krev nepřítele. Ostatně byl nadmíru statečný, jak jsme to viděli později. Verbelay začal tím, že poděkoval pobratimstvu za tisíc tolarů, kteréž věnovalo panu z L. a kteréž on odevzdal panu z Durasu. Dar posloužil k tomu, že mohli přikoupit k malému Durasově dělostřelectvu, jež čítalo dosud toliko tenká děla, i těžký kus, jehož objevení vrátilo udatenství hugenotským vojskům v Gourdonu. Ve své lidové a jižní nátuře ho posměšně přejmenovali na ze mše ven a okamžitě ho pokřtili nikoli vodou, leč cahorským vínem, část vylili na nový bronz, většinu do jícnu.

Ze mše ven měl poprvé vyzkoušet svou střelbu proti sarlatským hradbám, kteréž pan z Durasu hodlal dobýt, jelikož přímá cesta na Orléans ho vedla právě tudy. A žádal pana barona z Mespechu, o němž bylo známo, že se proslavil při pověstném obléhání, aby mu u této příležitosti poskytl pomoc svými radami.

"V Calais šlo o to," pravil otec, "abychom vyhnali z města Angličany. Jasný úkol. Než tady je od základu zmatený. Neboť jelikož byl vskutku spáchán velký zločin tím, že reformovaní byli postaveni mimo zákon, dalším zločinem je vzbouřit se proti vlastnímu panovníkovi a vyrvat město z jeho poslušnosti."

"Pane barone," Verbelay projevil známky netrpělivosti, "nepřišel jsem vás prosit, abyste zvrátil svoje rozhodnutí. Nejde nám o pomoc vašich paží, ale o vaši radu."

"Nu dobrá, tady je má rada, pakliže pan z Durasu mě ráčil poctit tím, že mě o ni požádal," odvětil Jan ze Sioraku, trochu podrážděný tímto tónem. "Jestliže přímá cesta pana z Durasu vede přes Sarlat, nechť pan z Durasu učiní okliku a ponechá město za sebou."

"Cože?" zvolal Verbelay a jeho černé oči vrhaly blesky. "Ponechat za sebou to bohaté biskupství, když nám tak krutě chybějí peníze na naši věc? A město bez tvrze, bez hradu, mající za veškerou obranu toliko jednoduchou hradbu s několika věžičkami a jedním příkopem; a nadto obklopené vysokými vrchy, odkud lze střílet přímo na náměstí a přehlédnout je celé z kterékoli strany?"

Jan ze Sioraku neodpověděl, naznačil tím, že řekl všechno. A protože se mlčení prodlužovalo; Sauveterre se ujal slova, snad protože otec mu připadal trochu příkrý.

"Krom ze mše ven kolik máte bombard, pane Verbelay?"

"Šest."

"To je věru málo na obléhání."

"Ale nás je dvanáct tisíc. Jich jsou tři sta."

"Tři sta obránců za hradbami," pravil Sauveterre, "a budou se bit jako tygři, aby chránili své ženy, své zlato a svou víru - ať už je ta víra jakákoliv," dodal a mávl rukou. "Krom toho Sarlat se dověděl, že ho pan z Durasu hodlá napadnout. Radní opatřili město hojnými potravinami a střelivem a značná síla katolické šlechty v kraji odpověděla na jejich výzvu: Fontanilles, Puymartin, Périgord, Claude z Martres, La Raymondie, všichni ti mužové se dobře sešikovali ve čtyři roty, rozložené kolem hradeb a ježící se hákovnicemi, navíc pak mají dobrou baterii na pevné věži míru."

"Nicméně Sarlat dostaneme!" řekl Verbelay rozhodným hlasem.

"Za deset dní," řekl otec. "Nebo spíš byste ho mohli mít za deset dní, jestliže vám do té doby nevpadnou do zad pan z Burie, kterýž je na milandeském hradě, a pan z Montluku, kterýž je v agenském kraji, a nestisknou vás zezadu. Pane Verbelay, zopakujte, prosím vás, moje slova přesně panu z Durasu. Byl by mohl dobýt Sarlat náhlým přepadem za dvacet čtyři hodiny. Ale přespříliš se u vás mluvilo. Sarlat vás čeká, Montluc a Burie se o vás dověděl a chystají se vám přilepit na paty. Věřte mi, nejpřímější, nejbezpečnější a nejrychlejší cesta k princovi z Condé v Orléansu nevede přes Sarlat."

"Zopakuji věrně váš vzkaz, pane barone, a váš taky, pane podkoní," řekl Verbelay, vstal a rozloučil se tak stručně, jak mu to dovolovaly meze zdvořilosti. Než planoucí oči mu jiskřily a bylo patrné, že je krajně nespokojený radou, kterouž má tlumočit.

Siorac a Sauveterre ho pozorovali z věžního okna, jak vyskakuje na koně a tryskem ujíždí se svým malým doprovodem. Sauveterre pokývl hlavou.

"Byla to znamenitá rada, leč marná."

"Taky se bojím," řekl otec se vztyčenou hlavou a s pěstmi na kyčlích. "Ó, kdyby mi byl princ Condé nabídl velení gourbonské armády..."

"Ale záleželo to toliko na vás..."

"Kdeže! Kdeže!" Siorac netrpělivě přecházel po místnosti. "Co mi nabídl? Abych byl Durasovým lajtnantem! A Duras je leda dobrý plukovník pěchoty, má zaběhnuté manýry a je omezený. Dobytím Sarlatu chce darovat svému vojsku první snadný úspěch. Ale především nedokázal předstírat, že město nenapadne, jak to tak znamenitě učinil Guise u Calais. Zbavil se účinku překvapení. Nedobude tudíž Sarlat za pochodu. Naopak ztratí pod jeho hradbami nemálo času a nakonec ho dohoní na kusy Montluc a jeho strašní španělští pěšáci. Ne!" zvolal otec vášnivě a několikrát udeřil pravou pěstí do levé dlaně, "Durasovou první povinností bylo tryskem vytáhnout armádu z toho zahnojeného périgordského vosího hnízda, uniknout rychlými pohyby Montlukovým pařátům a dovést těch dvanáct tisíc mužů bez pohromy ke Condému."

Seděl jsem mlčky s rukama složenýma na kolenou jako oba moji bratři a naslouchal jsem těm slovům s obdivem a taky trochu s překvapením, neboť jsem se z nich dověděl, že otec, hugenot věrný králi, by "možná" povstal proti svému panovníkovi, kdyby mu byli v Gourdonu nabídnuti vrchní velení. Jan ze Sioraku měl tedy věru pravdu, když říkal, že povinnost je v těchto pohnutých dobách "od základu zmatená"... Nepochopitelná krom toho byla a stávala se jí čím dál více, když jsme se na Mespechu dověděl, že 3. října večer přiblíživši se Durasova armáda oblehla sarlatské hradby. V rozmluvách mezi bratry se vyjevilo, že dobývání města našimi lidmi, města, k němuž je poutalo už tolik přátelských svazků, je vrhá do nadmíru smíšených pocitů.

"Duras nedobude Sarlat," trhl sebou otec, když se dověděl tu novinu.

"Ale Jene," namítl Sauveterre, "vy mluvíte, jako byste si nepřál, aby ho dobyl."

"A vy sám si to přejete?"

"Přeju si to," odpověděl Sauveterre bez nejmenšího nadšení, "jakožto první úspěch našich zbraní v nespravedlivé válce, kterouž nám vnutili."

"Je-li to však opravdu úspěch?" otázal se otec a netrpělivě přecházel sem a tam. "Duras dobude město. Nuž dobrá, a co se stane? Naši vojáci, kteříž jsou, žel, vojáky jako jiní, se pustí do obvyklého zaměstnání: plenění, mordování, znásilňování žen. Zabijí několik kněží, největším boháčům uloží výkupné. Vydrancují kostely a zbaví je ozdob. Uvalí berně na obchodníky. A po dvou dnech těchto zmatků odejdou, Sarlatští budou stejnými katolíky jako předtím a budou mít nové důvody mstít se na našich lidech. Ne, ne, dobytí Sarlatu nic nevyřeší. K rozhodnutí dojde na severu království mezi Condém a Guisem."

"Na druhé straně," odvětil Sauveterre, "jestliže Duras před Sarlatem ztroskotá, taková pohroma zmenší udatenství našich lidí a další průběh událostí zůstane ve hvězdách..."

"Zajisté! Zajisté!" Otec sklonil hlavu. "To si také říkám. Ale představte si dvanáct tisíc vojáků ponechaných v městečku jako Sarlat, jenž nečítá ani pět tisíc obyvatel. Bratře můj, tohle je naše evangelium?"

Příští den jsme se dověděli, že Duras postavil k střelbě kus ze mše ven a dvě tenká děla do zahrady na úpatí vrchu Pissevi nedaleko kašny v Boudouyssou. Palba začala v osm hodin ráno a za dvě hodiny poté se protější hradba sesula, leč Durasova baterie byla tak špatně a tak spěšně postavená, bez náspu, který by ji chránil, a bez proutí a košů, které by ji kryly, že prudká palba z mušket, jež vycházela z města, zabila velitele, poranila dělostřelce a donutila zbytek obsluhy, aby se stáhl. Ze mše ven a obě tenká děla zůstaly takto opuštěny v zahradě a nepřetržitě krupobití z hákovnic obléhaných zabraňovalo k nim přístup. Kdyby Sarlatští měli dostatek lidí a mohli provést výpad, ty tři kusy by byly jejich. Ale na to neměli pomyslen. Troufali si toliko opravit hradbu na této straně.

V deset hodin večer, když nastala noc, naši spustili na všech stranách poplach, mocně troubili na trubky, bušili do bubnů, křičeli a řvali, mávali žebříky, stříleli salvy z hákovnic, a když byli takto odvrátili pozornost, podařilo se jim odtáhnout ze mše ven a tenká děla ze zahrady pod Pissevi a umístit je výhodněji na jihozápadě města na vrchu Pechnabran, odkud tyto kusy ovládaly hradby. Tady také se sesula hradba. Dne 5. a 6. října Duras provedl útoky, ale obléhání je všude odrazili, a 6. ráno Duras ukončil dobývání dověděl se, že pan z Burie se zvedl, aby ho dostihl; naši ještě vypálili předměstí, františkánský klášter a temniacký hrad.

Ve velikém spěchu Duras tehdy zamířil přes Meyrals a Tayac na Périgueux, ale k městu se už nedostal. Dne 9. října ho na rovině u Vergtu dostihl Montluc, překvapil ho a rozdrtil. Byla to děsivá jatka. Vmísili se i vesničané a v okolních lesích bylo pobito šest tisíc hugenotů. Nebylo žádné slitování. Zbytek Durasových hugenotů ve zmatku uprchl, a když Duras dorazil do Orléansu, zbývalo mu pouhých pět tisíc vyčerpaných, vystrašených a zoufalých mužů. Tři dny, kteréž Duras promarnil pod sarlatskými hradbami, zaplatila hugenotská strana polovinou jedné armády a první porážkou ve válce.

27. Saracénka

Týden po krvavé pohromě u Vergtu seděli jsme František, Samson a já koncem odpoledne v prvním patře vstupního hrádku kolem Escorgola a poslouchali ho, jak vykládá pohádku ze své Provence. A jakkoli náš číhař vyprávěl velice dobře pevným a jasným hlasem v krásné provensálštině, trochu odlišné od naší périgorské mluvy, pozoroval jsem, že můj prvorozený bratr naslouchá toliko jedním uchem, zvláště když nad našimi hlavami byl slyšet lehoučký krok, oddělený od nás stropem z prken kaštanovníku, kterýž nebyl tlustší palce a na rozkázání pobratimstva ho Faujanet zřídil tak spěšně, že mezi prkny prosvítalo světlo. Mrkl jsem maličko zlomyslně na Samsona, ten však, stále ještě nevinný a nocí stejně jako Barberina využívající ke spánku (nevím, komu jsem zavázán tolikerými díky, snad ďáblu, jež moji strážní andělé ve věži mají tak dobrý spánek), nespouštěl svůj jasný pohled z Escorgolovy tváře, poslouchal, aby mu ani slůvko neuniklo, a zachmuřil se, kdykoliv ho překvapilo některé provensálské rčení.

Vedle velkého krbu - neboť o zimních nocích náš číhař potřeboval oheň, aby se udržel vzhůru - se vstupovalo na kamenné točité schodiště, vytesané do široké zdi a vedoucí do hořejšího poschodí, tak točené a tak úzké, že bylo třeba vytahovat oknem nábytek určený pro místnost, již Diana sdílela se svou komornou. Krb byl na půlnoční straně a přesně nad naším, oba komíny, prve než vystoupily z kamenné střechy, se spojovaly. Avšak na otcovo přikázání hořejší krb plál mocným plamenem, a když jsme nastražili ucho - jak to činil František - mohli jsme slyšet praskání a hvízdání polen, jež se v něm spalovala.

Točité schodiště bylo v druhém poschodí uzavřeno pevnými dubovými dveřmi opatřenými dvěma závorami, jednou uvnitř jizby, druhou z této strany, leč v našem patře zavřené nebylo, a tak jsme viděli první stupně otáčející se kolem hlavního kamenného pilíře, dobře osvětlené hezkým okénkem vytesaným do zaoblené zdi, toto okénko nám právě ten oblouk zakrýval tak dokonale, že bylo vidět toliko zlaté světlo, jež jím v tomto skvoucím odpoledni pronikalo na krásné okrové schody vytesané druhdy Jonášem. Vzpomínám si, že když jsem tak seděl na stoličce zády ke zdi a poslouchal Escorgola, moje oko bloudící po místnosti se často zastavovalo na této zářivé, tiché a tajemné dutině, již tvořila tato křivka schodů točících se kolem pilíře až k dubovým dveřím zavřeným na závoru, tam, kde žila zajatkyň, kterouž jsme nikdy neviděli, leda z dálky v okně. Já jsem se přitom oddával klidně představám, ale chudák František, kterýž, jak byla pověděla Hélička, už se důkladně chytil na vějičku, byl na tom jinak, to jsem dobře věděl. S upřenými a zádušnými očima, s chvějícími se rty hleděl na osvětlené stoupající schody ve zdi jako na zakázaný vchod do rajských zahrad.

Escorgol se náhle odmlčel, zavřel obě oči a řekl:

"Hleďme, já někoho slyším!"

Vstal jsem, zamířil jsem k úzkému oknu nad podebitím a hleděl na polní cestu, jež vedla od beunské zátočiny ke vstupnímu hrádku. Neviděl jsem nic a krom ptačího šveholení ani nic neslyšel. Přišel ke mně Samson a také napínal sluch.

Escorgol sebral vedle svého lůžka hákovnici, zavřel oči, znovu poslouchal, leč pak odložil zbraň na zem a pravil:

"Někdo sem jde, je sám a bos."

Načež došel k nám a též hleděl přes naše hlavy na dosud prázdnou cestu. František se nepohnul o píď a zůstal sedět na místě ztracen nikoli v myšlenkách, leč toliko v jedné jediné.

Zcela na konci cesty vedoucí k nám z Beun se objevila hlava, pak trup, nakonec celé tělo. Podle chůze, nebylo pochyb, to bylo děvče. Když přišla blíž, poznal jsem na ní takovou spoustu černých vlasů, že jí sotva bylo vidět oči, a velice málo šatstva, takže se objevovaly nohy a poodhalené prsy - jinak to bylo děvče statné a hrdého vzhledu navzdory těm hadrům.

"Co tu chceš, holka?" zvolal Escorgol z okna a pozoroval ji zpola se zaujetím, zpola s nedůvěrou. "Jestliže jsi přišla žebrat, odejdi. Dnes nedáváme."

"Já nežebrám," řeklo děvče směle. "Chci mluvit s mespechskými pány o Jonáši kameníkovi."

"Hle, já tě poznávám!" zvolal jsem a naklonil se nad kamennou římsu okna. "Jsi ta Saracénka, kterouž nám romský hejtman před čtyřmi lety ponechal jako rukojmí a kterouž strýc Sauveterre poslal na Volperie v Montignaku."

"Jsem to vskutku já, Saracénka," řekla a vztyčila hlavu, jako by to jméno bylo titulem.

"Znáte-li ji," řekl Escorgol a každému z nás podal dyku, "jděte jí otevřít branku pro pěši, avšak zavřete za ní dobře na tři západy. Já tu zůstanu hlídat."

Seběhl jsem po točitých schůdcích, tvořily z druhé strany krbu pokračování těch, jež vedly vzhůru, jak jsem to byl popsál, a měly stejné rozměry, jenže nebyly tak příjemné, jsouce osvětleny v přízemí toliko úzkými střílnami, jimiž bylo možno napadnout útočníky, kdyby prorazili bránu, a zůstat mimo jejich dosah. Samson mi běžel v patách a ve chvíli, kdy jsme vytahovali troje závory z branky pro pěši, on vpravo a já vlevo, drželi jsme dyky za zády, jak nás tomu naučil otec. Upevnil jsem řetěz, kterýž pootevřel branku, a tím úzkým otvorem, sehnutá a bokem, proklouzla Saracénka, a když byla uvnitř, chopil jsem ji rychle za paži, přitiskl jí špičku dyky na hrdlo a nařídil, aby se ani nepohnula, dokud Samson nezavře branku. Když to Samson učinil, chytil jsem ji za druhou paži a obrátil ji dozadu, a dal jí pocítit špičku dyky na lopatce, řekl jí, že ji prohledám. A to jsem činil zprvu velice vážně, zastrčil jsem dyku za opasek a prohlížel košíček z vrbového proutí, kterýž držela v ruce (ale byl prázdný). Ta trocha oděvu, co měla na sobě, a ještě k tomu děravá, neskrývala ovšem na první omak žádnou zbraň, a má prohlídka ztrácela na přísnosti, leč nabývala na délce.

Saracénka se jala smát, zavrtěla se a upřela na mě skrze smolné vlasy lesklé oči.

"K čertu, mladý pane," promluvila výsměšným a zároveň chrčivým hlasem, "za ty čtyři roky jste myslím důkladně vyrostl podle toho, jak mě prohlížíte! Povězte svému ryšavému bratrovi, ať mě tolik nepíchá do zad."

Zasmála se a zavrtěla sebou:

"Nemám u sebe jiné zbraně než ty, jež vedou muže k ztracení."

"Těmi však oplýváš!" řekl jsem a vrhl na ni pohled, pod nímž se ještě více zavlnila.

"Zastrč dyku, Samsone, a nasad' mříže," pokračoval jsem a držel dál Saracénku za paži, ne protože by to bylo nutné, ale že v jejím pevném a čerstvém masu se zalíbilo mým prstům a že jsem byl nadmíru udiven jejím nenadálým příchodem v těchto časech, kdy jsme byli všichni tak truchlivě sevření a uvěznění v hradbách Mespechu skrze nepřítelny doby a ortel, kterýž nás stavěl mimo zákon. Neboť abychom vyšli z našich zdí, o tom nebylo řeči, ba ani do Sarlatu jsme se nemohli vydat, nabyli tam teď vrchu nejzatvrzejší papeženci.

Mříže byly nasazeny a poté spuštěny, já pak, dav uklidňující znamení Escorgolovi, jenžto nás sledoval závistivým okem ze zadního okna - bratr František byl v příští hodině jeho jediným posluchačem, pokud ho vůbec poslouchal - , jsem trochu kolísal, mám-li odvést Saracénku k Sauveterrovi nebo k Janu ze Sioraku, a pro toho jsem se takřka neprodleně rozhodl, dobře věda, jak zapškle by na tu holčici hleděl šedivec, a na druhé straně jsem správně tušil, kterak pobaví otce a také že nám otec dovolí zůstat při rozmluvě s ní. Krom toho jsem se přesvědčil, že má sic děravou košili a bosé nohy pokryté prachem cesty, než jinak že je hrubě čistá, vlasy má lesklé a vymyté, dech vonný a není na ní nic, co by mohlo urazit otcův tak jemný nos.

Dovedl jsem tedy holčici do knihovny a řekl otci, kdo je.

"Nuž vítej, Saracénko! Mnohé jsem o tobě slyšel za ta čtyři léta!" pravil Jan ze Sioraku, kterýž povstal, ruce měl připážené a hlavu vztyčenou, když obhlížel dívčinu modrýma očima, z nichž na čas zmizel smutek. "Co tu chceš?" dodal vesele jako kdysi.

"Stěžovat si, pane barone," odvětila Saracénka a hluboce se uklonila, takže se jí děravá košile rozevřela až k pasu, podívaná, z níž mi neunikl ani drobeček a otcí myslím rovněž ne.

Dodala se sklopeným zrakem: "Váš kameník Jonáš mě znásilnil."

"Hola!" zvolal otec a zatvářil se zachmuřeně. "To je však hrdelní zločin! A je za něj provaz! A kdeže se to stalo? Na cestě? V úvalu nebo na strání?"

"V jeho jeskyni," řekla Saracénka a pokrytecky zamrkala.

"A cos dělala v jeho jeskyni, má milá?" otázal se Jan ze Sioraku.

"Přišla jsem se podívat na jeho vlčici, slyšela jsem, že je to zázrak, jak ji ochočil."

"Zázrak je," smál se otec, "že jsi šla bosa pět mil po pěšinách z Volperie do Jonášovy jeskyně, jen abys spatřila tu vlčici! Jonáš tě pozval?"

"Kdeže, pane barone. Neviděla jsem ho od té doby, co mě odvázel od kůlu, k němuž mě připoutal romský hejtman. Když pak mě Jonáš uviděl ve své jeskyni, choval se ke mně nadobře vlídně."

"Tomu věřím," pravil otec.

"Dal mi napít mléka své kozy, a protože jsem byla unavená a jeho vlčice ležela, položil mi hlavu na její bok a pravil ke mně, abych ji hladila. Což jsem učinila. Tehdy se natáhl vedle mne a já pravila: 'Avšak ty, Jonáši, máš na hrudi rovněž převelice krásné rouno.' A druhou rukou jsem hladila jeho. A když jsem takto laskala obě kožešiny, vlčice tiše předla

pode mnou a Jonáš na mě hleděl očima velkýma jako měsíc, za nedlouhou chvíli jsem shledala, že nevím jakým kouzlem už nejsem panna."

Nastala chvilka ticha po tomto vyprávění a všichni tři jsme se zasnili, říkám všichni tři, neboť i můj ušlechtilý bratr Samson se začervenal.

"Nebylo v tom velké kouzlo," řekl Jan ze Sioraku.

Saracénka prudce zamrkala.

"Ale přece to bylo znásilnění."

"Věru maličké," pravil otec. "Nicméně tvrdíš-li to, musím vykonat svou vrchnostenskou spravedlnost a poslat Jonáše bez meškání na šibenici."

"Ó ne! Ó ne! Ó ne!" zvolala vášnivě. Saracénka, potřásajíc svou hřívou. "Teď není vhodná chvíle ho věšet, když si ho chce vzít!"

"Vizte dívku, v níž není mstivosti," pravil otec. "A co Jonáš?"

"On chce také, podle vaší hugenotské víry."

"Nejsi-li pak katolička?" otázal se otec znovu vážně.

"Byla jsem vychována v islámu," odpověděla prostě Saracénka. "Potom ze mne Romové učinili katoličku. A od nynějška budu stejného náboženství jako můj muž."

"Což tedy znamená, že ten muž ti stojí za nové náboženství. Nu dobrá, raduj se, Saracénko," pravil Jan ze Sioraku.

"Nešla jsi marně tu dlouhou cestu z Volperie do jeskyně!"

"To že jsem na něj mnoho myslela po ty čtyři roky, kdy jsem neviděla v celém širém kraji montignackém krásnějšího a silnějšího muže, než je Jonáš."

Otec se zasmál.

"Nu dobrá, ujednáno, Saracénko."

Ta se však přestala chvíli vlnit a vrtět a s vážnou tváří promluvila:

"Ne zcela, pane barone (a znovu se uklonila tak hluboce jako poprvé). Nechci žít jako divoška v jedné jeskyni s kozami a vlčící. Musíte Jonášovi dovolit, aby si postavil nad jeskyní dům."

"Ach, takhle je to, darebačko!" zvolal otec se smíchem. Tehdy bylo slyšet na schodech Sauveterrův klopýtavý krok. Potom prudké zaklepání na dveře a vstoupil Sauveterre, chmuře obočí, jakmile spatřil Saracénku, a odvraceje okamžitě zrak, aby ho s obavou upřel na Jana ze Sioraku.

"Jene," pravil Siorac a potlačoval veselí, jež Saracénka přinesla s sebou, "vizte Saracénku, rukojmí, kteréž jste propustil z Mespechu. Chce si vzít za muže Jonáše podle naší víry, pakliže si postaví dům nad svou jeskyní."

"Dům!" zvolal Sauveterre a pohoršeně zvedl ruce k nebi.

"Pane ze Sauveterre, vy máte všechno a v hojné míře, co je třeba k jeho postavení!" zvolala Saracénka vášnivě a s nemalou opovržlivostí. "Kámen na zdi a střechu, vápno nebo jíl na spojování, kaštanovníky na trámův a na stavbu kameníka, kterýž je také zedníkem! A proč by Jonáš, jenž vám tak dobře slouží a jenž se za vás tak dobře bil proti Romům, neměl mít vlastní dům jako křesťan?"

"Ta holka má dobře proříznutý jazyk," řekl Sauveterre, jemuž se ten hovor vůbec nelíbil.

S povzdechem usedl a nic už neříkal dobře věda, co si o tom myslí Siorac.

Nastalo ticho, oba bratři se jeden i druhý vyhýbali slovům, aby se nemusili střetnout.

"Saracénko, jaký to máš v ruce košíček z vrbového proutí?" pronesl otec po chvíli.

"Dárek, kterýž vám přináším do domácnosti, pane barone," odpověděla Saracénka a vykroužila poklonu, leč tentokrát se nesklonila tak hluboko, jelikož cítila, jak by tím byl Sauveterre pohoršen. "Udělal jsem ho sama vlastníma rukama," řekla pyšně, "z vrbových proutků z vašich Beun, máte jich tam pod lomem převeliké množství."

"Podívejme se," pronesl znenadání Sauveterre, natáhl ruku a uchopil košík, a pečlivě ze všech stran zkoumal, zkoušeje pevnost pramének a způsob, jak jsou navázány. "Je to pěkné dílo, Saracénko," pokračoval o něco vlídněji, "nebyla jsi u Romů nadarmo."

Podíval se na ni - ne ovšem tak, jak si ji prohlížel otec, v jeho pohledu se zračila úvaha a vypočítavost.

Nakonec se zeptal: "A uměla bys také vyrobit nůši na sbírání hroznů?"

"Už jsem ji dělala," odpověděla Saracénka s dobře napodobenou dívčí skromností a také už nevlnila osmahlým tělem, neboť cítila, že její záležitosti se urovnávají i u Sauveterra. "Ale chce to více času a silnější proutky."

"Řekni mi," zeptal se Sauveterre přísně, "dokázala bys udělat za měsíc čtyři nůše?"

"Myslím že ano."

Sauveterre pohlédl na otce a jediným mžiknutím oka se s ním dohodl.

"Nu dobrá," řekl, "postavíme dům, kde budete bydlet s Jonášem, a ty, Saracénko, nám uděláš čtyři nůše na sbírání hroznů měsíčně. První rok za ně nedostaneš nic, leč od začátku dalšího roku ti budeme vyplácet dva soldy za nůši."

"Tři," řekl otec.

"Tři," opakoval Sauveterre a trochu mrzutě pokrčil rameny. Saracénka byla v sedmém nebi a skákala téměř radostí, když se jí vyprovázela ke vstupnímu hrádku, neboť si nikterak necenila námahy svých prstů, paží i zad po dobu dvanácti měsíců z radosti, že bude bydlet v domě postaveném jejím mužem, a tímto domem se obohatí panství obou pánů.

Provdali ji podle našeho vyznání o dva dny později, jelikož nebylo třeba déle čekat, tělesný hřích už byl spáchán. A Saracénka se jala okamžitě v Beunách lámat vrbové proutí, máchajíc si nohy ve studené vodě. Tak tedy počal k tomuto dni Mespech prodávat svoje koše na hrozny spolu se sudy na víno, kteréž vyráběl Faujanet, a tyto obchody šly znamenitě a jejich spojení nebylo bez užitku, soudím-li podle Sauveterrových pečlivých výpočtů v Rodinné kronice.

28. Vévoda František z Guise

Zpráva, že Montluc porazil naše u Vergtu, dostihla Guise, když obléhal hugenoty v Rouenu. Město hájil převelice dobře Montgomery, ten velký a drsný mladý muž, k němuž Kateřina Medicejská pociťovala smrtelnou nenávist, jelikož špička jeho kopí vyrazila při turnaji oko jejímu milovanému manželovi. Že ta nehoda před třemi roky byla úplně náhodná - Montgomery podstoupil tento poslední zápas na výslovné příkázání Jindřicha II. a proti vlastní vůli - neměnilo nic na Italčině vášnivě pomstychtivosti. Byla malá, obtlouklá, s tváří jako panenka, ale s masožravou čelistí, a mnohá pokolení, která zažila za svého panování, v němžto ani ve vlastním loži nebyla první, ji naučila předstírání. Dokázala se usmívat velkýma, daleko od sebe posazenýma očima na svého společníka a osnovat přitom jeho smrt, nic však překotně neuspěchávala, čekajíc na svou hodinu. Montgomeryho hodina odbýjela. Ten hugenot zaplatí dvakrát: za svůj odboj proti Karlu IX. a za ten odštěpek kopí, kteréž opominul odhodit. Každý den sestupovala regentka do zákopů, čelila kanonádám i střelbě z hákovnic a příkladnou srdnatostí poháněla šturmování.

Guise určil své první údery Orléansu, kdyžž však Condé vydal Le Havre Alžbětě Anglické na základě své neblahé úmluvy v Hampton Courtu, kteráž tolik rozhořčila pobratimstvo, spěchal oblehnout Rouen, aby předešel anglickému vyloštění, jež by krajně znepokojovalo Paříž. Nepočítal s Alžbětinou malou horlivostí při plnění slibů, měla nyní Le Havre a mohla čekat na konec války, aby ho vyměnila za Calais.

Jakmile se katolická armáda zmocnila pevnosti svatě Kateřiny, kteráž z výšin strmé skály ovládala Rouen, cítila vítězství na dosah ruky. Velel jí ve skutečnosti Guise, v zásadě triumvirův (Guise, Saint-André a konetabl), kteříž ostatně nebyli tři, nýbrž čtyři od toho času, co navarrský král Antonín Bourbonsový spolu s Condém - jeden z prvních velmožů, kteříž se připojili k reformaci - na neurčitý příslib Filipa II., že mu vrátí španělské Navarrsko, zřekl se podruhé víry a znovu chodil na mši a uctíval Marii. Jeho žena Jana z Albretu opovrhovala těmito kotrmelci. Setrvala ve svém malém navarrském království pevná u víře a pohrdajíc dvorským pitvořením. Než Antonín byl hlava tupá a mdlá, dával za pravdu vždycky tomu poslednímu, kdo promluvil, a nadto se točil za každou sukní. Totus est Venereus, psal Kalvín, kterýž naň nikdy v ničem nespolehal.

V Rouenu chtěl napodobit královnu matku a vyrovnat se její statečnosti svou nerozvážeností, i dal si postavit stůl za hradbu, kterouž ostřeľovali hugenoti. S chutí tam pojedl a po skončení jídla, zapomenul, kde je, povstal. V tom okamžiku ho srazil výstřel z hákovnice. Po dobytí města se dal nosit svými vojáky na nosítkách po ulicích, aby si daroval poslední zadostiučinění pohledem na mordování hugenotů, jichž býval druhdy hlavou a s nimiž byl sdílel víru. Poté zemřel tak hloupě, jak byl žil, zanechav po sobě ženu, kteráž byla mužem v rodině, a syna, jenž našťěstí pro osud Francie se podobal své matce.

Drancování Rouenu bylo takové, že horší si nebylo lze představit, než Kateřina Medicejská se při něm nedočkala potěšení, kteréž očekávala: Montgomery vyvázl. Skočil do galéry plující po proudu Seiny. Když spatřil fetěz, kterýž katolíci v Caudebeku natáhli přes řeku, slíbil galejníkům svobodu. Posádka se s křikem opřela o vesla a vrhla ostruhu galéry proti překážce, kteráž povolila. Montgomery se dostal k moři a k anglickým břehům. Leč svému osudu přece neunikl. Za dva roky mu připravil druhé setkání s Kateřinou Medicejskou a se smrtí.

Dobytí Rouenu bylo vlastně toliko dalším klenotem zasazeným do Guisovy koruny, o kteréžto koruně se začínalo šeptat, že vévoda ji jednoho dne hodlá vyměnit za korunu Karla IX. Ovšem při svém odjezdu z Rouenu do Paříže byl vévoda mrzutý velice velmi, neboť o slávu z dobytí se musel dělit s konetablem Montmorencym, kterýž ve službách třem králům zestárl, aniž vyvázl, s maršálem ze Saint-André, který, jsa mladší než konetabl, neměl více schopností než on, a dokonce s tím ubohým bláznem Antonínem, o kterémž se říkalo, že se dal zasáhnout z hákovnice úmyslně, aby ho mohli nosit po dobytém městě na nosítkách jako umírajícího hrdinu.

V Paříži se Guise s úžasem dověděl, že hugenotská armáda posílená třemi tisíci rejtarů a čtyřmi tisíci lancknechtů, kterouž byl Anelot přivedl z Německa, dobyla Etampes, La Ferté-Alais, Dourdan a Montlhéry. Zajisté, příliš velký válečný zisk to nebyl: hugenoti se potulovali kolem hlavního města. Neobléhali je. Dobývání malých měst mělo za účel, aby rejtarům a lancknechtům se dostalo nějaké kořisti, neboť s převelikou lamentací vymáhali svůj žold. A když se jejich nářky stupňovaly, Condé a Coligny se rozhodli odejít do Normandie, zváběni preludem pomoci a podpory od Alžběty anglické.

Hugenoti postupovali k západu a velice je zpomalovaly vozy, na nichž měli rejtaři uloženou kořist. Královská armáda se jala je pronásledovat, dohonila je a přes jejich spěch jim takřka šlapala na paty. Coligny, obávaje se, že na něj královští udeří zezadu, přemluvil Condého, aby zůstal stát a postavil se na odpor. Místo bylo dobře vybrané: byla to planina u Dreux, kde mohl Condé rozvinout svých pět tisíc jezdců.

Guise, kterýž se držel na pravém boku královské armády se svými pány a se starými francouzskými houfy, odmítl velení, málo jsa zvědav na to, aby tahal za jiné kašany z ohně. Vztyčen v tmenech svého černého rozložitého španělského oře, natahuje svou vysokou postavu a rozhlížeje se nenuceně kolem dokola jako v divadle, ponechal bez mrknutí oka Condého a Colignyho, aby porazili konetabla.

"Pane vévodo, vrhají se na pana konetabla!"

"Vidím," řekl Guise.

"Pane vévodo, pan konetabl je raněný!"

"Vidím."

"Pane vévodo; pan konetabl je zajatý."

"Vidím."

Hugenoti, převelice zaměstnaní šavlováním poražených, provolávali už vítězství, ale Coligny ukázal mečem na Guise a jeho muže nehybně stojící na pravé straně bitevního pole:

"Vidím tam mračno, kteréž se na nás spustí."

Za nějakou chvíli Guise usoudil, že oba protivníci jsou vyčerpaní, znovu se vztyčil ve tmenech a pronesl:

"Vzhůru, přátelé, všechno je naše!"

V čele španělských pěšáků zahnal na útěk protestantskou pěchotu. Condé byl zraněn na ruce a zajat. Hugenoti přchali. Ve čtyři hodiny se zdálo, že je po všem.

V tomto okamžení na pravém boku vítězné armády vystalo tisíc rejtarů a tři sta ozbrojenců, kteréž se Colignymu podařilo sešikovat. Rozrazili katolickou jízdu, leč nestačili rozdrtit prapor starých francouzských houfů zježený kopími. Coligny se stáhl, než nikomu nebylo tajno, že nikdy nebyl tak velký jako ve svých porážkách a ústupech.

Guise se neodvážil pronásledovat ho příliš daleko. Ostatně zvítězil více, než byl doufal, i nad svými nepřáteli, i nad svými soky: konetabl byl zajat a maršál Saint-André mrtev. Triumvirát se od nynějška zmenšil na něj samotného.

Krásný rudý archanděl katolické církve se naráz stal jedinou oporou trůnu.

Napsal Kateřině Medicejské překrásné dopisy, v kterých jí s nesčetnými poklonami a vyjadřováním úcty k ní i ke králi dopodrobna vylíčil své skvělé vítězství u Dreux. Než to mu nestačilo. O měsíc později zavítal do Blois za královnou matkou, právě když se chystala k večeři, a otázel se jí, zda by mu ráčila po jídle poskytnout slyšení.

"Ježíši! To je bratránek!" zvolala královna, jsouc udivená a předstírajíc ještě větší údiv. "Oč mě to žádáte? O slyšení! A pročpak?"

"Rád bych vám přednesl před dvorem všechno, co jsem učinil s vaším vojskem od svého odchodu z Paříže."

"Bratránku, vždyť já to vím. Všechno jste mi pověděl ve svých dopisech."

"Madame," pravil Guise s klidnou jistotou, "přál bych si, abyste to vyslechla z mých úst, a také vám chci představit všechny dobré hejtmany a služebníky krále i vás samotné, jižto byli tak statečně bojovali pro vás u Dreux."

Královna přijala, co nemohla odmítnout, se svou obvyklou a úsměvnou ochotou. Když pak hodování skončilo, Guise se před ní znovu objevil v rudém atlasu obklopen hejtmany jako král ministry, i složil královně a Karlu IX. hlubokou poklonu a začal svoje epické vyprávění s prostoduchou výmluvností a s postranními myšlenkami, jež tolik prostoduché nebyly.

Královna matka ho poslouchala, usmívajíc se na něj velkýma vyvalenýma očima a skřípajíc zuby za pěknými kulatými líčím. Pochopila, že Guise nalezl prostředek, jak vyhrát bitvu u Dreux dvakrát. Poprvé na bitevním poli. Podruhé vyprávěním před dvorem.

Když Guisova slavnostní řeč skončila, královna nešetřila vůči hejtmánům a jejich velitelům úsměvy, přízní, vroucími díky a výrazy neskonale vděčnosti. Než zhluboka si oddechla vidouc, jak Guise a jeho slávou pokrytí bojovníci odcházejí. Neměla ráda ani válku, ani ctižádostivé generály. Neuniklo jí, že Guise přespříliš vyrostl a že zkrátka opora trůnu spíše trůnem otřásá, než ho podpírá.

Vyprávění o hrdinských činech u Dreux jí nijak nešlo pod nos. Před bitvami dávala Florent'anka přednost diplomacii, a ta se pro ni skládala toliko ze tří prostředků: z vyjednávání, sňatků mezi princí a politické vraždy.

Náš přítel, příbuzný a spojenec František z Caumontu - říkám správně František, jenžto byl prvorozený, a nikoliv Geoffroy, opat z Clairaku - byl přítomen mezi dvořeníny této chlubné řeči, jak jsem se o tom dověděl od jeho služebníků. Přišel si stěžovat ke dvoru na Montluka, kterýž se zmocnil jeho milandeského hradu, uložil výkupné bratrovu opatství a zpustošil zemi jeho švagra, barona Birona.

Zvolil si věru špatnou chvíli k této stížnosti, když Guise tak vyplul vzhůru. Leč František od toho nechtěl ustoupit. A jelikož se ho královna neodvážila přijmout, neboť Guise byl ještě pod její střechou, dostal prvorozený Caumont podivný nápad, že se obrátí spíše na Boha než na jeho svaté, a požádal o slyšení u vévody. Znamenalo to nejinak než cpát se do vlčího chřtánu.

Guise udělil slyšení, obklopen svým dvorem, a s královsky chladnou tváří bez hlesu vyslechl žalování Františka z Caumontu na Montluka. Načež zvýšeným hlasem pronesl, aby ho všichni slyšeli:

"Pane z Caumontu, dívím se, že vy po mně žádáte spravedlnost. Celé vaše pochybné chování ve vašem kraji vás obviňuje a odsuzuje. Pravda, netasil jste otevřeně meč proti králi. Ale napomáhal jste hugenotskému povstání.

Přechovával jste povstalce ve svých domech a právě z nich vzešlo tolik úderů proti našim. Pan ze Charry vám to věru potvrdí, i pan z Hautefortu a tolik jiných katolických pánů ve vašem kraji. A tak by vám král mohl poskytnout jediný ortel, a to potrestat vás tak, jak to žádáte pro pana Montluka, pro toho poctivého a věrného vojáka, jenž znamenitě sloužil králi a procedil v jeho službách potoky krve."

"Potoky krve!" zvolal František z Caumontu. "Dozajista, pane vévodo, správně mluvíte!"

"Arciť správně mluví!" Guise povstal nikoliv bez hněvu, "Montluc procedil více potoků krve ve službách krále, než vy jste prolil kapek tímto mečem, kterýž tu držíte, i vaši tři bratři svými. I má Montluc veliké zásluhy a vy pramalé.

Vzpomeňte si na to, pane z Caumontu, a napravte se, dokud je čas."

František z Caumontu se vzdálil velice zkroušeně, an byl takto veřejně odmrštěn. Kdyby býval byl moudrý, uprchl by tryskem v téže minutě ode dvora a vrátil se do svého Périgordska. Leč jeho Milandes mu příliš leželo na srdci a on se znovu zatvrdil. Když vévoda podle pověsti večer litoval, že byl vůči němu trochu prudký, a když se chystal nazítří opustit Blois a vypravit se k Orléansu, jež zamýšlel vyrvat hugenotům, Caumont se nabídl; že ho na kus cesty doprovodí, a vévoda s ním vskutku mimo nadání vyměnil cestou několik zdvořilých slov. Načež se Caumont s vévodou rozloučil a vracel se do Blois.

Než čtvrt míle poté, co opustil Guise, potkal v hloučku hejtmánů Edme z Hautefortu, kterýž se zastavil a vytkl mu s hněvivým zrakem, že za vzbouření nechal střilet ze svých domů na jeho lidi. Caumont neměl kdy se ospravedlnit. Hautefort se s mečem v ruce vrhl na Františka a uštědřil mu prudkou ránu do hlavy.

Vražda byla spáchána 3. nebo 4. února roku 1563, nevím ten den přesně. A tak vášnivě bylo zaujetí doby vůči našim, že zůstala neztrestána a takřka nezpозorována. Byla to ostatně, abych připomenul Guisova slova, toliko jedna kapka krve vedle potoků, jež se jaly znovu téci, když vévoda dne 5. února obklíčil Orléans.

Obsadil už předměstí Portereau a Tourelles. Od počátku obléhání se vracel každý večer do Saint-Mesminu, kde ho převážel do kvartýru na druhé straně řeky malý člun spolu s podkoním a dvěma koňmi. Za vodou oba vystoupili na

koně a jeli podle lesíku. Dne 13. února, večer přede dnem, jež Guise určil pro útok na Orléans, fanatický hugenot Poltrot z Méré, skrytý v křoví; vystřelil tři rány z bambitky do těch širokých zad, na něž královna čtrnáct dní předtím hleděla s takovým ulehčením, když ji byl Guise po tom chvástavém řečnování opouštěl. Kule pronikly do pravého ramene tam, kde končilo brnění. Guise nespadl z koně, jenom se sesul v sedle a řekl:

"Na to jsem čekal, ale myslím, že z toho nic nebude."

Šest dnů nato zemřel. Poltrot z Méré po svém činu celou noc ujížděl na koni, leč spletl si cesty, a když se rozednilo, octl se na místě svého zlého konání a byl jat. Na skřipci doznal, že ho k tomu podnítily Soubise a Aubeterre. Jmenoval také admirála Colignyho, ale odvolal to a notně o tom změnil své výpovědi, ba i v hodině smrti, když ho trhali čtyřmi koňmi. Coligny vzrušeně popíral, že by byl dal popud k této vraždě, a marně žádal královnu, aby mu umožnila setkání tváří v tvář Poltrotovi z Méré, prve než bude popraven. Královna nechtěla, a měla asi svoje důvody. Za devět let dala rozkaz k zavraždění Colignyho a zařídila to tak, že se ten mord přičtl domu Guisů. Není tudíž možné předpokládat, že měla prsty i v zavraždění Františka z Guise a že jí přišlo vhod, když z toho byl obviňován Coligny?

"Neměli bychom popírat prokazatelné zázraky boží," napsal Coligny, zvěděv o Guisově smrti. Florent'anka, kteráž by se nikdy nedala chytit za slovo, by tu větu zajisté nepronesla. Ale zázrak této smrti, ať na ní měla účast či nikoliv, změnil její život, posílil její vládu a upevnil trůn jejího syna.

Sotva Guise zchladl v hrobě, královna učinila protestantům několik ústupků. Nařídila Montlukovi, aby už nesužoval pozemky barona Birona a aby vrátil milandeský hrad našim nebohým příbuzným Caumontům. Hrála si na ústupky a mír, ale současně se při tom snažila vytahat co nejvíce kaštanů z ohně pro svou moc a pro svého syna.

Dále navázala zchytralé jednání z ležení do ležení o Montmorencyho a prince Condé, první byl zajatcem hugenotů, druhý vězněm královských. Oba doufali, že nabudou svobodu. Leč princ, jsa z těch dvou mladší, větší milovník žen a netrpělivější, ustoupil víc, než by si byla přála jeho strana.

Edikt amboiský, jež podepsal v březnu roku 1563, odvolával nejsvobodomyšlnější ustanovení lednového ediktu, ježto omezoval svobodu protestantského vyznání na domy šlechticů se soudní pravomocí "s jejich rodinami a poddanými", a pro pospolitost prostých reformovaných omezoval vyznání na jedno město v soudním okrsku. Kalvín přísně odsoudil ješitnost tohoto velmože, kterýž si nedělal hlavu z útrap, jimž bylo ve městech a na venkově vystaveno převeliké množství reformovaných, jen když se jeho kasta na hradech a zámcích směla svobodně modlit k Hospodinu. Otec a Sauveterre sdíleli rozhořčení Kalvínovo i věřících hugenotů, leč nemohli je pronášet příliš hlasitě, neboť nebojovali. Krom toho patřili právě k těm, kteříž požívali "se svými rodinami a poddanými" dobrodiní ediktu. A na druhé straně návrat míru jim byl k nesmírnému užitku, jak vypovím dále.

29. Pomluvy

Po podepsání Ediktu amboiského protestanti přestali být mimo zákon, jelikož jejich bytí a jejich práva byla smluvně zajištěna. To znamenalo, že jsme se mohli znovu objevit v našich vesnicích a otec se směl vypravit do Sarlatu. Což také učinil, když byl předtím odeslal domů na fontenacký hrad Dianu, už zcela zdravou a čilou. Mohl by ji býval vrátit o měsíc dřív, ale ve zmatcích doby a důvěřuje Fontenaku jako svinuté zmiji byl docela rád, že má na Mespechu tuhle zástavu, kteráž jej chránila před zradou našeho souseda. Odjezd Diany - jež za svého pobytu mezi námi nikdy nesestoupila z druhého patra vstupního hrádku a již nikdo z nás krom otce nespátřil jinak než z dálky v jejím okně, zabalenou do bílé kožešiny a hledící na nás zelenýma očima - vyvolal v nás pocit zvláštní samoty, jako by se nám navždy vypařila z hlavy báseň, kterouž jsme milovali. Nechci tu mluvit o našem nebohém Františkovi, kterýž se ze všech sil snažil přehlušit zármutek, jež pobratimstvo neráčilo pozorovat.

Fontenac poslal baronovi z Mespechu překrásný dopis a k tomu pět set tolarů a španělskou vranksu. Otec peníze vrátil, dopis však pečlivě uchoval v truhlici a koně si ponechal. Byla to černá klisna dosti malého vzrůstu, leč plná ohně, a já na ní jel první den po vyhlášení Ediktu, když se otec vydal za svými záležitostmi do Sarlatu v doprovodu Marsala Šilhavce, Faujaneta, obou bratrů Siorakových a tří svých velkých chlapců; všichni tři jsme měli v kapsách u sedla dvě bambitky a na pravém zápěstí nám visel na řemeni obnažený meč. Otec se ani tolik neobával nástrahy na cestě jako lidového pozdvížení přímo v Sarlatu, živého kazatele, kteří, nespokojeni (rovněž) s amboiským Ediktem, chrtili při mši každou boží neděli proti našim tisícere nadávkám.

Otce však očekával před lendrevieskou branou hrdelní sudí Vilém z La Porte, jež jsme předem zpravili. Požádal nás, abychom zastrčili meče do pochev, což jsme učinili, pak jel s otcem bok po boku usmívaje se a rozprávěje, leč s očima na oknech, a projel krokem celý Sarlat až k bráně rigaudieské. Tam se malá skupina před mnohými zraky pouličních chodců a zevlounů tisících se v oknech obrátila, zahnula vlevo a došla kolem biskupského sídla a katedrálního chrámu (před nímž se pan z La Porte pokřížoval a otec ze zdvořilosti smekl) k radnici, kde byl otec přivítán na schodech panem ze Salis, vrchním soudcem Périgordska se sídlem v Sarlatu, a dvěma radními. A to všechno bez hluku a křiku, bez jakéhokoliv nepřátelství ze strany obyvatelstva s výjimkou dvou tří zlých pohledů z oken zažraných papeženců, jež nás nenáviděli ze zbožné horlivosti a nikoliv z osobního zášti.

Zkrátka nic se nepříhodilo a já z toho byl velice zarmoucený, neboť mi bylo dvanáct let, poprvé jsem nesl šlechtický meč, a jakkoliv byl ještě notně krátký, měl jsem z něho hlavu v oblacích a vypínaje se na svém španělském vraníku pokládal jsem se za neporazitelného. Když jsem z něho slezl a koně jsme svěřili našim vojákům, provázal jsem všude otce, drže se po jeho pravici a Samson po levici, s okem podmračeným, s rukou nedbale položenou na jílcí meče a rozhlížeje se na všechny strany s tváří patřičně namyšlenou. Odpoledne otec jako obvykle navštívil Frantinu, odevzdal jí dárek, chvíli jí šeptal do ucha a pak jsem si myslel, že už nikdy nepřestane líbat ji na tváře a poplácávat na kulatá ramena, než přec jen se konečně rozloučil.

Jakkoliv Saracénka byla teď hugenotkou a provdanou ženou, ani Breuil, ani Mespech ji ještě úplně nestrávily a bylo třeba notného úsilí, aby byla přijata především ženami - takové pohoršení budily její oči, její vlasy a barva pleti.

První, kdo k ní zaujal pevný a jasný postoj, byl Cabusse, protože Katka odmítala své sousedské povinnosti tvrdíc, že

Saracénka není žena po způsobu ostatních.

"A jakého je tedy způsobu?" zahřměl Cabusse mocným hlasem a se strašnou tváří se tahal za knír. "Nemá-liž jako ty dva cecíky, štěrbinku, aby přijímala chlapa, a břicho, aby v něm nosila caparta? To se ví," dodal se svou gaskoňskou zdvořilostí, "nemá tvou hezkou tvářičku, Katko, ani tvoje mravy z dobrého domu, když ji však kmotr Jonáš miluje takovou, jaká je, rozdíl je nakonec toliko otázkou srsti, jak to vidíme u psů, někteříž jsou černí, jiní ryšaví nebo skvrnití, a další zase bílí jako sníh. Zvíře nepoznáš podle srsti, Katko, ale podle užitku."

Večer to byla mezi Maligouovou a Barberinou jiná písnička. Po Isabellině smrti se otec rád zdržoval mezi naší chasou, místo aby šel hned za Sauveterrem do knihovny, kde přece hořel prudší oheň. Leč otec nepotřeboval toto teplo, než spíše přirozenost a veselí našich vojáků a přítomnost žen, především Barberiny a jejích dvou kloučků, jeden se jí držel za sukni a druhý ležel při zemi v kaštanové kolíbce, kterouž Barberina občas rozhýbala nohou čekajíc na dobu, až jim dá oběma prs, což, nás všechny rozradostňovalo a otce víc než kohokoliv jiného, neboť měl hlavu tak blízko srdce a srdce tak blízko smyslů. Krom toho ti dva, Annet a Jakoubek, měli být bratry po mléce dvou mrtvě narozených synů, jež přivedla na svět Isabella a z nichž ten druhý jí stál život. A jak už jsem byl pravil, otec si předsevzal, že budou vychováni na hradě nikoli zajisté jako můj poloviční bratr Samson, než trochu jako naši bratřenci Siorakovi, a že jejich postavení bude něco mezi sloužícími a příbuznými. Nepoutal je k nám svazek pokrevní, leč jak říkával otec, svazek mléčný. Annet byl nadto kmotřencem Isabelly ze Sioraku.

Ti kloučci nebyli zašlí špinou, v hlavě se jim nehemžily vši a v létě neměli oční koutky obsypané mouchami jako tolik dětí v našich vsích. Byli naopak bílí a růžoví a vlasy měli čisté, tak můj otec dbal na čistotu, bylť úzkostlivý do té míry, že řekl u stolu před lidmi Faujanetovi:

"Můj milý, smrdí ti nohy. Jdi si je umýt k pumpě."

Jakkoliv Barberina od samého začátku večera pohybovala kolébkou, Jakoubek začal vřeštět, až uši zaléhaly, a když to slyšel Annet, dal se také do řvaní, což mu vyneslo políček od matky, neboť měl u stolu dobrou večeři. Jonášův kozí sýr, jablečný kompot a dokonce trochu masa, a chtěl pít z mlsnosti, nikoliv z hladu. Barberina se sklonila, vzala Jakoubka do klína a zasypala ho slůvky tak něžnými, miloučkými a jemnými jako pápeři, že jsem cítil, jak se rozplývám touhou být na jeho místě. Když se pachole tím sladkým šepotem ukonejšilo, matka je podala Héličce, kteráž pokračovala, jak uměla nejlíp, v tom růženci mazlení, a Barberina si začala rozvazovat tkaničky u živůtku. Činila to s očima sklopenýma studem, neboť kolem ní sedělo tolik mužů, ale současně s jakýmsi náznakem okázalosti a hrdosti, neboť si byla vědoma, že provádí takto své zaměstnání a že je provádí dobře, podávajíc svým dvěma kloučkům krásnou nádobu i dobrou večeři a divákům potěšení z podívané. Jako vždycky byly na tkaničkách uzly a jelikož nemohly projít dírkami, Barberina je jeden po druhém beze spěchu rozplétala silnými a na koncích kulatými prsty, prodlužujíc takto naše čekání.

"Barberino," pravil otec (a to říkával každý večer), "připomeň mi, nechť ti přinesu ze Sarlatu novou stužku."

"Inu tahle ještě ujde, jsou tak drahé," řekla Barberina, rozvazujíc poslední uzel. A hned potom pevnou rukou a zešíroka vytáhla z výstřihu živůtku pravý prs a pak levý, oba tak velké, tak kulaté a tak bílé, že se v síni rozhostilo naprosté ticho a že nebylo slyšet nic než mírné praskání ohně a hltavé sání dvou hladovců.

Barberině se věru ulevilo, když se jí čerpalo z obou stran to její nevyčerpatelné mléko, jehož tlak mezi kojením jí působil krutou bolest, a proto se také směl účastnit těchto hodů Annet, jemuž šlo na čtvrtý rok, což se ovšem neobešlo bez nesnáží.

"Ó já, ó já," naříkala Barberina, jež měla obě ruce zaměstnané a nemohla si sama pomoci. "Héličko, dej tomu malému nezbedníkovi pár přes zadek. Kouše mě."

Hélice tedy plácla Anneta přes zadek, klouček na čtvrt vteřiny pustil prs a rozeřval se, pak ho znovu chňapnul a tentokrát nestiskl zoubky.

Ach ano, v očích otcových bylo trochu smutku, když hleděl na ty dva chlapce, tak krásné, statné a růžové - a Annet už byl neposeda a všetečný šibal, jak se sluší na kluka -, místo na dva syny, kteréž ztratil a kteříž by měli jejich věk, a Isabella by v tom případě byla ještě naživu, místo aby podstupovala muka pekelná. Pravda, zatracení nebo spása leží v rukou Páně, on jediný rozhoduje o našem osudu ve své neproniknutelné moudrosti, ale pro ty, kdo jako my nevěří v očistec - ohavný dodatek ke slovu Božímu - je neuvěřitelné pomyšlení, že bytost, kterouž jsme druhdy neskonale milovali, je po své smrti pohroužena ve věčná muka.

Měl-li otec tehdy takové pomyšlení - a mívál je často, an je zaznamenával do Rodinné kroniky -, musel je hodně rychle zahnat, aby vychutnal kouzlo chvíle, neboť oči se mu začaly jiskřit, když naslouchal slovům, jež si od začátku večera neustále vyměňovaly Barberina a Maligouová skoro šeptem, než v tichu nastalém při kojení ta slova dostihla uši všech přítomných.

"A ještě k tomu," říkala Barberina tím jasným hlasem, jakým mluvívala, když jí děti sály mléko, "je ošklivá, že to dál nejde."

"Tak jest, pravdu díš," řekla Maligouová.

"Kdo je ošklivý?" pravil Jan ze Sioraku a tázavě zvedl obočí.

"Saracénka," odvětila Barberina s jistými rozpaky nad tím, že ji bylo slyšet.

"Saracénka ošklivá!" zvolal otec se smíchem. "Má milá Barberino, jsi věru špatný odhadce ženských půvabů! Měla bys vědět, že aby byla žena krásná, má mít stejně jako kůň tři přednosti, to jest hrud', boky a hřívu; že Saracénka těmito třemi přednostmi oplývá vsutku v hojně míře, ty dvě první jsou ještě podtrženy štíhlým pasem; a že co do hřívý, délkou, hustotou a pevností se ta její vyrovná žíním černé klisny, kterouž mi daroval Fontenac a jež má tak krásnou hřívu, když ji rozevraje vítr při poklusu."

"Se vši účtou, pane barone, je tu přece plet'," řekla Maligouová.

Otec se rozmáchl pravicí.

"Pleť tu není na závadu, má milá! Tvoje Gavašetka má skoro stejně tmavou kůži jako Saracénka a je to přece pěkný kousek holky, nejednomu chlapci se o ní bude zdát."

Gavašetka přitom sklopila oči, Hélička pak zrudla nevolí a nadmula hrud', aby přivábila otcův pohled.

"Však ona je Romka!" pohlédla Maligouová na Gavašetku s nemalou hrdostí.

"Není víc Romka než ty!" odvětil otec a smál se z plna hrdla. "Ale o tom teď mluvit nebudem," dodal s významným pohledem.

Nastalo ticho a Maligouová je pak přerušila hádavým hlasem, jako by se mstila na Saracénce za potupu, kterouž byla utrpěla.

"Nejde ani o to, že je Saracénka ošklivá, pane barone, ale je to dcera ďáblov a čarodějka svádějící muže."

"A odkud to víš, Maligouová?" zamračil se otec. "Pošeptal ti to do ucha náš Pán?"

"Nikoliv, ale mám důkazy, pane barone! Za prvé před čtyřmi lety se tu Saracénka zničehonic objeví. Pošlou ji na Volperie a po třech letech se najednou promění v raněnou vlčici a dá se odvést od Jonáše do jeskyně."

"Leč přitom nepřestává pracovat jako služebná na Volperie," směje se otec. "Coulondre Železná ruka ji tam vídal každý týden, když tam jezdil s povozem."

"Ona se rozdvojila."

"Prosím tě! To je tak snadné! A kterouž pracku si vlčice zlámala, Petře, tys ji viděl?"

"Pravou zadní," odvětil jsem šťasten, že hrají v tomto procesu nějakou úlohu.

"A Saracénka na Volperie měla tedy zlomenou pravou nohu?"

"Kdeže, pane barone," ozval se Coulondre Železná ruka. "Chodila jako vy a já."

"Ďábel zmůže všechno," řekla Maligouová.

"Podle tebe by byl stejně všemohoucí jako Hospodin." Otec změnil tón a znovu se zamračil.

"A to ne! A to ne!" křičela se Maligouová, bledá a vyděšená, jako by se už kolem ní kupila hranice. "Račte si připomenout, pane barone, že jsem jen chudá nevědomá ženská, že o ničem nemám povědomí, a tak můžu mlčet, jestli soudíte, že toho říkám moc."

"Neřeklas ještě všechno, Maligouová," pravil otec s přísnou tváří. "Chci další důkazy."

"Ach, ty nijak nechyběj, pane barone," řekla Maligouová a vrátilo se jí trochu barvy. "Za prvé vlčice očaruje chudáka Jonáše v té jeho jeskyni tak, že se do ní zamiluje a přeje si, aby se proměnila v ženu."

"To bylo žertování," řekl otec.

Že by to bylo žertování, tím jsem si nebyl tak jistý, já Jonáše slyšel, než byl jsem zticha, nechtěje kameníkovi přitěžovat.

"A to se stalo!" zvolala vítězoslavně Maligouová. "Vlčice se proměnila v Saracénku a vzala si Jonáše za muže."

"Rozumím-li dobře tomuto předivu neuvěřitelných pitomostí," řekl otec, "vlčice se proměnila v Saracénku a přitom nepřestávala být vlčicí, jelikož ta žena a vlčice bydlely dobré dva měsíce spolu v Jonášově jeskyni a neměly se příliš v lásce."

"Ano, leč vlčice jednoho dne zmizela."

"Arciť! Zmizela, když nakonec sežrala jedno kůzle a bála se pánova hněvu. A ty by ses měla bát taky, Maligouová," zahřměl otec a zdrtil ji pohledem. "Říkám ti to naposledy, neboť jestli si nedáš pokoj a dál budeš roznášet po našich vesnicích tyhle nesmyslné zvěsti, v tu hodinu tě vyhodím z Mespechu a do konce života tě nechci vidět. A jinak nikdo tady, ať muž či žena, chce-li být mým přítelem, nebude roznášet ani nestrpí, aby se před ním roznášely ty utrhačné a mrzké řeči o Jonášovi a jeho ženě, a bude je mít oba dva, ať muže či ženu, v obzvláštní úctě, jakož činím i já. A ty, Maligouová, jelikož jsi zasvěcena do tajemství rohatého, požádej ho, nechť tě rozdvojí taky, a až budeš vyvážet v naší kuchyni; nechť z tebe současně učiní tučnou a lesklou myš na mé půdě a ta nechť sežere několik papírů, kteréž tam mám a kteréž mi už k ničemu nejsou."

Při těchto slovech si Maligouová vyměnila s Barberinou zděšený pohled, neboť se dohadovaly, zda jim otec nenaznačuje, že byl pod našimi krovky odhalil jejich tajné uctívání Panny Marie. Než otec po těch slovech vstal, nařídil dětem, aby si šly lehnout, a po nadmíru strohém pozdravu na dobrou noc oběma ženám a se zrakem ještě krajně popuzeným přešel dlouhými kroky síň a odpěchal.

30. Mlýn v Beunách

Rok 1563 navzdory hladu a moru, jak o tom povím později, byl pro Mespech rokem šťastným. Pobratimstvo mohlo konečně uskutečnit svůj "krásný a dobrý záměr", dávno zamýšlený a neustále hýčkaný: zakoupit mlýn v Beunách. Až dosud jsme s mletím byli odkázáni na mlýn v Campagnaku, a jakkoliv jeho majitel patřil k našim přátelům a poplatek, jež vyžadoval, byl rozumný, přesto notně zatěžoval cenu naší mouky. I konala se na jaře roku 1563 v Sarlatu dražba církevních statků a pobratimstvo zakoupilo od františkánů za tři tisíce pět set šedesát sedm tolarů mlýn v Gorenne, krásný a pevný, kterýž otáčel třemi žernovy: bílým žernovem na pšenici, hnědým na žito, ječmen a proso, a třetím žernovem na ořechový olej. Spolu s mlýnem a započteny v jeho ceně byly prodány i převelice dobré pozemky v úvalu mezi Mespechem a Tani?sem, pozemky značně protáhlé, neboť údolí bylo úzké a jakoby sevřené návršími mezi Mespechem a vesnicí, ale šla stranou něho dobře štěrkovaná silnice, kteráž na západní straně vedla do Ayzies a na východní k hradu Pelvézie.

Ty pozemky vyžadovaly dlouhou a klopotnou práci všech našich lidí, nájemců i nádeníků. Bylo třeba je kus po kuse odvodňovat, abychom je zbavili přebytku vody, neboť byly téměř rozbahnělé a v deštivých letech do nich místy nohy zapadaly až po kolena. Pobratimstvo dalo odvést výkopy odvodňovacích kanálů k břehům Beun a postavilo na obou stranách řeky malé náspy, aby zabránilo povodním. Aby se ty svahy zpevnily, zasadili jsme na nich vrby. Znamenalo to, že pobratimstvo hledělo velmi daleko do budoucna, neboť uplyne jistě mnoho let, než Saracénka vyčerpá na své koše vrby rostoucí níže, dvě míle odtud naproti Jonášově lomu.

Jaro tohoto roku 1563 bylo tak suché, že práce v Beunách se mohly provádět bez přílišných nesnází, než sucho se na

oplátku postavilo proti nám, když jsme museli postavit od hradu k mlýnu cestu po severním svahu našeho návrší, abychom mohli vozit naše zrní jedním směrem a naši mouku směrem opačným. Svah byl tak prudký, že jsme museli dělat cestu točitou. Kácení stromů bylo nemálo obtížné a kopání pařezů ještě horší, neboť země byla nedostatkem deště tvrdá jako skála. Po tom všem bylo třeba štěrkovat.

Od gorennského mlýna si pobratimstvo slibovalo, jak jsem říkal, velkou úsporu a také značný přínos, neboť mnozí měli hospodáři z okolí, když jejich zrní bylo na podzim suché - nebo dokonce podle potřeby i v zimě -, si dávali semlít v mlýnech na Beunách za plat; je jisté, že sarlatští františkáni by na tom byli líp, kdyby mlýna využívali sami a nemuseli ho pronajímat na velkou vzdálenost - nájemce spotřeboval všečen výtěžek a nikdy nic neopravil, dokonce kvůli úspoře jednoho hřebíku, jednoho tesaného kamene a trochy práce nechal spadnout kus střechy a zničit obydlí.

Mespech se pustil do nutného díla s opravami a šlo to rychle, neboť nám nechyběly ruce ani prostředky.

Výběr mlynáře znamenal jinou potíž, neboť pobratimstvo ho nechťelo najímat jako kdysi kameníka vybubnováním v Sarlatu, důvěřujíc toliko lidem, kteréž už dobře znalo.

Když byl byt ve mlýně opraven, pobratimstvo povolalo jednoho večera do otcovy knihovny Faujaneta a nabídlo mu, aby se přestěhoval do Gorenne, nikoli ovšem aby zanechal svého bednářského řemesla, kteréž může stejně dobře provozovat v Beunách, jelikož mlynářství se neprovádí po celý rok a je nárazové.

"Za dvojí práci," pokračoval otec s nadějným úsměvem, "dvojí plat. Krom toho mouka na chléb bude zdarma. A nakonec ti najdeme tam v kraji nějaké pěkné a statné děvče našeho náboženství, aby ses oženil, získal pomoc a dočkal se potomků, kteříž tě na stará kolena budou živit. Neboť není všechno jíst dnes; chléb staroby se hneře v mládí."

Malý snědý chlapík, jehož otec vyzval, aby se posadil, protože kulhal (což mu nebránilo, aby kosil), poslouchal ta lákavá slova bez velkého překvapení. Jak otec mluvil a Sauveterre přitakával, Faujanetova černá očka přeskakovala z jednoho na druhého a při každé nové výhodě, kterouž mu slibovali, jako by se zarmucoval.

Když otec skončil, důstojně poděkoval.

"Co do mlynářského řemesla," pravil, "myslím, že bych je mohl vykonávat, nejsem ani nešikovný na ruce, ani příliš padlý na mozek. Co do práce navíc, ačkoliv kulhám (tady pohlédl na Sauveterre), nenahání mi strach, jak pání vědí. A pání jsou věru hodní, že mi chtějí zdvojnásobit plat, ale když mám tady na Mespechu teplo, stravu a bydlení, s tím, co mi pání k tomu přidávají, myslím, že mám dost."

Zarazil se a pokračoval pak trochu stydlivě a se sklopenýma očima:

"Za to děvče pánům taky pěkně děkuju. Ale musím-li to říct, já, kterýž hodně myslím hlavou, nemám ke sňatku přílišnou důvěru. Ta, kteráž je o svatbě sladká jako med, má za týden jazyk jako zmije. Žena je opakem kaštanu: všechno sladké má navrch a ostny vespod. Nemám k ní větší důvěru než k sudu bez obručí."

"Leč je to pohodlí," pravil otec.

"Správně," odvětil Faujanet a pokýval hlavou, "pohodlí je věru krátké a starost věru dlouhá. Raději být napůl oběšený než špatně ženatý."

"Jsou i dobrá manželství," odvážil se namítnout otec.

"Žádné takové jsem neviděl," odvětil Faujanet prostě. Sauveterre se po těch slovech pousmál, otec zmlkl a Faujanet byl také zticha, i mlčení se prodlužovalo.

"Rozumím-li dobře, milý Faujanete," promluvil nakonec otec, "naš plán se ti nezamlouvá."

"Stydím se po těch poctivých nabídkách, že pánům tak přikře odmítám," povzdechl si Faujanet, "než kdybych měl žít v Gorenne, i při těch vašich výhodách by to pro mě znamenalo tolikéž jako tábořit před branami smrti. V Mespechu každý boží večer klidně usínám na ostrově chráněném pevnými zdmi, několika dobrými a znamenitě ozbrojenými druhy a hejtmany statečnějšími než kterýkoli dobré matky syn ve Francii. Ale v Gorenne první rota loupežníků, kteráž půjde po cestě z Ayzies k Pelvézie a uvidí v měsíčním světle ten krásný mlýn, zamane si ukrást vám zrní nebo mouku. A hned jich je tu dvacet nebo třicet, vyrazí vrata, znásilní mi ženu a udělají si z mých střev krajku. Anebo se zaštití náboženstvím, aby skryli svou podlost, a usmaží mě jako kaciře na mém vlastním dřevu na topení."

"Sloužil jsi v guyennské legii," řekl Sauveterre, "dokážeš se ubránit, a my ti půjčeme hákovnice."

"Kdybyste mi jich dali deset," namítl Faujanet, "nestačily by, bylo-li by těch zlotřilců třicet."

Siorac a Sauveterre na sebe pohlédli, překvapení těmito důvody a tušíce, že se s nimi setkají u nejednoho dalšího.

Zůstane ten krásný mlýn v Beunách prázdný, protože nenajdou mlynáře?

Nazítí večer povolali Marsala Šilhavce, ale ten, šilhaje a koktaje víc než obvykle, projevil týž nepřekonatelný odpor, že by měl opustit pevné mespechské hradby a přestěhovat se do Gorenne, kde by se cítil, jak byl řekl, "nahý jako želva bez krunýře".

A tak jsme se přesvědčili, že naši vojáci jsou stateční, leč ne do té míry, aby se pustili do osamělého boje v Beunách proti silným hordám, kteréž sužovaly kraj.

Pobratimstvo začínalo ztrácet naději, když po čtyřiceti osmi hodinách požádal o rozmluvu s pány Coulondre Železná ruka. Už to bylo nezvyklé, že Coulondre otevřel ústa, že však požádal o rozhovor, pobratimstvo nadobytě překvapilo. Přijalo ho večer, a když Coulondre začal mlčením, kteréž hrozilo trvat věčně, otec mu ukázal na stoličku před krbem. Nikdy ještě se Coulondrova tvář dlouhá jako půst nezdála smutnější. Oči, nos, ústa, všechny rysy mu spadaly dolů, leč hnědá, očka pod těžkými víčky zůstávala bdělá.

"Pane barone," začal konečně chraplavým hlasem málomluvných lidí, "a vy, pane ze Sauveterre, mne jste se neptali, zdali nechci být vaším mlynářem v Beunách?"

"Nerad bych se tě dotknut, Coulondre," řekl Sauveterre, "myslíš si, že bys to dokázal se svou železnou rukou?"

"Ano."

"A chceš to dělat?"

"Ano."

Dodal:

"Ale měl bych podmínky."

Otec se na něj podíval a Sauveterre se suše zeptal:

"Jaké?"

"Za kořist, kterouž jsem si přinesl z Calais, si mohu koupit dvě svině. Gorenne by mi musela dávat otruby na krmení pro ně i pro prasata."

"S jakým počtem kusů počítáš pro svůj chov?" zeptal se otec.

"S třiceti."

Bratři si vyměnili pohled.

"Uvidíme," řekl Sauveterre. "To je všechno?"

"Ne," řekl Coulondre, "chtěl bych poloviční výtěžek z pozemků v Beunách."

"Poloviční výtěžek našich pozemků v Beunách!" zvolal Sauveterre.

Na tento výkřik Coulondre neodpověděl. Se smutnou a nehybnou tváří hleděl do krbu.

"Uvidíme," řekl otec.

Potom opatrně pokračoval:

"Ale kdybys dostal poloviční výtěžek našich pozemků a ještě část našich otrub pro svoje vepře, už bys nežádal plat?"

"Žádal," řekl Coulondre stále tak zasmušile, ale oči ve štěrbinách víček mu hrály. "Aspoň do prvního odprodeje svých vepřů."

"To je všechno?" zeptal se Sauveterre posupně.

Bylo ticho. Coulondre hleděl do krbu ponurým zrakem člověka, kterýž od světa nic nečeká.

"Ještě bude třeba postarat se o mou obranu," začal, "pomůžete mi postavit z mlýnice k prvnímu houští na silnici k Mespechu podzemní chodbu, abych vás mohl upozornit, kdyby mě přepadli."

"Zvon by stačil," namítl Sauveterre.

"Kdeže, pane," namítl Coulondre a zvedl železnou paži svou zdravou rukou, jako by chtěl odlehčit rameni od její váhy.

"Zvon by upozornil i útočníka. Dověděl by se tak, že vás volám na pomoc, i mohl by vám nastrojit léčku na cestě ke mlýnu. Podzemní chodbou bych za vámi mohl poslat svou ženu."

"Svou ženu?" otázal se otec a napřimil se v křesle. "Už sis vybral děvče?"

"Arcit," pravil Coulondre. "Je to Jakubka z Volperie. Jak je vám známo, je našeho vyznání."

"Vždyť je jí patnáct let!" zvolal otec a zvedl obočí.

"Jsem sic šedivec, než zaslíbila se mi," odvětil Coulondre a ani očima nezamžikal.

"Maligouová by řekla, že jsou v tom čáry," zasmál se otec.

"Není jich ani zbla," odvětil Coulondre vážně. "Letos na jaře, když jsem jel s vozem z Volperie na Mespech, vysvobodil jsem Jakubku z rukou čtyř potulných darebáků, kteříž jí hodlali v příkopu učinit násilí. Toho prvního Jakubka zabila svým nožem. Dva další jsem zastřelil svými bambitkami. Čtvrtý se na mě vrhl, ale udeřil jsem ho železnou rukou do šije a nato mu prořízl hrdlo jeho vlastní kudlou."

"A tys o tom nikdy nemluvil?" užasl otec.

"Jakubka mě požádala, abych byl zticha. Není vám tajno, jak se na vesnici klevetí. Povídá se mnohem víc, než se toho událo."

"Coulondre," pravil otec, "učinil jsi dobrou volbu. Znáš Jakubku jakožto statné a udatné děvče, kteréž ti bude k dobrému užítku."

Bylo ticho. Sauveterre s černýma očima planoucíma v důlcích a s tváří zbrzděnou vráskami pronesl nevlídným hlasem, ťukaje oběma rukama na opěradlo křesla:

"Vždyť jsme tu záležitost ještě dávno nerozhodli! Musíme se s panem baronem poradit."

Na to Coulondre neodpověděl a hleděl do ohně.

"Coulondre," pravil Sauveterre, "když ti postavíme podzemní chodbu, nebude to velké pokušení, abys opustil svoje místo, kdyby šlo do tuhého?"

Na Coulondrově dlouhé a truchlivé tváři se objevil stín úsměvu. "Já že bych opustil vaše zrní? Vaši mouku? A svoje prasata?"

To byla dobrá odpověď. Ale jinak pobratimstvo pocíťovalo značné znepokojení. Poprvé v historii Mespechu bylo přinuceno dohadovat se o smlouvě, kteráž nebyla zcela v jeho prospěch.

Porada pobratimstva trvala celý den a škoda, že nebyla zaznamenána v Rodinné kronice. Dnes bych si o ní četl se zalíbením. Leč znám aspoň její výsledek.

Nazítří večer předložilo pobratimstvo Coulondrovi návrhy. Přivolił by k tomu, že by choval v Gorenne spolu se svými třiceti vepři stejný počet vepřů pro Mespech?

"Ne," řekl Coulondre. "Šedesát je moc. Při velkých chovech dochází k velkým nákazám. Krom toho na Gorenne není dost místa pro tolik dobytka."

"Dáme-li ti polovinu pozemků v Beunách, musíš je obdělávat, a my ti tedy odečteme z tvé poloviny úrody nájem za rádl, brány a koně."

"Děkuji pánům za nájem," řekl Coulondre, "než počítám, že za zbytek kořisti si koupím koně a náradí."

"Jestliže se ta věc uskuteční, budeš odevzdávat Mespechu pracovní dny jako všichni naši nájemci?"

"Ano," odvětil Coulondre, "ale padesát dnů v roce."

"Proč padesát?"

"Když jsem se stal hugenotem," odvětil Coulondre, "zřekl jsem se padesáti volných dnů, což byly svátky svatých. A dám-li vám k tomu ještě padesát dnů, bude to dělat sto. S prominutím, to je dost. Potřebuju čas pro Gorenne."

Sauveterre se zachmuřil.

"Lituješ toho, žeš přestoupil k hugenotům?"

"Nikoliv," odpověděl chmurný a uctivý Coulondre, upíraje zrak k plamenům v krbu.

Když vyšel z jizby, Sauveterre zlostným hlasem vyjádřil názor, že by měli Coulondra okamžitě vyhnat z Mespechu za jeho neuvěřitelnou nestoudnost.

"A navíc," dodal a malá černá očka mu plála hněvem, "je to ten nejvlastnější hugenot."

"Jako většina našich lidí," řekl otec s úsměvem. "Tento však aspoň nezůstal v srdci papežencem jako mnozí, kterých bych mohl jmenovat."

Přešel párkrát po místnosti s vypnutou hrudí a s rukama na kyčlích. Pokračoval:

"A není tak nestoudný - snaží se bránit své zájmy, jako to činíme my."

"Brání je až moc!"

"Tak jako bude bránit Gorenne! A naši mouku spolu se svými vepři! Jako bránil Jakubku tenkrát v příkopu, kam ji hodili ti darebáci! Rukama nohama! Lstí! Chytrostí! Nestoudností, kterouž mu vytýkáte! Slyšel jste tu znamenitou poznámku o zvonu, kterým by měl varovat Mespech? Ten člověk nemá v hlavě seno, ani vůli z bláta!"

"Můj návrh zní, abychom ho rozhodně vyhodili!" stál na svém Sauveterre, čelo měl hněvné a pravicí sekal do vzduchu.

"Můj návrh zní, abychom mu svěřili Gorenne!" pravil otec se smíchem.

"Cože! Svěřit mu Gorenne za těch ohavných podmínek!"

"Bratře! Bratře!" zvolal Jan ze Sioraku, postavil se za Sauveterre a opřel se mu oběma rukama o ramena. "Musíme souhlasit s malou ztrátou, abychom dostali větší zisk!"

Nazítí Sauveterre ustoupil. Takto se stal Coulondre z bývalého žoldnéře nájemcem, a to v těchto hladových dobách, kdy mnozí malí vlastníci prodávali svou půdu půjčovatelným zrní a pak ji za několik soldů pro ně obdělávali.

31. Sucho a mor 1563

Rok 1563 byl na Sarlatsku rokem plným pohrom. Tak jako šest let předtím v roce 1557 - o tomto roce Faujanet stále mluvil, tolik ho byl tenkrát ohromil hněv Páně a jeho neoblomná svéhlavost, s jakou zadržoval déšť ve svých mracích -, sucho bylo v této době mých dvanácti let vskutku děsivé.

Už zima se vyznačovala spíše chladem než vodou, ale když přišel březen, započala vedra jako v létě, a krom dvou tří spršek tak slabých, že sotva svlačily povrch půdy, nic více z nebe nespadlo. Tráva ani neměla čas vyrašit do nových svěže zelených jarních výhonků. Zůstala nízká jako po podzimní pastvě a od května měsíce na ni slunce po celý den tak pražilo, že počala žloutnout. Obilí vzešlo, leč nevalně, v malých a rozptýlených stéblech, hubené klasy je stěží ohýbaly, ornice se trhala a pukala, jako by se chtěla rozervit až do jícnu pekelného, a co bylo ze všeho nejhorší, dobrá, tučná a vlhká půda se změnila v prach, kterýž byl ve vírech odnášen pronikavým severovýchodním větrem.

V červenci měsíci vysychaly desítky pramenů a studní, ustupovaly bažiny, bouřlivý tok Beun se o polovinu zmenšil.

Mlýnáři na jejich tocích zakázali, aby se z nich čerpala voda, a jim zase senešalství zakázala, aby hloubili žlaby nebo stavěli hráze, kteréž by ubíraly vodu mlýnům dole po proudu. Naši vesničtí sousedé jezdili s káděmi žebrať na Mespech, aby si je mohli naplnit z rybníku k napájení dobytka, a to povolení zprvu dostávali, ale pak bylo nutné omezit je pouze na naše nájemce, když jsme byli zpozorováni, že voda z naší nevyčerpatelné studny teče jen po kapkách. Studna sama nevyschla, toliko hladina rybníku klesla o pět stop, což nás všechny vyděsilo, neboť podle slov pobratimstva ani v roce 1557 tolik nebyla.

Nadešel čas senoseče, nikde však nebylo dost trávy, aby se dala kosit, kromě snad úvalů, jejichž dna se uchovala vlhká. Ale tam bylo třeba otvírat oči a napínat uši, neboť mnozí přicházeli v noci se srpem nasekat si tu trochu, jež tam zbyla, pro svou kozu nebo hubenou kravku. Naši vojáci se vydali na číhanou a lapili jednoho z těch nešťastníků, jenžto se už viděl zaslíbený mespechské šibenici a hořekoval nikoli nad svým osudem, jež pokládal za zasloužený, ale nad údělem své vdovy a svých dětí. Avšak ten chudák byl ze Sireil a pobratimstvo se vzpíralo pověsit člověka z našich vesnic. Krom toho to byl papeženec a leckdo by si mohl myslet, nebo říkat, nebo naznačovat, že Mespech si s ním vypořádá účty z náboženské horlivosti. A tak se pobratimstvo rozhodlo, že nad jeho zločinem přimhouří oči, a po dvoudenním uzamčení ve věži ho pustilo se slibem, že nám věnuje čtyřicet dní roboty ročně po dobu dvou let a dostane za to jist, nikoliv plat. Muž si svědomitě odpykal svůj trest a já ho vidím znovu ještě u našeho stolu, jak strká tajně do pytle polovinu toho, co mu předložila Maligouová a což pak odnášel do své barabizny ženě a dětem. Jmenoval se Petr Petremol a byl to mladší bratr toho Petremola, co se vyléčil z revmatismu - a také z života - zimní koupelí v ledové kašně svatého Avita.

Ale mespechská mírnost nebyla k ničemu, stejně jako by byla nepomohla přísnost - tak veliká a tísnivá byla lidská bída. Krádeže trávy pokračovaly. Bylo třeba uspíšit senoseč v našich údolích, a jakmile byly zralé i naše klasy, pustit se také do žní, neboť v Beunách nám už potulní lapkové snědli na místě celé políčko pšenice se stěbly a se vším všudy.

Escorgol měl v těch časech plné ruce práce, tak nepřetržitý byl pod vstupním hrádkem proud pastýřů a rolníků, kteříž přicházeli se slzami v očích a se sepjatými rukama prosit pány, aby jim půjčili obilí na výživu pro sebe a seno pro dobytek. Na ty půjčky dávali v zástavu svá pole a své sklizně, a jelikož už všichni nebo téměř všichni byli našimi dlužníky - někteříž nám platili roční důchod v zrně po žních -, mnozí nám byli nuceni prodat svou půdu, aby mohli zaplatit svůj chléb. Jiní nám prodávali dobytek, neboť ho nemohli krmit, a to bylo pro nás nadmíru výhodné, neboť cena krávy klesla na polovinu, tolik zvýšilo sucho počet prodávačů.

A takto za každého hladu Mespech zaokrouhloval svoje panství a znásoboval své stádo. Otcovo svědomí tím krutě trpělo. Říkal a mnohokrát v těch dobách opakoval, že by býval zakoušel menší výčitky, kdyby byl prodával naši pšenici Sarlatu za neslýchanou cenu, kterouž kdy obilí dosáhlo, tři liber za čtvrtku pšenice a padesáti soldů za čtvrtku žita.

Ale Sauveterre měl raději zvětšení panství než zlatáky nahromaděné v truhlicích, a v tom neustoupil ani o píď.

"Co však budeme dělat s těmi vesničany," tázal se Siorac ještě velice rozrušený, "kteříž už nemají žádnou půdu do zástavy ani na prodej? Necháme je zahynout hladem?"

"Nikoliv. Dáme jim zrní za to, že nám poskytnou sílu svých paží. A oni nám zaplatí během roku v pracovních dnech. Nebudeme mít tedy tolik výloh za nádeníky v době senoseče nebo žní, nebo při úpravách cest."

Otec sklonil hlavu a hleděl na škorně, byl zamračený a tvářil se smutně.

"A tak," pravil za chvíli, "všechno, ba i sucho, se nám mění v chléb a med. Všechno nám přibývá. Všechno nám prospívá. Přec jen se mi zdá, milý bratře, že příliš vyděláváme na bědných časech."

"My jsme je nezavinili," odvětil Sauveterre, "a vzpomeňte si, prosím vás, na slova Kalvínova: ‚Jeť to zvláštní milost Páně, že si rozumně zvolíme, co nám je ku prospěchu.‘"

"Zajisté! Zajisté!" pravil otec. "Ale na vrub toho chudí kolem nás ještě více chudnou a Mespech se úměrně k tomu obohacuje."

"Nevidí se mi, že bychom měli čeho litovat, ani se bít v prsa za své viny," odvětil pevně Sauveterre. "Nebudeme napodobovat pokrytectví papeženců, kteříž žijí v přepychu a hlásají jako velkou ctnost dobrovolnou chudobu. Nikoliv, Jene, učení Kalvínova je zde jasné. Že je množství chudých a toliko několik bohatých, není náhoda. Cokoli kdo vlastní, k tomu nedošel nenadálou případností, leč přidělením od toho, jenž jest svrchovaným hospodářem a Pánem všeho."

"Tomu věřím," řekl otec.

Než za hodnou chvíli, jako by se vynořil z hlubokostí mudrování, pravil tichým hlasem:

"Odkud tedy pochází, že mé srdce se souží tou nám prokazovanou milostí, jako by ji pokládalo za nadměrnou?"

Dne 6. července obdrželo pobratimstvo jízdním poslem list od pana z La Porte. Sudí podával zprávu, že v Sarlatu propukl převelice krutý mor, usmrcující denně stovky osob. Chtěje zabránit, aby se nákaza rozšířila po celém senešalství, nařídil se souhlasem radních uzavření bran. Nicméně však je třeba, aby město bylo zásobováno potravinami, i prosil otce, aby zpravil naše rolníky, že trhy pokračují dále v obvyklých dnech, leč mimo hradby v předměstí Lendrevie. A tak vesničané mohou i nadále donášet vejce, maslo, zeleninu, sýry a maso, nebudou však vstupovat do městského obvodu a všechny nákupy sarlatských občanů budou činěny skrze prostředníky, kteříž sídlí na předměstí, a rovněž nevstoupí do města, nýbrž dodají zboží svým zákazníkům okénky. Pan z La Porte se tázal pobratimstva, zda by mu bylo možné přispět k výživě města porážkou a dodáním hovězí pule. "Po pravdě řečeno," pokračoval pan z La Porte, "žádost o maso není tak pádná, jako by bývala jindy. Neboť všichni zdejší urození lidé i mohovití měšťané včetně soudců, biskupa a jeho vikářů uprchli z města před uzavřením bran a uchýlili se do svých venkovských sídel. Nicméně zůstávají zde dva radní, čtyři chirurgové, královští úředníci a já sám, kteříž nehodláme podstupovat v tom velkém nebezpečí, v němž se nalézáme, i nebezpečí smrti hladem."

Pan z La Porte připojil post-scriptum: "Budete zajisté zarmoucen zprávou, že 4. tohoto měsíce zemřela na mor paní z La Valade. Tělo bylo odneseno a její nebohá komorná Frantina - jež byla rovněž komornou vaší zesnulé choti - byla neprodleně uzamčena v domě své paní, dveře i vnější okenice byly přibity. Je to zajisté opatření kruté, leč jak víte, podle předpisů, a já proti němu nic nezmohu. Frantina je zásobována pomocí košíku, kterýž spouští do ulice po provazu okénkem v podkroví. Je živa z veřejné dobročinnosti, a dosti špatně. Ubohá dívka je takřka šílená strachem, hladem a zoufalostí, i tráví čas plácem, hořekováním a voláním naléhavě prosíc, aby ji zabili, místo aby ji drželi uvězněnou v nakaženém domě."

Otec dostal tento dopis 6. července ráno a měl z té příčiny převelice ostrou vádu se Sauveterrem. Okno knihovny zůstávalo otevřeno pro úmorné vedro a já tedy slyšel její ozvěnu, leč nemohl jsem odhadnout její důvod. Za několik okamžiků jsem spatřil otce, an sestupuje po stupních vnějšího schodiště, mračil se a tvář měl odhodlanou, a pak úsečným hlasem nařídil bratrům Siorakovým, ať zabijí mladého býčka, kterého jsme právě koupili, ať ho stáhnou, rozčtvrtí a naloží čtvrti na jeden z našich vozů.

Téhož dne po polednách, když jsme šermovali František, Samson a já s Cabussem, jenžto přicházel každý den z Breuil nás cvičit, do šermovací síně vstoupil otec s ustaraným čelem.

"Buď zdrav, Cabussi!" zvolal a dalo mu velkou práci, zdálo se mi, předstírat bodrý tón. "Buďte zdraví, chlapi moji."

"Buďte zdrav, pane barone." Cabusse ho pozdravil mečem a oslovil ho s nemalou vemlouvavostí, jež byla na poloviční cestě mezi důvěrností a úctou, jako by byl sám napůl urozenec.

"A jak se daří Katce?"

"Zakulacuje se," pravil Cabusse, levou rukou se tahal za hrozivý knír a pravou se opíral o meč jako o hůl.

A pokračoval s širokým a chlapeckým úsměvem: "Její čas se blíží. Čeká se koncem července."

"Koncem července! V tomhle slunci! To bude zimomřivé pachole!"

"Taky si myslím," odvětil Cabusse.

"A co dělá tvůj soused Jonáš?" ptal se dále otec.

"Ach, Jonáš, Jonáš!" zvolal Cabusse s náhlým návalem gaskoňské poezie. "Od toho času, co má svou Saracénku a svůj dům, už nechodí kokrhát na jiné smetišť. Než upřímnost za upřímnost, je spokojený."

"Vyříd' mu pozdravení, i jeho ženě, a tvé taky. Jak šermují moji chlapi?"

"Ujde to," odvětil Cabusse, kterýž byl skoupý na chvály, nikoli však na slova, jsa takřka zamilován do své výmluvnosti.

Pokračoval:

"Každý z nich má svoje chyby a také svoje přednosti. Pan Samson je ze všech tří nejsilnější. Má zápěstí ze železa. Ale aniž ho chci urazit," dodal s tou drsnou jemností, kteráž se otci tolik líbila, "má trochu tvrdší mozek. Pan František má bystré a bdělé oko, uhýbá a brání se výborně, leč je nadměrně opatrný a neprovede jediný výpad. To pan Petr je samý útok a zuřivost, myslí jen na rány a smrt, vyráží jako býček. Ale špatně se chrání, odkrývá se. Už bych ho byl stokrátě

zabil."

"Každý z nich se musí tedy naučit přednostem toho druhého. Chlapci," otec naladil vážnou tvář, "v Sarlatu je mor. Zítřka tam vezu hovězí čtvrti pro pana z La Porte. Z důvodu nákazy nebudu brát jako doprovod sluhy, toliko lidi z rodiny. Bratry Siorakovy a jednoho z vás, kterýž bude chtít."

"Já," řekl jsem ještě celý zpocený a udýchaný po zápase s Cabussem. "Protože mám být lékařem, je čas, abych si zvykal na nemoce."

"Já," řekl Samson hned, jak jsem promluvil.

"Já," řekl František s chvilkou zpoždění.

"Ne, vy ne, Františku," řekl Siorac. "Nechci uvádět v nebezpečení svého prvorozence. Ale vezmu si Petra a Samsona, jsou-li svolní. Buď zdrav, Cabussi! Buďte zdraví, chlapci moji! Jsem na vás pyšný. Chrabrost se neprojevuje toliko s mečem v ruce."

Po těch slovech se s lesklým zrakem a mírně dojatou tváří po svém strohém způsobu obrátil na patách a odkvačil.

Večer otec Samsonovi a mně nařídil, abychom se po jídle odebrali do hořejší síně severovýchodní věže - do téže věže, v níž jsme byli jeden i druhý uvězněni, když jsem v den svých šestých narozenin ztloukl Františka. Než od včerejška se notně změnila: zdi byly obileny vápnem, podlažní prkna vymyta octem a v krbu přes palčivé vedro planul velký oheň, do něhož byly vhozeny vonné látky: sturač, levandule a rozmarýn. Spatřil jsem tam také dvě lůžka oddělená od sebe celou šíří místnosti, což znamenalo, že Samson a já nebudeme tentokrát spát spolu, jakož jsme byli zvyklí. A na stoličce vedle každého lůžka byly rozloženy naše zítřejší oděvy, provoněné stejnými látkami, jež hořely v krbu, a o zeď byl opřen krátký meč, kterýž jsme měli právo nosit toliko mimo hradby. Srdce mi poskočilo, když jsem ho uviděl. Vytáhl jsem ho z pochvy a rozdával jím rány na vše strany, rozsekávaje na cucky mor a jeho ohavné pochopy, což Samsona k slzám rozesmálo, než nesmál se mně, posměch nad bližním byl jeho duši cizí. Když jsem se byl s ním zasmál, sfoukl jsem kahan a usnul jako pytel bez nejmenších obav, leč převelice pyšný a radostný nad tím, že budu provázet otce při jeho dobrodružném konání, a nadmíru dychtivý, že uvidím a dovím se nové věci týkající se mého budoucího stavu.

Otec nás vzbudil nazítří při rozednění, když nám byl každému vlastníma rukama donesl hrnek teplého mléka, čerstvé máslo namazané na velké skývě pšeničného chleba a pořádný kus soleného masa. Doporučil nám, abychom se dobře najedli, a mezitím co jsme každý na svém lůžku na protilehlých stranách síně srdnatě mleli čelistmi, otec stoupl jednou nohou na stoličku a vážně strojil řeč.

"Petře, chci, abys věděl, a Samsone, ty také, že Bůh, kterýž nečiní nic, což by nebylo dobré a spravedlivé, má přesto hluboké a námi nepoznané důvody, aby na nás sesílal mor. Nicméně Bůh působí toliko přirozenými silami a proti těmto silám je přípustné se bránit ať už tím, že předcházíme jejich účinkům, či tím, že je potíráme, když jsou zde."

Postavil se s rukama na kyčlích, mluvil úsečně a jasně vyslovoval.

"Vězte, tedy, moji páni synové, že nákaza moru přechází na člověka ze zkaženého vzduchu, kterýž obklopuje nemocné, jejich prádlo, jejich nábytek, jejich domy a ulice, kudy prošli. Někteříž učenci tvrdí, že zkažený vzduch do nás vstupuje skrze smrdutou páru. Jiní, že je to skrze malá a jedovatá zvířátka, tak maličká, že nejsou okem viditelná, a ta když proniknou do úst, do nosu, do ucha i do pórů v kůži, nakladou vajíčka do krve a zkazí ji. Proto je důležité, primo, dobře jíst..."

"Proč?" otázal jsem se s plnými ústy a nadmíru udiven, že to, co jsem pokládal za potěšení, má být také lékem.

"Jejikož ušlechtilé části těla, na nichž se jed uchytí, se mohou bránit, toliko jsou-li posílněné. Neboť pokud žíly a tepny nejsou ještě naplněny novou potravou, ponechávají snáze vstupovat jed, kterýž nachází prázdné místo a zmocní se ušlechtilých částí těla, především srdce, hrudi a pohlavních ústrojí. Secundo... Ale tys dojedl, Petře, nuž rychle vstaň a svlékni si košili."

Což jsem učinil nikoliv bez jistého údivu. Otec pak sebral ze země velký měch s octem, kterýž byl přinesl, a ponořiv do něj pravici, potíral mi spánky, podpaží, krajinu srdce, slabiny a pohlavní ústrojí.

"Toto ti ochrání tělo před nákazou."

"Proč?" zeptal jsem se.

"Ocet," začal otec a šel potírat Samsona do protějšího rohu... "Než jak je ten chlapec silný a dobře stavěný!" přerušil svůj výklad. "Je to radost dívat se, jak je ve svém věku už tak krásně urostlý!"

Přestal, prudce otočil hlavu a vrhl na mě pronikavý pohled, jako by se lekl, že mě ranil tou chválou mého bratra. Leč já tomu po pravdě nevěnoval pozornost, zcela jsem propadl jeho tématu a upíral k němu zrak i sluch.

"Ocet, pane otče?" otázal jsem se.

"Arciť! Ocet, abys věděl, je svou podstatou chladný a suchý. Chlad a sucho jsou věci hrubě odporující hnilobě. To je důvod, proč uchováváme zeleninu a cibuli v octě, kterýž je důkladně nepřátelský každému jedu a chrání tělo před nákazou."

Po těch slovech se ke mně vrátil a navlékl mi kolem krku stužku se sáčkem, kterýž mi přitiskl k hrudi. Taktéž učinil Samsonovi.

"Tento sáček," pravil, "obsahuje vonný prášek, jenž chrání srdce. Oblékni se, Petře. Ty také, Samsone. Je čas vydat se na cestu."

Když jsme byli oblečeni, vytáhl z kapsy dva váčky, jeden podal mně a druhý Samsonovi.

"Toto si musíte pověsit na opasek. Je to hřebíček, koření notně drahé, a to musíte nepřetržitě žvýkat po celou dobu, co budete v Sarlatu a na jiných nakažených místech. Tím se prázdné prostory vašich úst a nosu zaplní zdravou a pronikavou vůní hřebíčku, morové páry nenajdou tak místo, aby se ve vás usadily, a budou zahánány do vzduchu kolem vás."

Hleděl jsem na otce a naslouchal mu pln obdivu nad jeho nesmírným věděním a zcela ohromený, že jsem se naučil za tak krátkou dobu tolik důležitých věcí o nakažlivé chorobě. Leč po pravdě řečeno mi o ní hovořil denně už celý týden a

věděl jsem toho kupodivu hodně.

"A konečně," pravil Jan ze Sioraku, "tady jsou vaše přilby, rytíři: malá plátěná maska nasáklá octem, a každý si ji nasadí na nos a na ústa, jakmile vyjedeme z Mespechu. Nuže, moji páni synové," postavil se před nás s rukama na kyčlích, "vizte, kterak jste vyzbrojeni do války proti moru! A nyní vzhůru! Bůh s námi! A kéž nás Pán ochraňuje! V sedlových pouzdrech najdete oba dvě nabitě bambitky, kteréž vám neposlouží proti nemoci, leč v případě potřeby proti lidské špatnosti."

Na mespechském dvoře se seběhla všechna chasa, oči vyvalené, těla ztuhlá, a hleděli na náš odjezd, jako kdyby nás už neměli užít, leda zabalené v rubáších a uložené v hrobech. Sauveterre sešplhal jako krab po stupních vnějšího schodiště, nakvašeně objal otce a všeptl mu do ucha tichým hlasem, v němž úzkost zápasila s hněvem:

"To je šílenství! Šílenství! Šílenství!"

A otec, snad aby zastřel ta slova, promluvil tehdy pevným hlasem, že až se budeme vracet, Escorgol neprodleně rozezná mespechský zvon a všichni se pak před námi musí schovat. Zatím nechť v krbech planou veliké ohně, jak už to byl pověděl, a ohřívají se kádě plné vody a to v dostatečném množství, abychom se v nich mohli po návratu vykoupat a naše šatstvo rovněž.

32. Záchrana Frantiny

Za hradbami před vstupním hrádkem nás očekávali bratři Siorakové, sedící už na kozlíku vozu s hovězími čtvrtmi, oba byli převlece bílí a rty se jim chvěly. Otec, pozvednul hlavu a otočil se, zarazil na okamžik svého oře, aby zamával rukou v rukavici na rozloučenou Escorgolovi, kterýž se díval na náš odjezd z hradního okénka a z očí se mu řinuly slzy, což mě hrubě znepokojilo, nikoli však více než mlčenlivé rozloučení naší chasy na dvoře, a začínal jsem mít konečně správnější představu o nebezpečnosti, do něhož upadáme.

Vůz se rozjel, otec popohnal grošovaného klusáka po bok tažných koní a chvíli mlčky pozoroval znepokojení bratři Siorakových.

"Milí bratřáci," promluvil pak, "dělám si o vás starosti vida, kterak mocně vás hněte obrazivost, jež má nad vámi tak velkou vládu. Vy se třesete! Vy se už máte za mrtvé! Nuž vězte, v obavách a strachu se krev stahuje ze srdce a ponechává je prázdné, umožňujíc jedovaté nákaze snadnější vstup. A tak ti, kteříž myslí na smrt, blíží se smrti dlouhými kroky."

"Já se neobávám tolik smrti, leč že zemře Michal a že já ho přežiju," pravil jeden ze Sioraků (a jak jmenoval Michala, věděli jsme, že to byl Benedikt).

"Já si myslím totéž," řekl Michal.

"Buďte tedy klidní," pravil otec. "Jste dvojčata a vaše tělesné šťávy jsou si tak podobné, že nákaza nepostihne jednoho, aniž by postihla druhého. A tak zemřete společně nebo budete žít společně, a nebudete od sebe nikterak odloučeni."

"Pán budiž pochválen!" zvolal Benedikt a mocně si oddechl. "Můj urozený bratranče, sňal jste mi ze srdce těžký balvan!"

"Mně taky," dodal Michal.

Od této minuty se jim vrátila barva, rysy se jim zpevnily a nestýskali si na nic, leda že musí mít na sobě v tom úmorném dusnu jako my tři ostatní rukavice a masky. Je pravda, že měli navíc jako otec válečnou zbraň, lehké brnění a přilbice, což nepřispívalo k jejich pohodlí, pot jim stékal po tvářích, jakkoliv jít bylo ještě časné a slunce se sotva zvedlo. Každý z nich měl na kolenou hákovnici s hlavní namířenou na chodníček podle cesty.

Dvě míle před Sarlatem na místě řečeném Na lisech jsme spatřili dole pod cestou, kteráž se právě prudce v zatáčkách svažovala, po pravé straně mrtvolu nahého muže, jenžto ležel s roztaženými nohama na žluté a posečené trávě louky. Byl pod námi asi dvanáct sáhů a jakkoliv nám vítr dul do zad, pach, jež vydával, byl nesnesitelný.

"Milí bratřáci Siorakovi," řekl otec, "jedte a nezastavujte se. Ty také, Samsone. A počkejte na nás dole pod svahem." Benedikt švihl bičem oba naše tažné koně, ti přešli do klusu a za nimi Samson na svém bělouši. Můj černý španěl a otcův velký grošovaný klusák jevíli nemalou snahu jet za nimi a jen těžko jsme je udrželi, než po několikerém zarehtání, poskocích a otáčkách se zastavili a uklidnili, avšak nohy se jim trochu třáslly na návrší, z něhož jsme shlíželi na tělo.

"Petře," pravil otec, "ten nešťastník nese na sobě všechny známky moru. Já jsem vám je vyjmenoval. Umíte je opakovat?"

"Arciť," odpověděl jsem s hrdlem stísněným a takřka omdlévaje, tak se mi svíral žaludek zápachem a pohledem na ohavnou mrtvolu. "Ten velký vřed, kterýž mu napíná kůži na pravé slabíně, je hlíza. Ty černé pupínky na břiše jsou morový pryskyř. A ty různobarevné puchýře na prsou - červené, blankytné a fialové - se nazývají nachovina."

"Znamenitě," pravil otec a tvářil se, že nepozoruje mou nevolnost. "Všimněte si ještě, že kůže na těle je zažloutlá a změkklá, pleť sinalá, oční víčka černá, tvář stažená."

Dodal:

"Kdožkoli umírá, umírá v bolesti," pravil Villon, než morem postižený více než kdo jiný."

"Čím to," zeptal jsem se s přemáháním, "že ten muž leží tady a nikoli na svém lůžku?"

"Nemoc začíná prudkou horečkou, velkou srdeční slabostí, otokem břicha, strašlivým nutkáním ke zvracení a ustavičným a hnilobně smrdutým průjmem. A posléze se po několika hodinách objeví neobyčejné bolení hlavy, jež postiženého dohání k šílenství a nutí ho, aby se v třeštivém záchvatu vyřítíl ven z domu a běžel přímo vpřed, dokud vyčerpán nepadne."

"A tak spadl tady, bez pomoci, bez přátel, nahý jako při svém zrození, a je mrtev."

"Nebyl nahý. Potulní lapkové ho obrali. Ti zemřou a budou znovu obráni. Oděv a prádlo mrtvého budou přecházet, běda, z ruky do ruky a zabítet všechny, kdo se jich dotknou. A takto se nákaza rozšíří odtud na nejvzdálenější místa. Synu můj," pravil otec změněným tónem, "vidíš toho krkavce, co tak drze sedí na vrcholku toho kaštanu? Zab ho,

prosím tě!"

Nadmíru udiven tímto rozkazem, než ani nemrknuv, jsem vytáhl ze sedlové kapsy svého oře jednu ze dvou bambitek, nabil ji, natáhl paži, zatajil dech a vystřelil. Pták spadl a při letu rozrážel a strhával listí již zežloutlé suchem. Uložil jsem zpátky bambitku a trochu se divil, že jsem musil vynaložit jeden náboj na takový terč.

"Sežral by mrtvolu?" zeptal jsem se.

"Nikoliv. Krkavec nikdy nežere maso toho, kdo zemřel na mor. Je to příliš chytrý živočich. Jedeme!"

Otec pobídl koně na svažující se stužku cesty, a když jsem mu jel po boku, aniž jsme kráčeli rychleji než krokem, pravil:

"Ambrož Paré, králův chirurg, znamenitý člověk a jako my reformovaného náboženství, vyprávěl, že když poprvé uzřel morem postiženého a odkryl pokrývku, aby ho vyšetřil, strašlivý puch, kterýž stoupal z jeho Mízy a jeho nachoviny, mu tak prudce stáhl hrdlo, že ztratil vědomí a padl do mdlob. Nuže, milý pane synu," dodával otec s úsměvem, "vy už předčíte velkého Ambrože Paréa ne-li věděním, tedy aspoň chladnou krví. Když jste sestřelil toho krkavce, ruka se vám nezachvěla."

A pobídl koně oběma ostruhami, ponechávaje mě u nemalém nadšení a potěšení nad tou velkou chvalořečí, neboť, mám-li povědět pravdu, pohled na toho morem stíženého mě zprvu ohromil nevýslovnou hrůzou.

Kousek před předměstím Lendrevie otec, jehož kůň běžel drobným klusem před vozem (Samson a já jsme uzavírali voj), zvedl ruku v rukavici a dal nám znamení, abychom se zastavili. Pak se obrátil v sedle a povolal mě:

"Necháme ten hrůzný průvod projít co nejdále od nás," řekl mi a ukázal rukou na tři vozy plné mrtvých, kteréž přijížděly od města a stáčely se před námi po naší pravici na velké pole, kde zely pod olověným sluncem jámy vyhloubené v jílu.

Na sedátkách každého vozu nehybně seděli mužové v kamizolách z bílého plátna a s kápěmi na hlavách. Na kolenou měli položené háky s dlouhými dřevěnými rukojetmi. Když první vůz se otočil několik sáhů před námi, viděl jsem, že mrtví jsou nazí a naházení bez ladu a skladu jeden přes druhého. I na tu vzdálenost a při větru, kterýž jsme měli našťestí stále ještě v zádech, byl zápach hrubě silný.

"To je nový hřbitov?" podivil jsem se.

"Nikoliv, ale v časech moru je zakázáno pochovávat mrtvé kolem kostelů, aby se nezamořila posvátná země. A tak se házejí na nejbližší pole do jam."

"K čemu mají hrobaři ty háky?"

"To nejsou hrobaři. Hrobaři zemřou v prvních dnech. Ti mužové v kamizolách jsou krkavci, nazývaní tak pro ony háky, kterýmiž zachycují mrtvé, aby se k nim tolik nepřibližovali."

"Zachycují přímo za maso?" zděsil jsem se. "To je barbarský obyčej."

"Ano, dozajista, leč kdyby se netrpěl, nikdo by se na tu práci nenašel. Město ty lidi najímá za cenu zlata."

"Čím to, že tito krkavci neumírají?"

V tom okamžiku krkavec, kterýž řídil z kozlíku spřežení třetího vozu, zastavil, když přejížděl cestu, aby vyjel na pole.

Jeho oči si prohlížely otce otvory v kápě a muž, znenadání pustil oště, zvedl pravici, aby ho pozdravil.

"Buďte zdrav, pane barone!" zvolal mocným a bujarým hlasem.

"Buď zdrav, příteli! Ty mě znáš?"

"Arcit, i když máte masku! Poznal jsem vás podle vašeho grošáka a podle jízdy. Pracoval jsem pro vás jako nádeník tohoto jara při kopání cesty z Mespechu k vašemu mlýnu v Beunách."

"A cos dělal potom?"

"Běda! Byl jsem dlouho bez práce, tři měsíce jsem hcípál hlady takřka na prahu smrti."

"Mespech by ti neodmítl ani chleba, ani polévku."

"Ale jak se tam dostat? Moje slabé nohy mě už nenesly. Mor mě zachránil, budiž Bohu sláva! Konečně se najím do sytosti."

"Kolik ti platí město za to, že děláš krkavce?"

"Pane barone, to je div! Dvacet dobrých liber za měsíc, z toho už jsem deset dostal. Deset dalších koncem července, budu-li ovšem ještě na zemi a nikoliv pod ní."

Smál se, pak se pokřivoval.

"Ale já si nestěžuji," pokračoval vesele. "Je to velká radost po všem, co jsem byl prodělal, že jsem tak bohatý, že si nacpu břich, že jím každý den maso, že piju cahorské víno a že se dokonce pomiluji s chlípnyými holčicemi z předměstí Landrevie! Bůh mi odpusť, byl jsem příliš dlouho cudný!"

"Máš ženu a děti?"

"Nikoliv. Nikdy jsem na ně neměl peníze."

"Nuže, příteli, přeju ti dobré bydlo a dlouhý život."

"Dobré bydlo mám. A dlouhý život, tomu nevěřím!" smál se krkavec. "Ale každý den, kterýž uběhne, je dobrý, dokud je plný žaludek."

A poté prudce švihl do spřežení a vyjel s ním na vyvýšené pole. "Není-liž to neslýchané, že je tak veselý?" řekl jsem, sleduje ho očima.

Otec zavrtěl hlavou.

"Chudí mají jistou zmužilost, krutou a bezstarostnou, kteráž se rodí z jejich stavu. A věru ji mají zapotřebí víc než ostatní, neboť je falešné rčení, kteréž jsem slyšel, že nákaza postihuje stejně bohaté i chudé. Naši mohovití měšťané se při prvním poplachu doslova řídí proslulým Galienovým předpisem pro případ moru: 'Rychle odejdi, jdi daleko a vrať se pozdě.' Avšak chudí zůstávají na nakažených místech, nemajíce kam jít. A jelikož je osud udržuje ve špině, jsou špatně živeni a jakoby natlačeni jeden na druhého, nemoc shrábne všechno."

Kdyžtě jsme došli před Lendrevieskou bránu, otec zavolał strážného a požádal ho, aby zpravil prostředníky, že přiváží hovězí maso pro pana z La Porte a pány radní. Požádav pak bratry Siorakovy, aby tu počkali, vyrazil se Samsonem a se

mnou přímo na předměstí Lendrevie.

Dláždění na křižovatkách rozpalovaly velké ohně ze smolného dřeva, kteréž měly očist'ovat vzduch, a sluneční žár byl tím ještě úmornější. Po ulicích nepřešla jediná duše - krom neviditelných duší zemřelých. Ani pes, ani kočka, ani holub, ač jich v Sarlatu bylo vždycky nadbytek. Lidé je na počátku moru všechny pobili, neboť ta ubohá zvířata byla podezřelá, že jej rozšiřují. Tu a tam jsem zaznamenal nejeden břevny zatlučený dům, z něhož stoupaly nářky zazděných. Nad vraty visel kus černého flóru, což znamenalo, jak mi, ztišeným hlasem vysvětlil otec, že pod trestem smrti nelze do něho ani vstoupit, ani z něho vyjít, ba ani se k němu přiblížit.

Otec zastavil klusáka na náměstí nebo spíše náměstíčku, v jehož koutě stál staříčkový dům s arkýřem. Dobře jsem ho znal a pochopil jsem tehdy, že dodání hovězí pule radním a panu z La Porte nebylo jediným důvodem naší výpravy.

Jan ze Sioraku, jakkoliv byl těžce oděn do války, seskočil z koně, tak jak byl zvyklý, pak Samsona i mě vyzval, abychom učinili totéž a přivázali všechny tři koně k železným kruhům zapuštěným do dláždění. Což jsme učinili. Byli jsme tehdy na deset kroků od nakaženého domu. Otec se rychle rozhlédl kolem sebe, aby se přesvědčil, že ho nikdo nevidí, přeběhl tu vzdálenost a zatáhl za košík visící na šňůře z okénka v podkroví. Pak jsem uslyšel zaznění zvonku a ve vikýři se objevila hlava. Byla to Frantina, rysy v obličeji měla trochu protáhlé, ale tváře červené.

"Sladký Ježíši!" zvolala a hluboko vyklonila trup z okénka, což nám poskytlo pohled na její dva krásné prsy, kteréž se jí stěží vešly do živůtku. "To jste vy, pane barone! Bohu buďte chvála! Neopustil jste svou služebnici!"

"Pst, Frantino! Mohli by tě slyšet! Jsi-liž nemocná?"

"Strachem a hladem. Jinak jsem zdravá. Od smrti své paní jsem nevylezla z tohoto hnízda."

"Já ti z něho pomůžu. Myslíš, že prolezeš tím okénkem? Nejsi křehoučká!"

"Zajisté!" zvolala Frantina. "Mám sice hojnou tělesnost, zvláště ve spodních částech. Než vytáhnu se co nejlíp. I statná myš dokáže vylézt ze své díry."

"Znamenitě. Jdu se po něčem poohlédnout, co budeme potřebovat."

A ponechávaje Samsona hlídat koně, odvedl mě otec do sousedních ulic na prohlídku dvorů a přístěnků, kde jsme hledali žebřík. Když ho otec našel, což si vyžádalo něco času, neboť musel být dosti dlouhý, aby dosáhl k okénku, vzali jsme ho každý za jeden konec a celí zpocení (byl hrubě těžký a horko neskonale) jsme se vraceli na náměstíčko krajně znepokojeni mocným křikem, jenž k nám dolehl.

"Co je to za povyk?" otázal se otec zachmuřeně a zrychlil krok.

Když jsme došli k obydlí paní z La Valade, údivem jsme žebřík upustili. Samson popojížděl v kruzích na svém bělouši a s bambítkou v ruce udržoval v určité vzdálenosti na třicet odranců vyzbrojených kopími, kudlami, kosami a cepy (dva z nich nesli dokonce hákovnice), kteříž ho obklopovali a obklopovali i naše dva uvázané koně, vyrážejíce nadávky a křik, ale neodvažující se udeřit první. Samson také nestřílel (což bych byl asi učinil já na jeho místě). Jeho andělská tvář nevyjadřovala ani strach, ani hněv, jeho červeně plavé vlasy planuly v slunci; upíral trochu udivené modré oči na zástup a říkal svým mazlivým hlasem:

"Copak je? Copak je?"

"Copak je?" zahřměl otec jako ozvěna. "A co chtějí ti lidé? Směle, Petře! A hr na ně!"

Ohned se chopil meče - a já také tasil a běžel v jeho stopách vrhl se na dav, rozdal několik ran plochou zbraní, dávaje dobrý pozor, aby nikoho nezranil, prorazil si cestu ke koním, odvázel je, hodil mi otěže a vyskočil do sedla.

"Opřeme zadky koní o dům!" zašeptal mi. "Tak nás nemohou obklíčit!"

Pojížděje s klusákem v kruzích sem a tam, takže si udržoval kolem sebe místo, couval krokem k domu paní z La Valade. Můj černý španěl nebyl tak dobře cvičený, ale přece se mi podařilo postavit ho po otcově pravici a Samson se umístil po jeho levici. V tom okamžení jsme všichni tři pustili otěže na koňské šíje, drželi v každé ruce bambítku a meče nám visely na řemenech na pravém zápěstí. Otec by myslím bez váhání zaútočil, kdyby měl místo nás po boku dva ze svých starých vojáků. Nechtěl však vydávat všanc životy svých chlapců v pouličním boji. Dal přednost vyjednávání, a to tím spíše, že lid, jakkoliv ozbrojený, zdál se spíše slabý a vyhládlý, než aby budil opravdový strach.

"Copak, přátelé!" zvolal mocným hlasem a zvedl se v třmenech, než jevil přítom bodrý a vojácký humor. "Co znamená to pozdvížení? Takhle se vítají lidé na předměstí Lendrevie? A proč se na nás hrnete?"

"Chceme tě zabít, barone, tebe i tvé syny!" zvolal velký a tlustý muž, kterýž stál v první řadě zástupu a v němž jsem podle černých vyboulených očí, podle oděvu, podle tučného terichu a velkého nože zavěšeného za opaskem poznal Forcalquiera, lendrevieského řezníka.

"Jaké to ohavné a mrzuté řeči!" pravil otec s úsměvem, než očima bděle přejížděl zástup, jmenovitě pak ty dva muže s hákovnicemi. "Zabít mne, mistře Forcalquiere! Tobě by se mělo podařit, na čem ztroskotat Angličan! Ale dejme tomu, že bys to udělal, ti, kteříž nezemřou zde přímo mou rukou, budou za ten mord pověšeni!"

"Kdo je pověší?" zeptal se Forcalquier zvučným hlasem. "Pan z La Porte?" (dav pozdravil to jméno výsměšným povykem). "Vždyť ten zasranec hrdelní sudí nevytáhne paty ze svého domu! Má sotva dost vojáků, aby uhlídal brány. A kdyby měl nějaké, aby nás zatkli, kdo by nás soudil? Soudci městského tribunálu? Ti utekli! (Povyk se zdvojnásobil). Barone, musíš se s tím smířit už tu nejsou královští úředníci, měšťané, soudci, ani urozcenci! My jsme tady pány!"

"A ty jsi velitelem?"

"Já. Já, Forcalquier. Jmenoval jsem sám sebe baronem z Landrevie a jsem zde nejvyšším pánem a vykonavatelem spravedlnosti. A tak zemřeš. Tvoji synové taky. Tak rozhodla moje spravedlnost!"

Po tomto chvastounství nastal jásot veliký velmi, ale zdál-li se Forcalquier odhodlaný, lid byl spíše pobavený a rozradostněný jeho nestoudnými hrozbami, než rozhodnutý je provést. Otec vycítil tuto náladu davu a v nezměněném tónu hrál dále svou úlohu v té nebezpečné hře.

"Řeznický barone z Lendrevie," pokračoval stejně bodře a výsměšně jako předtím, "ty ale pracuješ rychle, žádný soudce neodsoudí s takovou svižností! Musíš přece svůj rozsudek odůvodnit: za jaké zločiny jsme trestáni?"

"Že jste se přiblížili k nakaženému domu a pokusili se z něho vysvobodit holku, kteráž je tam zavřená. Je to zločin hrdelní, jak ty dobře víš!"

"Ale ta holka je zdravá, já za to ručím, jsem lékař! A trpí toliko hladem!"

"My taky chcípáme hlady!" zvolal ječivý hlas v davu a ten výkřik se v okamžiku rozezvučel po všech koutech náměstí jako žalm, kterýž se podobal nářku i reptání.

"Nuže, barone, dost mluvení!" zvolal Forcalquier. "Slyšíš mé poddané! Musíš zemřít!"

Na ta slova vytáhl zpod opasku svůj velký nůž. Ten člověk byl odvážný nebo blázen, nevím, neboť hlaveň jedné otcovy bambitky byla v témž okamžiku namířena na jeho srdce. Ale otec nevystřelil.

"Měj se na pozor, mistře Forcalquiere!" pronesl vážným hlasem. "Po moru vás přitáhnou k odpovědnosti, tebe i tvoje poddané, za tuhleto rebelii!"

"Po moru!" vykřikl Forcalquier. "Nebude žádné po moru!" (rozmáchl se přitom nožem, jako by jednou ranou uřezával všechny hlavy celého předměstí). "Já to vím z božského vnuknutí," pokračoval, upíraje vypoulené oči na otcovu tvář.

"Ve snu se mi zjevila Marie Panna a ujistila mě jménem svého božského syna, že nikdo v Lendrevie, ať muž či žena, nepřežije mor. Barone, ty nás předejdeš ve smrti toliko o malou chvilku. Nemoc zde neošetří nikoho, nebesa mi to oznámila."

Znovu zamával nožem ve vzduchu.

"Zemřeme všichni!" zvolal zvýšeným hlasem.

"Všichni! Všichni!" opakoval dav jako chmurná ozvěna.

A podle výrazu v otcových očích jsem poznal, že se začíná bát ze strany těch vyzábělých zoufalců nejhoršího.

Nicméně když znovu promluvil, bylo to veselým a jakoby přátelským hlasem.

"Dobří lidé, máme-li zemřít, k čemu vám vlastně bude moje smrt?"

"Sníme tvoje koně!" zakřičel nějaký hlas.

"Oho, dobří lidé!" zvolal otec pohotově, až mě to udivilo. "Konečně vám rozumím a jsem klidný. Nežene vás zloba, leč hlad! Je-li tomu tak, nabízím vám výkupné za naše životy a za vysvobození té ubohé dívky: Pěknou a chutnou hovězí čtvrt z kusu včera čerstvě poraženého! Můj syn Petr pro ni zajede k bráně. Dobří přátelé, maso! Budete jíst maso!"

Dal jsem koni ostruhu a můj černý španěl, vznášeje se po dláždění, ujížděl chrabře jako šíp. Bratřenci Siorakovi se chystali prodat u okénka poslední hovězí čtvrt, když jsem k nim dorazil. Z dálky jsem řval, rozkládal rukama a křičel, aby všeho nechali a jeli za mnou. A vůz mě vskutku následoval a dojel za pekelného rachotu na náměstíčko, kdež otec neustále rozprávěl, udržuje lid v napětí a bráně Forcalquierovi, aby se ujal slova.

Otci už kapal pot z čela do očí a jak nás uviděl, zhluboka si oddechl; taktéž lid ustoupil, když spatřil bratry Siorakovy ve válečné výzbroji a s hákovnicemi v ruce - nikoli však Forcalquier, jenžto zůstal pevně stát na dláždění s ústy dokořán, leč s nožem v ruce. Otec pak, zastrčil bambitky za opasek a přeskočil z koně na vozík, aniž se nohou dotkl země, vyzvedl nad hlavu v natažených rukách - netuším, odkud čerpal tu nadlidskou sílu - těžký kus hovězího a takto rozkročen zvolal na dav, jehož horečné oči se na něj upíraly:

"Hola, řeznický barone! Rozdělej tuhle čtvrt pro sebe a svoje poddané!"

A zcela znenadání mu ji s vypětím všech sil hodil z výšky do tváře. Forcalquier po tomto nárazu zakolísal, spadl naznak a naraziv hlavou o dláždění, zůstal ležet v bezvědomí na zemi. Odranci se rázem kolem něho hemžili jako červi, nezvedli ho, ani mu nikterak nepomohli, a odhodivše zbraně, vrhli se jako hltaví psi na maso a začali ho rvát, někteří noži, někteří rukama a někteří dokonce jen zuby.

Když otec viděl, že jsou takto zaměstnání, přistavil k nečistému domu žebřík a Frantina na něj pozpátku spustila nohu, pak lýtko, pak stehna, než běda, jsouc převelice statná ve středních částech těla, zůstala zaklíněná v polou hyždích v okénku.

"Hej, má milá," křičel otec zdola, "máš těch vnaď až příliš mnoho! Snaž se, prosím tě, kvapem! Jde o naše životy!"

Frantina se vrtěla, kroutila a pachtila a s posledními silami, s žalostným hořekováním a s celým růžencem "sladkých Ježíšů" konečně prolezla, spíš sjela po příčkách žebříku, než po nich sestoupila, a spadla do otcovy náruče; ten s ní zamával jako předtím s hovězí čtvrtí a doslova ji hodil na podlahu vozíku.

V mžiku byl v sedle. A tehdy jsme všichni pobídlí koně ostruhami, bičikem i slovy, s ulehčením jsme vyrazili podivné výkřiky a našich pět koňů se vyřítilo vpřed jako v šílenství, až jim z podkov sršely jiskry po zlořečeném předměstském dláždění.

33. Karanténa

Nejtrudnější na této výpravě do Sarlatu nebylo pro Samsona a pro mě lendrevieské sročení, ale to, že jsme musili strávit po návratu na Mespech dvacet ochranných dnů v severovýchodní věži. Michalovi a Benediktovi, Siorakovým se taktéž nelíbilo uzavření v síni pod námi. Skulinami v podlaze a aniž se dalo rozeznat, kdo mluví, měli oba stejný hlas, jsem slyšel, jak si stýskají jeden po druhém na dlouhou chvíli. A vskutku byla dlouhá, neboť dny byly rozděleny toliko třemi pokrmy, jež nám donášel Escorgol, a to na otcovo přikázání u veliké hojnosti, abychom opevnili žíly a tepny proti osudným výparům, kteréž do nás vstoupily.

Otec zvolil Escorgola za posla, jelikož on před dvěma lety přežil morovou ránu v Nimes. Dalo se tudíž usoudit, že jeho tělo, zvítězivší poprvé nad jedem, vyhnalo by ho i podruhé, bylo-li by znovu napadeno.

Escorgol, jsa pověřen tímto úkolem - a také udržováním ohně v jizbách vězňů -, nemohl už střežit vstupní hrádek, a ten pak byl hlídán otcem, kterýž ze stejných příčin tam byl držen v uzavření, zaujav první patro a Frantina druhé. O tomto ubytování rozhodl otec a ze stručné a roztrpčené zmínky v Rodinné kronice poznávám, že Sauveterre, kdyby byl býval přibrán k poradě, by učinil odlišné rozmištění.

Od druhého dne našeho zajetí strýc Sauveterre, obávaje se účinků zahálky na našeho ducha, poslal nám Tita Livia item latinské slovníky a Dějiny našich králů (jež pro nás vlastnoručně sepsal) s poručením, abychom každý den přeložili

stránku první knížky a naučili se dvěma stránkami druhé; a posléze bibli, kde záložkami označil místa, kteráž jsme měli třikrát denně hlasitě předčítat.

Ve svých psaných příkazech na mně Sauveterre požadoval slib, že nebudu pomáhat Samsonovi v latině, leč já jsem se tomu taktéž písemně uctivými slovy vzepřel namítaje, že když nemůže Samson při svém překládání přijímat pomoc Sauveterra, má alespoň přijímat pomoc moji, mám obavu, aby nebyl uvržen v zoufalství, ježto si ty věci bere tolik k srdci. A Sauveterre po úvaze s tím souhlasil za podmínky, že podtrhnu místa, v nichž jsem bratrovi pomáhal. Ne že by byl Samson průměrný v latině, leč byl poněkud slabý ve francouzštině, a my musili překládat latinu do francouzštiny a nikoliv do naší provensálštiny. Neboť já mluvil jazykem severu docela obstojně, trvala má matka za svého života ve snaze o uhlazenost na tom, abych ho používal, kdykoliv se na mne obracela, a otec opět se k němu uchýloval, když se mnou mluvil o lékařství. Leč chudák Samson neměl tyto výhody a rmoutil se pro to.

Vždy písemně jsem Sauveterrovi předložil několik žádostí, kteréž měly rozličné osudy.

1. Smím požádat Escorgola, aby mi přinesl dva meče a dva náprsníky?

- Schváleno. Než mějte se na pozoru, abyste ve své prchlivosti nevypíchl bratrovi oko.

2. Smím požádat Escorgola, aby mi přinesl kroužky?

- Zamítnuto. Pane synovče, nemáte už věk na takovou nicotnou zábavu.

3. Smím si dopisovat s otcem o moru?

- Schváleno.

4. Smím napsat Kateřině a Héličce?

- Zamítnuto. Nemáte pro dívky žádné sdělení, kteréž by mělo pro ně či pro vás nejmenší důležitost.

Nebyl jsem toho názoru a Hélička také ne, jak mi to dosvědčil krátký list, kterýž se jí jednoho rána podařilo podstrčit pod dveře zamčené na závoru

Petřiku,

dalasem lystek pro tebe tomu darebnému vrátnému, ale von ho dal Soveterovi a ten ho přečet a strčil dovnitř a dal poručení Alazai aby my napráskala. Ach, chudák muj zadek! Ale to nic. Petřiku já natebe každý den mám převeliké přemýšlování a stejská semi potobje velice velmi.

Hélix

A já také, zavřený v severovýchodní věži, jsem měl převeliké "přemýšlování" na Héličku, zvláště pak večer, když jsem sfoukl kahan a octl se sám na lůžku nemaje nikoho, ke komu se přitulit. Ba na mou věru, spánek přicházel snáze, když jsem unaven našimi hříčkami mohl položit si hlavu mezi její tak sladké prsy, levou ruku pod její pas a pravou nohu mezi její nohy. Běda, nebohá Hélice, kde jsi, když toto píšu? V temnotách pekelných? V ráji? Ani dnes nemohu uvěřit, že to byl tak velký hřích, když jsem se cítil tak dobře, klidně a pokojně v tvých hedvábných pažích, ani že sis počínala tak ohavně, když jsi kolem mne poletovala s veselým štěbetáním, aby sis mě odvedla do svého hnízda.

Síň, v níž jsme byli se Samsonem zavřeni, byla rozlehlá, jasná, vzdušná a především provoněná, neboť sloužila jako spíž pro uskladnění našich jablek pěkně rozložených na lískách, vrásčitých, pomačkaných a scvrklých jako kůže staré dvorní dámy, leč zdaleka ne shnilých, jakkoliv byl červenec. S jejich sladkou vůní se mísil příjemný pach aromatických bylin, kteréž nekonečně hořely v ohni, kde prskalo plameny smolné dřevo. V tomto ohni uvnitř a u venkovním ohni červencového slunce jsme se smažili jako v peci, jakkoliv byla všechna okna otevřená. Bylo to věru horší, když jsme spolu šavlovali a trupy měli sevřené těžkými náprsníky. Po zápase, když jsme meče opřeli o zed' a svlékli náprsníky, vrhali jsme se nazí na lůžka, supíce, oddechující a celí mokří.

"Pot," psal mi právě otec v odpověď na mé úzkostné otázky o léčení moru, "je nejlepší lék proti nákaze. Proto Gilbert Erouard, doktor lékařství v Montpellieru (přeji si, můj pane synu, abyste jednoho dne u něho studoval, neboť je nadobytý učení), doporučuje morem postiženým, aby vypili ráno i večer velkou sklenici láku z anšoviček. Tento silný nápoj vyvolává hojné pocení, jež může přinést vyléčení, a sůl, říká dále doktor Erouard - kteréž se požívá, jak dobře víte, aby vepřové maso nepodlehlo zkáze - pohlcuje blíže neoznačenou hnílobu, kterouž jed vpravil do těla nemocného. Někteří učenci hojně používají 'šorpionového oleje'. Sto šorpionů se naloží do litru ořechového oleje a lék se podává tak, že se smísí ve stejném poměru s bílým vínem. Droga vyvolává prudké zvracení a poutajíc na sebe takto jed, s úspěchem ho vyklizuje z těla, jak říkají lékaři.

"Nevím," psal otec dále, "co si myslet o tomto krutém prostředku, neboť morem nakažený má tak či onak značné nutkání ke zvracení a nevidím, že by bylo nutno k tomu ještě přispívat. Nevidím rovněž, co se získá tím, když mu dáme projímadlo, neboť přece už tak trpí nepřetržitým průjmem. A pouštění žilou po mém soudu nemůže než oslabit chorého, když už je tolik zesláblý. Totéž bych řekl o dietě.

Viděl jsem, jak chirurgové - to nevědomé plémě! - vypalují hlízy morem stížených rozpáleným železem, a jiní dokonce dělají to, že je vyřezávají nožem. Než to jsou podle mého mínění způsoby stejně barbarské jako neužitečné! Je třeba nechat bolák, aby vyhnisal, a nedotýkat se ho, leda abychom odstranili hnis, neboť hnisá-li bolák, je to známka, že jed mívá vystoupit z těla. Nechejme ho tedy odejít.

Dianě z Fontenaku jsem podával dryák, kterýž jsem sám připravil pomocí nemalého počtu rostlin a aromatických bylin máčených v bílém víně: anděliky, myrty, hlaváče, jalovce, šafránu a hřebíčku. Držel jsem se jedině tohoto léku, jenžto vyvolává hojné pocení, a jinak jsem dbal, aby nemocná jedla, pila a udržovala se v čistotě, tišil jsem její horečku a tišil též její úzkost před smrtí slovy budícími naději. Všechno ostatní zůstává modlitbě."

Tento dopis - kterýž jsem si uchoval jako všechny otcovy dopisy - přináší vskutku důkaz, chybí-li nějaký, že otec byl "kacířem v lékařství jako v náboženství", jak říkal pan z Lascaux (kterýž uprchl ze Sarlatu po první poplašné zprávě o moru, jakkoliv velkým byl lékařem). Neboť se zdá, že krom svého dryáku měl toliko nepatrnou důvěru ve většinu

slavných medikamentů používaných pro léčení moru včetně láku z anšoviček a šorpionového oleje, o nichž jsem za pár let nicméně slyšel od montpelliérských učenců to nejlepší.

Ó, jak se mi vlekl čas v tomto uzavření! Každý den mi připadal jako měsíc - měsíc, jehož dny byly předlouhé... A kolik nudy a ponuré nečinnosti - navzdory Titu Liviovi, bibli a našim králům - by znamenaly, nebýt Samsona. Jaký to anděl boží! Žít dvacet dnů, žít dvacetkrát dvacet čtyři hodiny stísněn na uzavřeném místě s bratrem, a nakonec bez nejmenšího mráčku, bez nejmenší stopy hádky nebo popudlivosti, a nakonec, pravím, ho milovat ještě víc - je-li to vůbec možné -, to věru dokazuje, z jak čistého kovu je tento bratr, neboť já si nechci nikterak lichotit, známť nedokonalosti své povahy.

Nepochybně jsem to už pověděl, než přeji si to připomenout znovu, jelikož toto je portrét: Samson je na prvním místě krásný, jeho krása by osvětlila temnoty; měděné plavé vlasy se kadeří až k pevné šíji; oči jsou azurově modré; má mléčnou plet; má harmonické rysy. A mluvím tu toliko o jeho obličejí, nikoliv o jeho těle, jež se po letech svou mužnou souměrností stalo hodným sochaře. Leč tato krása ještě není ničím, ani jeho milostnost, ani jeho neskonalé půvaby. Jsou to toliko viditelné symboly duše, kteráž obývá tuto schránku.

Cabusse tvrdí, že Samson má těžký mozek, jelikož je pomalý, má-li odvrátit hrot meče, a pomalý, má-li vyrazit se svým. Cabusse se mylí: není to nedostatek ducha, leč ctnost. Samson miluje toho, kdo mu stojí tváří v tvář, a nemůže tudíž uvěřit, že by mu ten člověk mohl způsobit poranění, ani ho sám nemůže zranit. Špatnost, i předstíraná a při hře, je pro něj cosi nepochopitelného. Mám o tom tisícero důkazů. A poslední byl onen obraz, jež si rád v duchu vyvolávám před očima. Samson na bílém koni tváří v tvář lendrevieským vzbouřencům, velké, udivené modré oči upírá na zuřivý dav a opakuje milým, mazlivým hláskem: "Copak je? Copak je?"

I u nejušlechtlejšího člověka na zemi přichází chvíle, kdy se projeví sebeláska. Ta chvíle u Samsona nenastala nikdy. Aniž na to myslí a aniž z toho hodlá těžit slávu, má raději jiné než sebe. Samson plakal, když zemřela moje matka. A přece matka, dokud byla naživu, na něj nikdy nepromluvila a ani jedenkrát na něj nepohlédla. Jak tedy dospěl k tomu, že ji miloval, a co v ní viděl - on, kterýž byl pro ni neviditelným? Nevím. Neboť on mluví málo, nedokáže vyjádřit lásku, již nosí v sobě. Než o této nezměrné lásce, kteráž vyznačuje na všechny stejně jako slunce, mi podal nový důkaz, a nejdůležitější, po skončení našeho uzavření, jak povím dále.

Otec využil volných chvil uzavření k tomu, že panu z La Porte sepsal v dopise zprávu o lendrevieském pozdvižení. Poslal ji po Escorgolovi, jenžto dostal příkaz, aby podal toto zapečetěné poselství vojákům pana z La Porte na holi s rozštípnutým koncem. Escorgol měl také vybrat dlužné peníze za půli mladého býka, kterouž jsme prodali, než i zde měl přesný příkaz. Stříbrné mince, kteréž mohly přenášet nákazu, neboť prošly v Sarlatu tolika rukama, měli mu dlužníci odevzdat v hrnci naplněném octem.

Vilém z La Porte dal dopravit svou odpověď o dva dny později na Mespech po jezdcí, než tomu otec neotevřel a mluvil s ním toliko s octovou maskou na tváři shora skrze okénko vstupního hrádka, a přinesený dopis mu posel podal na konci bidla podobného tomu, jež použil Escorgol. Ten dopis nejprv vložil otec nad oheň z aromatických bylin a dlouho ho dezinfikoval na blahodárné páře, kteráž z nich vystupovala. Pak ho otevřel. Předtím si ještě natáhl rukavice a při čtení ho držel co nejdále od obličeje. Sám mi později vyprávěl o těchto opatřeních, pokládaje je za příkladná.

Královský hrdelní sudí sděloval, že mu nejsou tajny Forcalquierovy ohavnosti. Ale jak to byl feznický baron správně pověděl, sudí má právě tolik vojáků, aby stačili střežit brány. Každý den mu jeden až dva umírají, a jakkoliv nabízí vysoký žold, nenachází náhradníky. A co je horší, ti zbylí skoro už neposlouchají jeho rozkázání, jsouc přesvědčení jako Forcalquierovi odranci, že zakrátko zemřou. Ano, všude se šíří anarchie a všechno kazí jako malomocenství. Jeden ze dvou radních (nevím který), když mu byl komornou zkosil mor a když mu hrozilo, že bude zabeđen ve svém příbytku, uprchl 9. července měsíce v noci, když byl podplatil vojáky střežící jednu z bran: kterou, to soudce neví. I kdyby to věděl, nemohl by proti podplaceným přísně zakročit. Nemá už na to ani prostředky. Kat a jeho pacholci jsou mrtví, item dva žalávníci městského vězení. Tak daleko to došlo, že nemůže trestat zločince, naopak byl nucen propustit uvězněné, neboť nemá, kdo by je hlídal ani čím by je živil, peněz se krutě nedostává. Neboť městská pokladnice se vyprazdňuje, její příjmy vyschly, její výdaje jsou nesmírné. Krom krkavců a vojáků, z nichž jedni dostávají dvacet a druzí dvacet pět liber měsíčně, je třeba platit dezinfektory, kteříž pobírají třicet liber na dům za to, že v něm páli sirný květ. Čtyři chirurgové, kteříž dobrovolně setrvali v Sarlatu, dostávají každý dvě stě liber měsíčně. A nadto je třeba odměňovat jejich pomocníky, item průvodce, kteříž kráčí před nimi do nakažených domů s planoucí pochodní z dobrého vosku v ruce, aby zahnali jed.

Zbylí radní a pan z La Porte žádají pobratimstvo, aby laskavě poskytlo městu půjčku dvou tisíc liber s 15% úrokem na dobu jednoho roku; za půjčku dostanou do zástavy pozemky zakoupené městem v Temniaku v dražbě církevních statků. Pan z La Porte zdůraznil, že záruka má mnohem vyšší hodnotu než půjčka, než že konšel a on to takto byli rozhodli, jelikož si nejsou jisti, zda město může kdy svůj dluh zaplatit, jsouc ohroženo trvalým zánikem, pakliže zemřou všichni jeho obyvatelé. Už za neblahého moru roku 1521 Sarlat ztratil tři tisíce pět set obyvatel z pěti tisíc. Ale bude-li nakažlivá choroba trvat ještě několik měsíců, smrt, běda, pohltí všechno.

Otec mi řekl, že při čtení tohoto zoufanlivého dopisu proléval slzy a že bez meškání poslal Sauveterrovi naléhavý lístek, aby souhlasil s půjčkou. Což pak Sauveterre (i on kromobyčej otrěsený) na místě učinil, nicméně poznamenal, že nabízená záruka má pro Mespech nevelký význam, neboť je položena příliš daleko od panství a nemůže být užitečkována jinak než pronájmem, což spotřebuje všecken výtěžek, jak jeho bratr ví.

Samsonovi a mně psal otec každý den, neboť neměl co na práci a Sauveterre svolil, že může opravovat naše latinské překlady, což on činil dokonale, bylat' jeho francouzština vybranější a uhlazenější než bratrova. K těmto opravám přidával pro mě znamenité výklady o léčení a hojení ran způsobených hákovnicemi podle knihy Ambrože Paréa, item pak podle znalostí, jež získal sám za devět let strávených v normandské legii. Dověděl jsem se později, že si rovněž vyžádal opravu úkolů, jež Kateřina, Hélička a Gavašetka odevzdávaly Alazais, ana byla povýšena k výkonu této

povinnosti po smrti matčině.

Budete udiveni, jaká péče se věnovala na Mespechu výchově žen, jelikož ty, ať paní či služky, musely umět číst, aby měly přístup k Písmu svatému ony samy a později jejich synové a dcery. Náboženství, mínio pobratimstvo, se musí předávat z matky na pachole a od nejútlejšího věku jako řeč, kterouž po právu nazýváme mateřskou. Protož i Gavašetka a Hélička díky naší hugenotské horlivosti věděly toho více ve svém věku než většina slečen z dobré katolické šlechty, kteréž se sotva uměly podepsat. Je pravda, že Alazais, mající svůj vlastní pravopis, ho naneštěstí odevzdávala svým žákyním, leč otec si z té nedokonalosti pranic nedělal, odpovídaje se smíchem Sauveterrovi, jenžto se o tom zmiňoval, že Kateřina Medicejská nepíše líp než Hélička a že je přesto královnou Francie.

Tři dny před koncem uzavření jsem dostal od Héličky druhý lístek, co do sepsání ze stejného těsta jako první a v jádře také tak něžný, neboť moje přítelkyně má na mě stále "převeliké přemýšlování". Leč co mě nadmíru rozhořčilo, dověděl jsem se, že v kuchyni se mocně rozvázaly jazyky mezi Maligouovou a Barberinou za příčinou Frantiny. Váhal jsem, nemám-li zpravit otce o těchto nactiutračných klevetách, leč kdybych to byl učinil, vypadalo by to, že se do těch věcí pletu, a také bych prozradil Héliči. I mlčel jsem, dokonce jsem o tomto druhém lístku neřekl ani Samsonovi a bez meškání jsem jej vhodil do ohně.

Sliboval jsem si hory doly po skončení svého vězení a z plna srdce jsem toužil po prvním jitru, kdy budu moci konečně vyjít z té světnice, kdež jsme byli se Samsonem po tři nekonečné týdny drženi v zajetí. A přece, když to jitro pro mě vyvstalo, přineslo mi toliko hoře a zármutek.

S otcem bylo písemně dohodnuto, že budeme volni teprve tenkrát, až nás přijde on sám vysvobodit, a očekávající, až se v zámku otočí klíč od našich těžkých dveří, rozhodli jsme se, že se pustíme se Samsonem do posledního zápasu, což jsme též učinili, div jsme se nezadusili horkem pod náprsníky. Když jsme se posléze rozšňerovali a svlékli a meče zastrčili do pochev, oba jsme se vrhli na lůžka nazí jako při svém zrození.

34. Medailon

A tehdy se ozvalo tolik očekávané zaskřípění zámku. Vztyčil jsem se na posteli a spatřil vstupovat otce, oči měl radostné a na rtech úsměv. Vstal jsem, Samson také, oba jsme přeběhli místnost každý ze svého rohu a běželi vesele k němu, dobře vědouce, jak nadšeně nás jednoho po druhém stiskne v náručí, když v tom na mě otec pohlédl, zbledl, bez přechodu přešel z nejprudší, radosti k mrazivému hněvu a hromovým hlasem zvolal:

"Můj pane synu, stal se z vás modloslužebník?"

"Modloslužebník, ze mne?" pravil jsem, zakolísav pod ranou toho neuvěřitelného obvinění a zarazil se zprudka ve svém rozběhu k němu, přičemž Samson taktéž ustrnul a upíral údivem rozšířené modré oči na otce i na mne.

"Není-liž to medailón Marie, co nosíte kolem krku?" otázal se otec s blesky v očích a míře na medailón chvějícím se ukazovákem:

"Znáte ho," pronesl jsem přidušeně. "Je to matčin medailón."

"Na tom nezáleží!" vykřikl otec zběsile jako na lesy a učinil ke mně krok, jako by mi ho chtěl strhnout. "Na tom nezáleží, odkud pochází a od koho ho máte! Ohavné je, že ho nosíte!"

"Pane otče," pravil jsem vzpomínávav se, a promlouval jsem neústupněji, neboť jsem byl notně dotčen tím "na tom nezáleží", "matka mi ho dala v den své smrti a zavázala mě slibem, že ho budu nosit stále."

"A vy jste slíbil!"

"Umírala. Co jiného jsem měl učinit?"

"Říci mi to!" vykřikl otec s hněvem rozšířenýma očima. "Okanžité mi to říci! A já, váš otec, bych vás zprostil toho obludného slibu! Místo toho jste se raději přede mnou skrýval jako zloděj a nosil jste tu modlu potají, zradil svou víru!"

"Nic jsem nezradil a nejsem zloděj!" řekl jsem, i mne se teď zmocnil hněv a načepýřený jako kohout jsem s potupenou tváří pohlížel na otce.

"V hrdlo lžete! Ukradl jste mou lásku, kterouž si dnes už nezasluhujete, neboť jste mi po všechny uplynulé měsíce tajil své smrduté modlářství!"

"Já však nejsem modlář!" křičel jsem s planoucím zrakem a vykročil takřka proti němu, rozhořčen tou obrovskou nespravedlností. "Nemodlím se k Marii! Modlím se ke Kristu nebo k Hospodinu a nežádám o přimluvu žádnou Marii ani svaté! Pro mě ten medailón není modla! Je to věc, kteráž mi je posvátná toliko proto, že pochází od matky."

"Žádná věc není posvátná!" zvolal otec zhurta a pobouřeně mávl rukou. "A věřit v opak, to je právě modlářství!"

Nikoliv, pane," pokračoval otec hřímavým hlasem, "marně se kroutíte a vykrucujete, nemůžete tvrdit, že nosíte ten medailón neobmyslně, je vám přece dobře známo, že úmysl vaší matky, když vám ho dávala, nebyl nevinný. Když jste se narodil, dala vám jméno Petr, to jest skála, víte dobře proč. A proč vám dala toto, to vám rovněž nemůže být tajno!"

"Není mi to tajno," odsekl jsem stále stejně načepýřený a hlasem, v němž se chvělo rozhořčení, "než přesto nejsem zkažený. Moje jméno Petr ze mne nečiní papežence. A tento medailón nezmění mou víru!"

"To si myslíte," namítl otec, "ďábel má nejeden prostředek, jak vám nastříkat jed do srdce, a nejednu masku, jak se k vám přiblížit, čítaje v to i masku synovské lásky."

"Pane otče," pravil jsem, "nemohu uvěřit, že ďábel by měl prsty v lásce matky k synovi a syna k matce."

"Nepochybně má!" zvolal otec s tak divokým záštitím, že mě zmrazil. Pak opakoval: "Nesporně má, jelikož vám poradil, abyste mi zatajil, co tu nosíte. Když jsem vás sedmého vzbudil před cestou do Sarlatu, byl jste nahý jako v této chvíli, a přece jste neměl tuto modlu. Kde byla?"

"Pod žíněnkou. V noci medailón nenosím. Je příliš těžký."

"Je vskutku příliš těžký licoměrností, úskočností a podvodností! Sejměte ho z krku a odevzdejte mi ho!"

V té chvíli Samson o krok postoupil, sepal ruce, upírel modré oči na otcovu rozhněvanou tvář a mírným a prosebným hlasem pravil:

"Ó ne! Snažně vás prosím, pane otče!"

Tak málo odpovídalo Samsonově povaze, vždycky tak mlčenlivé a skromné, promluvit v hádce, kteráž se ho netýkala, že otec na něj plnou vteřinu hleděl se zvednutým obočím, překvapeně uvažuje o smyslu toho: "Ó ne!" Potom se mu tvář znovu zachmuřila, až jsem chvíli mínil, že se osopí na Samsona, než on ke mně znovu otočil rozhořčené oči a úsečně pronesl:

"Nuže, dal jsem vám rozkázání!"

Věděl jsem tehdy, že celý můj život, nebo - což vychází nastejno - představa, jakou chovám o své povaze, se v tomto okamžení vytvoří nebo zhroutí. Vypjal jsem se a klidným hlasem hladně pronesl:

"Pane otče, to není možné. Přisahal jsem matce. Nemohu svou přísahu porušit."

"Já vás jí zprostím!" křičel otec téměř bez sebe.

"Jenže vy nemáte to právo," řekl jsem. "Toliko matka by je měla, kdyby žila."

"Cože? Vy mi vzdorujete!" zvolal otec. "Vy si troufáte mi odporovat!"

Podíval se na mě, jako by se chtěl na mě vrhnout, pak se vzpamatoval, rozběhl se po místnosti, párkrát přešel sem a tam s blýskavým zrakem a s nachovým čelem i obličejem a kousal se do rtů.

"Pane," postavil se přede mnou s rukama na kyčlích a se zdviženou bradou, "bud' mi odevzdáte ten medailón, jak jsem vám k tomu dal příkázání, nebo vás v této chvíli odtrhnu od své rodiny jako snětivý úd a vyženu vás z našich zdí."

Cítil jsem, jak blednu, pot mi prýštil po zádech a nohy se mi jaly třást, jako by se přede mnou rozevřela propast. A současně mi vypověděl poslušnost můj zaškrcený hlas.

"Nuže?" pravil otec.

"Pane otče," odvětil jsem konečně, vytrhávaje jedno slovo po druhém ze zadrhnutého hrdla, leč pln hněvu, ježž jsem stěží potlačoval, "jsem zoufalý, že jsem se vám znelíbil. Však nemohu učinit bez ztráty cti to, co po mně žádáte, a než bych tak učinil, raději se dám vyhnat, byť nespravedlivě."

"Nuž dobrá, budete vyhnán, pane!" pravil otec dutým hlasem. A pak zakřičel:

"A já také budu přísahat, a to, že už vás nikdy nechci vidět!"

Nastalo dlouhé ticho. Svět mi zmizel před očima, zdálo se mi, že jsem přestal žít. Stál jsem před otcem ztuhlý jako balvan, zbavený slov a skoro i citu, a přesto ještě ve mně klokotala nesmírná zlost.

A tehdy se vmísil Samson podruhé. Jakkoliv jsem ho viděl v jakési mlze, zdálo se mi, že mu po tvářích stékají potoky slz, což mě udivilo, neboť otec i já, rozohnění oba podobným hněvem, měli jsme v tom okamžení oči suché a zlostné navzdory pocitům, jimiž jsme byli v nitru zmítáni. Samson plakal. A zároveň, aniž ztratil nekonečně laskavý výraz a aniž se nějak vyjádřil ke sporu, přispěl mi na pomoc. Přiblíživ se ke mně, až se mne dotýkal, položil mi levou paži na rameno, otočil ke mně tvář, kteráž v mých temnotách působila, jako by mě zalilo jásavé světlo, a pravil svým mazlivým hláskem: "Petře, já tě neopustím. Odejdeš-li, půjdu s tebou."

Blesk ze Sinaje dopadnuvši k otcovým nohám by neměl větší účinek. Pohlédl na Samsona, jako by zamýšlel obrátit proti němu zlost, kteráž mu svírala srdce, než Samson plakal nikoli nad sebou, avšak nade mnou a nad otcem, pociťuje celé to zpuštění, jež v našem nitru způsobila ta velká hádka. A otec, jenž dospěl k nenávisti vůči mně, jelikož jsem mu odporoval, neměl dosti sil, jakkoliv se o to snažil, aby se zatvrdil proti Samsonovi ani aby na něj shlížel s hněvem, ba ani aby proti němu vykřikl jediné slovo. Pociťuje bezmocnost, chvěje se bolestí a napůl šílený zlostí, jakož jsem byl i já, beze slova se otočil a odešel dlouhými a zlostnými kroky do té míry oslepen, že vrazil do obrubní u dveří a že je ponechal za sebou dokořán otevřené.

Padl jsem tehdy Samsonovi do náručí a s líci na jeho tváři jsem v tom okamžení zjhl a plakal horkými a hořkými slzami otřásán prudkými vzlyky, proti nimž, zdálo se, jsem byl bezmocný, jakkoliv bych se jinak strašlivě styděl krátce před svým třináctým rokem a dva roky před dospělostí propuknout v pláč jako malé pachole.

Za chvíli se mi Samson vyprostil z náručí a pevně, leč vlídně mě vyzval, abych se oblékl. Než opustím navždycky Mespech, je mou povinností, pravil, abych šel požádat otce o odpuštění za onu vzdorovitost, k níž mě přinutila věrnost přísaze. Ta rada se mi zdála dobrá, neboť mi bylo vskutku žalno, že jsem se tolik čepýřil před otcem a proti němu, i když v jádru věci jsem si dával za pravdu.

Oblékl jsem se, opásal se i krátkým mečíkem, abych naznačil, že opravdu odcházím z hradu, a pevným krokem, jakkoliv mi srdce bilo o žebra a hlavu jsem měl jakoby oteklou a pomatenou úderem, ježž jsem utržil, krácel jsem do knihovny. Když jsem se blížil ke dveřím, náhle jsem stanul, překvapily mě útržky prudkého hovoru, v němž se vracelo moje jméno. A zatímco jsem váhal, mám-li zaklepat či nikoliv, neodvažuje se ani vstoupit přímo doprostřed té hádky, ani odejít ze strachu, že už nebudu mít odvahy vrátit se, poslouchal jsem užaslý, němý a se zatajeným dechem slova, kteráž za převelikého lání a povyku přeletovala mezi otcem a Sauveterrem.

"Jsou vážnější hříchy," křičel Sauveterre pobouřeným a obžalobným tónem, jaký jsem u něho neznal, "jsou vážnější hříchy, než nosit kolem krku medailón s Marií!"

"Co tím chcete říci?" namítl otec vztekle.

"To, co říkám!" odpověděl Sauveterre stejně hlasitě. "A vy mi dobře rozumíte! Provádíte jedno bláznovství za druhým, bratře, říkám vám to, jak si to myslím. A první ze všech bylo, že jste vydal všanc život mladších synů a svých bratranců Siorakových v té nesmyslné výpravě do nakažených míst!"

"Kam přece bylo třeba donést tu půli býka!" odvětil otec.

"A unést odtamtud Frantinu! Myslíte snad, že pan z La Porte se ve svém prvním dopise zmínil toliko náhodou o osudu té ženštiny? Dobře věděl, že to je zrcátko, na něž se přiláká skřivan. Maso pro něj! Frantinu pro vás!"

"Bratře, prosím vás, abyste spolkl ty hanebné řeči!" křičel otec. "Není nic mezi tou ubohou dívkou a mnou! Vykonal jsem vůči ní toliko svou křesťanskou povinnost!"

"Tak ji někam pošlete! A daleko odtud! Třeba na Volperie, tam přišli o Saracénku a vzápětí o Jakubku a notně potřebují lidi!"

"Nikoliv. Frantina bude Kateřininou komornou. Už se k tomu nevracejte. Tak jsem rozhodl."

"To je úžasné! Už máme Maligouovou, Barberinu, Alazais, Hélici a Gavašetku, celkem pět služebných, a potřebujeme šestou! A bude sloužit Kateřině, kteréž není ještě deset let! Věru lehká služba, bude-li jediná!"

"Bratře, to už přesahuje meze!"

"Správně jste řekl, to už přesahuje meze!" křičel Sauveterre mocným hlasem. "Neboť v okamžení, kdy se Mespech obohacuje o přebytnou služebnou, ochuzuje se o dva vaše mladší syny, kteréž zamýšlíte bez milosti vyhodit v časech hladu a moru tak pravdivě je říci, že zlo vždy plodí zlo! Ó, pane! Dovolte mi to říci," pokračoval hlasem, v němž bylo tentokrát více bolesti než hněvu, "vy milujete tam, kde to není třeba, a nemilujete, kde to třeba je!"

Bylo dlouhé ticho, potom otec pronesl tlumeným hlasem: "Cožpak mi Petr musel provést tu drzost? A musí mít matku raději než mě?"

"Já snad sním!" zvolal Sauveterre. "Petr že má raději matku než vás! Vždyť on myslel toliko na čest daného slova! Což nevíte, že jste jeho hrdina, že není na světě člověka, jehož by více miloval či obdivoval? Že si z vás bere ve všem vzor - což mi, přiznávám se, nahání strach, když vidím, kterak jednáte!"

"Přestaňte, bratře! Přestaňte, nesudte mě!" pravil otec rozladěně, leč nekonečně vlídnějším tónem. "Ještě jsem nic nerozhodl. Mám k tomu medailónu hluboký odpor, jak dobře víte. Byl křížem mého života."

"A není teď křížem života Petrova? A domníváte se, že ho nosí kolem krku s lehkým srdcem?"

Slyše ta slova, považoval jsem se za zachráněna. A zvláštní věc - jakmile jsem nabyl tento pocit, mé svědomí, jež až dosud spalo, takže mě nechalo poslouchat za dveřmi knihovny, se probudilo a zahrnulo mě tolika výčitkami a tak krutými a tak bodavými, že jsem se po špičkách odplížil a šel za Samsonem do naší věže.

Všechno jsem mu dopodrobna vypověděl.

"Cože?" rozevřel úžasem své azurově modré oči. "Vy jste poslouchal za dveřmi?"

"Nu ano!" odvětil jsem přecházeje sem a tam po jizbě a krčil jsem netrpělivě rameny. "Musil jsem! Šlo o mne!"

Ale Samson se ještě tvářil velice znepokojeně, a jak jsem na něj hleděl a ač mě beze vší pochyby káral, napadalo mi ne bez jistého potěšení, že Samson je mým Sauveterrem. Šel jsem k němu; vzal ho do náručí, líbal ho na líce a řekl mu drsným a srdečným hlasem:

"Přestaňte, bratře!"

V tom okamžení vstoupil do místnosti pravý Sauveterre, oděný v černém a s hlavou vztyčenou na hugenotském okruží. Pečlivě za sebou zavřel dveře a nejprve mě chvíli mlčky pozoroval černýma, hluboko v důlcích zapadlýma očima, jimž ta hlubokost skýtala pronikavý pohled.

"Milý synovče," pravil posléze, "odepněte si ten meč od opasku. Váš otec by byl nespokojený, kdyby ho viděl po vašem boku. Zapomínáte, že ho smíte nosit toliko mimo hradby."

Zlíbal bych ho, věru, že mi tak vybraným způsobem podává olivovou ratolest. Měl však vzhled tak okázale slavnostní a mluvil francouzsky, nikoliv périgordsky, i neodvážil jsem se.

"Milý synovče," pokračoval, jako by bylo nejpřirozenější věcí na světě, že záležitost dospěla k takovému závěru, "v potrestání za vaši drzost k otci sestavíte dvacet latinských veršů, v kterých vyslovíte baronu z Mespechu hlubokou a upřímnou omluvu za to, že jste s nejtěžším srdcem musil dát přednost povinnosti k mrtvé před povinností k otci."

"Učiním to, můj pane strýče," odvětil jsem s nesmírným ulehčením, "a to týmiž slovy, jež jste vyslovil a jež tak dobře vykresluji pravdu."

Při té řeči jsem se uklonil a Sauveterre, ačkoliv se mu sotva pohnul sval v tváři, vypadal spokojeně jak z mých slov, tak z mého zachránění.

"Mám také složit dvacet latinských veršů," otázal se Samson žalostným hlasem a s vyděšeným pohledem.

Sauveterre se usmál.

"U vás, Samsone, se baron z Mespechu spokojí omluvou."

Zvedl prst.

"Ovšem musí být sepsána francouzsky, a dobrou francouzštinou."

"Napišu ji," pravil Samson s povzdechem.

"Budete mít spoustu času, páni synovci," připojil Sauveterre a pohlédl na nás pronikavým zrakem, v němž zářil ironický a současně laskavý příslib. Pokračoval:

"Abychom pomohli vašemu spisování, necháme vás tu oba zavřeny do pozítí do poledne, a abychom vám netížili mysl, dáme vám k jídlu toliko chléb a vodu."

Poté nám lehce pokynul a my jeden i druhý odpověděli hlubokou úklonou. A kulhaje, leč rozkládaje svá mohutná ramena, s rovnými zády a se šťastnou tváří vyšel a zavřel za sebou dveře na závoru.

Takto bylo naše uzavření prodlouženo ještě o čtyřicet osm hodin, a když jsme se konečně vynořili ze severovýchodní věže, naše latinské i francouzské omluvy přijaty a otec nám k odpuštění přidal i polibek na usmířenou, seznali jsme i podstatnou změnu v mespechské domácnosti. Kateřina byla už dva dny přestěhována do matčina pokoje a Frantina, její komorná, spala vedle v malém pokojíku, kterýžto pokojík byl přilehlý k pokoji otcově. Nebylo-liť tudíž nic "mezi tou ubohou dívkou a jím", jak to byl otec pověděl Sauveterrovi - a já to slyšel na vlastní uši - , přec jen to znamenalo umístit pokušení nedaleko sebe. Navíc se Frantina už zcela rozplývala nekonečnou vděčností k tomu, kdo ji tak statečně vyrvál ze spárů smrti. Jakmile baron z Mespechu vstoupil do společné síně, měla oči jen pro něj, přitahována jeho osobou jako železně piliny magnetem, i běžela se postavit za něj a o překot mu nalévala, sotva vyprázdnil svůj cinový pohár, k nemalé nevoli Barberiny, jižto ta povinnost dosud přináležela.

V Sarlatu, sázím se, u paní z La Valade, prve než vypukl mor, čekávala asi Frantina s bušícím srdcem na otcovy krátké návštěvy, soudíc podle jejího rozechvělého přivítání. "Aj! Pane barone! Pane barone! S jakou libostí vás vidím!" -

"Budiž zdráva, má milá! Jak se vede?" - "Mám vás ohlásit paní?" - "Nespěchej, Frantino! Mám pro tebe dárek, stříbrný náprstek, aby ses při šití nepíchla do prstu." - "Sladký Ježíši! Náprstek! A stříbrný! Jak je pan baron hodný!" Byl věru hodný a přátelský taky, jelikož ji s nemalou chutí líbal na svěží líce, aby jí poděkoval za její díky, a hladil jí krásné kulaté paže, přičemž ona růžověla, celá už vroucí a tající jako jarní sněh.

Dával jsem za pravdu strýci Sauveterrovi. Bylo by lepší poslat Frantinu na Volperie, než ji ponechávat v této pohodlné blízkosti, oddělenou od nepřítele malými dvířky, kteréž ani neměly závoru. Neboť to byla očividně pevnost, na kterouž by nebylo nutné jako v Calais útočit prudkou ztečí a kteráž by padla sama při prvním úderu, i obyvatelstvo by z vlastního popudu vyběhlo vstříc vojákům a vydalo se jim v plen.

Prve než k tomu došlo, od kuchyně k přístěnku poletovaly klevety a naše slepice a slepičky ve své žárlivosti ustavičně kdákaly, leč neodvažovaly se příliš ozobávat Frantinu; tak prostou, tak udatnou a tak dobře chráněnou. Zasmušilý Sauveterre u stolu neotvíral ústa, hleděl si toliko svého talíře, a v Rodinné kronice se jako v dobách Johaniných a četných půjček, jichž se jí tehdy dostávalo, znovu objevovala slova "Modlím se za tebe, Jene," vzápětí sledovaná nápoem biblických citátů od obou Janů, jedny odhalovaly chlípnost a druhé velebily plodnost. Sauveterre se v nejvyšší nouzi uchýlil dokonce k básni (napsané, pravda, sestrou krále), a zapsal s nejjasnějším záměrem krásné asketické verše Markéty z Angoulmu:

Jak milovala jsem své tělo nešťastné
a denně o ně tolik pečovala,
že z něho činila jsem modlu svou i Boha,
víc holdujíc své křehké tělesnosti
než spáse na věčnosti.

Na což otec namítl, ponechávaje stranou jádro sporu, leč rozhodným perem: "Moje tělesnost není křehká a neholduji jí."

Sauveterre v posledním úsilí dal nakonec v sázku všecko: "Tvůj věk, Jene! A její!" Než otec se nedal zmást a odpověděl périgorským příslovím: "Necht' je kozel jak chce starý, jen když koza drží."

Frantina byla dcerou Jakuba Chudoby - jméno se k němu hodilo - nepatrného pachtýře na našich pozemcích, rolníka žijícího na vesnici v bédné chalupě na spadnutí. Frantina tam poznala hladové žně, v díži chudý chléb, v krbu skoupý oheň, pár hadříků místo oblečení, víc pohlavků než políbení; hrůzu z vlků a ozbrojených tuláků a při sebemenším suchu hlad, že se jedly žaludy. Vizte, co by znamenalo pro Frantinu "zůstat bohabojně doma za pecí", jak to doporučoval Svěráček děvčatům z našich vesnic. Proč ji kárát, že si na to vůbec nevzpomněla, když šla zasněně u našeho stolu se stříbrným náprstkem od otce na prsteníku? Kuběna barona z Mespechu? Co je na tom špatného? Jakápak je to hanba? Malí bastardi, kteříž se dosyta najedí a kteříž dostanou jako Samson slavné jméno Sioraků? A ona sama až do sklonku života se zajištěnou stravou, teplem a bydlením za hradbami, kteréž ji ochrání před ozbrojenými tlupami, nouzi a dokonce nemocí, neboť za časů velké nákazy se Mespech uzavře se svými nesmírnými zásobami, vždyť sám mor kopal do našich mocných bašt, aniž se mu podařilo tam vniknout.

35. Válka mezi Francouzi doutná

Mezitímco otec ve svém malém království hněten hugenotským svědomím ještě váhal, má-li utrhnout ten hříšný plod, svěží a broskvově hebký, Kateřina Medicejská v Louvru pošilhávala po jiném ovoci.

Le Havre byl v anglických rukou. Za občanské války naši vůdcové, Condé a Coligny, vydali to krásné a dobré město smlouvou uzavřenou v Hampton Courtu Alžbětě Anglické za vojenskou pomoc a slíbili jí, že je vymění za Calais, až nastane mír. Než Condé, usmířený s Kateřinou po Ediktu amboiském, se nyní červenal, že podepsal tu ohavnou smlouvu, jež by odřízla draze dobyté Calais od Francie. "To hezké princátko, kteréž stále zpívá a stále se směje," vesele zradilo přísahu, zatímco Alžběta hřměla proti těm věrolomným Francouzům, kteříž nedovedou státi v slovu, ať hugenoti nebo papeženci. Kateřina nalila na tento oheň množství oleje, poslavši ke královně anglické sieura z Alluye, jenžto provedl mnohé zpupnosti a byl bezmezně drzý, odmítaje vydat Calais a nadto vyžaduje Le Havre. "Ponechám si Le Havre," pravila Alžběta povýšeně, "abych se odškodnila za řečené Calais, ježto mi po právu náleží."

Kateřina Medicejská nepotřebovala víc, aby sjednotila pod svou korouhví katolíky i protestanty. Došlo tehdy k nevidané podívané: Condé se svými muži se připojil k vojsku konetablov. Francouzi si řezali hrdla ve jménu náboženství, dnes bojovali bok po boku se zbraní v ruce a se zadkem v sedle, aby vyrvali francouzské město Angličanovi. Chudák Alžběta nemohla uvěřit, že by jí sebrali to, co jí "po právu náleží". Ale hájila město špatně, nemajíc čas je opevnit. Dne 30. července měsíce roku 1563 Condé a konetabl Le Havre dobyli.

Žel, bylo-li usmíření vojevůdců i kmánů hbité a snadné, bylo ještě daleko k tomu, aby se po Ediktu amboiském mír vrátil tak rychle do ostatního království. Rozvášnění kněží a fanatičtí šlechtici vyzbrojili roty krvežíznivců, kteříž strojili léčky reformovaným pánům vracejícím se po skončení války domů. Naši hugenoti tam, kde byli silní, rovněž nedbali Ediktu.

Protestantští "hejtmani" Clermont z Piles a La Rivièr se zmocnili Mussidanu a krátce poté, prorazivše v noci díru do hradeb Bergeraku, vrhli do ulic několik mužů, kteříž tam rozezněli bubny a trubky. Posádka v domnění, že město je obsazeno, se uchýlila do tvrze: ta pak byla obležena, vyhladověna a dobytá.

Ani v Paříži nenastal opravdový mír. Andelot, po Ediktu amboiském opět plukovník pěchoty, cítil se ohrožen ve své pravomoci jedním ze svých velitelů tábora katolíkem Charrym, oblíbencem Kateřiny Medicejské. Krom toho prý Charry připravoval, aby pomstil vévodu z Guise, všeobecné pobití protestantů, a jakmile toto "prý" si získalo víru mezi našimi lidmi, jeden Colignyho důstojník jménem Chastelier-Portaut přepadl Charryho, když přecházel most svatého Michala, a zcela znenadání mu vrazil meč do těla, "dvakrát mu jím v něm zakroutiv, aby učinil ránu větší". Však na tuto ránu - po níž Charry vskutku zemřel - Kateřina Medicejská nikdy nezapomněla, jak uvidíme dále.

A tak po více než čtyři léta po Ediktu amboiském vládl v království nebezpečný a násilný stav, jenž nebyl zcela válkou a rovněž ne zcela mírem. My, kteříž jsme se na Sarlatsku těšili dobrému jménu, jež nám získala naše věrnost koruně, nemusili jsme se bát královských důstojníků. Avšak když Sarlat a okolní venkov zachvátil mor, královská moc se v senešalství tolik oslabil, že už nemohla chránit věrné poddané před útoky zlotřilců.

Koncem srpna nás zastihla skličující zpráva. Etienne z La Boétie, který v červenci konal cestu po Périgordu a agenském kraji - leč nikde nemohl setrvat, jsa odevšud vypuzen morem -, vrátil se z ní do Bordeaux se všemi známými dobrého zdraví. A vskutku, 8. srpna hrál ještě míčem s panem z Cars, královským správcem v Guyenne. Notně se však uhnal a hojně zpotil, a uléhaje na lože, stěžoval si, že se nachladil. Nazítří dostal lístek od Michala z Montaigne s pozváním k večeři. Odpověděl na něj, že nemůže vycházet, sužován jsa horečkou. Montaigne ho bez meškání přijel navštívit a shledal, že má tvář převelice změněnou. A jelikož dům rodiny La Boétie stál v Bordeaux v kruhu nakažených domů, Montaigne mu poradil, aby v tu chvíli opustil město a učinil první zastávku v Germinianu, vsi mezi Le Taillanem a Saint-Aubinem, toliko dvě míle od města. La Boétie ho uposlechl, když však dorazil do Germinianu, cítil se tak špatně, že nemohl dále. A v tomto náhodném útulku, obklopen nejbližšími příbuznými a přáteli, kteříž se k němu sjeli, vymánil devět dnů na smrti.

La Boétie nebyl, zdá se, stížen morem, neboť nejevil všechny jeho příznaky, leč trpěl nepřetržitým průjmem doprovázeným nesmírnou bolestí hlavy. Navíc už nemohl požívat potravu a vůči hledě chřadl, oči mu hluboce zapadaly a pleť čím dál více bledla. Obávaje se, že jeho choroba je nakažlivá, vybízel Montaigne, aby setrval v jeho přítomnosti jen "trhaně", ale Montaigne neposlechl. Neopustil už lůžko svého "nenahraditelného přítele".

La Boétie si každou minutu uvědomoval blízkost smrti a zachovává si všechny smysly, uspořádal s obdivuhodnou chladností své záležitosti. Jelikož žil jako katolík, rozhodl se uzavřít život v tomto náboženství, i požádal o zpověď a přijímání. Pak nadiktoval poslední pořízení.

Montaigne vyprávěl, jaký stoicismus projevil tehdy jeho přítel. Mnozí shledávají, že tato dlouhá agónie byla poněkud málo filozofická a dosti žvanivá, dokonce i v líčení Michala z Montaigne. Ale to je po mém soudu kritika malicherná a bezcitná. La Boétie byl po celý život nadmíru výmluvný. Jestliť připsat k dobru římské velikosti jeho charakteru, že takovým mohl ostat takřka ve spárech smrti a uprostřed nevýslovného utrpení, jímžto byl zasažen. Je ostatně jedno místo tohoto pohřebního rozhovoru, kteréž, když jsem si je předčítal v mužném věku, mi vyloudilo slzy, nikoliv ani tím, co říká, jako tím, co odhaluje. Když byl blízek odchodu k velkému soudci, La Boétie svěřil Montaignovi tento svůj pocit: "Kdyby mi Bůh dal vybrat, zda se navrátit k žití či dokončit svou cestu, byla by to pro mě volba obtížná." Ta slova ukazují, jak klopotnou cestou byl prošel, než dospěl k smrti, kdyžť jevil takovou obavu projít jí podruhé. Zemřel dne 19. měsíce srpna 1563. Nebylo mu třiatřicet let. Můj otec o něm říkával, že to byl "věru zvláštní druh katolíka". Tak jako Michal z L'Hospitalu, i La Boétie vždycky horlival proti upalování a věznění našich lidí jakožto opatřením neužitečným a zhoubným. Chtěl také, aby se "napravilo" značnými reformami "nekonečné zkažení", jež nacházel v římské církvi, a domníval se, že toliko za tuto cenu by bylo možné ji sdostatek změnit, aby protestanté byli ochotni zaujmout v ní znovu místo. Neboť na druhé straně nechápal, že by bylo možné v jednom království trvale udržovat dvě náboženství vedle sebe, když byl pozoroval zločiny, k nimž náboženství na obou březích dávalo svolení. "Náruživci obou táborů," říkával, "jsou napájeni tímto zkázonosným názorem, že jejich věc je tak dobrá... že k jejímu uspořádání nižádný prostředek není špatný."

Žel, mluvil pravdu, než třidentský koncil, na němž v době, kdy La Boétie umíral, papež neodvolatelně odmítl reformy, kteréž mu navrhovali francouzští biskupové, nekrácel zdaleka tím směrem, jež si byl přál ve své horoucí touze po smíření La Boétie. Otec o tom poznamenal v Rodinné kronice, že když La Boétie v přítomnosti pobratimstva přednesl Geoffroyovi z Caumontu své naléhavé varování proti neuvážené stranickosti, nakreslil chmurný obraz - dodnes stále pravdivý - o "strašlivém zpusošení", do něhož zápas dvou náboženství neopomine uvrci království. K čemuž Sauveterre v poznámce připojil: "Mějmež oči otevřené. Válka mezi Francouzi doutná pod popelem. Znovu k ní kráčíme." 36. Miroul

Od toho času, co se Cabusse usadil v Breuil a Coulondre Železná ruka na gorenském mlýně, naši bratraci Siorakovi, majíce větší právo mluvit než naši sluhové, si stýskali, že se prohýbají pod svými povinnostmi. Escorgol, napínaje záračný sluch, hlídá vstupní hrádek. Faujanet v dílně klidně a po libosti vyrábí sudy. Než na koho připadá chov a čištění koní, práce s kravami, vykrmování vepřů, pečení chleba, čerpání vody, obstarávání zahrady, vození obilí do mlýna, sbírání medu, chytání rojů, čištění struh a sklizeň ořechů, kaštanů, jablek i jiného ovoce - všeho všudy na tři muže: na Marsala Šilhavce, Benedikta a mne (slovo měl tedy Michal), když by jich stěží stačilo pět. Nemluví o orání, senech, žních a vinobraních, kdy přikládají ruku k dílu všichni, ale o nekonečné denní robotě na statku. Tři muži, to tedy není moc, říkám to rovnou, a kdyby na Mespech zaútočila nějaká vyzbrojená rota jako kdysi Romové, nebylo by ani dost lidí na obsazení cimbuří.

Sauveterre, neuvěřitelně šetrný hospodář s našimi penězi, se k těmto nářkům stavěl hluše, otec však dával bratrancům za pravdu, leč nemohl je uspokojit, neboť mor znemožňoval někoho najmout. Přesto mu přišla na pomoc náhoda způsobem, na nějž se nedalo zapomenout.

Byl jsem zvyklý, jak už povězano, vstávat velmi časně, neměť jsem rád lůžko, když jsem byl vzhůru, a sestupoval jsem do společné síně za úsvitu, ještě než se objevila Maligouová, aby rozdělala oheň a ohřála mléko. Po pravdě řečeno oheň jsem rád oživoval sám, odkrýváje pod popelem řevavé uhlí a foukaje na ně, div jsem plíce nevyplivl, abych je rozžhavl dočervena a pak na ně vhodil třísky. Tak jsem si počínal i onoho 29. srpna měsíce na spícím Mespechu, vychutnávaje ranní mlčení a první cvrkání ptáků, když jsem uslyšel nepatrný zvuk v masné spíži, chladné to místnosti nepatrně osvětlené okénkem na sever, kde viselo ve velikém množství nasolené maso ze stropních trámů. Domnívaje se, že to je asi náš macek, kterýž tam pronásleduje paní myš, blížil jsem se po špičkách ke dveřím, abych byl svědkem toho lovu. Co jsem však spatřil na místě kočky, krysy nebo myši? Asi patnáctiletého výrostka, otrhaného a

promáčeného vodou, seděl na naší stoličce s jednou z našich šunek mezi koleny a dlouhým nabroušeným nožem z ní krájel plátek, zatímco druhý plátek, jež drze hryzal, mu visel z obou stran širokých úst. Zůstal jsem vyjeveně a hloupě stát na prahu, nedůvěřuje svým zrakům a uvažuje, jak to ten chlapík byl udělal, že se mu podařilo přelézt naše zdi, kdyžž výrostek zvedl hlavu, zočil mě, vyskočil na nohy jako míč a pustil šunku, vrhl se na mne se svým ostrým nožem v ruce.

Cabusse mě naučil, jak odrazit takovýto zrádný útok. Kopl jsem škorní kluka do žaludku a když se složil, uštědřil jsem mu druhou ránu do tváře. Nůž mu vypadl z rukou, nikoli však šunka ze zubů, i svalil se jako pytel, a když jsem hledal kolem sebe, čím ho svázat, spatřil jsem u stoličky, na níž seděl, lano a hák. Spoutal jsem mu ruce za zády, odtáhl jsem ho v bezvědomí do společné síně, posadil jsem ho zády k jedné noze těžkého dubového stolu a přivázal ho k ní.

Poté jsem se posadil a nabíral dech, zpitomělý úžasem. Neboť i když měl lano a hák, kterak mohl nejprve oklamat Escorgolův sluch, pak přeskočit ohradní zeď, přeběhnout bez úhony pasti na zemi, přelétnout přes tři padací mosty, projít vraty zavřenými na závoru a zajištěnými třemi železnými zámky a octnout se pohodlně v naší spižárně s naším vepřovým masem v zubech?

Vešla Maligouová, a jak spatřila lapku, otevřela úlekem ústa. "Co je to? Co je to?" koktala podešeně.

"Nevím. Našel jsem ho ve spižárně."

Maligouová, třesouc se po celém tučném těle, vyhodila paže k nebi a pronikavě zakdákala jako slepice, již pronásleduje liška:

"Pane Bože! Sladký Ježíši! Svatá Panno! A ty, svatý Josefe! Ochraňujte mě! To je ďábel, a v našem hradě! Nebo aspoň jeden ze sedmdesáti sedmi démonů pekelných!"

Neustále se křížujíc běžela pro dřevěnou slánku a s různým poskakováním a mumláním rozhazovala hrsti soli kolem lapky.

"Huso hloupá!" zvolal jsem a vytrhl jí slánku z ruky. "Takhle vyhazovat sůl! A vzývat Marii! Mám to říct otcí?"

"Vždyť to je čert!" ječela a křížovala se oběma rukama a tak sebou zmítala a házela, že jí čepec spadl na šíji.

V tom okamžiku lapka otevřel ještě trochu zakalené oči, a než přišel dočista k sobě, jal se žvýkat plátek šunky, kterýž mu i při omdlení zůstal trčet v ústech.

"To je čert!" ječela Maligouová a uskočila, jako by se před ní rozevřelo peklo, a padnouc na kolena, s rukama sepjatýma a s vyvalenýma očima zvrácenýma k nebi vřeštivě křičela:

"Oj, Marie Panno! Jako žena ženu ochraňuj mě od tohoto démona!"

"Tak dost, motovidlo!" zařval jsem mocně. "To není čert! Vždyť jí!"

"Však čerti jedí, pane Petře!" zvolala Maligouová, a zapomínajíc téměř v pohoršení nad mou nevědomostí na svou hrůzu, postavila se zase na své tlusté tlapy.

"Ďábel má stejné potřeby jako člověk, znásobené sedmi. Cpe se jako farář na faře, chlastá jako kovář, močí jako kráva, řihá jako král a smilní jako krysa v slámě."

"Smilní?" nazvedl jsem obočí.

"Tak jest!" pravila Maligouová. "Má pyj sedmkrát větší, než je mužský úd, a o nocích sabatu, od půlnoci do úsvitu, obskáče sedmkrát sedm čarodějnic bez přerušení."

"Vida, to by se tobě hodilo, smilnice!" zachechtal jsem se. "Každému šípu otevřeš svůj toul!"

"Opatruj mě Marie Panno od takového necudného myšlení!" Maligouová licoměmě sklopila oči. "A kdyby mně takové necudné myšlení přec jen vlezlo do hlavy, kéž to aspoň není mou vinou, nýbrž proti mé vůli!"

"Jdi, hampejznice tlustá," řekl jsem, "jdi zpravit otce o tom podivném návštěvníku. Nebo ne," rozmyslel jsem si to, "půjdu sám."

"Ježíši!" zaječela Maligouová a třásla se jako rosol. "Nezůstanu tady sama s tím ohyzdným démonem, kterýž lítá přes střechy a prochází zdmi!"

"Tak to jdi oznámit panu Sauveterrovi. A já jdu pro otce. Tenhle čert neuteče. Přivázal jsem ho."

Ostatně jak jsem utíkal, nebyl jsem si tím tak jistý, a když jsem udýchaný přiběhl k otcově pokoji, netrpělivě jsem klepal na dveře, než on mi neodpovídal. Udiven tím mlčením stiskl jsem petlici, pootevřel dveře a nahlédl dovnitř. Viděl jsem rozestlané lůžko a odházené pokrývky, otce však nikoliv. U čerta! pomyslel jsem si. Jeden se objeví, druhý zmizí! Hle, to je podivné! Jat podezřením, že tato čertovina je přece jenom zcela lidská, zavřel jsem potichoučku dveře, zabušil prudce pěstí do veřejí, zakřičel: "Pane otče, na pomoc!" a vrátil se úprkem do kuchyně, kde bohudíky můj mládenec stále ještě seděl u nohy našeho stolu s rukama svázanýma za zády a žvýkal šunku s takovou slastí, že mu z obou koutků úst stékaly sliny. Má věru nemalou chuť k jídlu na člověka, kterýž se za necelou hodinu bude houpat na provaze naší vrchnostenské šibenice. Usednuv naproti němu, mlčky jsem naň hleděl a pocítil k němu jakýsi soucit, a to tím více, že měl docela hezkou hlavu, nic krutého v rysech tváře ani nic divokého v očích a že byl asi mého stáří nebo jen nepatrně starší.

Měl trochu nesnázi s polykáním šunky, jelikož byla hrubě suchá, tvrdá a stará, a když se mu to konečně podařilo za mnohého poskakování ohryzku, šel jsem a naplnil hrnek mlékem, pak jsem mu ho přiložil ke rtům a dával mu pít, což činil lačně pohlížeje na mne dvojbarevnýma očima, jedním modrým, druhým hnědým, vskutku zvláštníma, než tak mírnýma a oddanýma, jako mají psi. Všiml jsem si, že má hlavu pokrytou krátkými, tvrdými a hustými vlasy ryšavé barvy.

Když dopil mléko, usmál se na mne širokými ústy s bílými a špičatými zuby, a ten úsměv byl zcela upřímný, prostoduchý a přátelský, neboť, zdá se, už zapomněl, že se na mě byl vrhl s nožem v ruce a že jsem ho srazil kopancem. Jak jsem si ho prohlížel, sň se naplnila naší čeledí, všichni mlčeli jako zařezaní a tiskli se ke zdi na hodnou dálku od návštěvníka, oči navrch hlavy a zprudka oddechující. Faujanet, bratři Siorakovi a Marsal Šilhavec se tvářili ještě docela statečně, leč skupina ženštin, velkých i malých včetně dětí, se tísnila a třásla v rohu síně, Jakoubek v

Barberinině náručí, Annet držící se jako klíště matčiných sukní, a - že se nestydí ta, kteréž bude co nevidět sedmnáct let - Hélička se v nich schovávala také, a to nemluvím o Kateřině s tváří mezi dvěma copy bílou jako sníh, o fňukající Cavašette a o Maligouové drmolící podivné modlitby se spoustou znamení, šklebů, kroucení a pohybů rukou kolem sukní, jako by se tím chránila před vstupem pekelných sil. Frantina tu nebyla. Všiml jsem si toho ihned.

Vešel můj prvorozený bratr František, po pravdě řečeno ani bledší, ani odměřenější než obvykle (byl takový od Dianina odjezdu), avšak jeho dlouhá a počestná tvář byla hrubě uzavřená a předstírala, že mě nevidí - důkaz, že už ví, kdo je hrdinou v té záležitosti.

Téměř vzápětí vešla svým vojáckým krokem Alazais a pohrdajíc koutem ženštin, šla se postavit po bok bratří Siorakových, jež o dobrou polovinu hlavy převyšovala. A odtud s rukama zkříženými na mocné a ploché hrudi pozorovala jeviště, aniž hnula brvou, nemajíc strach z nikoho na tomto pomíjivém světě, neboť její zrak zůstával upřen k Věčnému.

Samson mě nejdříve vyhledal pohledem, na první ráz uviděl, že jsem v pořádku, a se svatozáří krásných zářivých vlasů kolem hlavy přišel ke mně, vzal mě za ruku a hleděl na vetřelce. Když skončil prohlídku, nejsa schopen strachu ani nenávisti usmál se na něj.

Přiklopýtal Sauveterre a nakonec vstoupil otec, dopínaje si kabátec se zrakem zdaleka ne tak andělským jako Samson, s postavou vzpřímenou a tváří unavenou a přitom čilou.

"Kde se zde vzal ten neznámý?" pravil a ukázal na vetřelce s pobaveným vzhledem, kterýž bezpochyby nevyvolávala přítomnost tohoto neznámého v našich zdech.

Vstal jsem a bez meškání jsem mu všechno vypověděl skoro upřímně, leč ne zcela, neboť nechtěje lapku příliš obtížít opomněl jsem říci, že se na mě vrhl s nožem v ruce. Viděl jsem, že za to opomenutí je mi nebohý chlapec vděčný, neboť jeho dvoubarevné oči se na mě upřely a zamžily oddaností.

Pokud jsem mluvil, otec se pomalu vymaňoval z toho podivně šťastného oparu, kterýž z něho vyzařoval, a když pak jsem skončil, byl poznovu na zemi, zamračený a zasmušilý. Neboť mohl-li tento mladý chlapec přeskočit naše zdi, naše příkopy, a proniknout našimi obranami, dostat se až k srdci naší pevnosti, mohli by to dokázat i jiní, kteří by byli nebezpečnější.

"Chlapče," otázal se otec, zůstávaje také v hodně vzdálenosti, leč ze zcela jiného důvodu než Maligouová, "jak se jmenuješ?"

"Miroul."

"A odkudpak jsi, Miroule?"

"Ze samoty zvané Malonie u Vergtu."

"Aj!" zvolal otec a vydechl úlevou. "Ze zdravého Périgordska! (neboť sever provincie nebyl dotčen morem). Procházel jsi zamořenými místy?"

"Nikoliv. Vyhýbal jsem se městysům a vesnicím. Žil jsem a spal v lesích."

"Jak ses učinil lapkou?"

"Pěťadvacátého minulý měsíc pobili ozbrojení tuláci v noci moji rodinu," řekl Miroul a dvoubarevné oči se mu zalily slzami, "podřezali otce, matku, bratry i sestry - a ty zprvu znásilnili. Schoval jsem se do sena ve stodole, a když se ti zlotřilci opili, sebral jsem tento hák a tento nůž a utekl."

"A stal ses potulným lapkou taky?"

"Ne úplně," řekl Miroul a vztyčil hlavu. "Neseberu nic pastýřovi ani rolníkovi. Kradu na hradech. A nikdy dvě noci po sobě. A toliko jídlo pro sebe. Před třemi nocemi to byl Laussel. Předevčírem Commarque. Včera Fontenac. A tuto noc Mespech."

"Fontenac?" otázal se otec a zvedl obočí. "Tobě se podařilo vniknout do fontenacké tvrze?"

"To byla hračka pro panenky. Z těch čtyř hradů mi dal největší práci Mespech."

"Jak to děláš, Miroule?"

"Ovážu si nohy hadry a svůj hák také a zlézám zdi chvíli před úsvitem."

"Proč tak pozdě"

"Je to doba, kdy hlídači spí, cítíce, že noc se blíží svému konci."

"A psi?"

"Psi mě očichají, olížou a neštěkají."

"To by byl div, kdybych ti měl uvěřit!"

"Pane barone," pronesl Miroul s jistou důstojností, "jsem zloděj, žel, ale nikoliv lhář. Přejete-li si to, mohu před vámi zopakovat celou svou cestu od úpatí vašich hradů až do spižirny."

Jan ze Sioraku na něj pohlédl a prohlásil s jistým chladem, zda předstíraným či nikoliv, to bych povědět nedovedl:

"To by ses zbytečně namáhal, prve než budeš pověšen."

Miroul kývl hlavou spíše smutně než postrašeně.

"Nebojím se provazu, neboť nemám rád život, jaký vedu. Ve dne samota, v noci zlotřilost. Toliko břicho mě pudí. Ale svědomí mě převelice kruší pro má zlodějství, vím, že Pán nenávidí každou zkaženost a že je velký ve své všemohoucnosti a vidí vše."

Při tomto citování Kazatele Sauveterre nastražil uši.

"Miroule, ty jsi reformovaný?"

"Arciť, a moje pobitá rodina taktéž."

Nastalo ticho a otec je přerušil:

"Nu dobrá, Miroule, zopakuj před námi svou cestu, chceš-li. Petře, rozvaž ho."

Otočil se k naší čeledi a dodal:

"Doprovodí mě toliko pan ze Sauveterre a moji chlapci. Ostatní tu zůstanou na snídani, avšak nevystřelí nos ze síně." Chudák Escorgol, jemuž otec krátce a úsečně vložil tu událost, když se objevil u okénka, byl tak ohromený a mrzutý nad touto šňupkou, že z toho zůstal oněmělý, ač obvykle měl notnou vyřídilku, i spokojil se tím, že si vrazil oba malíčky do ušních dírek a otáčel jimi jako káčou.

"Escorgole," skončil otec, "zavři okno, natáhni se na slavník a napni sluch. Ten mládenec zopakuje svou cestu."

"Ano, pane barone," odpověděl Escorgol s tváří rudou ponížením a hřebínek, obvykle tak vztyčený, mu spadl přes oči.

Na otcovo rozkázání se skupina rozdělila na dvě části. Sauveterre, František a Samson, všichni tři ozbrojení a s bambitkou za pasem, doprovodili Miroula ven z hradeb. Zůstal jsem v ohradě s otcem a třemi dogami, jež se nazývaly jako jejich předchůdkyně (kteréž zaškrtili Romové) Eaque, Minos a Rhadamante, a ta složitá mytologická jména naši lidé zpérigordštili: z Eaque se stala "Acha" (provensálsky sekera), z Minose "Minhard" (po našem mlsná huba) a z Rhadamante "Redamandard" (ten, kdo loudí paštiku).

Viděli jsme, jak hák obalený v hadrech nehlučně přistál na zdi severního valu, to znamená na straně protilehlé hrádku, kde napínal sluch Escorgol. - Miroul se zanedlouho objevil, sebral provaz, vyprostil hák a nehlučným během po spojující zdi dorazil k jednomu místu na východní straně, kde stočil provaz a drže jej v levé ruce, vyhodil pravíci hák na silnou větev ořešáku, jenž stál několik sáhů od spojovací zdi, pak se chytil oběma rukama provazu, zhoupal se, přeletěl pruh s pastmi i ohradu s kůly a přistál pod stromem. Pak uvolnil hák, a když naše tři dogy přiběhly a vrčely, položil se jak dlouhý tak široký na zem, nehýbal se a nastavil krk, kterýž mu očichaly, item obličeje a celé tělo odshora dolů, už však nevrčely, naježené chlupy se jim urovnaly a začaly vrtět ocasem. Miroul tehdy zvedl ruku a tou je pak drbal a hladil. To všechno trvalo několik minut, Miroul zprvu ležel, pak si dřep, potom klekl a nakonec vstal, všechny jeho pohyby byly pomalé a půvabné a provázek je šeptanými mazlivými slovy. Psi byli zcela uklidnění a dokonce ho lízali, Miroul stočil provaz s hákem kolem ramenou, zamířil k rybníku, vnořil se do vody, nehlučně plaval a vylezl u našeho máchadla, se zázračnou zručností vyšplhal na jeden jeho sloup a v mžiku vklouzl na střechu, jejíž nejvyššího bodu dostihl během.

Ted' přišla nejsvízelnější část celé věci. Miroul znovu stočil provaz a vymrštil hák. Mířil na jeden ze silných železných podstavců, jež dal Sauveterre krátce před útokem Romů zapustit na mnoha místech mespechských hradeb, aby se do nich mohly zasadit pochodně. Cíl byl malý a Miroul musil provést několik pokusů, prve než tam šťastně zakotvil hák. Ani výstup se poté neobešel bez námahy a bez nebezpečství. Podstavec byl zapuštěn na půl sáhu od nejbližší střílny, hoch se musil zavěsit jednou rukou na železný kruh a spočívaje špičkami nohou na výstupku kamene, vyhodit hák na spojovací zeď u velikém nebezpečství, že ztratí rovnováhu a spadne do vody. Leč zdařilo se mu to.

"Pojďme za čeledí," pravil otec. "Miroul je už na místě. A Escorgol až na psy nic neslyšel, to se vsadím."

"Pane otče," řekl jsem se stíněným hrdlem, přitouchv se mu k boku, "dáte ho pověsit po tomto podivuhodném výkonu?" Otcova tvář se uzavřela.

"Ne že bych měl do toho přílišnou chuť, avšak musím."

"Vzpomeňte, jakou službu prokázal Mespechu, když odkryl mezery v naší obraně: ořešák, máchadlo, podstavce na pochodně a okénko do spižírny."

"To je všechno pravda pravdoucí. Nicméně pověsit ho musím. Je to zloděj."

"Pranepatrný zlodějík. Stálo vás to plátek šunky a poznal jste mespechské slabiny."

"Mohl vás zabít."

"Nepokusil se o to," opakoval jsem tuto lež sdostatek zkroušeně, i když to bylo v úmyslu, kterýž jsem pokládal za dobrý. "Ostatně," dodal jsem dohnán výčitkami k jakés takés polopravdě, "kdyby se o to pokusil, nemohli bychom mu to zazlívát: krysa kouše, když je zahráná do úzkých."

"Arciť, rozumím vám. Však zemře. Je to zloděj."

"Kdyby mi v patnácti letech vyvraždili rodinu a stal bych se sirotkem bez grošíku v kapse, myslíte, že bych se nestal zlodějem?"

"Vy možná, leč Samson nikoliv."

Uvědomil jsem si ne bez tajného potěšení, že otce ani nenapadlo zmínit se o Františkovi. Pokračoval jsem:

"Samson zajisté je anděl. Ale v den, kdy mi bylo šest let, ukradl hrnek medu, abych neměl hlad. Povšimněte si, pane otče, toho obrovského rozdílu v trestu: metla za hrnek medu a oprátka za kousek šunky."

"Je věru škoda," pronesl otec chladně, "že máte studovat medicínu. Byl by z vás dobrý advokát."

"Mohu přesto ještě pokračovat?"

"Miroul bude pověšen. Vy však můžete pokračovat."

"Otče, copak pověsíme tak odvážného a obratného chlapce, kterýž v noci bez jediného výstřelu vnikl do fontenackého hradu? Kdo může říci, nebudeme-li jednou jeho schopnosti potřebovat?"

Tady jsem měl myslím dobrou mušku. Než otec to nechtěl připustit. Mračil se jako kakabus, nebo to aspoň předstíral.

"Nevím, po kom jste tak paličatý. Asi po matce."

"Nikoliv, pane, leč s vaším svolením po vás. Ostatně se vám nadmíru podobám. Každý to říká."

Tohle nebylo otcí tajno. Než věděl jsem také, že to rád slyší, zvláště z mých úst.

"Nastojte," pravil, jsa spokojený, nikoli však lapený, "toto je vynikající captatio benevolentiae. Ale už jsme skoro na místě. Je na čase končit."

A vskutku jsme v tom okamžení docházeli na třetí padací můstek.

"Pane otče," spustil jsem nejnaléhavějším hlasem, "já jsem objevil zloděje. Já ho přemohl. A já ho svázal. Mohu vás požádat o laskavost, že mi ho dáte a přikážete k mým službám, jako Kateřina má Frantinu?"

Otec pozvedl obočí, zastavil se zprudka uprostřed mostu a otočiv hlavu, vrhl na mě rychlý pohled, na nějž jsem odpovídal nejnevinějším zrakem.

"In cauda venenum" zvolal a přec jen se zasmál. "Aj, Petře, ty jsi úskočnější než žena, kočka a opice dohromady!" Pohlédl jsem mu do očí:
"A co Miroul, otče?"
"Uvidíme."

Vrhl jsem se mu do náruče a stoje na špičkách, líbal jsem ho na tváře a slzy mi stékaly po lících. Mocně mě stiskl v objetí, pak se s úsměvem a s jasným v očích vyprostil, naleznuv znenadání opět svou jarost, kterouž měl při vstávání, chytil mě za ruku a takřka úprkem mě táhl do společné síně.

Naše chasa tam jedla kolem velkého stolu mlčky a s udivenými tvářemi. Ty se jim protáhly ještě více, když jsme s otcem vešli do spižírny a vrátili se odtamtud, světe, div se, s Miroulem, jehož naši lidé viděli před několika minutami, jak s námi vychází ven. Byl to ohromující úžas. Maligouová se počala křečovitě křičovat, než sotva otevřela ústa ke svým obvyklým výlevům, otec jí je zavřel.

"Dost těch žvástů, Maligouová! Není v tom žádné kouzlo, leč obrovská mrštnost a obratnost. Viděl jsem ho, jako vidím tebe. Petře, jdi zavřít Miroula do severovýchodní věže. Poradíme se s panem ze Sauveterre o jeho osudu."

Poradili se. A Miroul, kterého vskutku otec dal Samsonovi a mně a kterýž zprvu pomáhal na panství k nemalé úlevě bratří Sioraků, je dodnes v našich službách, když nás byl sledoval, mého bratra a mne, do Montpellieru, kde jsme s bratrem konali studia, a později na královský dvůr do Paříže, a procházel s námi mnohými dobrodružstvími, jak vypovím.

37. Řeznický baron

Od 29. srpna měsíce roku 1563 - data Miroulova zázračného objevení v naší spižírně - do 28. května měsíce roku 1566, kdy jsme Samson a já s týměž Miroulem jako sluhou odešli z Mespechu do Montpellieru, uběhly tři roky, v nichž jsem dal sbohem svým dětským hračkám a stal se mužem. Ne že bych se za něj nepokládal už ve dvanácti letech, jelikož jsem soudil, že mám všechny jeho výsady počínajíc mečíkem, kterýž se mi pohupoval po boku, a končíc tím, jak jsem trávil své noci. Než lidský věk se po pravdě podobá obzoru, kterýž se vzdaluje úměrně tomu, jak se k němu přibližujeme. Také je třeba vyjádřit vděk parlamentům, že byly ustanovily zletilost na patnáct let, což je mez smyšlená, leč uklidňující pro toho, kdo neumí dohlédnout dále. Nicméně mnozí, ač už dávno vyrostli z dětských sukének, dětinské chování si uchovávají věčně. Mnoho let po svém odjezdu z Mespechu, nacházeje se v hlavním městě a maje zcela náhodně tu čest, že jsem hrál míčovou hru s naším panovníkem Karlem IX., byl jsem svědkem, že přede mnou ohlašovali králi atentát na admirála Colignyho. Zdrčen tou odpornou vraždou viděl jsem ke svému nejzazšímu údivu, jak král našpulil rty, prudce odhodil raketu na zemi a zafňukal jako malé pachole: "Cožpak mě nikdy nenechají s pokojem?", ne však že by byl vyděšen tou zprávou tolik ohrožující mír v jeho království, ale mrzutý jako dítě, že musí přerušit hraní. Karlovi IX. bylo tehdy dvaadvacet let a krev našich lidí, v níž se pak ponoukán matkou vykoupal, ho poskvřnila, leč neučinila zralým.

Já pak jsem si nemohl dovolit ani ve svých dvanácti letech, abych byl příliš dlouho mlád: byl jsem mladší syn. Věděl jsem, že mi nikdy nic na Mespechu nebude patřit, ani hrad, ani mlýn na Beunách, a také ne úvaly a návrší, tučná pole a zelené louky nic, leda snad v den smrti kousek země na křesťanské pochování, a sám Bůh ví, jak málo místa potřebujeme, přestaneme-li dýchat tento vzduch. Jedině sám sobě budu tedy vděčit za svůj stav a za svůj majetek, říkal jsem si každý den, když jsem se učil latině, králům, bibli a medicíně, snaže se současně chápat svět podle místa, kteréž jsem v něm zaujímal.

Věřil jsem vždycky a věřím stále: není jiného zrání, než je poctivé chápání toho co konáme nebo co podstupujeme. Mezi velkými a malými událostmi mého života v těch třech letech předcházejících mému odchodu byly dvě, kteréž ve mně vyvolaly přemýšlování tak dlouhé, tak ohromující a - zvláště ta poslední - tak bolné, že o nich chci na tomto místě povědět, aby se snad čtenář v hoří podobném mému necítil tak osamělým. Neboť prožívá-li se radost od srdce k srdci, žal vás tísní toliko o samotě, jsa umenšován a jakoby oslaben společností lidí.

Teprve v květnu měsíce roku 1564 nakažlivá choroba zhasla tak náhle, jak byla vypukla, a do Sarlatu se navrátili senešal, pan biskup, ten ze dvou radních, kterýž byl uprchl, soudcové prezidiálního tribunálu, mohovití měšťané a lékaři.

Ze čtyř chirurgů, kteříž setrvali ve městě, aby pečovali o morem postižené, zůstal naživu jediný, jmenoval se Lasbitz a město mu dlužilo ještě šest set liber, aniž se jevílo, že je kdy zaplatí, jsouc na mizině a ztratíši nemocí dvě třetiny daňových plátců.

Krom toho na předměstích se mocně rozhořela vzpoura. Forcalquier nebyl mrtev, jak si byl sám prorokoval. Z jeho odranců nemoc ušetřila polovinu - další předpověď, kteráž nevyšla - a tato dobře vyzbrojená polovina tvořila poměrně silnou tlupu, o níž se opíral řeznický baron, muž krvelačný a vrtošivý, a páchal nepředstavitelné výtržnosti. I zahnízdilo se uvnitř městských bran nepřetržitě povstání, kteréž královští úředníci nedokázali potlačit, nezůstal v Sarlatu jediný voják naživu a město nemělo po ruce ani sto soldů, aby najalo žoldnéře.

V této krajní nouzi poslali radní sarlatské šlechtě poselství, aby se uvolila přijít v čele svého zbrojného lidu a vyčistila město od těchto zoufalých hladovců. Na nátlak pana biskupa radní byli přichylní poslat tuto výzvu toliko katolickým pánům, než senešal a pan z La Porte byli toho názoru, že není vhodné vyloučit z této naléhavé suppliky královi věrné hugenoty, a to tím spíše, že někteří už byli pomohli městu v jeho nešťastných chvílích půjčkami a dodávkami masa. Jejich mínění převládlo a výzvu dostal na katolické straně Fontanille, Puymartin, Périgord, Claude z Martru a La Raymondie, na kalvínské straně Armand z Gontautu Saint-Geni's, Foucaud ze Saint-Astieru, Geoffroy z Baynaku, Jan z Foucauldu a baron z Mespechu.

Všichni neodpověděli, kdežpak, ale nechci zde vyprávět, kdo zůstal potichoučku na svém hradě a kdo dal všanc svůj život. Po velkém strachu z moru život znovu rozkvetl a velmi smělí a velice pevní u svém svědomí byli ti, kdo šli

dobrovolně nastavovat kůži do pouličního boje proti opevněným zbojníkům, aniž je čekal v té věci jiný zisk než zranění a sláva, že posloužili městu.

Mespech si určil podmínku: že otec vezme na sebe sám velení dobrovolníků - tato podmínka byla schválena bez reptání; tak velká a uznávaná byla zkušenost Jana ze Sioraku ve vedení válečných podniků.

Jako bych to byl předvídal: otec přísně trval na tajemství a překvapení, a aby zakryl svůj záměr, vybídl pana z La Porte, aby zabavil Forcalquiera vyjednáváním, podle něhož by mu mělo být přiznáno, světe div se, mýtné právo u Lendrevieské brány. Leč Forcalquier chtěl víc. Nosil nyní okruží a kabátec, pero za baretem, držel si jakýsi dvůr otrhanců a nevěstek a hrál si na velmože. Ve svém bláznovství se domáhal, ať město požádá krále, aby ho povýšil do šlechtického stavu, a pan z La Porte, kterýž se velkolepě vysmíval tomu nesmyslnému šaškovství, nicméně vstoupil do hry, nekonečně vodil našeho muže za nos a nadhazoval mu různé překážky: může král povýšit Forcalquiera do šlechtického stavu, aniž mu odevzdá léno? Jaké že léno mu může poskytnout, aniž zbaví některého šlechtice kastelánství? A kterého šlechtice zbavit majetku? - "Některého smrdutého kacíře," odpovídal ušlechtilé Forcalquier, jenžto si možná vzpomínal, jak dostal z rukou mého otce přímo do tváře devadesát liber hovězího masa.

Zatímco pan z La Porte uspával řeznického barona tím, že mu sliboval hory doly a měl v úmyslu nedat mu nic, otec v nejhlubším tajemství určil den, hodinu a všechny podrobnosti výpravy. Na Mespechu sebral každého: Coulondre Železná ruka opustil na noc a den mlýn na Beunách, Jonáš lom, Cabusse Breuil. A na hradě otec naverboval své tři chlapce, Miroula, dva bratry Siorakovy, Marsala Šilhavce a Escorgola, a tak nakonec zůstali na obranu hradu toliko Sauveterre a Faujanet a k nim byla přičtena Alazais, o kteréž otec se smíchem pravil, aby to však jeho bratr neslyšel, že "z těch tří chlapců je ona nejčilejší".

Teprve před stanoveným dnem, o němž ještě nikdo nic nevěděl, otec mě vzal po večeri stranou a pošeptal mi do ucha, abych si šel brzy lehnout, že mě vzbudí zítra o třetí hodině. Šel jsem neprodleně spát, sfoukl kahan a vlezl si na lůžko k Héličce. Zkrátil jsem naše hříčky, abychom rychle dospěli k zakončení, a zatvářil jsem se, že ji opouštím, když ona mě prudce sevřela v náručí a zašeptala:

"Aj, Petře můj! Tak tedy zítra!"

Pomyslel jsem si, že to nebude pro ni tajemstvím, až mne se Samsonem otec přijde ve tři hodiny vzbudit. Avšak nepromluvil jsem.

"Dej na sebe pozor, ať tě nezabijí, Petře můj," pokračovala Hélička tichounce, leč neuvolnila svoje sevření. "Všechn ten čas, cos byl v uzavřen v severovýchodní věži, měla jsem po tobě velké lásky soužení..."

"Lásky soužení nebo přemýšlování?" škádlil jsem ji.

"Obojí," odvětila, aniž mě potrestala štipancem jako obvykle. "Obojí, Petře," pokračovala a hlas se jí třásl, "a kdyby tě někdo z těch zlosynů zabil, do měsíce bych zemřela."

"A jakápak by to byla pro Mespech ztráta, kdyby přišel o tak lenivou služebnou!" odvětil jsem, neboť myšlenka na mou vlastní smrt se mi nelíbila a nikterak jsem se nechtěl dojímat těmi ženskými tlachy.

"Petříku, nesměj se," říkala a její slzy mi smáčely líce. "Miluji tě velikou láskou, jakož je psáno v knihách. Když se modlím ke Kristu Pánu, vidím ve svých snech tebe."

"Vzýváš tedy obraz a nikoli Boha."

"Nevím, než miluji tě velikou a krásnou láskou, větší, než kdy poznala žena na křesťanské zemi."

Při těch slovech mě převalice pevně stiskla oběma pažema ovinutýma kolem mého těla.

Cítil jsem dobře, že Hélička to všechno říká z celého srdce svého. Dojalo mě to, přestal jsem žertovat a tak vážně jako ona jsem řekl:

"A já, Hélice, tě miluji dobrým a věrným přátelstvím a po celý svůj život budu dbát, abys nebyla u nikoho v opovržení, ani nezakoušela hlad, ani netrpěla zimou, ani se neodívala v cáry. A já, jsa mladším bratrem v rodině, se budu starat co nejlíp dokážu o tvé potřeby a pohodlí až do konce tvých i svých dnů. Osvědčuji to a přísahám zde před Pánem Bohem Amen."

"Aj, Petře!" pravila. "Jsi hodný jako Pán Ježíš, ale miluješ mě toliko přátelsky."

"Arciť!" odvětil jsem stroze a tvářil se jako dospělý muž. "A není-liž to dosti?"

Hélička smutně povzddechla, už ani nemukla a plakala mi na tváři, až byla tak teplá, tak hořká a tak mokrá, že jsem se maličko vyprostil a zašeptal jí do ucha:

"Teď mě nech odejít, moje milá Hélice. Musím se na zítřek vyspat."

Pustila mě, vtiskl jsem jí rychlý polibek a vklouzl jsem do svého lože, na němž už Samson spal hlubokým a nevinným spánkem. Mám-li říci pravdu, cítil jsem svírání u srdce, když mi Hélička dává tolik a já jí tak málo. A kolikrát od těch časů jsem poznal ještě silněji a ještě palčivěji to stejné sevření u srdce a přál si, abych byl mohl tenkrát trochu zalhat té chuderce o lásky soužení, jak říkávala a jak to ode mne očekávala. Leč běda, kdo může tušit budoucnost? Člověk je pošetilý a věří, že si navždy uchová bublinu; kteráž před ním tančí, duhová a pestrobarevná.

Po tom utkání na předměstí Lendrevie dal otec, nehledě na náklady, zhotovit pro své chlapce brnění na míru, a takto vyzbrojeni do války a se šiřákem na hlavě jsme my tři bratři, František, Samson a já, zasedli k velkému stolu, noc byla ještě černá a kolem husté polévky se slaninou sedělo jedenáct mespechských bojovníků - spolu s otcem dvanáct -, avšak všichni byli vážní, mlčenliví a trochu bledí na rozdíl od toho, co se dalo v čase žní a vinobraní, kdy naše chasa, už před úsvitem vzhůru, měla nemalé nutkání k smíchu a klábosení, když si byla nacpala teřichy polévkou, vínem, vepřovým masem a pšeničným chlebem a srdce jí radostně bušilo před nastávající prací, ježto byla též slavností. Leč dnes byli sezváni na žně lidských hlav a vinobraní krve a cítili se u velkém nebezpečnosti, že tam sami zůstaní údy či život, neboť se o Forcalquierových odrancích říkalo, že jsou ke všemu odhodláni a bojují jako lvi, jsouce přesvědčení, že přežijí meč i oheň poté, co je byla ušetřila zhoubná nákaza.

Otec, citě tu chmurnou náladu okolo stolu, po skončení jídla se zvedl, a když Sauveterre dopověděl krátkou modlitbu,

povel svým lidem, aby si znovu sedli, a začal:

"Přátelé, zřím, že vám hlavy hryže starost, kterak pochodíte v Lendrevie. Než nejprve mějte důvěru v našeho Pána: on jediný rozhoduje, spadne-li vrabec z haluze čili nic. A protože, není-li nic tak jistého jako naše smrt, není nic tak nejistého jako stanovení její doby. Je tudíž moudré svěřit svůj osud jednou provždycky do rukou velkého soudce a uchovat si klidného ducha."

Odmkl se a poté živěji pokračoval:

"Já očekávám šťastný výsledek našeho počínání. Předně pro náš počet. Je nás dvanáct. Na campagnackém hradě, kde se máme shromáždit, bude deset lidí. Puymartin přivede devět vojáků. Sečtete to: celkem třicet a jeden muž. To je více než třeba na rozprášení dvacítky odranců, kteříž jsou silní toliko slabostí neozbrojených sarlatských měšťanů, ale kteříž se začnou chvět jako listí osiky, jak vás uzří, neboť to jsou lidé řemeslní, tkalci a kováři, málo zkušené ve válce. Krom toho ze tří houfů shromážděných na Campagnaku - říkám vám to, jelikož je to pravda - ten z Mespechu je nejohroživější. Cabusse, Marsal Šilhavec, Coulondre Železná ruka," ta jména mu zněla v ústech a chvěla se, jako by je dával vytrubovat při přehlídce, "bojovali dlouhá léta v normandské legii a ještě včera se mnou u Calais. Moji milí bratřenci Siorakovi mi pomáhali porazit Fontenakovy loupežníky u Tani's. Jonáš zabil tři Romy svým neselhávajícím lukem při útoku těch zlotřilců na Mespech. Moji chlapi, kteříž tady vidíte, bez mrknutí oka odolali lendrevieskému vzbouření. Escorgol, pravda, ještě nebojoval, je však silný, že pěstí zabije býka, obratný ve střelbě a udatný jako každý Provensálec. A co se tkne Miroula - neboť je nyní náš - jeho odvahy a zázračné mrštnosti hodlám využít způsobem, kterýž ještě neprozradím (při těch slovech se mu významně zvrátilo čelo), ale kterýž bude nadmíru důležitý pro úspěch našeho počínání."

Pak přešel očima stůl - na němž u této významné chvíle stály dva svíce a všechny svíce planuly -, uvážlivě pohlédl na jednoho po druhém a nakonec promluvil silným a zvučným hlasem:

"Moji odvážní mužové, nařídil jsem Maligouové, aby načepovala naše nejlepší víno a napekla půl tuctu krásných kuřat a aby připravila hojnost dalšího masa, musíme obnovit síly v poledne po skončeném boji, až jeden každý bude vyprávět druhovi o svých hrdinských činech, jejichž ohlas, buďte ubezpečeni, bude dlouho znít při večerních přástkách v našich vsích."

A ještě zvýšil hlas:

"A nyní, Maligouová, Barberino, Frantino! Přidejte ještě každému polévku! A dolejme ji vínem!"

Když byl takto promluvil, válka byla už napůl vyhraná, tak se posílila jejich srdce představou budoucí slávy. Kolem stolu se v této chvíli rozpoutal mužný šepot. Vystrašené a roztřesené ženy se až dosud držely na prahu kuchyně, i přiběhly nyní, aby posloužily našim válečníkům, a těm rudly tváře a blýskaly se oči, rozpálené vinnou polévkou a tím obratným proslovem, napřimovala se jim záda a vypínala ramena v brnění, jehož ocel se pyšně leskla ve světle svící. Já pak, kterýž jsem měl se Samsonem místo v otcově výčtu vyznamenaných, "odolav bez mrknutí oka lendrevieskému vzbouření", jsem si zlomyslně pomyslel, že "chlapi", o nichž mluvil, nezahrnovali prvorozeného bratra Františka, jelikož to bylo dnes poprvé, co šel do ohně. A při tomto pomýšlení mi krev proudila prudčeji v žilách a ještě o to víc, že Hélička mi vlila s něžnými pohledy pořádnou číš vína do mého zbytku polévky a ta dobrá směs mi trochu stoupala do hlavy. Hrud' se mi dmula ve zcela novém kyrysu, vrhal jsem kolem sebe smělé pohledy a cítil jsem krajní netrpělivost, kdy už se budu bit. Běda, nedovedl jsem si představit, propadnuv i já válečnickému opojení, do něhož nás všechny uvrhla otcova slova, jaká bude má mysl o několik hodin později, "v poledne po skončeném boji".

38. Očištění města

Dorazili jsme na Campagnac stezkami, kteréž nám byly tolik známy, nám i našim koním, že bychom se mohli po nich vydat my i oni se zavřenými očima, noc však našťástí nebyla tak černá, skrze mraky se co chvíli objevil měsíc. Pán na Campagnaku byl sklácen na lůžko prudkou horečkou, nicméně jeho mužové byli připraveni. Náš houfec počtem takřka trojnásobný se bez meškání vydal k Sarlatu, otec ujížděl v čele s Puymartinem, skvělým katolickým pánem, kterýž se účastnil obrany Sarlatu proti Durasovi ne tak z náboženské horlivosti, leč aby zabránil plenění města. Nadmíru obdivoval otce, a když jsem jel za ním, slyšel jsem, jak lituje, že Mespech vede tak přísný a uzavřený život, místo aby se účastnil báječných slavností, kterým se katolická šlechta sarlatského kraje ustavičně oddávala na svých hradech. Obávající se hluku, jež činily naše kára a koňská kopyta, sestoupili jsme z koní čtvrt míle před Sarlatem a svěřili naše čtvernožce a zavazadla třem mužům, jimž byla doporučena nejvyšší opatrnost. Zbytek cesty jsme vykonali pěšky, houfec se rozdělil na skupinky postupující asi dvacet sáhů od sebe. Jako přední daleko vysunuté hlídky kráčeli měkce jako kočky Cabusse, Marsal Šilhavec a Coulondre Železná ruka, lesklé kyrysy skryli pod černé haleny a nohy si obalili hadry. Pronikli na předměstí Lendrevie a prošli jím, aniž se setkali s hlídkou, což znamenalo, že řeznický baron uspán jednáním s panem z La Porte se špatně chránil. Cabusse se vrátil a oznámil to otcovi, jenž si šeptem blahopřál s Puymartinem k úspěšnému překvapení a rozmístil muže na všech východech z předměstí, aby odřízli ústup ozbrojeným odrancům, až je vyplašíme v jejich pelechu.

Ten pelech byl hrubě velký dům na předměstí, patřil řeholníkům, kteříž na rozdíl od kněží z biskupství setrvali v Sarlatu po celou dobu moru, aby přinášeli postiženým útěchu náboženství. Svou podivuhodnou obětavost splatili smrtí s výjimkou dvou z nich, kteréž Forcalquier nestoudně vyhnal, chtěje se zmocnit jejich sídla, jehož zařízení se mu líbilo. Se všemi odranci a taktéž se snadno přístupnými hampejznicemi, o nichž pověděl mému otcovi krkavec, žil tam v chlastu, žranicích a pelešení a též v prapodivném uctívání Marie, o níž tvrdil, že k němu promlouvá ve snu, jak jsme už byli poznali.

Nadcházel úsvit a předměstí bylo obklíčeno malými hlídkami jednu z nich jsem držel já se Samsonem a Františkem v úzké uličce, avšak s dobrým výhledem na sídlo řeholníků - a jádro houfce se v tichosti umístilo do opuštěného domu přímo proti doupěti řeznického barona. Tehdy vykročil Miroul s provazem a hákem kolem krku a na zádech s balíky koudele, a až později jsem se dověděl, že obsahovaly sirný květ. K mému nemalému úžasu, když byl prozkoumal

domovní průčelí, začal po něm šplhat rukama a nohama bez žádné pomoci svého háku a lehce jako moucha lezoucí po zdi. Jak se dostal k střešním kamenům, jal se klikatě vybíhat na střechu, jež byla hrubě příkrá a špičatá, a dosáhnuv patky komínu, opřel se o ni, pak rozbil balíky, rozkřesal oheň, zapálil koudel v jednom z nich, rozdmýchal ho foukáním a vhodil balík do prvního otvoru. Taktéž si počínal s ostatními balíky, jejichž počet odpovídal počtu komínů důkaz, že otec vyslal předem na toto místo zvěda. Poté Miroul sešplhal ze střechy takovou rychlostí, že jsme úžasem lapali po dechu, a jakmile slezl na chodník, přiběhl k bratrům a ke mně. Otec mu určil toto místo, až splní poslání, chtěje ho takto pro jeho mladý věk uchránit spolu se svými synky před nejlítějším bojem.

Chtěl-li otec pomoci balíku síry vykoupit lišku a tím ji vyhnat z doupěte, výsledek neodpovídal jeho očekávání. Neboť po dosti dlouhé době se všechna okna pelechu naráz otevřela a balíky koudele se sirným květem, doutnající dusivým dýmem, byly vyhozeny na ulici a okna poznovu zavřena, aniž naši spustili palbu, otcův rozkaz totiž zněl, že se nemá střílet na okna, nýbrž na odrance, až vylezou z domu vyhnání kouřem.

A tak byl otcův plán v několika vteřinách zmařen, účinek překvapení zhuben a vítr, zahánějící pach síry tím směrem, kde bylo umístěno jádro našeho houfce, začal naše lidi nadmíru obtěžovat, an ten prázdný dům, kde v skrytu číhali, neměl ani okna, ani okenice. Naštěstí měl zadní východy a otec nařídil, aby se tamtudy stáhli. Ústup se udál v pořádku, leč Forcalquier, kterýž ho pozoroval z okna, se zcela náhle rozhodl, že ho využije k výpadu, dokud otec nebude mít čas znovu svůj houfec rozvinout.

Forcalquierova tlupa se rozdělila na tři skupiny a ty vyběhly z úkrytu, leč sirný kouř jim bránil v rozhledu, i snažice se spasit útekem, narazily na stráž, kteréž otec rozestavil na východech z předměstí. Odranci měli na těchto místech početní převahu a byli stejně dobře vyzbrojeni jako ti, kdo jim tarasili cestu, a tak následovala řada zmatených a rozhořčených pouličních bitek právě takových, jichž se otec chtěl vystříhat.

Ve všech koutech předměstí tedy praskaly výstřely z hákovnic, řinčely meče a zněly výkřiky vzteku i bolesti. Pro Františka, Miroula, Samsona a mne, kteříž jsme střežili uličku tak úzkou, že by jí neprošli tři muži vedle sebe, postavení se naráz stalo nadmíru hrozivým, když se na nás úprkem vyrojilo sedm mužů ozbrojených kopími.

"Skrýjme se v koutech za vraty a nechme je projít," vydechl František.

Od Samsona či od Miroula by se mi ta rada zdála rozumnou, ale od prvorozeného bratra jsem ji nemohl přijmout.

"Chraň Bůh!" zvolal jsem. "To by byla podlá zbabělost."

Postavil jsem se doprostřed uličky, vytrhl dvě bambitky, kteréž jsem měl za opaskem, dvakrát za sebou jsem vystřelil a srazil dva muže. Miroul, kterýž měl toliko jednu bambitku, vystřelil taky a zranil jednoho muže. Než František udivený mým počínáním zůstal jako přibitý na místě a Samson se nehýbal také, nikoliv zajisté ze zbabělosti, leč ze své obvyklé pomalosti. Ti čtyři nezranění odranci vyrazili zběsilé výkřiky, vidouce padnout své druhy, s napřaženými kopími vyrazili proti nám a zdáli se nám v té úzké uličce jako obři. Viděl jsem, jak František tasí meč, tasil jsem svůj, a když pak stále nehybný Samson se neměl k činu, skočil jsem k němu a křičel mu do ucha:

"Vytas meč, Samsone, vytas meč!"

Konečně jej vytáhl, leč ve chvíli nepozornosti způsobené jeho pomalostí jsem si nevšiml hrozivého kopí, jež po mně mrštil jeden útočník. Hrot se zarazil o můj kyrys, avšak náraz byl tak prudký, že jsem se svalil na zem, leč zbraň jsem nepustil. Muž, kterýž se mi v té chvíli zdál obrovitý, se znenadání objevil nade mnou a napřáhnuv poznovu své kopí, zařval:

"Zabiju tě, spanilý mládenečku!"

Svinul jsem se do klubka a kopí se zapíchlo do země, neboť tato ulička nebyla dlážděná, avšak měkká a blátivá. To byla moje spása, neboť za tu dobu, co ho muž vytahoval, jsem se postavil na nohy a zasadil mu tak prudkou ránu, že hrot mého meče mu projel tělem a zabodl se do močí páchnoucí zdi z lepenice. Zdálo se mi tehdy, že rukojeť mé zbraně se mi zarazila v ruce, zůstal jsem bez hnutí a pozoroval odrance, kterýž s proraženými plícemi a jakoby přibit k domu na mě upřeně hleděl, hlučně a hrčivě dýchal a z koutků úst mu vytékala krev.

Sebral jsem jeho kopí, však nikdo už nežádal moji pomoc. Neviděl jsem to tenkrát, než později jsem to zvěděl: František couvaje před nepřítelem vzpomněl si na bambitku, kterouž nosil za pasem, a vytrhnul ji levou rukou, nabil ji a vystřelil. Miroul měl výhodu, že byl vyzbrojen kopím, a použil ho tak dovedně, že zranil svého protivníka, kterýž ležel na zemi a žalostně sténal. Toliko Samson stále bojoval, krvácející na paži. Přesto měl převahu, než jeho dobrotu mu bránila zakončit boj. Když to byl viděl jeho protivník a všiml si, že zůstal sám proti nám čtyřem, skončil boj, obrátil se a s nohama na ramenou pádil pryč uličkou.

"Střílej, Samsone, střílej!" řval jsem.

Leč Samson hleděl na mě udivenýma modrýma očima, ani se nepokusil sáhnout po bambitce a řekl mi:

"Proč, když utíká?"

Neodpověděl jsem. Hlavou mi projela myšlenka, že bych měl vytrhnout meč z těla svého protivníka, a toto pomyšlení mi nahanělo strašlivou hrůzu. Trochu váhavě, s vybouleným a notně pošpiněným kyrysem od pádu do bláta jsem se vrátil k muži přibitému k domovní zdi. Měl zavřené oči, avšak držel se zpřímá, tvář se mu svírala bolestí a z koutků úst mu ustavičně stékaly dva praménky krve, než nevydal jediný sten. Jak mě uviděl, nebo spíše jak ucítil, že sahám po jílcí meče, otevřel oči, upřel je na mne a řekl chrčivě a přerývaným hlasem:

"Prosím vás, pane, račte otřít hrot svého meče, než mi ho vytrhnete. Nerad bych, aby mi špína ze zdi pronikla do těla."

Jakkoliv mě ten muž chtěl zabít, ta jeho prosba nevím proč mě naplnila smutkem. Zavolal jsem Samsona, pověděl mu, aby držel odrance za obě ramena, přešel jsem za něj, odtáhl ho od zdi, abych uvolnil špičku meče, a vytáhnuv bílý šátek, kterýž jsem nosil kolem krku, pečlivě jsem ji očistil, z duše udiven jemností tohoto odrance, jenž, nezemře-li na své zranění, zcela jistě bude pověšen.

Načež jsem se postavil před něj, řekl Samsonovi, aby ho podržel, a uchopiv rukojeť, vši silou jsem tahal meč k sobě. Muž vyrazil srdceryvný výkřik, a když se navzdory Samsonově pomoci hroutil k zemi, pokusil jsem se ho zadržet

nataženou rukou, než on mi vyzvracel na dlaň a na paži takový proud krve, že když jsem na sobě ucítil tu teplou a lepkavou tekutinu, nemohl jsem to vydržet a ustoupil o krok; Samson ho pustil a muž spadl na zem, jsa velký a těžký. A na zemi zůstal ležet mlčky, leč s očima na mne upřenýma.

Nebylo už nic slyšet, jen občas z dálky střelbu z hákovnic doléhající sem z předměstí, a pak se v naší uličce objevil otec, přiběhl se zkrvaveným mečem v ruce a za ním Cabusse a Coulondre.

"Sláva Bohu, chlapci!" křičel na nás z dálky. "Jste živi a zdraví?"

Když jsme dlouho neodpovídali, jsouce všichni čtyři převelice ohromeni tou krvavou řeží, spatřil můj vypouklý kyrys a zkrvavělou paži a šátek, i zvolal úzkostným hlasem, jenž mi rval srdce:

"Chlapče, ty jsi zraněný?"

"Nikoliv, otče, to je krev mého protivníka. Jsem zdravý. Avšak Samson je myslím zraněný."

"To nic není," pravil Samson hebkým hláskem.

Otec bez dalších řečí chopil dýku, rozřízl mu rukáv a prohlédl ránu.

"Sečná rána," pravil, "a nehrubě hluboká, za dva týdny se vyhojí. Nicméně až se vrátíme k našemu vozu, vyměju ji a obvážu. Nu vida," pokračoval, než nikoliv tak živě jako obvykle, "vykonali jste pěkné dílo, chlapci."

Místo odpovědi nastalo chmurné mlčení a otec pronesl rozechvělým hlasem:

"Porazili jsme je, než běda, zaplatili jsme víc, než jsem chtěl. Campagnac ztratil jednoho muže, Puymartin dva a nadto má několik zraněných."

V té chvíli se zjevil Jonáš, dobíhající ke kraji uličky.

"Pane barone!" křičel. "Jeden z našich je těžce zasažený výstřelem z hákovnice."

Otec zbledl a s mečem ještě v ruce odběhl, jeho chlapci v patách za ním. Před dům, kterýž byl útočištěm řeznického barona, byl dovezen vůz z Mespechu a na jeho plošině ležel sinalý Marsal Šilhavec s očima zavřenýma a s puklým a zakrvaveným kyrysem. Otec se k němu sklonil, a když se ho pokoušel otočit, aby rozvázal řemeny jeho kyrysu, Marsal Šilhavec otevřel oči a pronesl tiše, než poprvé a naposledy v svém životě bez koktání dosti dlouhou větu, kterouž si naše čeleď ještě po mnohých letech připomínala, vždy se stísňeným hrdlem a se slzami v očích:

"Prosím pana barona, aby se mě neráčil dotýkat. Je to zbytečné. Odcházím z tohoto světa."

Po těchto slovech Marsal Šilhavec třikrát otevřel ústa ve veliké křeči a vydechl naposledy.

"Obvážu raněné," pravil otec a po lících se mu řinuly slzy.

39. Podivný obchod

Náš houf čítal všeho všudy deset raněných, z toho tři byli naši: Samson na paži ostrým kopí; Cabusse kulí, kteráž mu prorazila přílbu a škrábla ho ve vlasech tak, že krvácel jako na jatkách; jeden ze Sioraků mečem na tváři.

Všem dal otec zprvu vypít pár kapek kořalky, pak jim stejnou tekutinou vymyl ránu, a když je obvazoval, snažil se je, ač s těžkým srdcem, uklidnit nějakým žertem.

"A ty jsi který?" zeptal se Sioraka.

"Bratr toho druhého," odvětil Siorac.

"To vím, Michal nebo Benedikt?"

"Michal."

"Nuže, Michale, budeš mít na levé lici krásnou jizvu jako nebožtík vévoda Guise a já. Od nynějška tě její zásluhou rozeznáme od tvého bratra."

"Já však nechci, abyste mě rozeznali od bratra!" volal Michal a proléval opravdové slzy, zatímco Benedikt ho vzal za rameno a těšil ho.

Spanilý Puymartin s hrubě smutným výrazem a chováním přišel otce požádat, smí-li naložit na náš vůz své dva mrtvé. Položili jsme tam i Campagnakova mrtvého, a když otec dokončoval ošetřování raněných, Puymartin stál vedle něho a zadumaně na něj hleděl.

"Barone, není-li to zvláštní, že umíte stejně dobře léčit lidi jako je sekat mečem?"

"Všeliká věc má pod nebem svou chvíli," pravil otec. "Jest čas mordování a čas hojení."

"To přísloví jsem neznal."

"Kazatel, kapitola třetí, verš třetí."

"Hugenote," usmál se Puymartin, "máte-liž vždy pohotově citát z bible na všechny skutky života?"

"Zajisté. Není-liž to mluva boží?"

"Nu dobrá, najděte mi nějaký na mou nynější nesnáz: přišel jsem o dva muže a blíží se sena a žně."

"Jest čas roztrhování a čas ssívání."

"Než kterak sešít, když chybějí nitě i látka? A kterak sehnat dva pracovníky na pole k nahrazení těchto nebožáků, kdyžtž hlad a mor zkosily tolik mládenců, že na venkově nenajdete jediného bez díla?"

"Já s tím mám také starosti," odvětil otec, "a to už teď nás bylo na Mespechu kromobyčej málo." (Avšak všiml jsem si, že neslíbil Puymartinovi pomoc při senoseči a při žních, jak by to byl učinil hugenotskému pánu.)

K vozu, na němž otec ošetřoval posledního raněného, přistoupil Cabusse, vypadal nadmíru hrdinsky s tím obvazem s krvavými skvrnami kolem hlavy, hleděl pyšně a vous mu trčel vzhůru, řekl otci napůl důvěrným a napůl uctivým tónem, jak si to byl navykł:

"Pane barone, Forcalquier, kterýž je pouze raněný, žádá, aby s vámi mohl mluvit o samotě."

"Co mi chce ten zlosyn?"

"Nevím, avšak hrubě naléhá."

"Jdu za ním."

"Dejte si pozor, Mespechu," řekl Puymartin. "Ten lotr má možná u sebe schovanou zbraň."

"Moji chlapci ho prohledají."

Šel jsem tedy za ním, jsa nadmíru vzrušený a Samson taktéž, ale všiml jsem si, když jsem se otočil, jak František se zachmuřenou tváří a jakoby zabrán do snů předstírá, že neslyší otcova slova, a přitočil se k Puymartinovi. Ten je spřízněn s Dianou z Fontenaku a vsadil bych se, že můj starší bratr se ho chce na ni poptat.

Forcalquier se opíral celý zakrvácený o zeď domu paní z La Valade, jsa raněn do všech částí těla krom těch, jež jsou nutné k životu. Sklonil jsem se a s bambítkou na jeho skrání jsem mu rozepnul kabátec (neboť neměl na sobě kyrys) a prohledal ho, aniž jsem našel sebemenší nůž. Ostatně obě paže mu visely bezvládně kolem těla. Když jsem byl hotov, upřel na otce černé vyboulené oči a pronesl pevným hlasem, kterýž nebyl nijak udýchaný:

"Pane barone, mám k vám tři prosby."

"Mluv, zrádče," odvětil otec, stoje na sáh od něho a pohlížeje na něj s krajním chladem.

"V tomto domě, u něhož sedím, se skrývají dva kapucíni, kteréž jsem vyhnal z jejich sídla. Moje prosba je, abyste požádal jednoho z nich, necht' vyslechne moji zповěď."

"Nejsi ještě v posledním tažení. Do toho máš daleko."

"Budiž, ale to bude předmětem mé třetí prosby. Ta druhá zní, abyste nedovolil svým vojákům vyplnit můj krám, můj dům a peníze, kteréž by tam našli. Ty peníze byly poctivě vydělány v čase, kdy jsem byl poctivý. Necht' je ponechají mé ženě a mým dětem."

"Svoluji," pravil otec. "Slyšme ten třetí bod."

"Pane barone, co se mnou nyní učiníte? Nic jiného než že mě vydáte panu z La Porte, kterýž mě uvrhne do vězení, obváže mi rány, odevzdá útrpnému právu, dá mě soudit prezidiálním soudem a odsoudit k smrti. Budu tedy zaživa rozpárán, uříznou mi pyj i moudí, pak budu trhan čtyřmi koňmi, pověšen, stažen ze šibenice, budou mi osekány všechny čtyři údy i tem hlava. To všechno," dodal ironicky, "bez nejmenší stopy krutosti."

"Tobě přísluší mluvit o krutosti, zlosynu!" zvolal rozhořčeně otec.

"Odpusťte, pane barone, zabíjel jsem, leč nemučil. Panna Maria mi to zakázala."

"Co že ti nezakázala také brát život bližnímu svému?"

"To neučinila," odvětil řeznický baron s klidnou jistotou. "Povím to kapucínovi, aby to ulehčilo mé zločiny."

"K čemu míří to tvoje klábosení?" vykřikl netrpělivě otec. "A co ode mne chceš, krvavý darebáku?"

Forcalquier ztišil hlas:

"Abyste mě po mém vyzpovídání probodl dýkou do srdce."

"Nikdy!" zvolal otec.

"Budiž!" odvětil Forcalquier.

Pohlédl na otce svým temným zrakem, v němž se leskl listivý plamének, a pokračoval:

"Pane barone, město nemá po ruce ani sto soldů a dluží vám už tisíc tolarů. Nikdy vám nebude moci zaplatit výdaje, vystálá nebezpečnoství a ztráty vaší výpravy. Já mohu."

Ty!"

"Mám kořist ve výši tří tisíc tolarů, schoval jsem ji, a dobře schoval v domě kapucínů, a kdybyste ji hledal sto let, nikdy byste ji nenašel bez mé pomoci."

"Já si to rozmyslím," pravil otec stručně a otočil se k němu zády.

Běželi jsme mu se Samsonem téměř v patách, zamířil dlouhými kroky k vozu, vzal si Puymartina stranou a šeptal mu do ucha.

"Co si myslíte o tom podivném obchodě?" pronášel šeptem. "Nemiluji zajisté barbarské mučení, k nimž opravňují naše zákony. Nicméně soudím, že máme odmítnout."

"Já soudím, že máme přijmout," řekl Puymartin. "Co mi po tom, bude-li ten dareba mučen na sarlatském náměstí? Pobaví lid a vzruší pár slečen, leč nepřispěje ani soldem do mé pokladnice, kterouž sucho strašlivě vysušilo. Nejsem ani zdaleka tak bohat jako vy, ugonó."

"Ne že bychom byli bohatší," namítl otec s úsměvem, "avšak méně utrácíme. Přesto ten obchod odmítám. Kdyby se to rozneslo..."

"Kdo se to doví, když prodavač zemře? Rozdělme tu kořist na tři nestejně díly. Dvanáct set pro vás, dvanáct set pro mě a šest set pro Campagnaka, jelikož nebyl s námi a nevystavoval se nebezpečí jako my. Mespechu, zdalipak vám kdy bodnutí dýkou tolik vyneslo?"

Otec ještě trochu odolával, než jako ten, kdo chce být nakonec přesvědčen; jeho hugenotské svědomí na rozdíl od svědomí katolického směřovalo v tak choulostivé záležitosti ustupovat toliko po stupíncích.

"Chlapci," řekl, když jsme odcházeli, a položil nám oběma ruku na rameno, "budete o tom mlčet jako hroby. Jde tady o čest."

"Tak jest," odvětil jsem značně zmaten, že otec užívá slova "čest" při této příležitosti.

"Co mě se týká," vydechl úlevou Samson, "já jsem spokojen, že ten ubohý zbojník nebude ztrestán tak, jak o tom pověděl."

Úkryt byl objeven a kořist uložena na bezpečném místě, i povolal otec ty dva kapucíny a požádal o službu. Když Forcalquiera zpovídali, odešel kus dál, aby neslyšel, než pozoroval z dálky tvář řeznického barona a jakmile skončili, přistoupil ke kapucínům a řekl tomu staršímu:

"Bratře, ten muž vypadá tak šťastně, jako by v minutě své smrti měl být odvezen anděly rovnou do ráje a posazen co nejbližší Ježíši Kristu."

"A svaté Marii Panně," doplnil kapucín s jistou zlomyslností, "kteréž zaslíbil za svého života vroucí uctívání."

"To vím. Leč odkud pochází ta jeho jistota? Jestliže si člověk vysluhuje spasení svými skutky, jak učí vaše církev,

jakými skutky se může honosit Forcalquier, ne-li svými vraždami?"

Kapucín, kterýž měl bílou hlavu, avšak převelice černý a nadmíru živý zrak, pohlédl na otce.

"Je pravda: Forcalquier je chudý svými skutky, leč bohatý vírou. A jak víte, pane barone, milost kráčí cestami, jež jsou pro nás nevyzpytatelné."

"Také si to myslím," pravil otec.

A když setrval v mlčení, kapucín pokračoval:

"Zemře? Vypadá nadmíru zdravě navzdory svým zraněním."

Otec pokrčil rameny:

"Není-liž milosrdnější poslat tyto zločíníky rovnou na onen svět, než je uchovat pro útrpné právo, oprátku a mučení?"

"Pravdu díte," řekl kapucín a rychle pohlédl na otce, "patří-li milosrdenství k vašim zásadám."

"Milosrdenství je jednou z mých zásad," pravil otec nadmíru věrohodně, takže jsem nevěděl, zda ho obdivuji či nikoliv.

Druhý kapucín, kterýž do této chvíle stál s očima sklopenými a s rukama v rukávech kousek stranou a choval se převelice skromně, zvedl nyní hlavu a tiše se otázel:

"A jaké jsou další vaše zásady, pane barone?" Otec si dal pěsti ke kyčlím a zasmál se.

"Hej, bratři! Hugeni neuznávají ústní zpověď, zdali to nevíte? Necht' máte jakkoliv velké vlohy k tomu, vytáhnout mi hřichy přímo od úst, mám jich přece tolik..."

Vrátil se k strohé vojenské mluvě.

"Bratři, nemám čas. Prosím vás, skýtejte dále raněným pomoc svého náboženství. Mohu-li to říci v okamžení, kdy se s vámi loučím, převelice obdivuji obětavost, s jakou jste vytrvali v Sarlatu po celý čas morové rány. Pohleďte, čím bych rád vyjádřil svoje ocenění," vložil několik tolarů do ruky staršího mnicha, "jestliže ovšem ráčíte přijmout obolus od kacíře."

"Není pochyby," odpověděl kapucín a nechal zmizet tovary ve své kutně, "jste pokládán naší svatou církví za kacíře, ale co se tkne mne, kterýž vás nyní soudím podle vašich skutků (usmál se), myslím si raději - milosrdně - že jste křesťan zbloudivší na jinou cestu, než je moje, avšak že se s vámi na konci putování shledám."

"Souhlasím s tímto prorokstvím," řekl otec vážně.

A pak jednoho i druhého pozdravil a odešel s rukou na mém rameni. Když jsme byli několik sáhů daleko, řekl jsem mu šeptem:

"Ti kapucíni byli v domě paní z La Valade a Forcalquier se opíral zády o zeď řečeného domu, když vám přednášel svou prosbu. Neslyšeli ho snad? Je to důvod, proč jste jim namastili kapsu?"

"Je to jeden z mých důvodů," odpověděl otec s úsměvem. "Další důvod je, že jsou opravdu chudí, opravdu milosrdní a opravdu obětaví, a nadmíru málo oblíbení na biskupství."

Jakmile jsme došli na místo, kde stál náš vůz (a na jeho plošině leželi čtyři mrtví našeho tažení), otec povolal Cabusse.

"Až nám přivedou koně, Puymartin, já, moji chlapci a Coulondre Železná ruka vejdemo do města a setkáme se tam s radními, kteříž v tuto hodinu, všiml sis toho, Cabussi, se ještě neodvážili otevřít brány. Za naší nepřítomnosti, Cabussi, tu budeš velet. Především doraz zraněné odrance a začni Forcalquierem. Poté, budou-li chtít Campagnakovi a Puymartinovi lidé v naší nepřítomnosti obcovat s nevěstkami řeznického barona, přimhuť nad těmi chlapíky oči. Leč dobře hlídej, aby lidé z Mespechu nečinili jako oni. Říkám ti to jako hugenot, než také jako lékař. Mnohé z těch povětrných ženštin jsou nakaženy neapolskou nemocí, poznal jsem to na první pohled. Dobře vím, že když muž vezme někomu život, dostane velkou chuť ho dát, což je příčinou všeho toho znásilňování po dobytí měst. Ty však, Cabussi, máš krásnou a čipernou ženu, neopovaž se tedy položit se tam, kam bych nechtěl vložit ani konec své hole, jak říkávala má nebožka žena."

"Amen," dodal Cabusse a potahoval se za vous. "Bude vykonáno a nevykonáno vše podle vašich slov."

Radní, kteříž byli v radničním domě spolu se senešalem a panem z La Porte, činili mému otci a Puymartinovi nemalé poklony za tak skvělý a tak odvážný zásah, neopomenouce nicméně připojit, že město se dostalo zcela na mizinu a nebude moci tento čin nikdy odměnit, jak by si zasloužil. Puymartin tehdy prohlásil, že mu stačí sláva, a otec se hluboce uklonil, aniž řekl slovo.

Pan z La Porte chtěl vědět, zda jsou nějací zajatci.

"Není jediný," pravil otec. "Naši vojáci je všechny poslali na onen svět."

"To je bída," zalitoval pan z La Porte. "Kdybychom byli měli nějakého zajatce, byť jediného, mohli bychom ho vyslechnout právem útrpným a donutit ho, aby nám řekl, kde je schována ta velká kořist, kterouž udělal řeznický baron na zádech Sarlatských, když byl násilím vybíral mýtné u Lendrevieské brány."

Značně otřesen tím, co jsem byl právě slyšel, pohlédl jsem po očku na otce, on však nehnul brvou.

"Čím to," naléhal pan z La Porte, "že z té zlotřilé bandy nezůstal nikdo naživu?"

Otec stále mlčel a Puymartin zkrabatil čelo:

"Naši vojáci utrpěli ztráty a byli na ty odrance hrubě roztrpčeni."

"To chápu," pravil pan z La Porte, leč stále se nezdál zcela uspokojený.

Nicméně i on nám činil nemalé poklony, nikoli však tak velké jako senešal, kterýž jsa nejvyšším v městě, mluvil poslední a s nesmírnou výmluvností, ujišťuje nás, že o tom napíše périgorskému guvernérovi a ten pak králi. Načež objal otce i Puymartina i Františka i Samsona, než při svém objímání zapomněl na mne, nepochybně proto, že jsem byl tak zablácený a zkrvavený. Byl to velmož statné postavy, oblečený od hlavy až k patám v bledě modrém atlase, měl široké a běloskvoucí okruží, nádherně zastřížený vous, vlasy čisté a nakadeřené a oděv tak prosáklý voňavkami, že kdykoliv učinil pohyb - a on jich činil sdostatek -, všechno vůkol naplnil vůní.

Oba radní se vyjadřovali périgorskou mluvou, vyzdobenou tu a tam francouzskými slovy; pan z La Porte, jak se slušelo na královského úředníka, francouzštinou trochu zpotvořenou výrazy našeho kraje. Ale senešal mluvil jako pan

z L. čistou pařížskou francouzštinou a hlasem vysoce pronikavým, vyslovoval krátce a úsečně a ústa se mu otvírala sotva víc než otvor kostelní pokladničky.

Když Puymartin a otec vycházeli z radnice, lid, kterýž je očekával, se nahnul kolem nich a jásal jim vstříc. Otec, široce se usmívaje, hbitě se postavil v sedle následován svými chlapci, Puymartinem a Coulondrem Železnou rukou, jenžto v době naší návštěvy na radnici přivázel svou jednou rukou koně k železnému kruhu vydláždění, aniž slůvkem odpověděl sprostným, kteříž na něm žadonili vyprávění o boji. I nastaly v Sarlatě ohromná radost a ulehčení, že na branách města už nespočívá tyranie řeznického barona, a úleva byla o to větší, že zkažená mládež přímo ve městě začínala mluvit o tom, že se k němu přidá, a každý den prováděla měšťanům nestoudné šprýmy jako pážata a lokajové na saint-germainském jarmarku.

40. Smutný návrat

Náš houfec se prodral tlačenicí a dorazil k Lendrevieské bráně, však prve než tam došel, otec cestou spatřil muže, kterýž plakal hořkými slzami na vozíku taženém ryšavým oslem. Otec vyběhl Puymartina, aby pokračoval v cestě bez něho, a vrátil se zpátky spolu s Coulondrem a se svými chlapci. Ryšavý osel se zastavil, jak uviděl, že cesta je zahrazená našimi koňmi, a otec pravil:

"Buď zdrav, příteli! Jak se vede? Nevalně, mám-li soudit podle tvého hořekování. Kterak ti říkají?"

"Petremol."

"Znal jsem v Marcuays jednoho Petremola, kterýž se pokoušel vyléčit svůj revmatismus tím, že se v zimě koupal v ledové kašně svatého Avita."

"To byl můj bratranec."

"A znal jsem v Sireil jiného Petremola, kterého jsem málem dal oběsit za to, že mi loni ukradl plný měch zeleniny na mých pozemcích."

"To je můj bratranec."

"Nuže, Petremole, já tě znám, jelikož znám tvoje bratrance. Kam jedeš s tím vozíkem plným kůží a s tím svým ryšavým oslem? Nevíš-li, že se v Normandii říká: zrádný jako ryšavý osel?"

"Zrádný je osud, kterýž mě drtí," odpověděl Petremol a slzy se mu koulely po lících, "a nikoliv toto statečné hovádko, kteréž chce toliko mé dobro. Kdybyste býval loni mého bratrance ze Sireil pověsil, věřte mi, že bych mu záviděl, pane barone. Neboť já vás znám také."

"Máš tedy na srdci velikou zoufanlivost, Petremole, a přec nejsi chudý, jak vidím: máš osla, vůz, četné kůže a zaměstnáním jsi koželuh nebo sedlář, jak soudím."

"Jsem jedním i druhým," odpověděl Petremol, "a už rok pracuji svým řemeslem pro vašeho bratrance Geoffroye z Caumontu na jeho hradu Milandes. Ale běda, když jsem se po skončení moru vrátil do svého domu v Montignaku, shledal jsem, že ženu a děti sklátila choroba a dům je spálen dezinfekcí, kterouž tam nařídili radní."

"Jsou povinni dát ti odškodnění."

"To nikdy nedostanu, město je na mizině. Ale čert vem dům, když už do něho nemohu uvést ani ženu, ani žádné z mých krásných čtyř dětí ve věku od pěti do deseti let, tak krásných jako tento chlapec," řekl a ukázal na Samsona, kterýž se při tom vyprávění rozplakal také.

A při pozornějším prohlédnutí byl Petremol skoro tak ryšavý jako jeho osel, avšak docela hezký muž navzdory svému zámutku, špatně zastřiženému vousu a trápení, kteréž mu hlodalo tvář.

"A kam jdeš v této chvíli?" zeptal se otec.

"Oběsit se, kdybych neměl osla, kterýž mě miluje a vede mě, kam chce. Teď mě dovezl sem, neboť tu měl kdysi družku. Leč v Sarlatu stejně jako v Montignaku už nepotřebuji koželuha, jelikož v době moru snědli všechny koně. A můj osel svou družku nenalezl: tu také asi snědli."

"Nu dobrá, Petremole, řekni svému statečnému oslíkovi, ať tě doveze na Mespech. Máme tam všechny koně naživu, hojnost koží k vydělávání, sedel k zhotovení i postrojů ke správce a pro tebe, máš-li chuť, krb, stravu, byt, četnou společnost a dokonce oslici pro tvého osla."

A aniž čekal na souhlas a na dík, otec obrátil a vyrazil tak zprudka, že jsem se octl na chvostu toho malého houfce, cválaje bok po boku s Coulondrem, kterýž na mě pohlédl a odchrchlal si, jako by se chystal promluvit. Byl jsem z toho zcela vyvedený z míry a klusaje podle něho, pozoroval jsem ho nikoliv bez obav, neboť jsem dobře věděl, že kdykoliv otevře ústa, svírá se nám srdce.

"Nuž vizme," pravil konečně hlubokým a pohřebním hlasem a se stisknutými zuby, "zase je všechno v pořádku. Jeden odchází. Druhý přichází. A tento, kterýž je penězi k nezaplacení, není ani šilhavý, ani koktavý, Bůh budiž pochválen."

Naše ženy spustily velký povyk a nárek, když náš houfec přešel s mrtvým na voze tři mespechské mosty. Pobratimstvo svěřilo nebožtíka Maligouové a Alazais, aby mu svlékly krupýň, oděv i škorň, aby mu omyly zkrvavené tělo a zabalily je do rubáše, prve než je vystaví na lůžku v prvním patře severovýchodní věže v těžce sednici, v níž spávali bratři Siorakové, v době svého uzavření.

Podle obyčeje byly zavřeny okenice a zažehnut kahanec. Maligouová byla už po jídle a vzala si první stráž u mrtvého. Avšak nebožtíka brzy navštívil Faujanet, kterýž mu přišel vzít míru na rakev. Maligouová našla ucho, do něhož může našeptávat klevety, i jala se potichu naříkat, že náboženství jejich pánů jí nedovoluje vložit mrtvému mezi prsty křížek. "To by ho pěkně vytrhlo!" procedil Faujanet mezi zuby, neboť poznámka Maligouové ho vyrušila z jeho úzkosti. Byla to od jeho příchodu na Mespech druhá rakev, kterouž zhotovoval (první byla pro mou matku). A v hloubi srdce krajně zneklidněn uvažoval, zda na základě moci čísel nebude nucen zakrátko dělat třetí.

"Stále to přece zůstává zvykem," pravila Maligouová, kteráž si nedovedla představit, jak by mohl Marsal Šilhavec vstoupit na nebesa bez křížku v rukou.

"Jistá věc je," pokračoval hlasitě Faujanet, když bral podruhé míru, "že jsem třetí na řadě pro umření, a sám si rakev dělat nebudu."

Faujanet byl jat uspokojením, že se o tom ujistil, a poháněje logiku ještě dále, nacházel v tom uklidňující představu pro vlastní budoucnost; tehdy obrátil pozornost k nebožtíkovi a začal ho litovat.

"Chudák Marsal, ještě ráno byl tak živý a s takovou chutí pojídal polévku."

Říkal "chudák Marsal" a nikoli Marsal Šilhavec z úcty k mrtvému, jehož zavřené oči už nikdy neukáží svoji vadu.

"Chudák Marsal," pokračovala jako ozvěna Maligouová, "když na to pomyslím, takový hodný, zdatný v práci, střídáný jako Ježíš, tak málo si všímal ženských (chyba u živého, ctnost u mrtvého), a kdo to kdy slyšel, naši páni ho pochovají tak jako paní: beze všech cavyků podle toho nového náboženství."

"Když na to pomyslím," řekl Faujanet, "že ten chudák Marsal, není to dlouho, odmítl stejně jako já stát se v Beunách mlynářem, neboť tam hrozí velké nebezpečství, že vás zabijí potulní odranci. A nastojte, teď tu leží studený na prkně a Coulondre Železná ruka si dělá ve svém mlýně, pojídá polévku s vínem a každou noc si položí do postele svou Jakubku. Ne že bych mu záviděl: mám k ženám nevalnou důvěru, však víš, Maligouová."

"Běda, ani svěcená voda tu není," pokračovala Maligouová, "naši páni ji mají za modlářství a ona je přece hrubě užitečná, odhání od nebožtíka sedmdesát a sedm démonů pekelných."

"Kdybych neměl ten chromý hnát," řekl Faujanet, "místo abych s panem ze Sauveterre a s Alazais hlídal hrad, naši páni by mě třeba vybrali na výpravu do Sarlatu, a možná bych tady ležel já a nedělal bych ti rakev, ty můj nebohý Marsale. To je důkaz," připojil, leč potichu, "že je líp šilhat na nohu než na oči."

V té době mě v jizbici v jihozápadní věži Barberina omývala z bláta a z krve v kádi s kouřící vodou, jakkoliv jsem jí tvrdil, že jsem mužský a mohu se mýt už sám. "Ó nikoliv, ty můj holobrádku," pravila. "A kdo ti umyje záda?" Byl jsem příliš smutný, abych dlouho odporoval, a oddával jsem se šmrání a hlazení jejích velkých rukou, kteréž mi roztíraly po těle dobré mespechské mýdlo. "Sladký Ježíši," říkala Barberina, "ti chlapi tu vedle mne rostou jako z vody a člověk ani nemá kdy si toho všimnout. Tenhle Petr, bylo mi osmnáct, když jsem ho kojila, a vizte, už je mu třináct, je skoro chlap, má široká ramena, klenutou hrud', pevný zadek, všude mu rostou chlupy a dupe jako hřebec."

"Žel," pravil jsem, "na dupání nemám nijakou chuť."

"Prý ses přece choval v boji znamenitě, zabil jsi tři z těch darebáků, dva jsi zastřelil a třetího probodl mečem."

"Ano," řekl jsem sklopiv hlavu, "leč tomu jsem musel vytrhnout meč z těla a on na mě vyvrhl svou krev."

Na ta slova Barberina povzddechla, avšak neodpověděla, vylila mi na hlavu a na ramena hrnec teplé vody na spláchnutí, vyzvala mě, abych vylezl z kádě, a když mě byla položila na své velké lože, začala mě utírat s laskáním a mazlením, jimiž provázela tento obřad za mého dětství, plácajíc mě, hladíc, líbajíc a zahrnujíc mě tichým zpěvavým hlasem nekonečnou litaní něžných slůvek: "Můj miláčku, můj hezoučký kohoutku, moje perličko od Pána Boha, moje zbrusu nové srdíčko." Byť bylo to srdíčko zbrusu nové, bylo i těžké chmurným přemýšlením, a v přílivu něžností, v němž se koupalo, nedokázalo se uzavřít do sebe. Vrhł jsem se k Barberině a skrýváje hlavu mezi jejími krásnými prsy, začal jsem hořce plakat. "Pš, pš, můj maličký!" konejšila mě Barberina opřená o čaloun na stěně a kolébala mě v svých ušlechtilých pažích.

Leč čím více mě konejšila pažemi i lichoťkami, líbajíc mě při tom na čelo, tím více jsem se rozplýval v slzách a nekonečném zármutku, a byl bych dlouho takto vzlykal, kdyby se na točitých schodech - po nichž byla jedinkrát vystoupila má matka za Barberininy nepřítomnosti, aby mi popřála dobrou noc - neobjevila Héliččina hlava i oči potměšilé zlosti.

"Pane Petře," utrhla se na mě, "pan baron vás čeká k jídlu." Zvedl jsem se, osušil slzy, oblékl čisté odění, kteréž pro mě Barberina předtím vytáhla z truhly, a šel za Héličkou po točitých schodech. Na posledním stupni, když už to její matka nemohla slyšet, se obrátila a hledíc na mě blýskavými očima, pravila ke mně potichu a zlostně:

"Ty nemehlo hloupé, není ti hanba plakat jako malé pachole na prsech staré báby?"

"Stará bába!" zvolal jsem pobouřeně. "Takto mluvíš o své matce? A to jí sotva minulo třicet let! A kdo ti dovolil nazývat mě nemehlem?"

"Budu tě nazývat, jak chceš! Nemehlem, když chceš! Zbabělcem, když chceš! Ufňukancem, když chceš!"

"Nu dobrá!" zvolal jsem celý naježený, "tady máš za to tvé chtění!"

A vlepil jsem jí na každou tvář prudký políček.

"Petříku můj!" vykřikla, jsouc zděšenější z mých ledových očí více než z těch políčků.

"Petřík už není tvůj," pravil jsem nadurděně, "a dnes v noci nepřijdu tam jako vždycky. Dnes v noci ani další noci."

Poté jsem se k ní chladně obrátil zády a odešel dlouhými kroky, aniž jsem se otočil, do společné síně, a ta velká hádka s ní mě na čas rozptýlila z chmurné nálady.

Všichni bojovníci už tam seděli u stolu, leč běda, jejich sezení se ani zdaleka nepodobalo tomu rozjařenému hodování, kteréž byl otec před rozedněním předem popisoval: "Jeden každý bude vyprávět druhovi o svých hrdinských činech, jejichž ohlas bude dlouho znít při večerních přástkách v našich vsích." Neboť všichni jedli a nikdo neproněsl slovo, vždyť ani kuřata pečená na rožni nad ohněm z vinných letorostů, ani četná a šťavnatá masa, ani víno z nejlepšího mespechského ročníku nedokázaly rozvázat jazyky a zmírnit starosti. Neboť mrtvý byl mezi námi jako dnes ráno, leč v severovýchodní věži a s velkým otvorem uprostřed těla. Cabusse a Coulondre Železná ruka, kteříž byli znali Marsala Šilhavce už dvacet čtyři let od roku 1540, kdy v normandské legii vstoupil do služeb hejtmanů, se nehanbili prolévat slzy, když jedli s hlavou skloněnou nad miskou. Ostatně měli naspěch, polykali jídlo, aniž je vychutnávali, a před skončením hostiny požádali pobratimstvo, ať jim dovolí odejít, jednomu do Breuil a druhému do mlýna v Beunách, aby ženy neměly o ně strach. Sotva jim to povolili, museli dát svolení i Jonášovi. Saracénka, říkal, je samodruhá a trápí se, když on není doma.

Když ti tři odešli, bylo to ještě horší. Otec se snažil, chtěl, aby každý vyprávěl, jak si byl počínal na předměstí

Lendrevie tváří v tvář odrancům. Poslechli jsme ho, než bylo to vyprávění chmurné, nebylo v něm srdce a hrdost rovněž ne. V šumu vyvolaném otcovou žádostí Hélička, kteráž sloužila u stolu, leč na kterouž jsem ani jednou nepohlédl, proklouzla až ke mně, aby mi naplnila číši, a zasuškala mi do ucha:

"Petříku, jestli se na mě neusměješ, v tu chvíli uteču a skočím do studny."

Na což jsem jí do ucha odpověděl:

"Huso hloupá, zkazíš vodu, kterouž pijeme."

Nicméně jsem se na ni usmál, avšak toliko jednou stranou tváře, aby věděla, že jsem jí odpustil jenom zpola.

Otec, vida tu zasmušilost našeho služebnictva, byl příliš chytrý, aby dál naléhal, a také on pak spěchal se zakončením večere, kteráž byla připravována jako skvělé slavnostní hodování, leč podobala se spíše pohřební tryzně, kdyby byl ovšem Marsal Šilhavec zemřel na nějaký neduh, hodovníci by byli s přispěním vína rozpálenější a nenucenější. Avšak z jejich rozpaků, z jejich kosých pohledů, z jejich stálého truchlení bylo dobře vidět, jaký pocit je svírá - že k této smrti nemuselo dojít a že otec si dobyl veřejnou slávu a tajnou kořist (leč komu z našich lidí to uniklo) na úkor svých služebníků.

Otec, když v Lendrevie objasňoval znásilňování po dobytí měst, říkal Cabussovi, že když muž vezme někomu život, má velkou chuť ho dát. Hélička znala byliny a věděla, "kam je přiložit", naučila se tomu od Maligouové potají, aniž to její matka tušila, nicméně jsem té noci neměl náladu cokoliv jí dát, an jsem mnohem spíše požadoval něhu a útěchu v její sladké náruči. Avšak ona tomu nechtěla rozumět a neustálým hlazením a líbáním dosáhla, čeho chtěla, leč toliko jednou, a když se brzy poté začala znovu vrtět, pověděl jsem jí příkře, aby byla klidná a nehýbala se, a může-li to vydržet, aby ani nemluvila, neboť nemám vůbec chuť k těmto hrám.

"Petříku můj," pravila (neboť vskutku nedokázala dlouho držet jazyk za zuby), "co tě tolik rozesmutnělo?"

"Celá výprava od začátku až do konce."

"Smrt Marsala Šilhavce?"

"Také."

"Žes zabil tři muže?"

"Také. Hlavně toho posledního, jemuž jsem musel vytáhnout meč z těla."

Chtěla pokračovat, leč řekl jsem jí, aby přestala s těmi dotazy i s tím podezřelým vrtěním a aby mě ponechala mému přemýšlení. Což učinila, ale nejsou zvyklá takovému mlčení a takové nehybnosti, usnula.

Byla převelice sladká a teploučká v mých pažích a zcela má i v tom spánku. Avšak jak bych jí byl mohl říci, že to, co mi svíralo hrdlo, nebyl ani tak Marsal Šilhavec, ani můj přibodnutý odranec, jako ten "podivný obchod" mezi Forcalquierem a otcem, pro nějž se mi můj hrdina už nezdál tak velký.

41. Senosečová beseda

Dva měsíce před naší výpravou proti řeznickému baronu na předměstí Lendrevie, když se navrátil mír nebo se zdálo, že mír je, ale po pravdě nastal jen napůl, započala neobyčejná jízda Kateřiny Medicejské a Karla IX. po celém království.

Kavalkáda trvající přes dva roky - a po tu dobu regentka a mladý vladař s ozbrojenci před sebou i za sebou a v doprovodu ministrů, nejpřednějších královských hodnostářů a dvora jako by chtěli převážet Louvre z provincie do provincie k nemalému úžasu svých poddaných, kteříž jistě nikdy neviděli tolik hedvábí ani tolik zlata na tolika božích stvořeních, leč také k jejich nemalému zármutku, neboť všude, kde se ten velkolepý zástup objevil, nezůstalo po něm v širém kraji ani maso, ani vajíčko, ani zrno, an byl zpustošen jako les po přeletu chroustů.

Uprostřed tohoto dvora stěhovavého jako stádo po pastvinách tvořilo Kateřině Medicejské skvělý průvod osmdesát dvorních dam vybraných pro svou krásu a zbarvených v nejzářnější oděv jako květiny. Říkalo se jim malebně "létající škadrona", avšak slovo létající má ve francouzském jazyce ještě jeden význam - kradoucí. Nicméně ať má zde toto slovo význam jakýkoliv, slečny nekradly, leda snad srdce. Item byly vzdáleny toho, aby se vznášely vzduchem jako andělé, naopak sestupovaly, bylo-li třeba, k nejzazším známám přízně, aby sloužily u mužů zájmům své paní: odhalovaly záměry, předcházely spiknutí, oslabovaly vůli. Ty tajné agentky, státní vyzvědačky, Macchiavelky v sukních měly stehna netoliko hbitá, nýbrž i politická, a platily za důvěrná sdělení svými úchvatnými postavami, sloužice dobrovolně jako nádherné prostředky cíli, jež určovala jediné královna matka. Jedna z nich, Isabella z Limeuil, navštívila prince Condé ve vězení, kam ho uvrhli po bitvě u Dreux, a tak mu ucpala oči svými dvěma krásnými ceciky, že podepsal, aniž co viděl, ten zpropadený Edikt amboiský, kterýž mu Kalvín a poctiví hugenoti trpce vyčítali.

Naši po tolika hranicích a vraždách čekali vždycky to nejhorší, na vše shlíželi podezíravě a ptali se, jaký je konečný účel a tajný záměr této spanilé jízdy po prašných francouzských cestách za dusivých letních veder roku 1564, kdy se království sotva zotavovalo navzdory rozkošnému povídání básníka Ronsarda, pro něhož:

Francouz je jak vrba, když se zelená,
čím více se řeže, tím víc listů má,
tím víc každé jaro větví vyhání
bera sílu vždy ze svého strádání.

Pěkné verše, trochu lživé a lichotivé, Francie bylat' ještě krutě sužována ranami občanské války, hladem a morem. Prála si snad královna navzdory těm troskám a těm mrtvým, kteréž stěží byl čas na její cestě odstranit, ukázat Francii Karlovi IX. a chtěla současně ukázat Francouzům mladého krále, jenž jim vládl? Aneb, dopřávajíc od města k městu sluchu na jedné straně hugenotům a na druhé katolíkům, měla v úmyslu, když byla vyslechla tolik vzájemných stížností, zjednat mír mezi svými poddanými udržováním rovnováhy?

Měli jsme o tom pochybnosti. Ne že by chyběly drobné ústupky ve prospěch naší věci. Karel IX. peskoval občas parlamenty a guvernéry, když vylučovali reformované z veřejných hodností. Reformovaným v Bordeaux povolil, že

nemusí zdobit domy při procesích, a před soudem je osvobodil od přísahy na svatého Antonína. Přesto čím déle pokračovalo královské putování, tím více se projevovala různá omezování Ediktu amboiského, už tak pronikavě omezovacího. V červnu král zakázal reformovaným obchodníkům otvírat krámy ve dnech svátků římské církve. V červnu ještě zapověděl hugenotům přijímat pod obojí způsoby všude, kde se nalézal král. V srpnu zakázal pánům vysokým soudním přísedícím, aby přijímali na svých hradech reformovaného kultu jiné osoby krom svých vazalů a služebníků.

Pobratimstvo marně hledalo pevný řád v tomto kolísavém chování, vyvolaném nejspíše okolnostmi nebo osobními tlaky. Králi bylo čtrnáct let, avšak byl, dětinštější, než odpovídalo jeho věku, a nevykonával jinou vůli než vůli regentky. A Kateřina, praneteř papeže Lva X., zdědila po něm vyboulené oči, vypouklé čelo i skeptičnost. Byly jí cizí náboženské vášně a skoro i samotná víra, k reformaci nechovala ani nenávist, ani lásku - byl to prostý pěšec na šachovnici Francie, jež by mohla v kterýkoliv čas a okamžik podle potřeby chránit nebo obětovat.

V polovině června mělo pobratimstvo další důvody k zármutku. Dovědělo se po kurýru, že dne 27. května zemřel v Ženevě Kalvín, vyčerpaný svými nesmírnými povinnostmi. Reformátor změnil tvář světa. Skrze své osvětlené spisy, skrze svá slova, často improvizovaná, leč jasná a promyšlená, skrze pevnost svého učení, přímost charakteru, plamennou horlivost, kterouž byly prodchnuty jeho nescíslné dopisy - a nebylo příjemce, jenž by jimi nebyl hluboce dojat -, skrze demokratické zřízení, kteréž dal církvim, a skrze nadšené pastory, na jejichž vzdělávání si našel čas uprostřed všech svých povinností, rozšířil reformaci v Ženevě, v Lausanne, ve Francii, v Anglii, ve Skotsku, v Nizozemí, v Uhrách a ve Falci.

"Kalvín je mrtev," zapsal Sauveterre do Rodinné kroniky, "leč jeho dílo bude žít po něm." - "Věřím tomu taktéž," doplnil ho otec, "avšak naše zkoušky nejsou za námi, nýbrž před námi. V tomto podivném harcování regentky a krále napříč královstvím jako bych tušil kupení mraků, kteréž se nám jednoho dne roztrhnou nad hlavami."

Koncem června, když tráva na našich lukách dozrála a hrozilo, že vedro ji příliš vysuší, otec mě poslal do Breuil a do lomu poprosit Cabusse a Jonáše o pomoc na zítřejší senoseč. Jel jsem sám na své černé klisně, spadlť Samson den předtím z koně a pohmoždil si nohu. Nenaleznuv Jonáše v lomu, vydal jsem se za Cabussem, zranění na hlavě mu už zarůstalo novými vlasy a on právě stavěl ohradu na louce, aby nemusel stále hlídat ovce.

"Děláš si výlohy, Cabussi," zasmál jsem se. Seskočil jsem z koně a nechal krásnou Aclu volně se pást.

"To jsou malé výlohy," odvětil Cabusse, s radostí zanechávaje své práce a potahuje se za vousy. "Dříví na kůly pochází z mého lesa. Krom toho jsem znovu při penězích. Pan baron mi vyplatil třicet tolarů za tu výpravu do Sarlatu."

"Třicet tolarů! Sám jsi dostal takový dar?"

"Nikoliv. Pan baron vyplatil dvacet tolarů Jonášovi. Dvacet Coulondrovi, dvacet Escorgolovi, dvacet Benediktu Siorakovi, dvacet pět Michalovi, jelikož byl zraněný, leč Michal nechtěl víc než bratr a pět tolarů vrátil."

"A tys dostal třicet?"

"O pět víc než ostatní za svoje zranění a pět za svoje velení." Po chvilce ticha jsem pravil:

"Ta kořist mi trápila svědomí. Vždyť odkud se vzala? Jedině z kapes sarlatských občanů, kteříž byli nuceni platit výkupné řeznickému baronovi."

"A kdo vysvobodil Sarlatské ze spárů toho darebáka?" otázal se Cabusse se zvednutým obočím. "Kořist je válečné právo. A osvobození Sarlatu věru stojí za tu malou stíž na měšťanech, kteříž setrvali hezky klidně v posteli po tu dobu, co my jsme bojovali."

"Nu ty to vidíš takto, Cabussi?" otázal jsem se udiveně. "A co to dobíjení raněných?"

"Velké milosrdenství, jde-li o takovou zvěř. Kdybych byl já jedním z těch ničemů zaslíbených útrpnému právu, platil bych za to zabít."

A právě to učinil Forcalquier, pomyslel jsem si. Než mlčel jsem. Ve slunci na konci louky se právě objevila Katka, nadmíru svěží v červené sukni s modrým lemováním a s čistě ounkým čepcem na hlavě, bosá v křehké trávě a s roztomilým pacholátkem v nahých pažích.

"Buď zdráva, Katko!" zvolal jsem bujaře napodobuje otce, leč srdce se mi sevřelo, neboť bývala tak dlouho komornou Isabelly ze Sioraku, že kdykoliv jsem ji viděl, musel jsem myslet na matku a na medailón, kterýž nosím kolem krku.

"Buďte zdrav, pane Petře!" odvětila.

Pak dodala, hořic zvědavostí a blýskajíc čtveračivě očima: "Hleďme, jaké to noviny z Mespechu! Frantina je prý těhotná."

"Kdopak zabráni ženskému jazyku, aby se nerozkmital?" řekl Cabusse nespokojeně.

"Na mou věru se mi zdá, že Frantina přibrala. Než jaká je toho příčina, nevím. Musíš se zeptat mého otce, je lékař."

"Správná odpověď, pane Petře!" smál se Cabusse, kdežto Katka se odvrátila, zmatená mým žertováním.

Leč odvrátila se také, aby nakojila svoje nemluvně, neboť na rozdíl od Barberiny neukazovala svůj prs veřejně, Cabusse byl žárlivý.

"Buď jak buď," pokračoval jsem, "naš plán se zhatil a měli jsme jednoho mrtvého."

"Aj! Pane Petře!" Cabusse se napřímil, jednu ruku měl na kyčli a druhou si potahoval vousy. "S válečnými plány je tomu jako se zásahy při šermování. I nejlépe zamýšlené (oblíbil si před nedávnem slovo "zamýšlet", naučil se tomu od otce), nejlépe připravené a nejlépe provedené se mnohdy zhatí."

"Avšak Marsal Šilhavec je mrtvý."

"Padl v boji. Nejlepší smrt a nejrychlejší. Smutek pro nás, leč štěstí pro něj, že nikdy nepozná smrtelný pot a dlouhé utrpení na páchnoucím lůžku."

"Aj! Nemluv tak o tom, Johane Cabussi!" pravila Katka a pootočila se k nám, což mi umožnilo bleskem spatřit polovinu jejího hradra. "Jsou to kormutlivé a smutné věci, celá se při nich třesu."

"Kdyby tu nebyl pan Petr, já bych ti hned to třesení změnil v jiné!" smál se Cabusse. "Než o smutku já věru nerad hovořím. A pan baron jednal nadmíru ctně, když byl u Faujaneta objednal pro svého starého zbrojnoše rakev z kaštanového dřeva. Je to nemalé vydání, když si pomyslíme, pro obyčejného služebníka. Znáš na Sarlatsku nejednoho uroence, jenž zahrabává své staré vojáky do země toliko zašitě v pytlí."

"Bohu díky," pravil jsem skromně, "pobratimstvo je bohaté."

"Ale srdce má taktéž na svém místě," pravil Cabusse. "A připomeňme si, co pravil Kalvín: Zlato a stříbro jsou dobré výtvořky, vkládáme-li je na dobré užití!"

Nepřekvapilo mě toto citování, Cabusse se stal z vlažného katolíka horlivým hugenotem, nicméně míním, že v hloubi duše a nikoliv na povrchu, zůstal povždy týměž Gaskoňcem, rýjným, bujným posměváčkem.

"Už abych odešel," řekl jsem. "Nebo ti Acla sežere tvé krmení jako kobyłka obilí."

"Tráva mi na mém breuilskému panství nechybí," řekl Cabusse vznešeně.

"Sem, Acla," zvolal jsem.

Avšak Acla, kteréž jsem uvázal otěže za krkem, se několik kroků od nás oddávala velkému hodování, pečlivě si vybírajíc ty nejchutnější a nejšťavnatější lodyhy a ponechávajíc ty hrubší a obyčejné ovcím, jež se pásly za ní, i tvářila se, jako by mě neslyšela, a pokrytecky mrkala víčky na krásných šikmých očích.

"Sem, Acla!" zvolal jsem hlasitěji a švihal bičíkem do škorně.

Když si Acla s povzdechem uškubla poslední trs trávy, vzpomněla si na svoje způsoby a doběhnuvši k nám lehkým a půvabným klusem s hlavou vztyčenou a s vlající hřívou, došla si ke každému zdvořile poprosit o pohlázení, vždy si pak vlídně odfrkla a dokonce lehce olízla pacholátko.

"Má znamenité chování," řekl Cabusse. "Řekli byste, že tak krásný kůň pochází z tak hanebného místa?"

"Pane Petře," připojila Katka, "měl byste ji zavést k hřebci. Už by byl čas."

"To je pravda!" řekl jsem a vyskočil do sedla. "Je však svízelná najít hřebce její rasy a její barvy! Na shledanou, Katko! Zítřka se uvidíme, Cabussi!"

"Zítřka! Na úsvitě!"

Na rozdíl od děsivého sucha v šedesátém třetím roce, kdy Mespech málem pověsil Petremolova bratrance za krádež trávy v údolí, rok 1564 byl bohatý na seno zvláště pro ty, kdo byli jako pobratimstvo sdostatek obezřelí, aby je posekali a svezli, jakmile bylo zralé, neboť na začátku července měsíce byly velké deště, kteréž zkazily mnohé krásné louky, a hned poté skličující vedro, ježto včas vysušilo sklizeň, leč notně musilo obtěžovat - jak jsme se tomu často posmívali - všechny ty krásné dvořany oblečené v hedvábí a harcující po silnicích a cestách Francie:

Při senoseči náš Petremol, opustil svá sedla a postroje, prokázal, že je na polích dobrým dělníkem, zabíral trávu kosou dostatečně, ne však přílišně, ponechával za sebou svou zkosenou hromádku v pravidelné řadě, neporušoval chod sousedů přílišnou rychlostí ani pomalostí, a když nastala přestávka na broušení, odhodil smutek stranou a chutě se pustil do žertování, zachycuje se náznakem a odpovídaje svým vtipem, aniž se pohoršoval nad škádlením o barvě svých vlasů, leč naopak se nenuceně a z plna hrdla smál - smíchem, kterýž vám rozhání chmury a dodává chuť do další práce. Jsouť mužové při práci stejní jako ženy: umí si dopřávat zábavu řečí, aby vyvážili námahu paží.

Večer posledního dne senoseče pobratimstvo odešlo brzy odpočívát, ježto strávilo dlouhé dny v sedle, aby chránilo sekáče, a já se Samsonem jsme seděli s chasou a s nájemci nikoliv jistě u krbu, než kolem stolu v jizbě s dokořán rozevřenými okny a před sebou na dva prsty naši švestkové kořalky. A Maligouová, když se byla konečně usadila mezi námi s mocnými vzdechy a s celou řadou "Oj! Oj!", a toto naříkání naznačovalo, že sice nekosila na lukách (jako Alazais), než nicméně pobíhala jako splašená při vaření potrawy pro všechny, nuž Maligouová pohlížela chvíli na Petremola a pronesla k němu navýsost vážně:

"Milý Petremole, červenější vlasy, než máš ty, jsem v životě neviděla."

Petremol v domnění, že škádlení začne znovu, s úsměvem odvětil:

"Zajisté jsem červený a můj osel také, a přece hodnější zvíře než on nebo já jsem rovněž v životě neviděl."

Smáli jsme se tomu, avšak Maligouová nikoliv.

"Já to neříkám do žertu," pravila důstojně. "Muž s červenými vlasy je veliká vzácnost."

"Hej, Maligouová!" zvolal Cabusse, vedle něhož seděla Katka s hlavou opřenou o jeho rameno a se spícím pacholátkem v náručí.

"Ne aby ses zmýlila, Petremol není romský kapitán!"

"A nemá kouzelný prut!" dodal Escorgol, kterýž nikdy nepropásl žádnou taškařinu.

Všichni se smáli a Alazais znechucená tím obhroublým hovorem vstala a odešla z jizby se ztuhlou šíjí a vzpřímenými zády, aniž koho pozdravila. Jak se za ní zavřely dveře, Escorgol pokračoval:

"Přátelé, nyní když jsme sami, hádanku pro vaše potěšení! Katko! Jakubko! Saracénko! Hádanku!"

Odmrl se.

"Copak se nadouvá, když se toho dotýkají ženské prsty?"

"Nestoudný chlípniku!" zvolala Maligouová.

"Chlípnice jsi ty, máš-li při tom špatné myšlenky!" řekl Escorgol. "Ejhle! Copak se nadouvá, když se toho dotýkají ženské prsty, nuže... nuže..."

A když se všichni smáli a nikdo ani nemukl, Escorgol vítězoslavně zvolal:

"Vřeteno!"

Vypukl smích z plných hrdel nad touto chytačkou a Cabusse pravil s vlídnou zdvořilostí:

"Je to dobrý vtip, co nám ten Provensálec donesl ze svého Provensálska. Ale přátelé, nesmějte se tak hlasitě, vzbudíte naše pány."

"Vzbudíte jednoho, leč sázím se, že druhého ne," pronesla přitlumeným hlasem Katka.

"Ticho, ženo! Drž jazyk za zuby!" řekl Cabusse.

A všichni teď sklopili oči, aniž si dovolili jediný úsměv, leda snad v hloubi nitra.

"Vřetenó! Vřetenó!" pravila Maligouová a tvářila se jako dáma. "S těmihle mužskými se nedá mluvit vážně! Stále růjnost v bedrech a poklopec plný!"

"A ty si na to snad stěžuješ?" otázal se Jonáš, jenž měl na Maligouovou trochu spadeno pro pomlouvání jeho ženy.

"Saracénko," pokračoval, "ty jsi prý vlčice, nuž jdi trochu kousnout tu tlustou poběhlíci do stehna, nechť jí vyteče z těla nějaká krev, má jí víc než dost."

"Oj! Oj!" křičela Maligouová celá ustrašená a vrtěla tlustým tělem na stoličce, kroutíc očima.

Jejímu zděšení se všichni smáli, až se jim teřichy natřásaly, nohy měli pohodlně natažené pod stolem a stehna roztažená, nikdo se však nesmál víc než Petremol, jemuž až slzy vhrkly do očí, leč byla v tom i vděčnost, že pracuje znovu u svého krásného řemesla a má kolem sebe tak dobré a veselé brachy, kteříž ho už mají rádi, jako by k nim odjakživa patřil. Chudák Petremol, jenž vynakládal tolik úsilí, aby nemyslel na svou ženu ani na své čtyři chlapce, jedině u stolu se vždycky snažil usednout vedle Samsona, nikdo nevěděl proč a Samson méně než kdo jiný, než často s ním mluvil a také ve dne za ním chodil do sedlářské dílny, zajímaje se ve své andělské prostotě o jeho umění.

Cabusse, kterýž si v nepřítomnosti pobratimstva hrával trochu na pána, maje půdu a dům a ten pak odnedávna opatřený věží s točitým schodištěm, což mu dodávalo hrdopysné mravy, zvedl ruku a řekl:

"Přátelé! Nechme mluvit Maligouovou! Chce nám něco povědět o tom, kterak jsou ryšavci vzácní."

"Vždyť ryšavci nejsou tak vzácní," pravil Michal Siorak, jehož jsme nyní rozeznávali od bratra podle jizvy, alespoň když se k nám obrátil levou lící.

"Samson je taktéž ryšavý!" řekl Benedikt Siorak jako ozvěna.

"Nikterak! Nikterak!" zvolala ihned Maligouová. "To je zcela něco jiného! Pan Samson je jako měď. Petremol je červený jako rez. K tomu konci, kterýž mám na mysli, mi pan Samson není k užítku."

"Má štěstí!" zvolal Escorgol.

Zase propukl smích, než Cabusse se zatahal za vous a hlasem, kterýž nesnášel odmluvy, pronesl:

"Nuže, přátelé! Nechte ji, ať to vypoví!"

"Pohleďte," začala Maligouová, "já mám obě oční víčka celá červená a hrozně mě svědí, je to od kouře z ohniště, neboť celý den vařím. Pan baron mi sice řekl, že si je mám každý večer mýt převařenou vodou, ať mi však promine, voda mi vůbec nepomáhá, a jelikož znám jinou léčbu, ráda bych ji zkusila, chce-li mi Petremol pomoci, když je ryšavý."

Ta slova vzbudila nemalý úžas a taky trochu smíchu, ale Cabusse ho mávnutím ruky zarazil.

"Nebude-li mě to nic stát," řekl Petremol opatrně, "ani na mě osobě, ani na mé troše peněz, ani na mém zdraví, rád pomůžu."

"Nebude tě to stát ani grošík," odvětila Maligouová, "jenom trochu tvého lejna, kteréž sebereš ráno začerstva nakaděné."

"Sladký Ježíši!" zvolala Barberina. "Je to možné, že si dáš to lejno na oko?"

"A ono ti možná spadne v poledne nebo večer do hrnce, až budeš vařit," dodal Escorgol.

Tady nám roztřásl útroby hlasitý smích, kterýž ani Cabusse nedokázal potlačit, a dokonce se rozesmál také. Když se veselí nakonec pomalu uklidnilo, Maligouová opovržlivě dodala:

"Vy jste barbaři, ani nevíte, že lejno ryšavého člověka je nejmocnější prostředek proti zánětům a slabozrakosti a taktéž proti cinku, kterýž věkem pokrývá oči?"

"Jenže moje lejno smrdí," pravil Petremol skromně.

"Jako každé lejno," řekla Maligouová. "A myslíš, ty neotesanče, že se ho používá, jak ti vypadne ze zadku? Ani zdaleka. Destiluje se, a jestliže takto získaný výtažek ještě trochu páchne, přimísí se k tomu špetka muškátu a kafru."

"Na mou věru," opáčil Petremol, "chceš-li to mé lejno destilovat a mísit s muškátem a kafrem, odevzdám ti ho všechno, Maligouová, a každé boží ráno."

Znovu jsme se rozesmáli, a ještě hlasitěji, ještě mocněji a ještě déle.

"Oho, já puknu smíchem!" volala Saracénka, "tolik se mi otřásá břicho! Maligouová, neboj se, já ti nezaryju vlčí drápy do zadku. Přenáramně jsi mě rozveselila. Odpouštím ti."

V tom okamžení Coulondre, kterýž se po celý večer ani neusmál, vstal, opíraje se železnou rukou o stůl, a když si odkáslával, aby promluvil, s obavou jsme očekávali jednu z jeho smutečních a zmrazujících poznámek, ale spokojil se prohlášením, že se připozdívá a že nerad nechává svůj mlýn tak dlouho toliko pod ochranou psů. Jonáš a Cabusse se tehdy zvedli pravice, že dlouhá je cesta až k lomu a do Breuil, a to byl konec té senosečové besedy, o níž se pak dlouho mluvilo na Mespechu a v našich vesnicích, neboť jsme se při ní tolik nasměli.

V noci po tomto večeru v naší temné věži, když Barberina zhasla kahan a oddechovala ve spánku jako měchy, Hélička se nechtěla oddat našim hříčkám, avšak plačíc mi v náručí pravila stísněným hlasem, jako by měla sevřené hrdlo:

"Petříku, strašlivě mě bolí hlava a taky mám velkou závrat, i myslím, že umřu."

"Bolení hlavy zdaleka není smrtelné," řekl jsem. "Asi jsi požila nadměrné množství masa a vína, jejichž páry, naplňující a ucpávající žaludek, stoupají žilami a tepnami k mozku."

"Ach, Petříku, já vím, že jsi převelice učený, avšak toto bolení hlavy je tisíckrát horší než všechno, co jsem kdy poznala, a já mám převeliký strach, že umřu, jsouc tak mladá a tak obtížena hříchy."

Znovu jsem ji uklidňoval a vzal ji do náruče, v níž se schoulila, leč neusnula, pouze sebou chvílemi škubala a sténala, až mi to drásalo srdce - tolik jsem cítil, jak ji týrá bolest. Nadmíru se stydím prozradit, že přes svůj strach o ni jsem přece jenom usnul já, jsa unaven po těch dvou dnech strávených v sedle od úsvitu do setmění.

Nazítí se však Hélička vedlo líp, ač byla znavená a bledá, a bolení hlavy jako by otupělo, nicméně si stěžovala, že jí

chvilími padá přes oči závoj, takže vidí všechno nejasně a bez obrysů jakoby mlhou.

42. Jindřich Navarrský

Dvanáctého července porodila Frantina bez pomoci a bez jediného výkřiku syna, jemuž bylo dáno jméno David a jemuž se otec zavázal v přítomnosti notáře Ricoua dne 25. července vyplatit v době jeho plnoletosti částku dvou tisíc tolarů, aby se mohl zařídit. V dodatku k závěti, již byl otec sepsal před svým odjezdem do Calais, David byl nazýván Davidem ze Sioraku.

Nevím proč se mi zdálo, že léto a podzim toho roku uběhly nadmíru rychle, snad proto, že jsme se mezi sebou stále dohadovali o důvodech toho velikého královského harcování po království, na Mespechu se o to živě zajímali všichni a Miroul více než kdo jiný, máje ducha stejně čilého jako tělo. Ostatně učil se velice dobře pod Alazaidinou metlou - míním tu metlu doslovně, neboť Alazais dávala hodiny vyzbrojena rákoskou, již při nejmenší chybě tloukla své žáky přes prsty.

"Můj nebohý Miroule," řekl jsem mu, když vcházel do stáje, "nemusíš mi říkat, odkud jdeš: poznávám ti to na prstech."

"Oho, to není nejhorší," řekl Miroul, uchopil kartáč a drhl Aclu po pravé straně, kdežto já ji hřebelcoval po levé.

"Nejhorší je," pokračoval, upíraje na mě přes klisní hřbet své mírné oči dvojí barvy, "že mi nechce odpovídat na otázky."

"Tak se zeptej mne."

"Mohu, pane Petře?"

"Ovšem," odvětil jsem, neboť jsem se ho snažil vzdělat domnívaje se, že je to moje hugenotská povinnost.

"Rád bych věděl," pravil Miroul, "proč princ Jindřich Navarrský žije na královském dvoře a nikoliv ve svém království s matkou."

"Je našeho náboženství jako jeho matka Jana z Albretu, a jelikož Navarra je blízko Španělska, Jana z Albretu se obává, aby nebyl katolickým králem unesen."

"Ale mohl by odejít, kdyby se mu zachtělo, ode dvora francouzského krále?"

"Asi nikoliv. Je hostem Karla IX., leč taky trochu jeho rukojmím."

"A proč jeho rukojmím?"

"Je to Bourbon. Kdyby Karel IX. a jeho bratři zemřeli bez dětí, Jindřich Navarrský by mohl nastoupit na trůn."

"Hugenot francouzským králem!"

Miroulovy dvoubarevné oči zajiskřily tak hlubokou radostí, že se mi zachtělo ji zmírnit.

"Avšak Jindřichu Navarrskému je teprve jedenáct let, můj milý Miroule, a byl by v tom čert, kdyby ti tři z rodu Valois zemřeli všichni bez dětí."

"Nevadí," odvětil Miroul.

Koncem listopadu nás přišel navštívit ze svého milandeského panství Geoffroy z Caumontu, jehož jsme už dávno neviděli, zcela plný dojmů ze setkání dvou královen, neboť Jana z Albretu byla pozvána Kateřinou Medicejskou, aby se připojila ke královské kavalkádě, aby se přitom polaskala se synem a porozprávěla s králem o svých stížnostech na Montluka.

"Byl jsem jedním ze tří set jezdců," pravil Caumont ne bez jisté hrdosti, "kteříž doprovázeli Janu z Albretu při odjezdu z Pau druhého dne měsíce dubna. Nejpozoruhodnější na celé věci je to, že královna navarrská putovala od jihu k severu, podporující naše církevní sbory svou horlivostí a svými penězi, kdežto královna matka a král cestovali ze severu k jihu, osnujíce zákony proti nám. . . Vězte, že v Limoges, jehož je vikontesou, Jana z Albretu přinutila kanovníky od Svatého Martiala, aby vynesli kazatelnu na tribunu na hlavní náměstí, a z ní s vlasy vlnícími ve větru, s roznáchlými pohyby a mocným hlasem přes dvě hodiny kázala lidu reformované náboženství. Věřili byste tomu? Po jejím odjezdu se kanovníci odvděčili mrzkým paškvilem, kterýž sami všude rozhlašovali:

"Jaké zlo se učeným stává,
když žena jim kázání dává."

"Nastojte, jaká to ohavná slova a ohavně vymyšlená!" pravil otec.

"Zajisté!" odvětil Caumont. "Podle jedu poznáš hada!"

"Říkali jí radní z Bergeraku o koleji, kterouž si tam přeje založit Antonín z Poynetu pro naše lidi?" zeptal se Sauveterre, jemuž tento záměr velice ležel na srdci.

"Arcit! A ona o tom promluví s králem. Milý bratranče," pokračoval Caumont a černé oči se mu leskly pod huňatým obočím, "nejkrásnější bylo setkání obou průvodů v Maconu! Pane podkoní," obrátil se zdvořile k Sauveterrovi, "a vy, bratranče, představte si, prosím vás, ohromení těch napižmovaných dvořanů a osmdesáti zlatem ověšených Florentančinyh nevěstek, když se objevila královna navarrská bez jediného šperku a bez jediné perly, celá v černém, obklopená osmi pastory našeho náboženství a doprovázená třemi sty gaskoňskými jezdci oblečenými nikoli v hedvábí, nýbrž v buvoli kůži, všichni v zablácených škorních a páchnoucí nikoliv pižmem, nýbrž česnekem a potem. Aj, milý bratranče! Není jedna Francie, leč dvě! Jedna na severu, bohatá, pyšná, mocná a celá zkažená svými neřestmi, a druhá na jihu, kteráž je dvojnásob cennější než ta severní."

Otec se zasmál tomuto žertu, Sauveterre však po krátkém úsměvu vážně pronesl:

"Nejsou dvě Francie, pane z Caumontu, je toliko jedna, kteráž jednoho dne, jak v to doufám, bude hugenotská."

"Amen," pravil Caumont.

"Viděl jste Jindřicha Navarrského?" zeptal se otec.

"Zajisté! A nejednou! A pozoroval jsem ho po libosti. Je to nadmíru hezký princ, kterýž v jedenácti letech jeví všechny přednosti, jaké se očekávají od zralého muže. Převelice dobře ví, kdo je, a když vstoupí do rozmluvy dvořanů, říká

vždycky toliko to, co je třeba říci."

"Aj!" zvolal Sauveterre. "Kdyby dvůr nebyl místem tak zkaženým, řekl bych, že nebezpečí a intriky, jež ho obklopují, mohou skvěle vybrousit jeho ducha..."

"... kterýž je převelice čilý, pane podkoní! Item má lehkou mluvu, mnoho srdnatosti smíšené s nemalou obezřetností a bystrý zrak, jenž už dovede odhadovat lidi."

Poslouchaje tyto chválořeči, troufal jsem si pociťovat drobet žárlivosti vůči tomuto princovi, jenžto, o dva roky mladší než já, mne po tolika stránkách převyšoval. A přitom jsem si pečlivě vtiskával v paměť podobiznu, kterouž vykresloval pan z Caumontu, abych ji slovo od slova opakoval Miroulovi.

"Kéž Bůh," pronesl otec s vážnou tvář, "tak jako druhdy Kristus učinil s nevděčným fíkovníkem, raní rod valoiský suchem a neplodností, a kéž francouzská koruna přejde na Jindřicha Navarrského!"

"Věříte tomu?" otázal se Caumont, tak povzbuzený ve svém nadšení, že vstal a počal přecházet po knihovně. "Však velký Nostradamus to prorokoval!"

"Aj!" zvolal otec zachmuřeně. "Lékař a zabývá se prorokováním!"

"A proč ne, jsou-li proroctví pravdivá?" opáčil Caumont. "Zapomínáte, milý bratranče, že Nostradamus byl předpověděl do posledních podrobností osudné poranění Jindřicha II. při turnaji proti Montgomerymu?"

A Caumont bez meškání začal přednášet verše, kteréž tenkrát opakovala celá Francie:

Ten mladý lev starého přemůže

Na poli válečném v rapodivném klání...

Nedostal se dál. Sauveterre ho přerušil:

"Známe ty verše," pravil netrpělivě, "a neuvádíme v pochybnost podivuhodnou jasnozřivost jejich autora. Pane z Caumontu, račte pokračovat."

"Prosím," odpověděl Caumont. A začal pevným hlasem a s rozzářenými očima:

"Sedmnáctého dne měsíce října roku 1564, když královský průvod meškal v Salonu, Michal z Nostradamu naléhal na Kateřinu Medicejskou velice velmi, aby mu dovolila pozorovat o samotě a po libosti dlouho Jindřicha Navarrského. Na královnino rozkázání ho pak odvedli do princovy komnaty. Jindřich tam byl nahý, čekal, až mu obléknou košili, a Nostradamus nařídil tichým hlasem, aby ho takto ponechali, neboť si přál vidět ho nahého. A prohlížel si ho věru tak dlouho, až Jindřich, nevěda, kdo to je, usoudil, že ho nechali nahého, jelikož mu chtějí dát výprask za nějaký poklesek." Přsný Caumont se tu tklivě usmál a odmlčel se.

"Nostradamus," ozval se znovu, "nakonec beze slova vyšel z komnaty a než se rozloučil, zastavil se a pohlížeje na ty, kdo sloužili princovi, vážným hlasem jim pravil: Tomuto se dostane celého dědictví."

Caumont znovu usedl. Otec a Sauveterre jako by se proměnili v bronz a v příští minutě zaplnilo světnici tak vážné soustředění, že jsem se sotva opovažoval dýchat ze strachu, abych nehlomozil. Koutkem oka jsem viděl - neboť ani hýbat jsem se neodvažoval - , že Samson a František jsou taktéž jako zkamenělí. Nevím, jak dlouho trvalo toto mlčení, ta nehybnost a bušení srdce v mé hrudi, leč dobře si vzpomínám, že v té neuvěřitelné naději, kterouž nám skýtala myšlenka na hugenotského krále, první promluvil Sauveterre. Pravil hlasem tak sípavým, jako by ho s převelikým úsilím vytahoval z hloubi útroh:

"Modleme se, bratři."

A ač kulhavý, poklekl, opíraje se mocnou rukou o opěradlo svého křesla.

43. Nemocná Hélička

Senoseč v roce 1565 byla stejně krásná jako roku předešlého, leč nechtěl jsem se zúčastnit velké večerní besedy, nemaje chuť na žertování, neboť Hélička mi působila starosti. Za ten rok, co ji trápila choroba, se ani trochu nezotavila, právě naopak, pomalu dostávala převelice špatnou barvu, kůži na tváři měla bílou jako vápno a nezdravou a čas od času ji přepadaly strašlivé bolesti a točení hlavy, při nichž takřka pozbývala zrak, a tehdy ztrácela i řeč a téměř úsudek. Otec ji mnohokrát vyšetřoval a váhaje s nálezem, povolal pana z Lascaux, přestože se Sauveterre mračil, neboť nepokládal za správné vydávat toliké náklady za služku. Než otec nedbal, máje soucit s Héličkou a ještě více s Barberinou, kteráž se trápila, že její dcera měsíc od měsíce chřadne.

Pan z Lascaux přijel jednoho čtvrtka v kočáře v doprovodu dvou pomocníků, a nikdy jsem nepochopil, v čem mu pomáhají, leda snad v tom, že mu přispívají k významnosti. Když se dověděl, že nemocná je bez horečky, dal ji svléknout donaha, s maskou na tváři jí s rukama v rukavicích prohmatával údy a břicho a otázal se Barberiny, měla-li Hélix v dětství neštovice, spalničky a příušnice.

"Nikoliv," odvětila Barberina, již se po kulatých tvářích koulely slzy jako hráchy, "žádnou nemoc neměla."

"To jsem si myslel," pravil pan z Lascaux.

Když se pak uchýlil do knihovny s otcem, se svými stále němými pomocníky a se mnou, nejprve vážně přecházel po místnosti sem a tam a čelo se mu sklánělo pod vahou velkých myšlenek. Když ho otec zdvořile vyzval, aby se posadil, ráčil zaujmout místo v křesle.

"Nuž, pane z Lascaux, co si o tom myslíte?" řekl nakonec otec, znepokojený tím dlouhým mlčením.

"Případ je naprosto jasný," odvětil pan z Lascaux. "Pramen té choroby má původ v množství zkažené krve, kteráž u této nebohé dívčiny nebyla nikdy vyčištěna neštovicemi, spalničkami, příušnicemi a jinými průchody, jež Příroda určila k tomuto účelu. I vniklo toto převeliké množství krve, kazící se léty čím dál více, jelikož nebylo předtím pročištěno, nakonec do útroh do jater, do sleziny, do střev a do všech okolních částí těla. Když se takto všechno porušilo, mozek se také oslabil a naplnil plyny, parami a výpary neobvykle ostrými a jedovatě kyselými. Z toho pocházejí ty strašlivé bolesti hlavy a závratě, kteréž jste pozoroval, neboť ty zhoubné plyny, o nichž jsem mluvil, zatemňují, svírají a utlačují

nejcitlivější nervy a mozkové blány do té míry, že už v nich nemůže obíhat životadárný duch, a proto se ztrácí zrak i řeč. Zkrátka a moudře, jde o padoucnici následnou a nikoli vlastní z toho důvodu, že nepostupuje ze samotného mozku, kterýž sám o sobě netrpí žádným rozkladem..."

"Tam přece sídlí bolest," vmísil se otec.

"Bolest," řekl pan z Lascaux projevuje nelibost, že byl přerušen, "pochází z jedovatých plynů a výparů, kteréž stoupají k mozku ze všech částí těla."

Bylo ticho a otec pak pravil:

"Vy tedy soudíte, pane z Lascaux, že jde o padoucí nemoc. Avšak nemocná nepadá."

"Bude padat," pravil pan z Lascaux.

"Nemá ztrnutí, křeče ani dýchací potíže."

"Bude je mít," řekl pan z Lascaux.

Poté nastalo dlouhé ticho.

"A jaké léčení doporučujete?" zeptal se Jan ze Sioraku.

"Časté pouštění žilou." Pan z Lascaux vstal a hluboce se otci uklonil, neboť dobře věděl, jak nepřátelsky se otec staví k tomuto všemocnému léku.

Leč otec na to jediným slovem neodpověděl, rovněž povstal a doprovodil zdvořile pana z Lascaux až ke kočáru; oba lékařovi pomocníci šli za námi v patřičné vzdálenosti, klátili rukama s hlavou prázdnou a němí jako pařezy.

"Nuže mluv," pravil Sauveterre při setkání s otcem, klopýtaje po dvoře a hovoře potichu, aby ho neslyšela čeleď, "co vzešlo z té porady?"

"Mnoho slámy a málo zrna. Krásný proslav. Chybná diagnóza. A léčení pitomé!"

"Dobré tolary hozené do vody..."

"Nuž ano! Bylo to však třeba!" zvolal otec pobouřeně, zhurta opustil Sauveterre a odešel do knihovny, kam jsem ho v patách následoval.

"Pane otče," promluvil jsem se stísněným hrdlem, "co si myslíte o té nemoci vy?"

Otec na mě pohlédl značně udiven, že mě vidí v takovém dojetí, avšak neučinil k tomu žádnou poznámku, ať už si o tom myslel cokoliv.

"Synu můj, jediný lék na nevědomost je vědění, nikoliv mluvení. Každý chvastoun převelice rád kráká o tom, co neví, jako havran na naší věži. Leč čím nám prospívá to marné krákání? Nás láká pravda. Kdybych mohl rozříznout lebku té ubožáčky, aniž by zemřela, a prohlédnout si vnitřek, poznal bych, kde pramení její bolesti. Vím jediné to, že neduh sídlí v hlavě a toliko v hlavě, neboť ostatek těla je zdravý a životní funkce uchovány."

"Pane otče, bylo by možné, že je porušen toliko nerv?"

Položil jsem tu otázku hlasem tak zaškraceným, že otec na mě pohlédl, a když si mě chvíli prohlížel, pravil posléze s jistým přemáháním:

"Po pravdě se obávám nějakého velkého porušení mozkové blány. Snad je to vřed."

"Vřed!" řekl jsem. "Ale odkud by mohl vytéci hnis, když ho zakrývá lebka?"

"To je ten ožehavý bod. Vy jste se ho dotkl prstem."

"Není tedy žádné léčení?" tázal jsem se třesoucím hlasem.

Otec zavrtěl hlavou.

"Je-li pravda to, co si myslím, není. Všechno, cožkoli bych mohl učinit, až se utrpení té chudery stane nesnesitelným, je dát jí trochu opia."

Předstíral jsem pak, že na mě čeká Cabusse v šermovacím sále, a s krátkým pozdravením jsem ho kvapně opustil ze strachu, aby nespatřil moje slzy.

V chodbě vedoucí k šermovacímu sálu jsem potkal Františka, kterýž se vracel z cvičení a kterýž ve chvíli, kdy mě míjel, nadutě zvedl čelo, a aniž ke mně vzhlédl a aniž se ke mně obrátil, polohlasně procedil mezi zuby

"Takových cavyků kvůli té špindíře!"

Už mě byl přešel, běžel jsem však za ním a uchopiv ho prudce za paži, donutil jsem ho, aby se otočil, a s očima ještě plnými slz, leč přesto zuřivý jsem mu vmetl do tváře:

"Cos to řekl, bídáku?"

"Věru nic," zbledl a vrhal kolem sebe nepokojné pohledy, neboť jsme byli sami a zcela mimo doslech v dlouhém klenutém ochozu, značně vlhkém a dosti temném, osvětleném toliko železem vyztuženými okénky s výhledem na rybník.

Opakoval jsem otázku, třepaje jím oběma rukama, skřípaje zuby a jat nezdolnou chutí tlouci ho jako železo na kovadlině.

"Povídal jsem si pro sebe," pravil s notným rozrušením, neboť se bezpochyby přesvědčil, že na místě, kde jsme byli, nemůže očekávat pražádnou pomoc.

V tom okamžení jsem byl velice udiven, jak je možné, že má-li stejnou postavu jako já, není-li nikterak tělesně slabý, jezdí-li velice dobře na koni a zachází-li obratně mečem, přesto ještě nikdy nedokázal přemoci ten veliký strach ze mne od toho času, co jsem mu ve svých šesti letech natloukl. Strach i nenávisť současně, jeden cit plodící druhý a oba patřičně zakalené v dlouhé zášti. Tak jest, nebudu smět často ukazovat tvář na Mespechu, až tu bude baronem!

"Můj pane bratře," pravil jsem zdvořile, leč co nejvýhrůžněji, "vy jste tedy neproněsl slovo 'špindíra'?"

"Nikoliv," odvětil a ret se mu třásl.

"Nu dobrá, ostříhejte se ho pronést, rozhněval byste mě. Prozatím jděte svou cestou, pane."

A když odcházel, aniž se dále na co ptal, učinil jsem mlčky pár kroků za ním a znenadání jsem mu dal kopanec do zadku. Obrátil se.

"Vždyť vy jste mě kopl!" zvolal rozhořčeně.

"Nikolivěk," řekl jsem. "Vy jste neproněs slovo 'špindíra' a já vás nekopl. Zůstaneme při tomto dvojím omylu."

Rozkročen před ním, s bradou vystrčenou a s pěstmi na kyčlích jsem ho pozoroval.

Vrhl na mě ošklivý pohled a jedno okamžení jsem se domníval, že se chystá k útoku, leč jeho přehnaná opatrnost (ctnost, kterouž nezdedil ani po otci, ani po Isabelle) ho znovu udržela na uzdě. Raději si uschoval tu křivdu a úzkostlivě ji uzamkl až do daleké pomsty, než aby se jí zbavil v návalu zlosti, jak jsem to byl učinil já. Beze slova, bílý utajeným vztekem se obrátil na patách, ponechávaje mi v rukou cáry své cti.

Napadlo mi tehdy, jak převelice moudrý byl otec, když nám zakázal nosit uvnitř našich zdí dýku a meč, neboť Františkův podlý útok mě tak vyvedl z míry, že kdybych měl zbraň, s určitostí bych ji tasil. Když František odešel, nepřestával jsem na to myslet. Opanoval jsem pole, kopl jsem ho a ponížil, ale byl jsem stále ještě rozechvělý svou vlastní zlostí a snil jsem toliko o krvi a poranění, abych smyl urážku, kterouž pošpinil mou nešťastnou Héliici.

Opřel jsem se o klenutou zeď ochozu, a když mě konečně opustil ten šilený hněv, cítil jsem se slabý a zarmoucený, ohryzek se mi svíral a tak těžce se mi dýchalo, že jsem sotva popadal dech. Avšak neplakal jsem, hleděl jsem toliko, jak se přede mnou rozprostírá má vlastní samota, tak dlouhá a truchlivá jako tento klenutý ochoz a ty mokravé zdi. Neboť nyní jsem byl o tom už zcela přesvědčen: Hélička umírá vedle mne po malých částech v nekonečné pomalosti času. Jako by mě chtěla vyrvat mému strašnému zármutku a jako by chtěla usvědčit z nepravdy otce za jeho beznadějnou diagnózu, nazítří po návštěvě pana z Lascaux se Hélička znenadání vzmužila a rozveselila, byť i nenalezla svou barvu a zůstala bledá a nezdravá pleti. Avšak strašlivé bolení hlavy se utišilo a stejně tak točení, závratě a poruchy zraku.

Barberina, nadmíru rozradostněná tímto zlepšením, pěla chvály na všech stranách Mespechu, jak znamenitý učenec a zázračný lékař je pan z Lascaux, když bez jakéhokoliv léku, pouhopouhým dotekem rozličných částí dívčina těla rukama v černých rukavičkách Héličku uzdravil.

Vida toto zlepšení, odpustil jsem prvorozenému bratru Františkovi a potkal ho znovu v klenutém ochozu vedoucím k šermovacím sálu, zastavil jsem se a vyslovil mu jakous takous lítost, že jsem ho napadl. Chladně mě vyslechl a se stejným chladem mi řekl, že lituje výrazu, kterého užil, avšak že ho mám omluvit, jelikož má o mne starost, neboť se domnívá, že sestupuji ve svých náklonnostech příliš nízkou. Omluva byla vskutku skoro horší než urážka, leč já ji bez mrknutí oka přijal, pozdravil staršího bratra a odešel. Pochopil jsem, že František na mě shlíží zvysoka a současně mi závidí, že jsem dal přednost blízké a neurozené náklonnosti před jeho vznešenými a nedostupnými láskami.

44. Tajná schůzka

Dne 14. června, v týž den, kdy pan z Lascaux v doprovodu svých němých sluhů dával na Mespechu svou vzácnou radu, Kateřina Medicejská a král, pokračující ve svém putování, setkali se v Bayonne podle dlouhodobého ujednání s dcerou a sestrou Alžbětou z Valois, královnou španělskou, provázenou nejoblíbenějším rádcem Filipa II., vévodou z Alby.

Velké, hluboké a znepokojivé bylo po celém království pobouření našich, když se dověděli novinu provázenou tolika hrozbami pro francouzské reformované, zvláště když se bayonnské setkání odehrávalo v tajnosti a z francouzské strany mu byli přítomni s vyloučením všech hugenotských velmožů konetabl, Jindřich z Guise (syn zavražděného vévody), dále kardinál Bourbonnský, Montpensier a Bourdillon, všichni zavilí katolíci převelice málo naklonění smíření. Tak se tudíž nakonec odhalil všem ne-li důvod, tedy aspoň konečný cíl tohoto velkého harcování po cestách Francie: setkání francouzského krále a představitele zapřísáhlého nepřítele naší víry na španělských hranicích.

Rozmluvu si na Filipovi II. vyžádala nebo spíše s úpěnlivým naléháním vyžebřala Kateřina Medicejská. Žena nemalé energie, leč nevelkého rozhledu, povýšenkyň nadmíru připoutaná k rodinným zájmům - kterýmž, bylo-li třeba, dávala přednost před zájmy království - "kramářka", jak ji nazývali ti, kdo ji neměli rádi, byla ovládána nesmírnou chtivostí usadit své děti pomocí sňatků do královských rodin. Se sestrou Filipa II. Doňou Juanou, ježto právě ovdověla, by ráda spojila svého oblíbeného syna Jindřicha Orleánského, jen kdyby Filip II., jehož panství se rozkládalo do nesmírných dálav, daroval své sestře věnem nějaké knížectví. Co se týče dcery Markéty z Valois, staré tenkrát třináct let, obnovila návrhy učiněné před čtyřmi lety a žádala pro ni Dona Carlose, syna Filipa II., ačkoliv byl v samotném Španělsku pokládán za "polomuže", neboť nedokázal ještě podat "důkaz své mužnosti".

Dne 2. srpna, kdy od bayonnských rozhovorů uplynul už měsíc, avšak poplach mezi našimi byl stále stejně živý, shromáždili se na tajné schůzce na Mespechu přední protestantští páni celého Sarlatska: Armand z Gontautu Saint-Geni's, Foucaud ze Saint-Astieru, Geoffroy z Baynaku, Jan z Foucauldu a Geoffroy z Caumontu. Přijeli v noci každý zvlášť a v nejhlubší tajnosti, všechna naše čeleď už spala, Escorgol byl pod nějakou záminkou vyslán do Breuil, aby tam přespál, a na vstupním hrádku ho vystřídala Alazais, kteráž požívala větší důvěry.

Byl jsem přítomen spolu s Františkem a Samsonem tomu setkání, kteréž se odbývalo v knihovně, a notně mě zarazily chmurné tváře těch pánů, obvykle tak sebejistých a hrdých na bohatství svých domů, nyní však hrubě znepokojených úvahami, zda tajné dohody mezi Filipem II. a Florentínkou nepůjdou na účet reformovaných, neboť nebylo tajno, že Kateřina Medicejská je bez srdce a bez svědomí a že Filip II., kterýž v svém království utopil reformaci v krvi, netouží ve své kruté horlivosti po ničem jiném, než aby ji vykořenil v království sousedním.

Z pěti přítomných protestantských pánů (nepočítám-li pobratimstvo) Caumont a Saint-Geni's se zdáli nejlépe zpravenými, asi proto, že nejdéle setrvali v lůně putujícího dvora a že si tam obstarali tajné spojení. Znamenat jsem také, že se vyjadřovali na výsost obezřele, jako by i naše zdi měly uši, a používali klíče biblických jmen, tento klíč jsem musel chvíli odhalovat: Kateřina Medicejská se v této řeči stala Jezabelou, vévoda z Alby Holofernem, Jindřich Navarrský Davidem a admirál Coligny Eliášem.

"Mám z jistého pramene," pravil Caumont, "že David, přítomný jednoho dne v síni bayonnské porady, slyšel Holoferna, jak říká zúčastněným francouzským velmožům, že by bylo třeba 'zbavit se pěti nebo šesti vůdců' naší strany."

"Jmenoval je?" zeptal se otec.

"Ano. Šlo o Eliáše, o jeho dva bratry a o prince. Jeden Francouz pak připomenul Holofernovi, že by měli být potrestáni všichni reformovaní. Načež Holofernes odpověděl, máje jasně na mysli Eliáše: Dobrý losos stojí za víc než sto žab."

"Víte, co Holofernes požadoval jinak od Jezabel?" otázal se otec.

"Myslím, že to vím," pravil tehdy Saint-Geni's. "Na prvním místě, aby Francie uznala tridentský koncil."

"Nastojte, to nezáleží toliko na Jezabel ani na jejím synovi," poznamenal Geoffroy z Baynaku, "ale na parlamentu a taktéž na francouzské církvi, a ta se k tomu staví, jak známo, hrubě nepřátelsky, neboť tento koncil dal papeži nad ní a nad francouzským králem práva, kteráž nikdy předtím neměl."

"Na druhém místě," pokračoval Saint-Geni's, "odvolání Ediktu amboiského."

"Nebo toho mála, kteréž z něho zůstalo," podotkl Sauveterre trpce, "Jezabel ho důkladně ohryzala."

"Na třetím místě," řekl Saint-Geni's, "to, co právě byl sdělil Caumont: usmrcení lososa a ryb stejné velikosti. Po těchto vraždách budou mít žáby na vybranou, neobráti-li se, buď vyhnanství, nebo hranici, což obě přivodí ztrátu všech jejich statků."

Nastalo truchlivé ticho, každý si začal představovat, obrátí-li se věci k nejhoršímu, jak bude muset opustit navždy svůj krásný hrad, svoje panství, svou čeleď, své robotníky a své vesnice.

"A jaká byla Jezabelina odpověď?" otázal se konečně otec.

"Kramářka," odvětil Saint-Geni's s opovržením, "chtěla smlouvat. Zkrátka: dejte vaši sestru a vašeho syna mým dětem a my vydáme naše protestanty na nůž."

"Ona by nás prodala!" zvolal otec. "A co řekl Holofernes?"

"Tento obchod, Madame, není počestný."

"A vskutku není," řekl Sauveterre.

"Katolický král, pokračoval Holofernes s nadutostí zcela španělskou, trvá na tom, Madame, abyste se vyjádřila, chcete-li zjednat nápravu v náboženských záležitostech či nikoliv."

"Obdivuji tenhle způsob mluvy," pravil otec. "Vyhladit polovinu národa se nazývá v této krvavé diplomacii ‚zjednat nápravu v náboženských záležitostech‘. A co učinila Jezabel tváří v tvář tomuto odmrštění a tomuto vydírání?"

"Sliby, leč mlhavé a nejisté, smíšené s protesty, s lichotkami a s nekonečnými vyznáními lásky k Holofernově pánu, jež nazývá ‚mým panem synem‘ a jenž se přesto neobtěžoval, aby za ní přijel do Bayonne."

"Ten had se plazí v prachu u nohou španělského pána," pravil Caumont, "a přesto sňatek jejího tak drahého miláčka s Doňou Juanou a Margot s Donem Carlosem nepřichází v úvahu. Mám za jisté, že Holofernes vyřídil naší Jezabel jasné odmítnutí."

Po těchto slovech následovalo dosti dlouhé ticho, při němž přítomní urození, ač stále neklidní a vzrušení, se trochu upokojili. Ta změna nálady neunikla otcí, kterýž pravil, zdálo se mi, s jistým kvapem:

"Měli bychom se mít na pozoru a neměli bychom upadat tak brzy v klid. Jestliže odmítnutí těch sňatkových návrhů Holofernovým pánem nám skýtá odklad, tento odklad nesejmul meč zavěšený nad našimi hlavami. Visí tam stále a houpá se při nejmenším vánku, kterýž zafouká v tomto ženském mozku, bude tam viset ve dne jako v noci, v zimě jako v létě, a nit držící ho u stropu bude nebo nebude přestřižena podle toho, jaký užitek to přinese Jezabel."

Odmklcel se.

"Pánové," navázal vážným hlasem, "je čas pevně a neústupně trvat na tom, aby se naši v provincii ozbrojili, opevnili a vytvořili vzájemný spolek tak pevný, aby nebylo možno napadnout jednoho, aniž by mu druhí nepřispěchali na pomoc."

Byl jsem notně vzrušen těmito otcovými slovy, neboť poprvé, co jsem začal tyto věci trochu chápat, jsem slyšel, jak on, králi oddaný hugenot, kterýž za občanské války odmítl připojit se k táboru Condého, navrhuje svým druhům, aby se "ozbrojili a opevnili" proti královské moci. Když jsem o tom později dupal na svém lůžku, zatímco Samson už spal po mém boku, usoudil jsem nikoliv bez jistých obav, že nebezpečí hrozící našim je bezpochyby nesmírné a naléhavé, když otec do té míry změnil svou řeč.

45. Odloučení živých a mrtvých

Patnáctého dne měsíce března léta Páně 1566, několik dnů po mých patnáctých narozeninách, Héliččino trápení se stávalo nevýslovným, jak to byl otec předpověděl, i začal jí otec podávat malé dávky opia. Nicméně její sténání a hořekování ve chvíli bolesti bylo stále častější, i přenesli jsme ji do jizbičky v přízemí. Nastěhovali jsme tam taktéž lože pro Barberinu, leč dostal jsem svolení je obsadit oháněje se stavem, jemuž jsem se zasvětil, item Barberininým spánkem, kterýž byl tak tvrdý, že by ji neprobudila ani rána z houfnice, takže její přítomnost v noci po boku nemocné by byla k malému užtku.

Moje nešťastná Hélice neuvěřitelně zhubla a upadnuvši do stavu naprosté sešlosti, nevážila víc než pouhý stín. Pociťoval jsem to najmě tehdy, když jsem ji bral do náruči a odnášel do společné síně ve chvílích, kdy ji nemoc dávala pokoj. Vypadalo to, jako by všechno odcházelo naráz: tělesnost, svalstvo, čivý i životní síla, kteráž v nich proudila. Neboť Hélice úměrně k těmto ztrátám ochabovala a odvracela se od života, takže mě žádala čím dál méně, abych ji odnášel mezi naši čeleď. Přišlo mi to vhod, neboť když jsem pozoroval, o kolik méně vždy váží v mých pažích, její vyhublost mě skličovala a měl jsem co dělat, abych dokázal potlačit svoji truchlivost dokonce i před ní. Ještě horší bylo, když jsem ji usadil do křesla a přikryl až ke krku (její vyhublost a postupná horečka způsobovaly, že se stala hrubě zimomřivou); pozoroval jsem rozdíl mezi ruměnými licemi naší chasy, jejich urvanými hlasy a hřmotnými pohyby a mezi její propadlou a pobledlou tvářičkou, vysíleným hláskem a protáhlými ručkami tenkými jako u kostřičky.

Trávil jsem s ní tolik času, co jsem mohl. Až do toho věru jistého dne, kdy mě taktéž odnese smrt, nikdy nezapomenu na tu čarokrásnou lásku, kteráž znenadání ozářila její kalný zrak, kdykoliv jsem rozevřel dveře a objevil se před ní. Byl to pouhý záblesk, jelikož její zemdenost byla příliš veliká, aby ho udržela déle.

Nacházela zalíbení v této jizbičce jmenovitě v začátcích, když jsme ji tam uložili, když ještě mluvila o tom, že se uzdraví, a chovala starostlivost o svoje tělo.

"Petříku, až budu opět stát na nohou, nebudeš mě chtít. Jsem převelice ošklivá. Krk mám jako kuře, ramena vpadlá a prsa žalno pohlédnout."

"Zesílíš, Héličko. Až ti přestanou bolesti, pod kůži ti vyroste maso a bude krásnější a pevnější - takové, jako má Frantina, které závidíš."

"Než kdy a kdy a kdy?" zanaříkala tak žalostným hláskem, že se mi srdce sevřelo. "Jsem unavená tou dlouhou a bolestnou trpělivostí. Už tomu budou zanedlouho dva roky, co jsem neběžela po mespechském nádvoří. Myslím si také, že i když se někdy zotavím, bude už pozdě, ty zatím odjedeš do Montpellieru, aby ses stal učeným."

Čekal jsem, že znovu natáhne moldánky, leč už k tomu neměla sílu. Její hubená ručka se mi nepatrně zavrtěla v dlani a pod účinkem opia, kteréž jí před chvílí podal otec, Hélička upadla do spánku. Jednoho dubnového rána se mě otázala:

"Jsou-li to ptáci, co venku slyším?"

"Arcit! A jsou jich stovky!"

"Petříku můj! Stromy v sadu kolem rybníka už nasazují na listy. Všude je hebká nová travička, obilí už vyrašilo. A já budu napřesrok ležet v chladné a černé zemi."

"Kačenko hloupoučká, napřesrok budeš na Mespechu a budu tě držet v náruči jako dneska."

Očima dala znamení, že nikoli, nemajíc už dostatek sil, aby mi odporovala slovy, a usnula s ubohou hlavou na mém rameni, nevázíc víc než mrtvý ptáček. Upadl jsem tehdy do dlouhého přemýšlení, kteréž mi činilo veliké hoře, když jsem se do něho nořil, nicméně nedařilo se mi z něho vybřednout.

Večer téhož dne, jsa sám s otcem v knihovně, pravil jsem mu:

"Pane otče, mohl byste mi něco vysvětlit, prosím vás? Když Kristus se ocitá před hrobem Lazarovým, v evangeliu podle svatého Jana stojí psáno: A Kristus plakal."

"A toť je vám nejasné?"

"Ano. Jsem notně udivený z těchto slz. Proč Kristus pláče nad Lazarovou smrtí, když přišel k jeho hrobu právě proto, aby ho vzkřísil?"

"Tato otázka, synu můj," pravil Jan ze Sioraku nikoli bez dojetí, "svědčí o úzkostlivé pozornosti, kterouž věnujete Písmu svatému. Ale vězte, bylo už na to odpovězeno: Ježíš nepláče nad Lazarem, jak se domnívají židé, kteříž ho pozorují. Pláče při představě nevyhnutelného odloučení živých a mrtvých."

Tato krásná a nadnesená odpověď vstoupila do mne jako šíp, a jak jsem ji v okamžení vztáhl na sebe a na Héliči, z očí mi vytryskly slzy, aniž jsem je k mému nemalému zmatku a studu dokázal zadržet. To vida můj otec vstal, přitiskl mě kromobyčej pevně k hrudi a s nemalou něhou mi zašeptal do ucha:

"Byl jste vychován s Héličkou, je to vaše sestra po mléku; milujete ji velikou náklonností. Není tedy divu, že pláčete nad jejím osudem. Nestyďte se za svoje truchlení, ani se nestrachujte nad jeho trváním: utrpení je chvíle převelice dlouhá."

Byl jsem jakoby zavalen tou laskavostí, kteráž se vyjadřovala slovy tak ušlechtilými, než zároveň jsa jí posílen, odvážil jsem se položit otcí otázku, kteráž mě nemalou měrou trápila od těch časů, kdy jsem věděl, že se blíží Héliččin konec.

"Pane otče, bude-li spasena?"

"Aj, Petře můj! Kdo jiný může odpovědět na vaši otázku, ne-li ten, kdo je pánem všech věcí? Nicméně," dodal po chvílce mlčenlivosti, "je-li v mém nedostatečném lidském usuzování špetka ceny, řekl bych, že v to doufám a že v to věřím. Je povolávána tak mladičká."

Samson přicházel navštěvovat Héličku, toliko když věděl, že jsem tam já, skromně usedl a osvětluje jizbu měděnými vlasy, usmíval se na nemocnou, aniž se pohnul a promluvil. I Miroul ji přicházel navštěvovat se svou violou.

Byla to viola matčina. Sauveterre dostal od otce svolení, aby ji svěřil našemu sluhovi, když si byl všiml jeho pěkného hlasu. Jak strýc Sauveterre správně usoudil, Miroul se na ni naučil zcela sám, obdržel od nebes dar libozvučnosti. Když se v neděli na Mespechu slavilo přijímání pod obojí způsobu, zpíval Davidovy žalmy, držel přitom violu na kolenou a libě drnkal do jejích strun.

Zprvu mě překvapilo, že to Sauveterre takto uzpůsobil. Pokládal jsem hudbu, i vážnou, za převelice rozkošnickou. Leč viděl jsem, že Kalvín smýšlel jinak, když jsem později četl z jeho pera, že "má velkou sílu a způsobilost rozohnit srdce lidí mocnější horlivostí k chvále Boží".

Héliččina ubohá tvářička se rozzářila, když spatřila Miroula, a kdykoliv se objevil, zpívala jemným a tichým hláskem:

Miroul oči každé jiné
jedno modré, druhé hnědé...

Když ji hlava příliš netrápila, žádala na něm vždycky stejný žalm, ten, kterýž začínal slovy "Svěř svou cestu Pánu".

Miroul ho zpíval s violou na kolenou hlasem převelice jímavým. Ten žalm se Héliči asi líbil, jelikož zpíval o naději a jelikož sama cítila, že je na konci svého putování a že jeho zakončení odevzdává Hospodinu - ale měla ho ráda též proto, že se v něm zpívalo o "cestách" a "stezkách" a že už je po dlouhý čas upoutána na lůžko neskonalou slabostí.

"Petře můj," pravila jednoho dne hláskem nyní tak křehoučkým, "stačí mi poslouchat tento žalm, abych se rozpomněla na svou cestu koňmo s tebou po stezce do Breuil, tři roky už jsou tomu."

Když jsme ji umístili do dolní jizbičky, Barberina přicházela na počátku převelice často, ale nedokázala nic než plakat po celé hodiny hořkými slzami velkými jako hrachy, což Héličku tolik znepokojovalo, že otec poradil kojné, aby návštěvy zkrátila a omezila jejich počet. Ostatek naší čeledi dostal příkaz, aby pozdravil u dveří, leč nevstupoval dovnitř,

jmenovitě Maligouová, kteráž tolik neplakala, zato však unavovala nemocnou nekonečným klábosením. Má sestřička Kateřina s plavými růžovými smutně splývajícími kolem něžné tváře ji přišla jednoho dne navštívit s panenkou v náručí a Hélička, kteráž měla jednu ze svých nebolestivých chvil, ji o panenku poprosila, stiskla ji a kolébala přes svůj věk na rukou, jako by to bylo opravdové pacholátko, a na tváři se jí rozhostily úsměv a štěstí. Což vidouc Kateřina, pravila jí: "Hélíce, já ti ji dám. Je tvoje!"

Jak to řekla, utekla, copy jí vlály za hlavou, běžela se do sytosti vyplakat nad ztrátou panenky, kteréž byla věnovala vřelou něhu. Odešel jsem za ní, jakmile jsem mohl, tužil jsem její veliký zármutek. Bydlela nyní ve vznešené matčině komnatě, největší a nejkrásnější na Mespechu, s purpurovými a zlacenými závěsy před okny s přetínavým ostěním a s bohatě zdobeným baldachýnovým lůžkem. Našel jsem ji v tomto lůžku, kteréž se zdálo tak veliké pro její malé tělo, všechny závěsy měla zatažené, vzlykala a podařilo se mi ji uchlácholit.

Od tohoto dne panenka neopustila náruč Héličky, jež se vskutku zdála nadobyčej malá, jsouc tak vyhublá a tak křehká. Připomněl jsem si, jak mě jedné noci, když byla ještě zdravá a čilá, probudila a světila se mi se svou hrůzou z pekla pro "svůj těžký hřích", i bál jsem se, že cítí tuto hrůzu znovu spolu se strachem před svým koncem. Leč právě naopak, v přestávkách mezi bolestmi tiskla panenku v náručí a vypadala klidná a takřka veselá.

V toku dní hned onen, hned jiný mespechský obyvatel vstrčil hlavu do pootevřených dveří a říkal: "Buď zdráva, Hélíce! Jak se vede?" Na což ona slůvkem neodpovídala, když ji trápily bolesti. Jinak se mile usmála a odvětila, prozpěvujíc si a kolébajíc panenku: "Líp! Líp! Mnohem líp!"

Často jsem si později mýslil, že tato loutka byla pro ni tím, čím jsem kdys býval já ve svých mladších letech, předmětem nesmírné něhy této dětské Evy - později hříchem těla, nikoliv duše.

Gavašetka chodila rovněž navštěvovat Héličku do její jizby, leč byla pak odtud vykázána, a dobře si vzpomínám kterak. Ač jí bylo sotva jedenáct let jako mé sestřičce Kateřině, už byla s to vyhledávat si jiné hry než s panenkou, měla postavu dobře vyvinutou, tvářila se vyzývavě, nakrucovala se a očima, černýma, širokýma a vlhkýma, házela drze kolem sebe.

Tyhle způsoby Héličky neušly, jakkoliv byla tak strašně zesláblá, a jednou mi zašeptala do ucha:

"Petříku, pošli odtud tu vránu. Moc se kolem tebe točí!"

Což jsem neprodleně učinil, leč romská dcera, lstivá jako deset hadů, se prudce vzbouřila, krčíc nos a plivajíc plamen a síru, a když i mě přepadla zlost, chytila mě oběma rukama kolem pasu a přilepila se ke mně, abych ji nemohl vyhodit ven. Nicméně se mi to povedlo, a když pak jsem zavřel dveře a otočil se, spatřil jsem Héličku tonoucí v slzách a upírající na mě zoufalé oči.

Byly to její poslední slzy. Nazítří, což bylo 25. dubna, byla poznovu klidná a jasné mysli.

Nato v poledne Faujanet strčil hlavu do dveří a jako obvykle jí popřál dobrý den, leč ona pravila:

"Můj milý Faujanete, už abys brzy hotovil mou rakev."

Slyše to Faujanet zrudl, i zůstal s otevřenou pusou a s úsměvem ztuhlým na rtech, nadmíru zhlouplý a převelice zarmoucený, nevěda co říci a neodvažuje se ani odejít.

Téhož dne, nevím kterak, leč i při své kromobyčejné hubenosti se stala opět nesmírně krásnou, než onou zvláštní krásou, kteráž nebyla z tohoto světa. Večer mě požádala, abych ji umyl a postříkal voňavkou, abych jí nanesl trochu červeně na líce a abych jí převlékl košili. Otázal jsem se jí tehdy, nechce-li, abych povolal Barberinu nebo Frantinu.

"Nikoli," pravila, "ty! Ty sám!"

Když jsem byl hotov, pokynula mi, abych si sedl k ní na lůžko, a opírajíc si lehoučkou hlavu o mé rameno a držíc v pravici panenku, levou rukou vklouzla pod můj rozepnutý kabátec (bylo už notně teplo) a sevřela medailón s Marií, kterýž jsem nosil na krku, přičemž mě její nebohé těkavé oči prosily, abych jí v tom nebránil. Na dlouhý čas jsem si zakázal každé hnutí, leč nehybnost, k níž jsem se donutil, byla mi nakonec nepohodlná, i vstal jsem potichoučku domnívaje se, že usnula. Hlava jí sklouzla, i tělo. Nicméně jsem cítil, že jsem k ní jakoby připoután, i viděl jsem, že to je řetízek medailónu, kterýž držela stále v sevřené ruce. Dalo mi trochu práce, abych jí roztáhl prsty a osvobodil se, a v tomto okamžení, pohlédl jí do tváře a spatřil její otevřené a v sloup obrácené oči, roztřásl jsem se, poklekl u lůžka a poslouchal jí srdce - což jsem druhdy činíval věru často při hře a při škádlení, když mi říkala, že má ze mne velké lásky soužení, a já jí odpovídal, že se o tom bez meškání přesvědčím, a běda jí, jestli mi v hrdlo lže - leč dnes to byl život, kterýž mi lhal, neboť její ubohé srdce už jí nebušilo v prsou.

Od Héliččiny smrti neuplynula ani hodina a otec mě poslal se Samsonem pomáhat při značkování jarních jehňátek. Po pravdě řečeno na Breuil by se mohli bez nás obejít, a nazítří po návratu na Mespech jsem poznal, že to byla záminka, jak se nás zbavit, neboť otec v dolejší jizbě za dveřmi na dva západy řezal lebku zesnulé, aby si ověřil diagnózu. Když jsem se vrátil, Hélička byla zabalena v rubáši a ležela ve svém loži z kaštanového dřeva s Kateřinčinou panenkou v náručí, majíc kolem hlavy ob vaz, jehož původ jsem v okamžení pochopil. Faujanet čekal, až se posledním pohledem rozloučím s Héličkou, a přibíl pak víko, kteréž ji odloučilo od světa živých. Krátce jsem se pomodlil a vzal do zaječích, abych neslyšel bušení bednářova kladiva, a pak jsem vyběhl do komnaty sestry Kateřiny, kteráž plakala na svém rozlehlém loži, jak jsem si to byl myslel, nad Héliččinou smrtí i nad ztrátou panenky. Když jsem ji vzal do náručí, něžnost a teplo jejího buclatého tělíčka na mě působily nesmírně blaze po tom všem, co jsem byl právě viděl, i plakal jsem a líbal ji a přísahal, že jí z Montpellieru přinesu krásnější a větší panenku, než kdy mělo jaké děvčátko na Sarlatsku.

Prve než jsem vyhledal otce, abych mu podal zprávu o značkování jehňat, chvíli jsem vyčkal, dokud mi neuschly slzy, nechtěje ho popuzovat svou slabostí. Našel jsem ho v knihovně, přecházel po ní sem a tam, rysy v tváři měl stažené. Promluvil ke mně chladně, ale viděl jsem, že ten chlad je předstíraný.

"Byl to věru vřed, jak jsem si byl myslel, a hrubě veliký, kterýž musel notně utlačovat mozkové blány a nervy, prve než je zaplavil svým hněsem."

To mi způsobilo veliké trápení a nechtěje setrvat u ošklivého obrazu, jež mi v duchu vykreslila tato slova, řekl jsem:

"Zpravíte o tom pana z Lascaux?"

"Nikoli. Není to zlý člověk, to je pravda, leč je nadutý marnivostí jako krocan a udělal bych si z něho nepřítele." Sklopil oči.

"Escorgol vykopal hrob vedle hrobu Marsala Šilhavce na severní straně ohrazení. Pohřbíme ji o polednách podle našeho střídavého způsobu. Já budu mít kázání a bude věru krátké. Přejete si být přítomen?"

Ihned jsem pochopil, že otec se mě netáže proto, aby mě odvrátil od návštěvy pohřbu, avšak proto, abych v přítomnosti čeledě potlačil svoje dojetí.

"Půjdu tam," odvětil jsem nejúsečněji, jak jsem dokázal. Povedlo se mi dostat v slibu, ačkoliv se o něm nemluvílo, a měl jsem oči suché, když spouštěli lehounkou rakev "do chladné a černé země", jakž to před časem říkala Hélička.

Byla tu všechna naše chasa, každý byl vážný a smutný. Otec mluvil. Poslouchaje ho odhalil jsem, proč asi chtěl vzít Sauveterrovi kázání: vložil do něho citát z Kalvína vybraný záměrně, jak se mi zdálo, jako ozvuk rozmluvy, kterouž jsme měli před několika dny o Héličce: "Ty, kteréž Bůh povolává k spasení, přijímá s vlídným milosrdenstvím, aniž se ohlíží na jejich důstojenství."

Pozoroval jsem, že otec si v příštích týdnech dával práci, aby mě zaměstnal a udržoval v ustavičném pohybu, proto mě často vysílal z Mespechu na Breuil, do mlýna v Beunách nebo do Sarlatu. Ale ačkoliv jsem plnil tyto příkazy svědomitě, nijak jsem na nich nebyl účasten a ztratil jsem nadšení, kteréž mě vedlo životem vpřed. Vše, co jsem nyní dělal, prováděl jsem s chmurnou tváří, a dokonce i před Samsonem, k němuž jsem Bůh ví proč cítil menší lásku, jsem se halil do mlčenlivosti, jež ho uvrhovala do nemalého zmatku, ale proti níž, zdálo se mi, jsem ničeho nezmohl, každé slovo mě stálo přemáhání.

Nové jaro, jehož útlé listoví se ke mně vzpínalo při mých vyjíždkách na Acle za otcovými příkazy, mi nestálo ani za pohled, ani za jemné nadechnutí, ani za šťastné nadmutí hrudi, tak jsem byl ochablý a jakoby přitahovaný k zemi. Ba ani Acla mi už nepřinášela potěšení a já cítil, jak je pod mýma nohama udivená, že ji pán tak málo miluje. Ať zaměstnán či nikoliv, nedělal jsem po pravdě nic jiného, než že jsem si připomínal minulost a přezvykoval ji jako smutný pes na obojku v přemýšlování, kteréž nikdy nekončilo, ba ani na lůžku, kde jsem se točil a převracel, jsa spalovaný a jakoby vyprahlý ohněm svého žalu.

46. Odjezd na studia

Tato zádušnost trvala už měsíc, kdyžž jsem byl se Samsonem povolán do knihovny. Zpozoroval jsem na první pohled, že otec a Sauveterre nosí hřebínek výše než kdy jindy od tajné schůzky protestantských pánů na Mespechu. Jmenovitě otec byl jako znovuzrozený, omládlý, bradu měl vysunutou, ruce na kyčlích, hlas zvučný.

"Synové moji," promluvil se svým dávným zaujetím, "věci reformy se v této chvíli obracejí k lepšímu, než tomu bylo v čase bayonnské schůzky, kdy scházelo málo, jak vám zajisté není tajno, a Jezabel prodala naši krev Španělsku. Ale nastojte, všechno se změnilo: Vězte, synové moji, jsou tomu už čtyři roky, co se několik stovek našich Bretonců usadilo v Amerikách na pobřeží Floridy. Právě tady," položil prst na jeden bod své mapy světa, nad níž jsme se oba dva skláněli s úctou a s údivem, jak je ten bod vzdálený od našeho Sarlatska. "Tito Bretonci jsou dobří námořníci, dobří vojáci a také trochu piráti na antilském moři. A Filip II. Španělský, krajně znepokojený, že Francouzi hnízdí tak blízko jeho výbojů, vylodil na Floridě mocný houf, kterýž naše Bretonce překvapil a všechny zrádně podřezal, když jim byl předtím slíbil zachovat život, vzdají-li se."

"Není konce krvi," pravil Sauveterre rozechvělým hlasem, "kterouž nekatoličtější král dává prolévat ve své říši. Kdyby byla známa pravda o krvavých řežích, jež páchal v obou Amerikách, nebylo by křesťana, kterýž by ho nechoval v opovržení."

"Leč francouzský dvůr se o té kruté řeži dověděl," řekl otec, "a Florent'anka nad tím skřípala zuby a žádala na svém zeti povýšenými a zlostinými slovy spravedlnost a nápravu. Nedostane je a ona je věru příliš zbabělá, aby dohnala věci až k válce, než v každém případě v této chvíli její domněle svatá liga s Filipem II. už není. Jsme tedy zachráněni - říkáme znovu: alespoň v této chvíli - a mordování jednotlivých hugenotů není už v království tak hojné, jako by i ti nejzavilejší papeženci ztráceli kuráž, když vidí, v jaké je u nás Španěl nevážnosti."

Nastalo ticho. Otec pohlédnuv z jednoho syna na druhého, pravil pak důrazně a slavnostně:

"Moji páni synové, váš strýc Sauveterre a já s ním se domníváme, že nadešla příhodná chvíle, abychom poněkud pohnali své záměry a vyslali vás do Montpellieru na studie. Odjedete ve dvou dnech. Váš sluha Miroul vás bude doprovázet."

Nebyl jsem tímto rozhodnutím ani šťastný, ani zarmoucený. Přijal jsem je lhostejně jako všechno ostatní. Nicméně jsem započal shromažďovat své pomíjivé statky, jak mi to byl nařídil otec, to jest ošacení a knihy, což nečinilo ještě přílišné množství. Vyjížděli jsme tři, leč koně jsme měli čtyři, neboť bylo třeba jednoho navíc, kterýž by nesl náklad pro tři osoby a k tomu tři hákovnice se střelivem. Ve vacích koňských sedel jsme měli každý dvě bambitky a po boku dýku a meč, od nichž jsme se nesměli nikdy odloučit, ani při spaní. Podle otcova nařízení jsme měli nosit při jízdě kyrysy a přilbice a snímat je toliko při táboření: tvrdý příkaz v těchto vedrech, avšak náš houfec byl věru nevelký pro tak dlouhé putování - ač jsme byli znamenitě vyzbrojeni.

Odjížděl jsem na Acle a Samson na své bílé klisničce Albi?ře. Pro Miroula však a jako nákladního koně, kteréhož měl Miroul vést, otec nevybral herky, leč dva malé, rychlé a vytrvalé araby, neboť usuzoval, že kdybychom byli napadeni silnou tlupou odranců, jediná naše spása by byla v útěku, a nemělo tedy cenu vydávat v nebezpečí našeho vzácného sluhu ani zavazadla.

Měli jsme se ze Sarlatu vydat na Cahors, potom na Montauban. Avšak otec nechtěl, abychom odtud zamířili na Castres, kterážto cesta byla kratší, leč vedla spleť stezek a hrubě pustými místy. Dal přednost tomu, abychom si co nejdéle zajeli přes Toulouse, Carcassonne a Béziers po rovné a bezpečnější silnici, kde se hojně jezdí.

Večer před odjezdem otec a Sauveterre se rozpomněli, že byli druhdy hejtmany normandské legie, a prozkoumali naši výstroj do nejmenších podrobností: zbraně, postroje, uzdy, koňské podkovy, řemení, šídla a drát pro opravu našich otěží, všechno jim prošlo rukama.

Nakonec na úsvitu našeho velkého cestování nás přijali v knihovně nadmíru dojatý otec a neméně dojatý strýc Sauveterre, kterýž to na sobě nedával tolik znát; byli jsme už vyzbrojeni a s přílbicemi na hlavě.

Sauveterre se první ujal slova, aby nám připomněl, že se máme modlit k Bohu netoliko rty a slovy, nýbrž i srdcem, že máme číst Písmo svaté a pronikat do něho, že máme zpívat žalmy (Miroul si odnášel violu) ráno i večer a chovat v paměti slovo boží jako ustavičnou radu ve všech případech našeho života, velkých i malých.

Když skončil, otec nám dal rady, kteréž směřovaly více k našemu chování na tomto světě než k našemu přístupu na světě onom.

"Synové moji," pravil hlasem vážným a současně vřelým, "oběma dohromady je vám sotva třicet let, tak mladí se vydáváte na velikou cestu a odcházíte čelit širému světu. Nástrahy na vašem putování jsou nesčetné. Bude třeba je mařit vlastními silami a vlastními zbraněmi, a vězte, že mezi těmi je zdvořilost nejjistější. Před bohatým i chudým, před pánem i kmánem si neustále uchovávejte périgordskou vlídnost. Nebuďte v nikom nedůvěru ani slovy, ani chováním. Nicméně necht' každý ví, kdo vás vidí, že ani vy nepatříte k lidem, kteří se dají obalamutit. Nepouštějte se lehkovážně do bitky, zvláště vy, Petře, kterýž máte tak prudkou povahu, leč když už jste v ní, neustupujte a směle útočte. Tohle říkám vám, Samsoně, kterýž tak pomalu tasíte a tak dlouho se rozhodujete. Vězte, že vaše opoždění může stát život vašeho milovaného bratra, jak se to málem přihodilo na předměstí Lendrevie. Na cestě se vystříhejte jako d'ablů v pekle pitek, her o peníze a obžerství, kteréž jsou zhoubou měšce, duše i zdraví. V Montpellieru si vybírejte přátele podle vlastností, kteréž vytrvávají, a nikoliv těch, kteréž se toliko skví, a vybírejte si je především mezi našimi, jichž je v tomto městě bohudíky znamenité množství. Před cizinci si dávejte pozor na jazyk, avšak hodně pozorujte. V pochybné společnosti nemávejte svým hugenotským praporem, leč také ho neskrývejte, můžete-li to učinit bez nebezpečí. A posleže v Montpellieru studujte převlece pilně pod svými učiteli, jelikož to je účelem vaší cesty, tak nákladné pro mespěchské baronství. A mějte stále na paměti, že námaha, kterouž budete vynakládat v mladých letech, bude jako jistina, z nížto budete po celý život vybírat úroky."

Otec učinil přestávku.

"Samson bude hospodařit s měšcem a Petr bude velitelem malého houfce. Miroul vás bude poslušen. Necht' dobře ví, kdo je pánem vás i jeho. Než zacházejte s ním podle jeho zásluh, kteréž jsou nemalé, a poslouchajte jeho rady. Skrze bídu, jež byla v dětství jeho údělem, zná svět lépe než vy."

Domníval jsem se, že otec skončil nebo že je v rozpacích, jak uzavřít řeč. Byl věru v rozpacích, nikoli však jak uzavřít, neboť chtěl říci ještě věci, jejichž povaha se mu zdála choulostivá, měl po boku Sauveterra a svůj vlastní život před sebou jako na dlani. Nakonec se odhodlal, nevinný Samson rozvíral oči dokořán a Sauveterre se mračil a bručel, jakkoliv otec se vyjadřoval, jmenovitě zpočátku, způsobem takřka kajícím:

"Následující rada, Petře, bude najmě pro vás, leč říkám ji i před Samsonem, aby z ní snad později mohl také vzít prospěch."

Znovu se odmlčel a pokračoval hlasem, kterýž nebyl zdaleka tak pokorný, jaký by měl být:

"Petře, zdědil jste ode mne, žel, kromobyčejnou zálibu v něžném pohlaví, jež není pohlavím naším. Jest tedy se obávati, byste nebyl po celý svůj život ,rozžhavenou pecí, kteráž bez ustání vrhá plameny a jiskry'. Tato věta pochází od Kalvína. Uvažujte o ní. Nadmíru přesně vykresluje slabost naší povahy. Nuž zajisté, nehřešit je lepší než hřešit, jestliže však podlehneme dohnání žárem krve (zde se Sauveterre ještě více zachmuřil), alespoň je třeba v takovýchto věcech projevovat krajní opatrnost, abychom v nich příliš mnoho neztratili. Prosím vás, Petře, nevrhejte se slepě do osidel, kteráž vám budou ve velkém a krásném městě jako Montpellier nastražena všude. Také se necpěte horem pádem do klína první, která se objeví, protože k vám nakloní hlavu a mrkne na vás okem. Střežte se rovněž žen tělesně nakažených, zlých, lstivých a skrblických. Vlastně," usmál se, "střežte se všech. Než padnete-li šťastnou náhodou na hodnou dívku, buďte k ní hodný, jak k tomu ostatně máte od přírody sklon, neboť srdce vám nechybí, ani šlechetnost."

Tato řeč Samsona překvapila a Sauveterrovi se nelíbila, avšak mně nedalo práci pochopit, proč ji otec pronesl, an myslel toliko na to, jak mi vyléčit duši.

Strýc Sauveterre nás objal první a pak otec, a ten stisk byl tak vřelý a pevný, že nebylo třeba velké učenosti, abychom poznali, že naše vyslání do Montpellieru nebylo obětí toliko peněžní. Nakonec vstoupil František, jeho dlouhá tvář vypadala slavnostně, a jednoho po druhém nás velice chladně políbil.

Otec, nechtěje věci protahovat, abychom se zbytečně nedojímali, uspišil loučení na nádvoří, kde se shromáždila všechna chasa včetně našich lidí z Breuil, z lomu a z mlýna v Beunách, ženy plakaly, Maligouová se nepřestávala vrtět a mlít pyskem, Barberina naříkala, že ztrácí všechno, jelikož ztrácí "svoje dvě sluníčka", mužové mlčeli a tvářili se nadmíru smutně. Otřel jsem poslední slzu na Kateřinčině kulaté tvářičce, usmál se na Gavašetku, a protože Samson a Miroul byli už v sedle, vskočil jsem rovněž do sedla. Čtyři koně přešli krokem tři padací mosty a naši běželi stále podle nich a za nimi.

Naposledy jsem zamával, spatřil jsem, obrátiv se ještě, otcovu nadmíru bledou tvář a pustil se do cvalu, ponechávaje za sebou svoje dětství.

Přestože jsme jeli stezkami, potřebovali jsme na cestu do Sarlatu téměř dvě hodiny, neboť jsem trval na pomalé jízdě nechtěje unavovat koně, vždyť putování před námi bylo, notně dlouhé. Neměl jsem chuť na velké mluvení, než moje mlčení bylo živé a pozorné a myšlení čilé; nevracelo se, jak jsem s úlevou pozoroval, do těch bažin minulosti, kanž se moje myšlenky tak ponuře bořily po Hélicčině smrti. Když jsme dojeli ke cahorské silnici, shledal jsem před sebou

značně stoupající a značně dlouhou cestu mezi dvěma listnatými a překrásnými kaštanovníkovými háji. Přiměl jsem svou černou klisnu ke kroku, obrátil se s rukou na sedle a požádal Miroula, nechť nám zazpívá nějaký žal, abychom si zpestřili to pomalé, dlouhé a jednotvárné stoupání. Viděl jsem, stále jsa k němu otočen, kterak s úsměvem sklonil hlavu, aby přetáhl před sebe violu, kterouž nosil napříč přes záda, a zanechal otěže na šíji svého malého araba, jenž cvakal podkůvkami v kamenité půdě, podal otěže nákladního koně Samsonovi, poprosil ho o to očima. Položil si pak violu přes oblouk sedla, zabrnkal do strun a započal buď náhodou, nebo že ho měl rád, nebo že mu připadal příhodný pro naši dlouhou cestu, onen žal, kterýž po něm tak často žádala Hélička v posledních týdnech svého života: "Svět svou cestu Pánu."

Měl jsem strach, že bude ten výběr nekale působit na mou novou náladu, než stal se opak. Miroul a Samson zpívali a já se k nim přidal tichým hlasem, a tentokrát se mi nesevělo hrdlo, ani mi nevyhrkly slzy, ani mě nezaplavil zármutek. Úbočí bylo notně dlouhé a Miroul zpíval všechny sloky, kteréž dobře znal, neboť je tak často opakoval v Héliččině jizbě. Nakonec se dostal k poslední, a když ji skončil, požádal jsem ho, aby ji zopakoval, a jakmile začal, zpíval jsem s ním z plna hrdla, nakloněn vpřed a vztyčen v třmenech, a můj milý bratr Samson na mě hleděl s úsměvem.

Žehnej, pane, našim cestám,
půjdem po nich šťastně,
neboť ty, jenž nasloucháš nám,
pro nás vybíráš je.
Stezkou radostnou i chmurnou
kráčíš v každé době.
I když vede roklí šerou,
dovede mě k tobě.

Stoupání se vyhouplo na rovinu, když jsme dozpívali tuto sloku, i pravil jsem Miroulovi, aby si znovu přehodil violu na záda a vzal si od Samsona otěže nákladního koně. Jakmile tak učinil, otočil jsem se k Samsonovi:

"Cítíš, Samsone, tu dobrou vůni listí a svěží louky?"

"Cítím ji," pravil Samson pln radosti, že jsem se probral ze své mlčenlivosti. "Slunce časného jitra vysouší deštík, kterýž spadl dnes v noci."

"Samsone, je Montpellier větší město než Sarlat?"

"Mnohem větší a mnohem krásnější."

"Krásné musí být, jelikož dívky tam sklánějí tak půvabně hlavu, mrkajíce očima!"

"Jakpak to?" otázal se Samson tak mazlivým hláskem, že jsem ho počal znovu nekonečně milovat.

"Samsone," chtěl jsem ho poškádlit, "vzpomeneš si, že máš neprodleně tasit, budeme-li napadeni?"

"Vzpomenou si na to."

"Samsone, budeš otálet, až bude třeba popadnout pistole v sedlových kapsách?"

"Nebudu otálet," pravil Samson zářivě se usmívaje.

"Samsone, viz tu rovinku před námi s písčitou půdou. Co kdybychom se pustili do cvalu?"

"Přísámbůh! Chceš-li!"

Otočil jsem se k Miroulovi:

"Cval, Miroule. Jsi připravený?"

"Mojí arabové, pane můj, pojedou za vámi až na konec světa!"

Cválal jsem, a Samson cválal, a za námi cválal Miroul se svými dvěma araby, pevně třímaje v jedné ruce opratě a v druhé otěže svého koně. Po pravici i po levici se míhaly stromové haluze jako šípy vystřelené tětívou luku, a svírají mezi koleny teplou a pohyblivou Aclu, pocítil jsem znenadání příliv naděje, nové a zářivé jako to listoví.

Dodatky

1. Čtenáře toužícího poučit se více o Sarlatu odkazujeme na mistrovské studie Jeana Maubourgueta a jmenovitě na tři svazky Sarlat a jižní Périgord (vydané Périgordskou historickou společností).

2. Nostradamus (1503-1566), vděčící toliko královské ochraně, že unikl čarodějnickému procesu, který by mu ráda připravila církev, byl lékař, a lékař obětavý, a ve svém díle Astrologické centurie také prorok. Čtyřverší, v němž s udivujícími podrobnostmi jako by předpověděl smrtelnou nehodu Jindřicha II., mu vyneslo nesmírnou proslulost. Není jisté, zda jeho předpověď o Jindřichovi Navarrském ("Tomuto se dostane celého dědictví") byla učiněna v Salonu toliko k užítku hugenotů. Jak jinak vysvětlit přízeň a tolary, jimiž ho v téže době zahrnovala Kateřina Medicejská? Je pravda, že Nostradamus předpověděl jejímu milovanému synovi, příštím Jindřichu III., že bude "šťasten v životě a šťasten ve své vládě": tato předpověď byla krutě popřena historií.

3. Paměti guvernéra Ile-de-France Vieilleville, o nichž je řeč, nebyly napsány Vieillevillem, ale písařem z jeho okolí, který velice toužil proslavit svého pána. Obsahují nicméně řadu přesných detailů. Není sice jisté, že Vieilleville se odvážil pronést k Jindřichu II. trpké výčitky o míru v Cambrésis, o nichž jsem se zmínil, ale tyto výčitky se tehdy ozývaly v mnoha srdcích, ne-li na mnoha rtech.

4. Kateřina Medicejská měla od Jindřicha II. deset dětí, z nichž tři zemřely v útlém věku.

Tři z jejích synů vládli: František II., který nastoupil po Jindřichu II. (1544 až 1560); Karel IX., který nastoupil po Františku II. (1550-1574); Jindřich III., který nastoupil po Karlovi IX. (1551-1589). Nikdo neměl legitimní děti a Jindřich

III. byl poslední vládce Francie z rodu Valois.

Nejstarší dcera Alžběta (1545-1568) si vzala Filipa II. Španělského; Claude (1547-1575) si vzala vévodu Lotrinského; a Marguerita (královna Margot) (1552-1615) si vzala Jindřicha Navarrského, příštího Jindřicha IV. Z osmi dětí zůstavších naživu Margot jediná zdědila poměrnou dlouhověkost své matky, která v žalostných zdravotních podmínkách té doby šťastně povila během dvanácti let deset dětí, aniž zemřela při porodu a aniž byla její energie nějak zmenšena tak rychle po sobě následujícími těhotenstvími.

5. Podřízená úloha, kterou hrála Kateřina Medicejská za vlády Jindřicha II., za jehož panování, abych se citoval, "ani v jeho loži nebyla první", dovedla historiky k myšlence, že neměla v té době prázdný politický vliv. Je-li však známo, že Kateřininou celoživotní převažující vášní bylo zajišťovat děti sňatky s potomky vládnoucích rodů, lze se tázat, zda je toto hledisko zcela oprávněné a zda Kateřina nenaléhala na Jindřicha II., aby docílil sňatku své dcery Alžběty s Filipem II. Španělským, ačkoliv musil za toto spojení draho zaplatit (Bugey, Bresse, Savojsko).

6. Michal z Hospitalu, pan z Burie (královský sudí v Guyenne) a Etienne La Boétie mají postoj umírněných katolíků oné doby. Umírněnými jsou ze dvou důvodů: jednak se domnívají, že Řím má "napravit" své "nekonečné zlořády", a jednak soudí, že v poměru k hugenotům nepřinesou řešení ani núž, ani hranice. Tito umírnění byli za Jindřicha III. nazýváni politiky a nenáviděni fanatiky "ligy" takřka stejně jako reformovaní.

7. Fanatismus reformovaných se neprojevoval pouze pleněním a drancováním kostelů, ba ani jejich boření, ale také znesvěcováním hrobů (Craon, Le Mans, Cléry, Orléans, Bourges). Tyto vandalské činy pobuřovaly lid více než vraždění mnichů a kněží.

8. Velmožové tvořili jakýsi uzavřený klub, jehož příslušníci uzavírali sňatky mezi sebou, a není se tedy co divit příbuzenským svazkům mezi vůdci hugenotů a vůdci katolíků. Ludvík Bourbonský, princ Condé (1530-1569), vůdce reformovaných po návratu ke katolicismu svého staršího bratra Antonína Bourbonského, krále Navarrského (zabitého při obléhání Rouenu), byl spřízněn po matce s vévodou Guisem, kterýž ho porazil a zajal v bitvě u Dreux. V téže bitvě u Dreux admirál Coligny, než zatroubil na ústup, zajal svého strýce konetabla Montmorencyho.

9. Kašpar z Coligny (1519-1572), třetí syn maršála Châtillona, jmenovaný 1552 admirálem Francie, dal pokyn z tohoto titulu k pokusům o kolonizaci Brazílie a Floridy. Ale především se proslavil hrdinskou obranou Saint-Quentinu proti Španělům. Obrátil se ke kalvinství za svého zajetí v rukou Španělů a stal se po zavraždění prince Condého (1569) uznávaným a nesporným vůdcem reformovaných. Jeho bratr z Andelotu (1521 -1569), generální plukovník pěchoty, se zúčastnil pod vévodou Guisem dobývání Calais. Byl první z Châtillonů, kterýž se obrátil ke kalvinismu. Jeho další bratr Odet z Coligny, řečený kardinál Châtillon, rovněž konvertovaný, uprchl roku 1568 do Anglie. Všichni tři bratři zahynuli násilnou smrtí. Andelot a Odet otrávením, prý z popudu Kateřiny Medicejské. Admirál Coligny, jehož postřelil uprostřed Paříže králem najatý vrah, stal se o dva dny později první obětí bartolomějské noci.

10. Jana z Albrety se připojila ke královské kavalkádě 1. června 1564 a opustila ji 14. srpna, avšak proti Montlukovi nic nepořídila; Kateřina a král ji naopak vyzvali, aby žila "v náboženství, které zachovávali její předkové". Ovšem v rozporu s tím - což je věru v povaze královny matky a současně svědčí o jejím skepticizmu. - Kateřina poskytla Janě z Albrety královský patent povolující zřízení protestantské koleje v Bergeraku...

11. Vévoda z Alby v dopise francouzskému vyslanci (viz Lavissee, svazek VI. str. 92) se brání, že by dal v Bayonne Karlovi IX. a Kateřině Medicejské rady k přísnému postupu proti francouzským protestantům. Avšak toto diplomatické dementi je samo dementováno depeší, kterou poslal vévoda z Alby svému pánu Filipovi II. (Kardinál Granvelle: Státní listiny, svazek IX., str. 298) a v níž se říká, že "je třeba zbavit se pěti nebo šesti vůdců". Tato rada odpovídala zvyklostem doby a přinesla ovoce: po třech bratrech z rodu Colignyů následoval princ Condé, zajatý a odzbrojený po bitvě u Jarnaku (1569); ten byl chladnokrevně zabit ranou z pistole jistým Montesquiouem, který určitě nejednal bez rozkazu. A La Rochefoucauld, jiný velký protestantský vůdce, byl zavražděn ve svém domě šlechtici vyslanými králem v prvních hodinách bartolomějské noci.

12. Ačkoliv se výraz protestant objevuje od roku 1529, kdy německá luteránská knížata "protestovala" proti rozhodnutí Karla V. omezit náboženskou svobodu, ve francouzských textech XVI. století se pro označení francouzských kalvinistů vyskytuje zřídka.

"Hugenot" (v languedočtině ugenau), výraz naproti tomu v druhé polovině XVI. století nadmíru užívaný pro označení francouzských kalvinistů, pochází z německého slova "Eidgenossen" (spříseženci), zjednodušeného na eignot a po francouzštělení (přes Ženevu) na hugenot.

Ale říkalo se taky "Religionnaires" (nábožensky věřící) nebo "ceux de la Religion" (lidé víry) nebo také "ceux de la Religion réformée" (lidé reformované víry). Strachující se v té době už velice působivého slova "réforme", nejhorlivější římsí kněží udávali "náboženství takzvaně reformované" a v jejich písemnostech se tehdy objevuje zkratka, jež nás udivuje svou moderností: RPR ("la religion prétendue réformée").

Jindřich III. užívá o reformovaných, kteréž obléhal v La Rochelle, toliko výrazu "lidé nového smýšlení", toto vyjádření se zdá velice mírné ve srovnání se slovníkem jeho otce Jindřicha II. a bratra Karla IX. (tento mor, toto malomocenství atd.)

R. M.

Dovětek k rodinné kronice pánů ze Sioraku

Roberta Merla (narozen 1908) není třeba čtenářům představovat, české publikum zná jeho knihy. Tato znalost je ovšem jenom relativní; pochopitelně málokdo u nás zná Merlovy překlady z anglické literatury 17. a 18. století a jeho práce o Oscaru Wildeovi. A čtenáři Merlovy prvotiny *Víkend na Zuydcoote* (*Week-end ? Zuydcoote*, 1949, česky 1972) nebo jeho protinacistického románu *Smrt je mým řemeslem* (*La mort est mon métier*, 1953, česky 1955) nejsou totožní s diváky, kteří na našich jevištích viděli některé z jeho her, většinou adaptací témat starého řeckého dramatu. Merle je vpravdě autor "politický", protože se vědomě snaží reagovat ve svém díle na to, co se děje kolem něho a ve světě - odtud jeho "historické reportáže" o Fidelu Castrovi nebo alžírském revolucionáři Ben Bellovi. Román *Za sklem* (*Derrière la vitre*, 1970, česky 1981) o studentské revoltě roku 1968 vyrostl například z osobního zážitku autora, přednášejícího tehdy na univerzitě v Paříži-Nanterre. Jiné romány jsou věnovány boji proti nebezpečí války a představují fiktivní pohled do nedaleké budoucnosti. Jsou to *Až delfin promluví* (*Un animal doué de raison*, 1967, česky 1972) nebo *Malevil* (*Malevil*, 1972, česky 1974). Naproti tomu román *Ostrov* (*L'Île*, 1962, česky 1964) zpracovával historii známé vzpoury na lodi *Bounty*, ale výkladu problémů 18. století použil k osvětlení problémů století dvacátého a soudobých vztahů mezi lidmi.

Podobným způsobem - ve smyslu osvětlování a aktualizování problémů z dějin - zpracovává Robert Merle historickou látku ve své nejnovější románové suitě, z níž vyšly zatím tři díly, *Dědictví otců* (*Fortune de France*, 1977), *V rozpuku mládí* (*En nos vertes années*, 1979) a *Mé dobré město Paříž* (*Paris ma bonne ville*, 1980). V prvním svazku této románové řady, v *Dědictví otců*, jde o kroniku dvou desítek dějin Francie, zhruba od smrti Františka I. (1547) do schůzky členů kapetovské a habsburské dynastie v Bayonne (1565), jak ji mohl napsat zestárlý a zmoudřelý dětský hrdina Petr ze Sioraku, narozený na hradě Mespech v kraji Périgord z hugenotského otce a katolické matky. Takových románových kronik o osudech Francie v 16. století vzniklo od dob Alexandra Dumase mnoho. Vzpomeňme jenom na nejvýznamnější z nich, na barvitou fresku Heinricha Manna *Mládí krále Jindřicha IV.* z roku 1935. Srovnání s tímto prvním dílem Mannovy biografie krále navarrského je poučné: obě "kroniky", Mannova i Merlova, se odehrávají na půdě jihozápadní Francie, Mannův hrdina dostal své první rysy v Pau, kde se Jindřich IV. roku 1553 narodil - pouze o dva roky později, než se narodil náš hrdina Petr ze Sioraku v okolí městečka Sarlatu a Bergeraku, v kraji, ve kterém se zase zalíbilo Merlovi. Oba autoři aktualizují krvavé události druhé poloviny 16. století a při vyličení minulosti vycházejí ze zkušeností zcela nedávných. Mann zdůrazňuje paralelnost lidu nepřátelské politiky katolické ligy s nacistickým terorem v Německu po roce 1933. Náčelník ligy Guise dostal od Manna rysy Hitlerovy a jeho rádce Boucher se podobal Goebbelsovi. Zatímco pro vývoj mladého krále Jindřicha jsou důležité ony zřejmě fiktivní rozhovory s filozofem Michelelem de Montaigne (1533-92) pod hradbami obléhaného města Rouenu (pod nimiž se s oběma setkal moravský šlechtic Karel starší ze Žerotína), Petrův otec Jan ze Sioraku se v Merlově knize podobně baví s Etienne de La Boétie (1530-63), rodákem ze Sarlatu, humanistou, Montaignovým přítelem, jehož názory proti tyranii vešly do povědomí mladého hrdiny našeho vyprávění. Oba hrdinové těchto historických kronik, Petr ze Sioraku i Jindřich IV., jsou "kacíři" a jejich hlas je hlasem volajícího na poušti - jde jim o svět bez válek, hladu a násilí, o "přední lidské svobody - jimiž jsou svoboda svědomí a svoboda najíst se dosyta", jak to definoval Mann.

Zatímco Heinrich Mann se opíral o standardní, tehdy už trochu zastaralé práce "klasické" historiografie 19. a začínajícího 20. století, využil Merle práci novějších autorů, především Luciena Febvra, který svým dílem o reformaci a problému nevěrectví otevřel nové obzory zkoumání o myšlení lidí 16. století, Marcela Bataillona o Erasmu Rotterdamském a jeho vlivu ve Francii a Španělsku, práce R. Mousniera o Martinu Lutherovi a Roberta Mandroua o vnitřních dějinách Francie. Snad proto, že Merlův pomyslný pisatel paměti píše z odstupu desítek let, zastává názory tolerantních katolíků, "politiků" a lidí snášenlivých, jejichž hlas ovšem zůstával oslyšen v době fanatiků, pokud se neukázalo, že ani katolíci, ani protestanti nejsou s to své protivníky beze zbytku zničit. Na Merlově románu je nadto vidět, že je si spolu s autorem *Kapitálu* vědom toho, že v 16. století začíná proces přechodu od feudalismu ke kapitalismu a že sledování tohoto procesu je vzrušujícím tématem pro lidi, kteří jako my žijí v období přechodu od jednoho společenského systému k druhému.

Podle těchto autorit prosazoval se kapitalismus v 16. století prostřednictvím tří mocných činitelů: renesance a humanismu, reformace a tzv. cenové revoluce, způsobené evropskou expanzí do zámoří. V zámeckém a rodinném mikrokosmu hradu Mespech se tyto činitele promítají ve formě, která je pochopitelně srozumitelnější čtenáři francouzskému než českému. Proto bude asi na místě, abychom o nich řekli pár slov.

Marx upozorňoval na to, že první počátky kapitalistické výroby se vyskytovaly sporadicky v některých městech u Středozemního moře již ve 14. a 15. století, ale že v 16. století již značně uvaldal nejskvělejší květ středověku - svobodná města. Sto let po Marxovi přišel francouzský historik Fernand Braudel, dodneška "velmistr" francouzského dějepiscectví a hlava tzv. školy Annálů, s teorií o "bankrotu měšťanstva" v italských městských státech, které se do počátku 16. století proměnily na signorie, tj. drobné feudální státečky, ovládané vojenskými podnikateli, condottieri, nebo jejich zásobovateli, nebo v nejlepším případě na oligarchické státečky, jako byla republika janovská nebo benátská. Do počátku 16. století také přestal existovat protiklad mezi tradiční feudálně křesťanskou civilizací větší části Evropy a renesanční civilizací městských států střední a severní Itálie. Jak se Florencie stala z republiky Machiavellovy a Savonarolovy, ale také Michelangelovy, vévodstvím Medicejských, z jejichž rodu vyšla i manželka francouzského krále Jindřicha II. Kateřina, tak se proměnil i charakter renesance, ze kteréž se stal umělecký sluh, který už nebyl vnitřně spojen s městským prostředím, nýbrž stal se vývozním předmětem, přecházejícím z římského nebo toskánského dvora na dvůr v Tuileriích nebo ve Fontainebleau. Renesančně nebo humanisticko-měšťanská civilizace zmizela: nahradila ji civilizace humanisticko-katolická nebo humanisticko-protestantská.

To ovšem bylo možné teprve poté, co renesance a humanismus nabyly podle Amonia Gramsciho masového vlivu ve

spojení s lidovou reformací. Gramsci viděl v renesanci a jejím filozoficko-etickém vyjádření, humanismu, předobraz vědeckého socialismu, v reformaci pak předobraz dělnického hnutí. Vztah mezi raným humanismem a bojem proti dosud monopolní nadvládě církve, který vedle českých husitů v 15. století vedli "kacíři" různého zaměření, neznáme dosud tak dobře, jak bychom si přáli. O tom, že existoval mezi humanismem Erasma Rotterdamského a ve Francii Lefevra d'Étaples a kroužku, kterýž se vytvořil v Meaux kolem biskupa Guillaumea Brionneta, víme už daleko víc. I když tito představitelé "křesťanského humanismu" ve Francii se nakonec k reformnímu hnutí, jak je představovalo učení Martina Luthera v Německu, Ulricha Zwingliho v Curychu a nakonec Jeana Calvina (Kalvína), nepřidali, byli spolu se stoupenci obdobných myšlenek na dvoře - především královny Markéty Navarrské - dlouho jeho ochránci. Německá, luterská reformace pronikala především do Nizozemí a do Alsaska celkem bez odporu až do roku 1534, kdy francouzský král František I. začal po jistém váhání s pronásledováním "reformovaných". Od roku 1536, kdy v Ženevě vydal Kalvín svoje Základy křesťanského náboženství, začal se šířit do Francie kalvinismus. Roku 1541 byly Základy vydány francouzsky a šířily ideál církve navrácené původní čistotě a chudobě. Kalvíntví se snažilo přivést své stoupence k náboženství zbavenému bohaté hierarchie, ale také mariánského kultu i uctívání svatých, s návratem k učení apoštola Pavla a svatého Augustina. Jestliže Luther soudil, že věřící může hřešit (*pecca fortiter sed crede fortius*), ale ještě víc musí věřit, Kalvín to odmítl. Luther i Kalvín hlásali predestinaci, totiž že křesťan je předurčen ke spáse nebo zavržení ale u Kalvína jenom na základě boží milosti. Především však Kalvín oddělil svou církev od státu a odmítl tak instituci zemské církve, u luteránů běžné.

Do roku 1560 se ze Ženevy šířilo "náboženství takzvaně reformované" přes Burgundsko do povodí Seiny a Loiry, a přes Lyon a Grenoble do Languedoku, do Montpellieru, Toulouse, Bordeaux, ale i do Sarlatu, Bergeraku a Cahorsu. To ovšem neznamená, že všechna tato města měla pak kalvínskou nebo hugenotskou převahu. Na území od kastilsko-aragonských hranic a podél atlantického pobřeží, přes Paříž až ke Kalvínovu rodišti Noyonu, k Rouenu, Amiensu a hranici španělského Nizozemí vznikla síť kalvínských náboženských obcí s naprostou převahou měšťanského živlu mezi svými členy. Na venkově (a to byl rozdíl od našeho husitství nebo od pozdější jednoty bratrské) byly pozice kalvinismu slabé. Hrdinové naší románové fresky to napůl vysvětlují skutečností, že přijetí nového náboženství znamenalo zrušení početných svátků římskokatolického kalendáře, a tudíž padesát pět pracovních dní navíc. Je však pravděpodobnější, že z měst na venkov neproniklo nové učení prostě proto, že ze Ženevy nebylo možno poslat další misionáře predikanty.

Závažné však bylo, že ideál "laciné církve", církve zbavené pozemkového majetku, přijala za svůj značná část vysoké i docela drobné francouzské šlechty, která si s chutí začala rozdělovat pozemky církevních institucí, jejichž představitelé opustili řady staré katolické církve. A tak čeho se hugenotům nedostávalo na masové základně, nahrazovali pevnou organizací městských obcí a vojenskou zdatností svých šlechtických členů. Hugenotská šlechta se takto sblížovala s formujícím se měšťanstvem i s jeho představami o křesťanském hospodaření a křesťanském zisku. Osud reformace byl spojen s bojem o moc ve stále ještě feudálním státě. Po náhlé smrti Jindřicha II., za nedospělosti dvou jeho synů a nástupců Františka II. (1559-1560), manžela Marie Stuartovny, a Karla IX. (1560-1574) - se do tohoto boje zapojily tři nejvýznamnější feudální velmožské rodiny: Bourboni, Montmorencyové a Guisové.

Bourboni představovali jednu z vedlejších linií kapetovské dynastie a jeden z nich, Antonín z Bourbonu, se svým sňatkem s Janou z Albretu, dcerou královny Markéty Navarrské, stal králem tohoto baskického království na úpatí Pyrenejí. Jeho bratr Karel byl však a zůstal kardinálem-arcibiskupem rouenským a třetí z Bourbonů, Ludvík, přijal titul prince z Condé. Ludvík a Antonín byli od roku 1558 hugenoty.

Členové rodu Montmorency si dávali říkat "první baroni v celém křesťanstvu". Hlavou rodiny byl starý konetabl Montmorency, první rádce králů Františka I. a Jindřicha II., a stejně jako jeho dva synové byl horlivý katolík. Jeho dva synovci byli naopak kalvinisté. Byli to admirál Coligny a Anđelot, kterýž byl nejvyšším velitelem královské pěchoty. Guisové pocházeli z rodu lotrinských vévodů a byli vlastně ve Francii cizinci, protože Lotrinsko patřilo dosud do svazku svaté říše římské německého národa. Nejstarší z nich, František z Guise, se proslavil nicméně ve francouzských službách obranou Met a dobytím Calais. Stejně jako jeho mladší bratr Karel, kardinál lotrinský a arcibiskup remešský, byl vášnivý katolík a stejně vášnivě byl ctižádostivý.

Jak ukazuje příklad těchto tří rodin, hranice mezi oběma náboženstvími s výjimkou Guisů šla namnoze napříč rodinami (tak jak tomu bylo u pánů ze Sioraku), jenom Montmorencyové byli nakloněni - v tomto věku fanatiků - k jisté snášenlivosti. Ale k té či oné straně se připojovali i lidé, jejichž náboženské smýšlení bylo velice vlažné. Žádnou fanatičkou nebyla ani královna-matka, Kateřina Medicejská, která, jak se ukazuje stále jasněji, nebyla takovou intrikánkou, za jakou ji současníci považovali, a která se na rozdíl ve věrouce dívala vyloženě skepticky.

Rok 1560 přinesl Francii počátek občanských válek, které s mnoha přerušeními, příměřími i krátkotrvajícími mírovými dohodami trvaly do roku 1598. Tradičně se jim říká války náboženské, protože proti sobě stáli katolíci a hugenoti - ale jádrem byl boj o moc ve státě. Postupně se však z občanské války ve Francii stal velký konflikt evropské politiky, protože o Francii se zajímali Španělé i jejich protivníci po celé Evropě. Dálka Francie s Filipem II., synem a nástupcem císaře Karla V. Habsburského, který byl zároveň králem aragonským a kastilským, čili jak se začalo říkat, králem španělským, byla uzavřena roku 1559 mírem v Cateau Cambrésis. Ale Filip II. potřeboval kontrolovat Francii. Jeho državy v Nizozemí byly z Pyrenejského poloostrova dostupné jenom po moři nebo po tzv. španělské cestě (*camino de los españoles*), která šla z Janova přes švýcarské Alpy do Alsaska, Lotrinska a do dnešní Belgie. Námořní cesta byla ohrožovaná Francouzi i Angličany, a od roku 1560, když začalo v Nizozemí stavovské povstání, také Nizozemci. S pozemními spoji to nebylo o mnoho lepší, protože většinu alpských průsmyků drželi protestantští Švýcaři. Ale Pyreneje bylo možno překročit i na mezcích, kteří nesli náklad španělského zlata, přesněji řečeno amerického stříbra. Zamořské objevy udělaly z držav španělského vládce říši, nad kterou nezapadalo slunce, a poklady Nového světa umožňovaly Filipovi II. dalekosáhlou politiku jejímž jedním cílem byla podpora rodu Guisů a jejich katolických

stoupenců ve Francii. A naopak také francouzský král měl zájem o získání přístupu do zámořských oblastí: bretonští námořníci pronikali do rybnatých oblastí kolem Nového Foundlandu, a právě hugenoti z Languedoku se kolem roku 1560 pokoušeli o proniknutí na jihoamerický subkontinent .

A protože české země byly mnohonásobně spojeny se západní Evropou, jejíž značné části patřily k držávám španělských bratranců téhož habsburského rodu, jehož členové nosili titul českých králů, nebyla u nás neznámá Paříž a její Sorbonna, Orléans, kam chodili studovat mladí šlechtici, a Montpellier, kterýž měl vedle Padovy pověst nejlepšího lékařského učiliště. To, co se dalo v jihozápadní Francii, nebylo tedy vzdálené našim předkům před čtyřmi staletími. A barvitá freska o osudech mladistvého Petra ze Sioraku, jeho příbuzných a všech obyvatel hradu Mespech upoutá jistě plně pozornost i českých čtenářů pokročilého 20. století.

Josef Polišenský